EVETOVICS KUNÓ

KATOLIKUS ERKÖLCSTAN

II. RÉSZ

BUDAPEST
A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

Dr. Evetovics Kunó

*

KATOLIKUS ERKÖLCSTAN

KATOLIKUS
ERKÖLCSTAN

II. RÉSZ

IRTA

DR EVETOVICS KUNÓ

S. O. CIST.

BUDAPEST

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

Nihil obstat. Nr. 1298/1940. *Constantinus Horváth dr.*, S. O. Cist., censor. Imprimatur. Zircii, 30. Septembris 1940. *Vendelinus Endrédy*, Abbas de Zirc.

Nihil obstat. *Dr. Michael Marczell*, censor dioecesanus. Nr. 8385/1940. Imprimatur. Strigonii die 23. Novembris 1940. *Dr. Joannes Drahos*, vicarius generalis.

Stephaneum nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. Felelős ifj. Kohl Ferenc.

A PARANCSOLATOK.

A tízparancs a természeti törvénynek részletesebb kifejtése, amelynek érvényét, kötelező erejét maga Isten is megerősítette a kinyilatkoztatásban.[1] A közhasználat parancsoknak, parancsolatoknak mondja, mert parancsoló, azaz lelkiismeretben kötelező erkölcsi törvényeket tartalmaznak. Mint a természetből fakadó megnyilatkozások, magukban foglalják az emberi élet minden erkölcsi vonatkozását: jelzik kötelességeinket Istennel, az ég és föld föltétlen urával, létünk adójával és fönntartójával szemben, rendezik az emberi közösségi élet alapsejtje, a család tagjainak erkölcsi vonatkozásait, védelmezik az emberi életet, az életfakadás szentélyét, a házasság intézményét, biztosítják az ember külső személyi és anyagi javait, és mindezekben az emberi természet mindenirányú szolgálatával az emberiség vallási, társadalmi életének biztonságát. A tízparancs rövid foglalatát a katekizmus tartalmazza.

I. Én vagyok a te Urad, Istened; Uradat, Istenedet imádjad és csak neki szolgálj.
II. Istennek nevét hiába ne vegyed.
III. Megemlékezzél arról, hogy az Úr napját megszenteljed.
IV. Atyádat és anyádat tiszteljed.
V. Ne ölj.
VI. Ne paráználkodjál.
VII. Ne lopj.
VIII. Hamis tanuságot ne szólj felebarátod ellen.
IX. Felebarátod feleségét ne kívánjad.
X. Se házát, se mezejét, se másféle jószágát ne kívánjad.

A hívek természetfölötti életét gondozó Egyház a természeti törvény s Krisztus természetfölötti parancsainak

[1] Ex. 20, 2—17; Deut. 5, 6—21.

jegyében hozta a maga törvényeit, amelyeket az Anyaszentegyház öt parancsában ismerünk. Céljuk az emberek minél tökéletesebb önmegszentelése, de e mellett alkalmasan simulnak az istentiszteleti megnyilvánulásokhoz. A vasárnapok és ünnepnapok megszentelésének parancsa kifejezetten szabályozza az újszövetségi külső istentiszteletet; a húsvéti szentáldozás előírása s a bűnbánati időben a zajos ünneplések kerülése illő alkalmazkodás az Egyház nagy ünnepeihez, ezért ezek alkalmasan tárgyalhatók a harmadik parancs keretében; mivel pedig a böjt a mértékletesség jegyében szolgálja a természetfölötti indítóokokkal is sürgetett önmegszentelést, ezért legalkalmasabban az ötödik paranccsal kapcsolatban szólunk róla.

Az Anyaszentegyház öt parancsa:

1. *Az Anyaszentegyháznak szokott ünnepnapjait megüljed.*
2. *Ünnepnap misét becsületesen hallgass.*
3. *Bizonyos napokon a parancsolt böjtöket megtartsad és a húseledelektől magadat megtartóztassad.*
4. *Bűneidet minden esztendőben meggyónjad és legalább húsvét táján az Oltáriszentséget magadhoz vegyed.*
5. *Tiltott napokon (zajos) menyegzőt ne tarts.*

AZ ELSŐ PARANCS.

«Én, az Úr, vagyok a te Istened.»[1]

A) *Az általános vallásos tisztelet megnyilvánulásai.*

Istentől függünk létünkben, fönnmaradásunkban, jövő életünk kialakításában. Ez a függésünk az Isten iránti hódolat kötelezettségét, a vallásosság erényének gyakorlását rója ránk.

A vallásosság erkölcsi erény, mely Istennek, mint legfőbb Urunknak kijáró hódoló tisztelet megadására ösztönöz.

E vallásosság erényének *alanyi forrása* és székhelye az akarat ugyan, mert a hódolatnyilvánítás akarati meghajlás; de föltételezi az értelem részéről Istentől való függésünk ismeretét.

Távolabbi alanya minden ember, — mint ember, Krisztus is, — továbbá a tisztítótűzben szenvedő lelkek és az angyalok az égben.

Nincs meg a vallásosság erénye a gonosz lélekben és az elkárhozott lelkekben, valamint azokban, akik Istentől teljesen elfordulnak, vallástalanságban, pogányságban élnek.

A vallásosság *erényének tárgya* az Isten iránti hódoló tisztelet külső és belső megnyilvánítása s ennek különböző módozata pl. imádság, eskü, fogadalom, szentmisehallgatás.

Mivel az ember testből és lélekből álló szociális lény, vallásosságának bensőben, külsőben, sőt nyilvános közösségben is meg kell nyilvánulnia.

[1] Ex. 20, 2.

1. Az áhítat, jámborság.

Istentől való függésünk, Isten fönségének tudata s a tőle kapott nagy kegyelmi javak készséges hódolatot és odaadást ébresztenek lelkünkben. Ez a készség és odaadás a vallásosság erényének első s legközvetlenebb megnyilvánulásában, az áhítatban, jámborságban jelentkezik. *Az áhítat ugyanis készséges akarat az istentisztelet szolgálatában.*

Az áhítat (ájtatosság) szót különféle értelemben használjuk. Értünk alatta bizonyos lelkigyakorlatokat, azaz ájtatossági gyakorlatokat pl. Jézus szíve ájtatosság; lelkigyakorlatainkban, imádságainkban kifejtett benső elmélyedést; lelki buzgóságot, buzgalmat, mely a lelkigyakorlatok végzésére és általában istentisztelet gyakorlására sarkal, ösztönöz. A devociónak, ennek az áhítatnak, jámborságnak eredeti jelentését leginkább «a vallásos buzgalom» kifejezése közelíti meg.

Ez az áhítat, vallásos buzgalom hatással van lelki életünk helyes, szép kialakítására, sőt bizonyos mértékben, mint egyéb lelki tulajdonság, az ember egész magatartására is.

Ebből a vallásos buzgalomból, áhítatból fakad a többi istentiszteleti erénygyakorlat: általában a hódoló tisztelet, különösképen az imádság, imádás, áldozat, Isten nevének tisztelete, fogadalom, eskü, szentségek használata, egyes ünnepnapok megszentelése stb.

2. A hódoló vallásos tisztelet.

A hódoló tisztelet (adoratio) mások felsőbbségi kiválóságának a mi alárendeltségünk elismerésével párosult kifejezése.

Ebben az értelemben használjuk a magyarban a «tisztelet» szót vallásos hódolatunk azaz vallásos tiszteletünk kifejezésére (cultus). A tisztelet szó tehát legteljesebb értelemben a hódolatot is, az alárendeltség kifejezését is tartalmazza.

Általános értelmezésben a tisztelet szónak tágabb értelmezése van, mert tisztelhetünk nálunk alacsonyabb rendűeket is, szolgákat is, s ebben a jelentésében mások javainak, tulajdonainak elismerő s külsőleg is megnyilvánuló értékelését, megbecsülését tartalmazza.

Ezt a hódoló vallásos tiszteletet, ha Istenre, mint természetes és természetfölötti világunk föltétlen Urára irányul, s egyúttal legteljesebb alárendeltségünket fejezzük ki, *imádásnak mondjuk* (cultus latriae, szolgálat, alárendeltség, átvitt értelemben elsősorban istentisztelet). *Ilyen tisztelet, azaz imádás egyedül Istent illeti meg.* Ennek legteljesebb kifejezése az áldozat (sacrificium).

Ha vallásos tisztelet teremtett lényeknek Istentől kapott természetfölötti kiválóságaira irányul, pl. angyalokra, szentekre, akkor *egyszerűen vallásos tiszteletnek mondjuk* s ily értelemben beszélünk a szentek tiszteletéről (cultus duliae).

A Boldogságos Szűzet nagy méltósága és rendkívüli kegyelmei miatt *kiemelkedőbb, megkülönböztetett vallásos tiszteletben részesítjük* (cultus hyperduliae).

E vallásos tisztelet irányulhat a megtisztelt személyekben található kiválóságra (cultus absolutus); e személyekkel kapcsolatos tárgyakra pl. ereklyékre (cultus relativus). Az imádásnak fent jelzett értelmezéséből következik, hogy a keresztény katolikus tanítás szerint *sem a szenteket, sem az ereklyéket nem imádjuk, mert ez semmiféle teremtményt nem illet meg*, hanem csak egyedül az örök és minden teremtmény fölött álló, létének okát önmagában hordó Istennek jár ki. Akkor sem imádjuk a szenteket, midőn hódolattal elismerjük Istentől kapott, vagy kegyelmével szerzett természetfölötti értékeiket (culto absoluto), mert teremtmények lévén, imádás semmiképen sem járhat ki nekik.

A vallásos tisztelet lehet

nyilvános (c. publicus), ha az Egyház nevében, az Egyház által arra rendelt személyek által, az Egyház által előírt módon történik;

magános, magánjellegű (c. privatus), ha a jelzett kellékek nincsenek meg;

közös (c. communis), azaz közösen, együttesen megnyilatkozó vallásos-tisztelet pl. közös rózsafüzér-imádság;

egyénileg végzett (c. solitarie peractus).

A közös imádság (c. communis) lehet magánjellegű (c. privatus), azaz nem nyilvános is, viszont az egyénileg végzett tiszteletnyilvánítás, pl. imádság lehet nyilvános jellegű is. A zsolozsmát végző pap pl. nyilvános imádságot végez, ha egyedül mondja is el azt.

Isten imádásának parancsa. Természeti és tételes törvény egyaránt kötelezi az embert arra, hogy Isten előtt — és csakis Isten előtt — *belső és külső imádással hódoljon.* Ezt követeli a természeti törvény, mert Istent, mint mindenekfölött álló tökéletességet és fölséget, mint mindennek alkotóját és végcélját a hódoló tisztelet legtökéletesebb faja, az imádás illeti meg. Ezt erősíti meg tételesen az Isten szava: «Az Urat, a te Istenedet imádjad és csak neki szolgálj.»[1]

Nem határozza meg azonban az isteni parancs ennek pontos idejét és módját. Az Egyház ezért előírja, hogy az egész keresztény nép Isten iránti külső hódolatát a vasár- és ünnepnapi szentmisehallgatással és a szolgai munkától való tartózkodással juttassa kifejezésre. Aki ennek eleget tesz, teljesítette az isteni parancsot is. Bensőleg az imádás hódoló lelkületével teszünk eleget az Isten előtti köteles meghajlásnak.

3. Az imádság. (Oratio.)

Az imádság a léleknek Istenhez való felemelkedése. Szorosabb értelemben: *Istenhez forduló kérés, könyörgés.* Ez utóbbi meghatározásban az imádság az Isten fönségét, hatalmát s egyúttal a mi gyengeségünk tudatát elismerő hódolat kifejezése, jövendő boldogságunkat ápoló, segítő, bajokat elhárító kegyességének megkérlelése. Az ily imád-

[1] Máté 40, 10.

ságban megnyilatkozik az igazságosság erénye, mert Istent méltó fönségében hódolattal elismeri, megnyilatkozik benne az alázatosság, mert kicsiségünket és gyengeségünket vele szemben kifejezésre juttatja, s végül van benne hit, bízó remény s e reményben ápolt szeretet. Az imádság a legelőkelőbb, legnemesebb s egyúttal a legillőbb magatartás Istennel szemben.

Az imádság részben az értelem működése, mert az Istenhez való fordulás, Istenhez való felemelkedés feltételezi Istennek ismeretét, elismerését; de akarati meghajlás is, mert tisztelő *meghódolás* Isten előtt.

Az imádság fajai. Az imádság lehet

1. *nyilvános, magánjellegű, közös, egyénileg* végzett épúgy, mint a vallásos tisztelet különböző megnyilvánulásai;[1]

2. *benső* (interna), a pusztán lelki erők, az ész és az akarat működése; *külső* (externa), mégpedig elsősorban szóbeli (vocalis), ha benső imádságunkat ki is mondjuk, kifejezésre juttatjuk;

3. *általános értelemben vett, közönséges* (ordinaria), *rendkívüli* (extraordinaria), *misztikus imádság*, melynek részletes ismertetése a misztika körébe tartozik,

4. hódoló, kérő, hálaadó és engesztelő.

a) ***Az imádság lényeges elemei.*** Az imádság végzéséhez általában szükséges 1. *a szándék*, akarok imádkozni; 2. *megfelelő figyelem*, az értelemnek az imádságra való irányulása, bensőleg: távoztatása a másfelé húzó, elvonó szórakozásnak, külsőleg: távoltartása a mással való elfoglaltságnak; 3. benső imádság esetén a léleknek imádságos gondolatokkal való elfoglaltsága, szóbeli imádság esetén az imaszöveg elmondása.

A figyelmet az imádságtól eltéríthetik külső zavarok, körülmények, az imádsággal össze nem férő külső elfoglalt-

[1] A zsolozsmára (breviarium) vonatkozó kötelességeket és szabályokat l. Mihályfi Á., A nyilvános istentisztelet, 323—45 (Bp. Szent István-Társulat 1933.)

ság. Nem imádkozhatok figyelmesen, ha egyúttal zongorázom vagy mérnöki tervet rajzolgatok. Ha imádságunkban az ily külső zavaró körülményeket elkerüljük, akkor biztosítjuk a *külső zavaroktól mentes figyelmet* (attentio externa, külső figyelem), azaz külsőleg semmi sem von el az imádságtól. Ezáltal megvan a lehetősége az *imádságra irányított benső figyelemnek*, amellyel az értelem ráirányulhat az imádságra (attentio interna). A benső figyelmet benső szórakozottság, értelmünk elkalandozása zavarhatja meg.

A benső figyelem különböző módon irányulhat az imádságra:

a) irányulhat arra, hogy az imádság szavait a szöveg szerint pontosan elmondjuk; ez a *szöveg pontos elmondására irányuló figyelem* (attentio materialis),

b) irányulhat a szavak tartalmára, ez *értelmi figyelem* (intellectualis, litteralis), s végül

c) irányulhat az imádságban kitűzött szándékra, az imádság céljára, ez a *szándékra, célra irányított figyelem* (attentio spiritualis).

A benső imádsághoz szükséges:

1. *legalább erőbeli* (virtualis) szándék, azaz az egyszer felkeltett szándék tovább ható ereje,

2. *benső figyelem*, mert enélkül az imádság megszakad, hiszen a benső imádság az értelemnek és az akaratnak benső munkája.

A szóbeli imádsághoz szükséges

1. legalább *erőbeli szándék*,

2. külső *zavaroktól mentes, azaz külső figyelem*,

3. legalább a *szöveg pontos elmondására irányuló benső figyelem*.

Ezért, ha valaki az imádkozás szándékával pontosan elmondja az imádság szavait, s közben bensőleg — akár szándékosan is — másfelé kalandozik el, az imádságot lényegében elvégezte.

Nagyobb, belső figyelmet is követelnek a szóbeli imádság lénye-

géhez: Cajetanus, Don Soto, Suarez, Billuart, sőt Szent Alfonz is ezt a véleményt általánosabbnak és valószínűbbnek mondja; mivel azonban a másik vélemény is valószínű, ezért nem vádolhatók kötelességmulasztással azok, akik csak külső figyelemmel végzik el szóbeli imádságukat, pl. a papi zsolozsmát. Utóbbi vélemény szószólói így vélekednek: mivel az imádság kérés, könyörgés, azért ennek előterjesztése lényegileg akkor is megtörténik, ha valaki teljesen szórakozottan mondja el azt. Ha pl. valaki írásból felolvassa más előtt kérelmét, s közben egészen másra gondol, kérelmét valóban közvetítette. Felhozzák azt is, hogy a szentségek kiszolgáltatása akkor is érvényes, ha valaki teljesen szórakozottan mondja is ki a szentségi szavakat. Ez a tény különösen akkor bizonyító, ha a szentkenet kiszolgáltatására gondolunk, mert a szentkenet szentségi szavai valóban kérést, könyörgést tartalmaznak.

Egyes erkölcstudósok e valószínű véleményt csak a nyilvános imádság elmondásában engedik meg, de a privát szóbeli imádság végzésében a pusztán külső figyelmet nem tartják elegendőnek.

Ezek alapján

1. *nem imádkozik már és bocsánatosan* vétkezik, aki az imádság szavait sem mondja ki rendesen s közben szándékosan elszórakozik,

2. *lényegileg még imádkozik*, legalább is az enyhébb vélemény szerint, *habár bocsánatosan vétkezik*, ha valaki az imádságot csak gépiesen mondja, s közben szándékosan másfelé irányítja figyelmét; nem vétkezik azonban, ha szórakozottsága egyáltalában nem szándékos.

Ha a szentgyónásban az imádságban való szórakozottságunkat akkor is megvalljuk, ha az nem volt szándékos, ezt azért tesszük, mert nem tudjuk mindig, mennyiben voltunk szórakozottságunk okozói.

b) ***Az imádság rendje, tárgya, módja.*** a) *Kikhez imádkozhatunk?* 1. Mint legfelsőbb Urunkhoz, aki saját hatalmával teljesítheti kérésünket, egyedül Istenhez imádkozhatunk.

2. Mint pártfogóinkhoz és közbenjáróinkhoz, az angyalokhoz és szentekhez is fordulhatunk imáinkban; hasznosnak mondja ezt a trienti zsinat is.[1]

3. Valószínűleg a tisztítótűzben szenvedő lelkekhez és

[1] Denz. 984.

a keresztség után elhalt kisdedekhez is haszonnal irányulhat imádságunk, mert ők is közbenjárhatnak értünk (Bellarmin, Suarez).

b) *Kikért imádkozhatunk?* Imádkozhatunk saját magunkért, felebarátunkért, a tisztítótűzben szenvedő lelkekért, vagyis mindazokért, akik még megszerezhetik az örökéletet. Nem imádkozhatunk az elkárhozott lelkekért, mert rajtuk már az imádság sem segít.

A szeretet parancsa arra int, hogy mindenkiért imádkozzunk s imádságunkból még ellenségeinket se zárjuk ki. A kegyelet és hála pedig a szülőkért és jótevőkért való imádságra kötelez.

c) *Mit kérhetünk imádságunkban?* Imádságunkban mindazt kérhetjük, ami után megengedetten vágyakozhatunk (Szent Ágoston). Kérhetünk tehát:

1. természetfölötti javakat — minden föltétel nélkül, mert ezek híján örök boldogságunkat el nem érhetjük; de nem kérhetünk oly rendkívüli természetfölötti javakat, melyeket Isten a gondviselés rendjében nem szokott megadni;

2. természetes belső és külső javakat, de csak avval a feltétellel, ha örök boldogságunkat szolgálják;

3. kérhetjük erkölcsi és anyagi bajok távoztatását, hacsak ezek nem szolgálnak lelki előmenetelünk biztosítására, pl. a kísértés, betegség, szegénység stb. távoztatását;

Sohasem szabad kérnünk erkölcsi rosszat; az ily imádság mindig súlyos bűn.

d) *Az imádság hatékonysága*, hatóerejének feltételei.

1. Mint természetfölötti cselekedet, az imádság is növelheti bennünk a megszentelő kegyelmet.

2. Eleget tehetünk vele az ideiglenes büntetésért.

3. Kieszközölhet számunkra segítő kegyelmeket, természetfölötti felvilágosítást és akarati indítást.

A minden vonatkozásban jó imádságnak Isten ígérete csalhatatlan erőt biztosított.[1]

[1] Ján. 16, 23.

Hogy az imádságnak ez az ereje meglegyen,

1. végezzük Jézus nevében. A Szentírás szerint: «Akármit kértek majd az Atyától az én nevemben, megteszem azt».[1] Az Egyház is mindig így imádkozik s minden imádságát, kérését így fejezi be: A mi Urunk, Jézus Krisztus által...

2. kérésünk tárgya végső célként örök javunkat szolgálja;

3. történjék bizalommal, kitartással. Az imádságban való kitartás és hűség a legjobb előkészület Isten kegyelmének és ajándékainak befogadására;

4. benső és külső tisztelettel és áhítattal.

c) *Az imádság szükségessége. Felserdült ember köteles imádkozni nemcsak tételes isteni parancs, hanem eszközszerű szükségesség folytán is.*

1. A Szentírásnak számtalan helyen kifejezett felszólítása az imádságra nem értelmezhető puszta tanácsnak, hanem isteni parancsot is tartalmaz: Kérjetek és adatik nektek;[2] imádkozzatok állhatatosan;[3] mindenkor imádkozni kell és abba bele nem fáradni[4] stb. Ezt a parancsot bensőleg megokolttá teszi Istentől való teljes függésünk és rászoruló gyöngeségünk. Hogy imádságunk szóbeli legyen, azt nem írja elő az isteni parancs. Az Úrnak e szavai: «Ti ezért így imádkozzatok..»[5] nem jelentenek mindenegyes hivőnek szóló parancsot a Miatyánk használatára.

2. *Az imádság eszközszerűen is szükséges:* az imádság ugyanis a lélek Istenhez-fordulása; természetfölötti célunk nem érhető el Istenhez fordulás nélkül. Az imádság kérés is, felnőtt ember pedig eszközszerű szükségességgel köteles kérni a maga számára mindazt, ami üdvösségére szükséges; ez a hittudósok nagy többségének véleménye szerint nemcsak biztos, hanem szinte hittétel. Isten ugyanis az üdvösségre pótolhatatlanul szükséges kegyelmet gondviselésének közönséges rendje szerint azoknak adja, akik azt kérik

[1] Ján. 14, 13. [2] Máté 7, 7. [3] Kol. 4, 2. [4] Luk. 18 1. [5] Máté 6, 9.

(kérjetek és adatik nektek; vagyis, mint a szentatyák magyarázzák: ha nem kértek, nem kaptok). A kérő imádság nélkül tehát üdvösségünk a gondviselés közönséges rendje szerint nem biztosítható.

Mikor kötelez az imádság parancsa? a) *Magában véve* (per se) köteles az ember gyakran imádkozni; határozott időpont azonban nincs megszabva: nem lehet sem a hetenkénti, sem a havonkénti imádkozás kötelességét feltétlenül igazolni. Azok a hívek, akik a vasárnapi misehallgatás parancsának megfelelő módon eleget tesznek, teljesítik az imádság parancsát is. Viszont kétségtelen, hogy az, aki hosszabb időn át (éveken keresztül) teljesen elhanyagolja az imádságot, vétkezik, mégpedig kettősen: mind Isten tiszteletének, mind pedig saját üdvössége gondozásának elhanyagolása által.

b) Ha imádság nélkül valamely más parancsot teljesíteni vagy valamely kísértést legyőzni nem tudunk, kötelesek vagyunk e *kapcsolat folytán* (per accidens) imádkozni.

A mondottak alapján világos, hogy a reggeli, esti, ebédelőtti és utáni imádságra nem vagyunk kötelezve, még bocsánatos bűn terhe alatt sem. A lelkipásztorok azonban karolják fel ezt a jámbor szokást és gyakorlására buzdítsák a híveket, mert ez hathatós eszköz vallásos lelkületük ápolására és Isten segítségének biztosítására a mindennapos veszélyek és kísértések között; elhagyása könnyen az imádság teljes elhanyagolására vezethet.

B) *A vallásosság erénye elleni bűnök.*

A vallásosság erényével szemben áll általában a *vallástalanság.* A vallásosság erénye ellen véthetünk 1. Istennek sértő módon történő tiszteletével, 2. az igaz Isten tiszteletétől eltévelyedő babonás üzelmekkel, 3. a kötelező istentisztelet elmulasztásával, illetőleg a vallásosság erényének hiányos gyakorlásával.

1. A sértő istentisztelet.

Istennek *sértő módon való tisztelete megnyilvánulhat a hibás, hamis és a fölösleges istentiszteleti módozatokban.*

Sértően, hamis módon tisztelné valaki az Istent, pl. ha azt pogány vagy ószövetségi szertartásokkal gyakorolná, ha valaki papi rend és joghatóság nélkül szentmisét mutatna be, vagy szentségi feloldozást adna, vagy ha valaki hamis ereklyéket tenne ki tiszteletadás céljából. Az ily hamis, hazug módon nyilvánított tisztelet rendesen súlyos bűn, mert sértést, jogtalanságot tartalmaz Istennel szemben, s veszélybe sodorhatja az igaz vallásos tisztelet szent ügyét, az anyag csekélysége következtében azonban bocsánatos bűn is lehet.

Hasonlókép *sértő Istenre a felesleges, oktalan, különcködő tiszteleti mód.* Ily ferdeségek pl., ha valaki csak meghatározott színű, nagyságú, számú gyertyák mellett tud szentmisét mondani; aki csak ilyen vagy olyan nevű papnak a miséjét akarja meghallgatni; aki a hivatalos szertartásokat keresztvetésekkel vagy épen magánimádságokkal tüzdeli.

A buzgalom ily irányú eltévelyedése általában kisebb bűn, a jóhiszeműség és együgyűség következtében talán nem is bűn, de az ily nemű buzgólkodásról le kell szoktatni az embereket.

2. Az igaz istentisztelettől eltévelyedő babonás vétségek.

1) A bálványimádás. (Idololatria). *Bálványimádást követ el, aki Istennek kijáró tisztelettel adózik teremtménynek vagy épen a gonosz lélekneк,* röviden, *aki Isten helyett teremtményt imád.*

A bálványimádás lehet *jóhiszemű vagy rosszhiszemű.* A jóhiszemű bálványimádó valóban istennek tartja azt, amit imád. Ez a jóhiszeműség lehet többé-kevésbbé vagy épen egészen mentes a bűnösségtől.

A rosszhiszemű bálványimádó azonban tudja, hogy imádásának tárgya nem az Isten s mégis imádattal hódol neki.

A bálványimádás az istenies erények elleni bűnök után *a legnagyobb bűn.*

A pusztán *külsőleges, színlelt bálványimádás is súlyos bűn*, mert jogtalanság Istennel szemben, hazugságot tartalmaz s nagy vétség a hit megvallásának kötelessége ellen. A pusztán külsőleg kierőszakolt bálványimádás — benső beleegyezés híján — nem bűn.

A bálványimádás jegyét hordozza magán az Istent kizáró emberistenítés, a vér és fajmítosz kultusza is. Bálványimádásra hajló lelkület jele, ha valaki a földi élet javait helyezi Isten elé. Erre utalnak e szavak: a pénz, a föld az istene; másokról Szent Pál mondja: Quorum deus venter est; sértő az «imádom» szó könnyelmű használata s ezért legalább is könnyen bocsánatos bűnné válhatik.

2) A babonás jóslások. (Divinatio.) *A babonás jóslás a jövő titkainak feltárása arra alkalmatlan jelek, eszközök által a gonosz szellemek közreműködésével.*

Az ily jóslatokban vagy közvetlenül, egyenesen a gonosz lélektől, vagy közvetve, pusztán alkalmatlan eszközök közvetítésével, s így végeredményben mégis csak a gonosz lélektől várhatják a jövő titkainak feltárását. Az első esetben, amidőn a gonosz lélekkel való szövetkezés, a gonosz lélek felhívása közvetlenül történik, minden jóslás a maga teljes nemében súlyos bűn, tehát súlyos a legkisebb megnyilvánulásában is. A közvetett jóslás szintén súlyos bűn, de a komoly szándék hiánya vagy az együgyűség felmenthet a súlyos bűn vádja alól. Igen gyakran puszta kíváncsiság, játékosság az indítója az ilyen jósolgatásnak és eleve nem tulajdonítanak neki jelentőséget.

Szokásos jósolgatási módok: álmoskönyv szerinti igazodás, csillagjóslás, tenyérből való olvasás, kristálynézés, kártyavetés, varázsvesszőjóslás (nem a természetes erőkre

számító hatások szerint), sorsvetés. A megegyezésen alapuló sorsolás valamely dolog felosztásánál vagy valamely feladat vállalásánál megengedett, mert ebben semmiféle vonatkozás nincs a szellemek közreműködésére.

Ide tartozik az egyes véletlen történések, körülmények szerinti igazodás is: ilyen pl., ha valaki nem utazik pénteken, nem lakik 13. számú szobában, nem ül asztalhoz, ahol 13-an vannak; szerencsét lát abban, ha kéményseprővel találkozik, azt hiszi, nem lesz szerencséje, ha papot lát stb.

3) A varázslás, kuruzslás. (Vana observantia.) *Varázslás, kuruzslás az a babona, melyben az ördög segítségétől várnak olyan eredményeket, amelyeknek előidézésére a használt eszközök nem elegendők.* Ez is történhetik a gonosz szellem egyenes, közvetlen felszólításával vagy csak közvetett úton, a nem alkalmas eszközök igénybevételével.

Ide tartozik a beteggyógyítás különböző jelekkel, ráolvasásokkal, nyilvánvalóan alkalmatlan kenőcsökkel stb.

Mindezeknél a bűnösség attól függ, mennyire várják a rendkívüli eredményt a «szellemektől», illetőleg a gonosz lélektől. E varázslások esetében sincs többnyire szó súlyos bűnről, mert részben nem adnak hitelt e babonáknak, részben pedig inkább járványszerű hiedelmekből próbálkoznak ily babonás eszközökkel.

4) A bűbájosság. (Magia.) *A varázslás magasabb fokozata a bűbájosság, azaz titkos eszközökkel csodás dolgok előidézése, művelése.* Itt nem a bűvészet ügyeskedő mesterfogásairól van szó (magia alba), hanem titkos közvetlen vagy közvetett «szellemi» szövetkezéssel előidézett csodás műveletekről.

Ebbe a körbe vágó babonás tevékenység *a megbabonázás* (maleficium) is, amely másnak ártó hatásokat, károkat igyekszik okozni.

A keresztény tanítás szerint a gonosz lélek ereje nagyobb ugyan az emberinél, de tevékenysége körvonalazott,

nem terjedhet ki közvetlenül az ember szabadakaratára, és az isteni gondviselésnek alá van vetve; ezért, ha valahol belenyúlást sejtünk a gonosz lélek részéről, a szabadulás módját az Istentől nyújtott eszközökben kell keresnünk. Ezenkívül figyelembe kell venni, hogy nincs-e szó egyszerű, illetőleg természetes úton is megmagyarázható, mediális erőkkel működő jelenségekről.

5) A spiritizmus. Spiritizmusnak a szellemidézést, a szellemekkel való érintkezést, egyes okkult jelenségeknek szellemek közreműködésével történő előidézését mondják. A szellemekkel való érintkezés történhetik közvetlenül vagy közvetve, «médium» útján. A médium sajátos testi-lelki alkat (konstitució), tehetség révén alkalmas egyén a szellemekkel való összeköttetés felvételére.

Spiritiszta jelenségek közé tartoznak pl. a csukott könyvből, felbontatlan levélből való olvasás, tárgyak fizikai beavatkozás nélküli mozgatása, előhozása, automatikus írás, kopogtatás, szellemek idézése, megjelenítése a médiumból kiáradó perisprit révén (materializáció) stb.

A spiritiszta jelenségek részletes bemutatása és megfejtése elsősorban a szaktudomány és a bölcselet körébe vág. A fellépő okkult vagy okkultnak látszó fizikai, fiziológiai és lélektani tünetek indítást adnak arra, hogy — a sokszor emlegetett és valóban is fennállott csalások és csalódások teljes kizárásával — a természettudomány és a pszichológia minél behatóbb vizsgálat alá vegye azokat. Örvendetes tény, hogy a jelenségek vizsgálata mindjobban a szigorúan tudományos térre megy át s ezáltal alkalom nyílik főkép az eddig ismeretlen lelkierőknek, lelki tényezőknek mind nagyobbfokú és tökéletesebb megismerésére. A spiritizmus veszélye épen abban áll, hogy a jelenségeknek még kellőképen meg nem ismert tényeiből, azaz a látszat tényeiből könnyen vallásos szisztémákat, meg nem alapozott következtetéseket vonnak le. Mivel a spiritiszta üzelmek ezenkívül különböző testi-lelki, hitbeli megzava-

rodásnak lehetnek forrásai, az Egyház tiltja a spiritisztikus üzelmeket és az azokban való részvételt, nyitva hagyván a komoly, tudományos tényezők kutatási munkáját.[1]

3. Az istenkísértés. (Tentatio Dei.)

Az istenkísértés Isten tökéletességének, mindentudásának és mindenhatóságának szóban vagy tettben megnyilvánuló próbáratétele; röviden: kísérletezés Isten tökéletességeivel.

E kísérletezés származhatik *hitetlenségből;* ha pl. valaki kételkedik, megtudja-e tenni Isten azt, amit óhajt, vagy pedig *vakmerő bizakodásból,* ha pl. valaki *ok nélkül rendkívüli segítséget, csodát* vár.

Istennek e megkísértése lehet Isten tökéletességét kétségbe vonó *szándékos kísérletezés,* vagy pedig Isten akaratának *szándékos próbáratétele* rendkívüli csodás dolgok véghezvitelére. Az *ily kifejezett és szándékos istenkísértés a maga teljes nemében súlyos bűn.*

Ha valaki Isten tökéletességét kétségbe nem vonva valamely cselekedetéből, eljárásából oly eredményt vár, amely Isten különösebb közreműködése nélkül el nem érhető, legalább is rejtett (burkolt, virtualis) *istenkísértést követ el.* Ez a fajta istenkísértés *neme szerint súlyos bűn,* tehát súlyos dolgokban súlyos, kisebb dolgokban bocsánatos bűn. Aki pl. súlyos betegségben minden orvosi segítség nélkül csupán Istentől várja gyógyulását, súlyos bűnt követ el, ha pedig kisebb jelentőségű dolgokban, vállalkozásokban várja tétlenül Isten segítségét, akkor kisebb bűnt követ el.

4. A szentségtörés. (Sacrilegium.)

A vallásosság erénye arra indít, hogy Istenhez forduló gondolatunk, szavunk, belső-külső hódolatunk illő, méltó

[1] L. Trikál József, Az okkultizmus bölcseleti szempontból. Stephaneum, Budapest, 1931, az idevágó komoly irodalom feltüntetésével; Wolkenberg Alajos, Okkultizmus és spiritizmus multja és jelene. Szent István-Társulat-könyvek 3—4. Budapest, 1923.

legyen Isten szent fölségéhez. Krisztus Urunk maga rendelt szent cselekményeket, pl. szentmiseáldozatot, adott szentségeket, amelyeken keresztül méltóan érintkezhetünk Istennel, jótéteményeit, kegyelmeit megkapjuk s bennük és általuk Isten szent fölségének illően adózunk. Az Egyház fölavat személyeket, helyeket, tárgyakat az istentisztelet szolgálatára: megszenteli, megáldja azokat s ezáltal szorosabb kapcsolatba hozza őket Istennel.

Ha valaki méltatlanul bánik ezekkel, megtöri ezt a szent kapcsolatot, szentségtörést követ el.

A szentségtörés — általában — szent dolgoknak méltatlan kezelése, megsértése. Szent dolgoknak mondjuk mindazokat a személyeket, helyeket, tárgyakat, melyeket az Egyház Istentől kapott hatalmával és tekintélyével az Isten szolgálatára fölavat.

Szorosabb értelemben a szentségtörés a szent dolgokkal való súlyos visszaélés, szent dolgoknak súlyos megsértése.

A nálunk, nem helyesen, elterjedt hiedelem szerint szentségtörésnek csak a méltatlan, súlyos bűnnel történő szentáldozást és a rosszul végzett szentgyónást tartják.

A szent dolgokkal szemben megnyilvánuló kisebb tiszteletlenség, pl. a szent dolgokról való tréfás beszéd, templomban való illetlen viselkedés, csevegés csak tágabb értelemben mondhatók szentségtörésnek, s inkább általában a vallásosság erényét sértő fogyatkozásoknak, bűnöknek tekinthetők.

Szentségtörést szent *személyek, helyek és tárgyak megsértésével, sérelmes kezelésével* lehet elkövetni.

1. Személyt érintő szentségtörés: felszentelt, Isten tiszteletének szolgálatára felavatott személyek megsértése.

Szentségtörésről e téren csak akkor lehet szó, ha a sértés a szentelés, fölavatás jellege és kiterjedési köre ellen irányul. A pap, klerikus, szerzetes novicius Isten különös szolgálatára fölavatott személyek, s ezért szentségtöréssel vétenek azok, akik őket személyükben sértik, pl. ütlegelik, megsebzik. A felszentelés (már az alszerpapság) s a nyilvános fogadalom a tisztaság erényének gyakorlására avatja fel a papot, a szerze-

test, s ezért szentségtörést követ el, ha vét a hatodik parancs ellen; ugyancsak az is, aki akár bensőleg, akár külsőleg vét velük vagy ellenük.

Ugyancsak szentségtörést követnek el, akik nyilvános fogadalmuk más tárgya, a szegénység és engedelmesség ellen vétenek.

A magánfogadalom elleni vétség nem szentségtörés, hanem csak a vallásosság erénye elleni bűn.

Szentségtöréssel vétenek az ily személyek ellen akkor is, ha engedély nélkül világi bíróság elé vonják őket.

2. Szent helyre vonatkozó szentségtörés: szent helynek megsértése, méltatlan célra való felhasználása. Ily szentségtörés:

1. másoknak a templomban erős vérontással járó súlyosan vétkes megsebzése, megölése;

2. templomban elkövetett gyilkosság;

3. a templomnak gonosz vagy aljas, alantas célokra felhasználása, pl. istálló, bűntanya stb. céljaira;

4. névleg kiközösítettnek vagy pogánynak templomban való eltemetése.

E jelzett szentségtörő bűnöknek sajátos következménye a templom megfertőzése (pollutio, violatio). E megfertőzés a templom szentségének felfüggesztését vonja maga után. Ezért a templom kiengesztelendő (reconciliatio). Más az *exsecratio*, a megáldott, illetőleg megszentelt templom szent-jellegének teljes elvesztése, megszünése. Az exsecratio akkor áll elő, ha a templom teljesen leég, vagy legalábbis a templom nagy része rombadől.

A megfertőzés csak akkor áll elő, ha 1. nyilvános, külön e célra szolgáló szertartásos imádsággal szentelték, illetőleg áldották meg a templomot; 2. ha az ilyen templom belsejében, azaz a mennyezet, a padozat és a falak által határolt területen követik el a fentjelzett bűncselekményeket.

A megjelölt részen kívül elkövetett bűncselekmények a hely szentségét nem függesztik fel. Ugyancsak nem áll elő a

megfertőzés esete akkor sem, ha fentjelzett bűncselekményeket magánkápolnában követik el, amely csak egyszerű, általános megáldásban részesült.

Szent hely ellen irányuló szentségtörés fordul elő *betörés, pusztítás, lopás, a menedékjog megsértése* által is; lopás által legalább is akkor, ha a lopott tárgy a templomhoz tartozik, vagy a templomban való megőrzés végett adatott át. Továbbá *szent helyeken elkövetett külső bűnök által, végül a templomnak pereskedésre, vásárok tartására, színházi célokra való felhasználása esetén.*

3. Tárgyat érintő szentségtörés : a szent dolgoknak, tárgyaknak méltatlan, jogtalan kezelése vagy árubabocsátása.

A szent dolgok, tárgyak vagy *természetüknél* fogva szentek, pl. szentségek, vagy az *Egyház felavatása* folytán. E szent dolgok három csoportba foglalhatók: 1. szentségek és szentelmények, 2. szent edények és dísztárgyak, 3. egyházi javak. Tárgyi szentségtörés fordulhat elő

a) a szentségek méltatlan kiszolgálása és vétele által,

b) szent edényeknek, kehelynek, miseruháknak stb. világias, nem illő célra való felhasználása által,

c) egyházi javaknak elrablásával, jogtalan visszatartásával, árubabocsátásával.

5. A szent dolgokkal való üzérkedés. (Simonia.)

A szent dolgokkal való üzérkedés, szentségárulás is szentségtörés, de a benne megnyilatkozó különleges rosszaság és a simonia változatos módja miatt rendesen külön tárgyalják.

Isteni joggal tiltott simonia akkor áll elő, ha valamely lelki vagy lelki dologhoz kapcsolódó javakat (annexa spiritualibus) bocsátanak áruba anyagi díjért. Fennáll a simonia akkor is, ha a lelki javak csak részleges anyagát teszik is az egyezkedésnek, illetőleg árubabocsátásnak.

Az Egyház ezenkívül minden veszély elhárítása végett megtilt minden olyan törekvést is, mely ily lelki javakat vagy

a lelkiekhez fűződő anyagi javakat egymással bocsát áruba, illetőleg tesz árucsere tárgyává.

Az isteni jog szerint tiltott simonia tehát: minden olyan szándékos törekvés, amely anyagi értékért lelki, vagy lelki javakhoz kapcsolódó anyagi javakat áruba bocsát.

Egyházjogilag tiltott simonia: az olyan árucsere, melyben lelki dolgokat bocsátanak áruba lelki dolgokért, vagy pedig anyagiakhoz kapcsolt lelki javakat árusítanak ugyanily javakért; az egyezkedés tárgyaként tehát mindkét részről lelki vagy lelkiekhez kapcsolódó anyagi javak szerepelnek.

Az isteni jog szerint tiltott simonia *teljes nemében súlyos bűn;* az egyházjogilag tiltott simonia *neme szerint* súlyos bűn.

1. **A simonia anyaga** (materia). Lelki dolog mindaz, ami vagy magában véve, vagy az Egyház rendeléséből a lelkek üdvét szolgálja. Vannak lényegüknél fogva (formaliter) lelki dolgok, pl. a megszentelő kegyelem, a természetfölötti erények; lelki javakat létrehozó, okozó lelki dolgok (causaliter), pl. szentségek, imádságok, szónoklatok; és lelki dolgok hatásai, eredményei, gyümölcse (effective), pl. kapott felmentés, feloldozás.

Anyagi dolog lelkivel vagy úgy kapcsolódhatik, hogy a magában véve (antecedenter) pusztán anyagi dolog (lelki célok szolgálatára történő) felavatás által lelkieket szolgáló dologgá válik, pl. a kehely, mely a megszentelés után lelki javak szolgálatába jut; vagy pedig úgy, hogy az anyagi javak bizonyos lelki javaknak járulékaivá válnak, pl. valamely egyházi hivatalhoz, ok és okozati összefüggésben mintegy utólagosan (consequenter) hozzáadatnak; vagy pedig a lelki és anyagi javak egymást kísérik, egymásba fonódnak (concomitanter), pl. a szent cselekmények végzésében a kifejtett testi munka egybefonódik a lelki ténykedéssel. Ez az egybefonódás lehet szükségszerű, belső kapcsolatból eredő (intrinsecus), pl. a szentmise bemutatásában; és lehet a külső körülmények következtében hozzáfűződő (extrincecus), pl. a

szentmise bemutatása, távoleső helyen, ünnepélyes módon, énekkel. Az ének, a hely távolsága, illetőleg az avval kapcsolatos fáradtság külsőleges járulékként kapcsolódik a szent cselekményhez.

2. **A simoniás kötelmi kapcsolat** (pactum). *A simoniás kötelmi kapcsolat minden kötelezést kiváltani szándékozó megegyezés, amelyben lelki javakat bocsátanak áruba anyagiakért.* Ahhoz, hogy a simonia vétsége mint bűncselekmény előálljon, szükséges, hogy az ily üzérkedési szándék valamiképen, legalább kezdetlegesen, megnyilvánuljon. A csak pusztán benső akarati elhatározás súlyos benső bűn ugyan, de nem simoniás cselekmény (simonia mentalis).

A simonia vétsége tehát akkor áll fenn, ha legalább az egyik fél kötelező erejű megegyezéssel megindítja lelki javaknak anyagiért való árubabocsátását. Fennáll a simonia, ha akár kifejezett szándékkal teszi ezt (formaliter), vagyis az anyagi javakat a lelki dolog díjaként, áraként adja, akár nem kifejezetten, de mégis úgy, hogy az anyagi dolgok átadása a lelki dolog áraként, díjaként veendő (virtualiter); ugyancsak simoniás eljárás, ha az anyagit (egyéb okok mellett) elsősorban vagy mindenekelőtt (principaliter) azért adja át, hogy érte lelki javakat kapjon, vagy ha ingyenes viszontszolgálat fejében tesz valamit, de az ingyenes viszontszolgálat másra kötelező erőt hárít (ingyen adom, te is ingyen adod).

A lelki javak anyagi díja (pretium). *A lelki javak anyagi díja, ára lehet pénz vagy pénzzel értékelhető dolog* (munus a manu), vagy *szóbeli közbenjárás*, ajánlás, pártfogás, védelem (munus a lingua), vagy *valamely szolgálat* (munus ab obsequio).

A simoniás *üzérkedés lehet már a természetjog alapján is semmis; egyházjogilag mindig semmis.*

A visszatérítés kötelezettsége származhatik a természetjog alapján, ha a vallásosság erényén kívül a kölcsönös igazságosságot (iustitia commutativa) is megsértik; az Egyház

azonban visszatérítésre kötelez akkor is, midőn csak a vallásosság erényén esik sérelem.

A kölcsönös igazságosságon akkor esik sérelem, ha pusztán lelki, vagyis minden anyagi értéket nélkülöző lelki dolgot bocsátunk áruba anyagiért, vagy ha olyan lelki szolgáltatásért kérünk anyagi díjazást, amely hivatalból kötelességszerűen végzendő feladat (ex officio).

A MÁSODIK PARANCS.

«Ne vedd hiába az Úr, a te Istened nevét!»[1]

Isten nevének általános és különleges tiszteleti módjai.

A második parancs Isten nevének tiszteletét sürgeti és követeli, és tilt minden tiszteletlenséget Isten szent nevével szemben. Isten neve a legnagyobb fönség és szentség foglalata, ezért tisztelet illeti. Puszta említése és kimondása is csak akkor helyénvaló, midőn e fönség és szentség iránti tisztelet megengedi, vagy kívánatossá teszi. Ajkunkra vesszük Isten szent nevét *Isten dicsőítésében*, az *imádságban*, Istennek tett *fogadalmunkban*, vagy midőn *igazmondásunk tanuságának* megerősítésére szent nevére hivatkozunk, vagyis *az esküben*, vagy midőn valakit Isten szent nevével igazmondásra vagy valaminek megtételére felszólítunk, vagyis az *Istenre hivatkozó kérlelésben.*

Tiszteletlenséget követünk el Isten szent nevével szemben, ha *szükség nélkül*, hiábavaló módon hordozzuk ajkunkon, *gyalázattal illetjük*, *azaz káromoljuk*, ha Istennek tett fogadalmunkat, eskünket megszegjük, vagy Isten szent nevével valakit rossz dolgok megtételére ösztönzünk.

Isten szent nevének *hiábavaló kimondása eredhet* tiszta megszokásból is, ilyenkor rendesen nincsen szándékos tiszteletlenségről szó, s ezért bocsánatos bűn, ha pedig teljesen öntudatlanul mondjuk ki, nem is bűn. Az ily szokás kifejlődésében, vagy el nem hagyásában vétkesek lehetünk, de magában véve az ebben tanusított hanyagság sem súlyos

[1] Ex. 20, 7.

bűn. Gyakran a csodálkozás és méltatlanság kifejezésére használják Isten nevét.

Nem illő dolog, ha nem is bűn, az ördög (fene) nevének emlegetése. Ha e szavakhoz valamely rosszkívánságunkat csatoljuk, ennek inkább átkozódás, nem pedig káromkodás jellege van.

A) *A fogadalom.* (Votum.)

1. A fogadalom fogalma, fölosztása, feltételei, kötelező ereje, értelmezése.

a) ***Fogalma.*** *A fogadalom Istennek tett kötelező ígéret,* hogy a jó cselekvés rendjében valami nagyobb jót teszünk. A fogadalomban vállalt kötelező ígéret megtartását a hűség erénye sürgeti. Nem egyszerű jószándék vagy jó feltétel (propositum). A puszta *jófeltételben* nem akarjuk bűn terhe alatt kötelezni magunkat az ígért dolgok megtételére, a fogadalomban igen.

Ha csak valamely szentnek a tiszteletére tesszük a fogadalmat, az nem igazi fogadalom, hanem a szentek tiszteletének egyik módja. Így szokták mondani, megfogadtam Szent Antalnak, Szűz Máriának stb. Mivel a fogadalomban Istennek tett kötelező ígéret erejével állunk a jónak szolgálatában, vele Isten iránti hűségünket, tiszteletünket fokozottabb mértékben mutatjuk meg. Az Isten iránti hűség és tisztelet gyakorlása a vallásosság erényéhez tartozik; a fogadalom tehát vallásosságunknak, Isten iránti hódolatunknak kifejezése. A fogadalom indítóoka Isten iránti hódolatunk és tiszteletünk kimutatása, gyakorlása.

b) ***Fölosztása.*** A fogadalomnak több faja van.

1. *Nyilvános* (publicum) vagy magánfogadalom (privatum); az előbbit a törvényes elöljáró az Egyház nevében fogadja el; a *magánfogadalmat* az Egyház közreműködése nélkül teszik.

2. *Ünnepélyes* (sollemne) és *egyszerű* (simplex). Az egyházi törvénykönyv a kettő közötti különbséget a következőkben állapítja meg: az egyszerű fogadalom a vele ellenkező cselekedetet meg nem engedetté (illicitum), az ünnepélyes fogadalom a vele ellenkező cselekedetet érvénytelenné teszi (reddit invalidum, can. 579.). Az ünnepélyes fogadalom lényegi vonása, hogy mindkét részről, a fogadalmat tevő és a fogadalmat elfogadó Egyház részéről önmagában véve örök és visszavonhatatlan, hacsak az Egyház felmentést nem ad.

3. *Személyi* (personale), *tárgyi* (reale), vagy együttesen személyi és tárgyi (mixtum) fogadalom. Az első valamely cselekedetet (zarándoklat), a második valamely tárgy felajánlását (pénzt a szegények támogatására), a harmadik mindkettőt együtt ígéri, pl. zarándoklatot alamizsnával együtt.

4. *Határozott* (determinatum) pl. böjtöt, vagy *szétválasztó, vagylagos* (disiunctivum), pl. vagy böjtöt, vagy alamizsnaadást ígérő fogadalom.

5. *Örök* (perpetuum) és *ideiglenes* (temporale), *fenntartott* (reservatum) és *nem fenntartott* (non reservatum).

6. *Kifejezett* (expressum) vagy *hallgatólagos* (tacitum); kifejezett, ha szavakban vagy egyéb külsőleg kifejezésre jutó módon kinyilvánítjuk; hallgatólagos, ha szavakban ugyan nem fejezzük ki benső beleegyezésünket a fogadalom tárgyának megtételére, de szándékosan olyat teszünk, illetőleg olyanra vállalkozunk, amihez fogadalom van hozzáfűzve. Ez a megkülönböztetés leginkább az alszerpapsággal járó tisztasági fogadalom megmagyarázására, illetőleg megértésére vonatkozik. Itt ugyanis kifejezetten nem tesznek tisztasági fogadalmat, de aki az alszerpapság rendjét felveszi, tudatosan vállalja az Egyház akarata szerint a tisztaság fogadalmának megtartását.

7. *Feltétel nélküli* (absolutum) és *feltételhez kötött* (conditionatum) fogadalom. Ez utóbbi lehet büntetést vállaló

fogadalom (poenale) is, pl. valahányszor káromkodom, alamizsnát adok a szegényeknek.

8. *Személyes* (personale) és *közösségi* (commune) fogadalmak; utóbbiakat erkölcsi testületek, egyházközösségek, társulatok tesznek.

c) ***Feltételei.*** α) ***A fogadalom ténye szempontjából.*** A fogadalom a vallásosság erényének gyakorlása. Ez pedig az ember kiváltsága. Ezért *minden ember tehet fogadalmat, ha a fogadalom lényegét és természetét már megismerte.* Mivel a fogadalom vallásos életünk erősítését célozza, nincsen szükségük már fogadalomtételre a szenteknek az égben, a jó angyaloknak, s fogadalmat nem tehetnek az elkárhozottak, mert bennük a vallásosság erénye nincs meg.

A fogadalom szükséges feltételei: 1. *a fogadalomtétel szándéka*, 2. *teljes megfontoltság*, 3. *teljes szabadakarati beleegyezés.*

Meg kell tehát lennie a *szándéknak* a fogadalom letételére s az ebből fakadó kötelezettség vállalására; ez utóbbi bennfoglaltatik a fogadalomtétel szándékában és annak szükségszerű következménye. Ha nem akarok kötelezettséget vállalni, akkor nincs komoly szándékom fogadalmat tenni. Ezért a színlelt fogadalom (fictum) nem is fogadalom, mert lényeges eleme, a szándékosság hiányzik.

Szükséges a *teljes tudatosság*, illetőleg megfontoltság a fogadalomban ígért kötelezettség vállalására. A fogadalom ugyanis komoly kötelezettség, aminőt csak komoly meggondolás után vállalhat az ember. Ezért nem érvényes a gyermek fogadalma, aki még nincs eszének teljes birtokában, s nem érvényes az alkoholtól elkábított, megzavarodott ember által tett fogadalom sem.

Nem szabad könnyelműen és elhirtelenkedve fogadalmat tenni. Ha ilyen lelkiállapotban tettünk fogadalmat, helye lehet a felmentés kérésének, illetőleg fogadalomcserének.

A teljes megfontoltság (deliberatio) hiányzik, ha a vállalt kötelezettség körül tévedés (error) forog fenn. A tévedés vonatkozhatik a fogadalom tárgyára, illetőleg anyagára, vagy valamely lényeges körülményre, melynek ismeretében a fogadalmat nem tettük volna.

Nem érvényes fogadalom pl., ha az egyszerű ember aranykelyhet akar készíttetni fogadalomból, gondolván, hogy 2—3 pengő költséggel fogadalmát valóra is válthatja. Ha valaki téves hírt kap atyja betegségéről és fogadalmat tesz, hogy atyja felgyógyulása után bizonyos összegű pénzt oszt szét a szegények között, nem köteles fogadalmát teljesíteni, ha atyja nem is volt beteg. Ha azonban a tévedés egészen lényegtelen, jelentéktelen körülményben áll fenn (accidentalis), a fogadalom érvényben marad.

A szerzetesi fogadalom csak akkor érvénytelen, ha tévedés a fogadalomnak lényege és az Egyház érvénytelenítő törvénye körül mozgott. A szerzetesi fogadalmakkal járó nehézségek nem szolgáltatnak okot a fogadalom érvénytelenítésére, ezeket mindenkinek ismernie kell és számolnia kell velük. Ha pl. valaki téves keresztlevéllel 14 éves korában tesz szerzetesi fogadalmat, fogadalma érvénytelen, az ily fogadalmat érvénytelenítő törvény miatt.

Szükséges feltétel a teljes, tökéletes szabadság, szabad akarati beleegyezés. Ezért az olyan félelem, amely megzavarja ítélőképességünket, illetőleg a szükséges megfontoltságot, érvénytelenné teszi a fogadalmat; ha a megfontoltságot nem zárja ki, a fogadalom érvényes. Érvényes a fogadalom, ha valaki valamely *külső körülményből* fakadó nagy félelemben (tűzvész, hajótörés, nagy betegség vagy más csapás következtében előálló halálveszedelemben is) tesz fogadalmat. Ugyancsak érvényes a fogadalom (általánosabb vélemény szerint akkor is), ha valakit nagyfokú megfélemlítéssel, de jogosan (gravi metu iuste incusso) fogadalomtételre szorítanak. Ha az egyházi bíróság valamely klerikust jogosan és súlyosan megbüntethetne, de attól felmenti, ha valamely szigorú rendbe lép, e felszólítás hatása alatt tett fogadalom érvényes; megfontoltsága, és így szabadsága ugyanis megmarad. Érvényes az a fogadalom is, melyet valaki ugyan jogtalanul ránehezedő félelemből tesz, de az okozott félelem célja nem a fogadalomra való kény-

szerítés volt, hanem valami más; ha pl. valakire rablók támadnak s a pénzétől meg akarják fosztani, és ő külön fogadalmat tesz arra az esetre, ha szerencsésen kimenekül a rablók kezéből.

Érvénytelen más ember részéről (külső szabad okból származó) súlyos, jogtalan félelemkeltés által kikényszerített fogadalom, amely különben nem jött volna létre. Ez nemcsak az egyházjog szerint érvénytelen, hanem a természetjog szerint is, nem ugyan a beleegyezés hiánya miatt, mert a beleegyezés fennállhat, hanem azért, mert Isten ily jogtalanul kikényszerített fogadalmat nem fogad el.

Ugyanígy érvénytelen a fogadalom akkor is, ha a külső, szabad okból jövő félelem csak kisebb, könnyebb természetű, de mégis a fogadalom letételének kicsikarására szolgált, s ha ez nem lett volna, a fogadalom nem jött volna létre.[1] Prümmer az általánosabb vélemény szerint a kisebb természetű félelemből (metus levis) származó fogadalmat érvényesnek mondja.[2]

β) ***A fogadalom tárgyára vonatkozólag.*** 1. A fogadalom érvényességéhez a tárgy szempontjából szükséges, hogy

a fogadalomtevő által megvalósítható legyen (possibilis), vagyis meglegyen a megvalósítás erkölcsi lehetősége; ez megvan, ha súlyos áldozatok nélkül teljesíthető (sine gravi incommodo). Ezért nem érvényes a minden bűn, még a legkisebb bocsánatos bűn kerülésére is tett fogadalom, mert ez Isten különös kiváltsága nélkül keresztülvihetetlen. De fogadalom tárgya lehet minden halálos bűn elkerülése, mert ez Isten rendes kegyelme segítségével lehetséges; ily fogadalmat azonban ne tegyen a bűn elleni harcban meg nem állapodott lélek. Nem érvényes a más személyes cselekedetét ígérő fogadalom: az atya nem tehet fogadalmat arra, hogy a fia szerzetesrendbe lép, legfeljebb arra tehet foga-

[1] Noldin, II. n. 210. b.
[2] Prümmer, II. n. 397. d.

dalmat, hogy mindent megtesz, hogy fiának ilyen szándékát elősegítse.

Ha a fogadalom tárgya részben megvalósítható, részben nem, akkor a fogadalom érvényessége a fogadalmat tevő szándékától függ. Ha mindkettőt, mint együttes egészet fogadta, s az egészet teljesíteni nem tudja, semmire sem köteles. Meghatározott szándék hiányában, vagy ha nem együttes egészként tette a fogadalmat, a következő szempontok tartandók szem előtt:

a) ha a fogadalom tárgya fel nem osztható vagy a fogadalom csak oly csekély részben valósítható meg, hogy távolról sem ér fel a fogadalom teljesítésével, akkor a fogadalmat egyáltalában nem kell teljesíteni; aki pl. a fogadalommal kötelezte magát, hogy Rómába megy, de ezt keresztülvinni semmiképp sem tudja, fogadalma nem kötelez; *b)* ha azonban a fogadalom tárgya felosztható, azaz részben megvalósítható, köteles teljesíteni fogadalmának keresztülvihető részét, ha ez a kötelezettség nemcsak mellékes körülménye fogadalmának. Annak, aki nem tudja megtartani a szigorú böjtöt, melynek megtartására fogadalmat tett, de megtarthatja a hústól való megtartóztatást, ez utóbbit meg kell tennie. Ha valaki úgy fogadta a zarándoklatot, hogy lényeges pontjául a szentgyónást tekintette és nem magát a zarándoklatot, akkor meg kell gyónnia, ha a zarándoklatot nem is viheti végbe.

2. A fogadalom tárgyának *tisztességesnek, erkölcsileg jónak*, így Istennek tetszőnek kell lennie. Súlyosan vétkes dolgok keresztülvitelére tett fogadalom súlyos bűn, és inkább Isten megsértése, mint Isten tisztelete.

Oktalan vagy közömbös dolgokra tett fogadalom érvénytelen és egyúttal bocsánatos bűn, pl. nem lépni ki jobblábbal a házból, nem járni többet ezen az utcán; ha azonban az utóbbit vagy más közömbös dolgot azért fogadunk meg, mert a körülmények következtében e közömbös cselekedetek jóvá vagy másoknak hasznosakká válnak,

akkor a fogadalom érvényes, pl. nem megy többé ezen az utcán, mert az neki vagy másoknak bűnalkalmul szolgál.

A bocsánatos bűn terhe alatt tiltott dolgok megtételére tett fogadalom érvénytelen, és egyesek szerint bocsánatos, mások szerint halálos bűn.

Önmagában (in se) jó, de rossz cél érdekében tett fogadalom érvénytelen és súlyosan vétkes, ha a rossz cél a fogadalomnak kimerítő indítóoka (principalis motiva et totalis). Ha pl. valaki fogadalommal alamizsnát ígér, hogy lopása sikerüljön, fogadalma érvénytelen és súlyos bűn. Ha a rossz cél csak másodlagos, részleges (impulsiva partialis) célja a fogadalomnak, akkor a fogadalom érvényes. Ha pl. alamizsnát ígér valaki Istennek tetszésére, illetőleg a szegények felkarolására, s evvel egyúttal a maga dicsőségét is keresi, a fogadalom érvényes, de *veszít* teljes érdeméből.

Vajjon érvényes-e a rossz feltétellel tett fogadalom? Ha nem azért teszem a fogadalmat, hogy Isten a bűnös dolgot diadalra juttassa, azért sem, hogy a bűnös dolog sikeres véghezviteléért Istennek hálát adjak, hanem a roszszat puszta feltételnek veszem, akkor a fogadalom érvényes; pl. ha párbajból épségben megmenekülök, szentmisét ajánlok fel a jó Istennek. Ebben az esetben a rossz cselekedet nem a fogadalom célja, nem esik a fogadalom tárgykörébe, s a rossz feltétel csak magát a fogadalomtételt teszi bűnössé; ezért az ilyen fogadalom súlyos bűn, de az ígért dolgok megtartásának kötelezettsége megmarad.

3. Szükséges, hogy a fogadalom tárgya a jó dolgok rendjében valami nagyobb jó legyen, vagy legalább is ne akadályozza a nagyobb jót. Nem szükséges azonban mindig, hogy önmagában jobb legyen, mint a vele szemben álló jó cselekedet, hanem elegendő, ha annál csak viszonylagosan jobb. Ezért érvénytelen a fogadalom, ha valaki azt fogadja meg, hogy házasságot fog kötni; az ilyen fogadalom akadályozza a nagyobb jót, a tisztaság fogadal-

mát. Lehet azonban fogadalom tárgya ez is, ha valakinek bizonyos körülmények között jobb a házasságkötés, pl. a tisztaság megtartásának nehézsége, vagy valamely botrány elkerülése miatt. Hasonlóképen, ha valaki fogadalommal ígéri, hogy sohasem tesz fogadalmat, a fogadalom érvénytelen; de ha a fogadalma úgy szól, hogy nem tesz fogadalmat lelkivezetőjének tudta és tanácsa nélkül, a fogadalom érvényes, mert körültekintéssel és meggondolással fogadalmat tenni jobb, mint elhirtelenkedve és meggondolatlanul.

A tárgy jósága szempontjából első helyen állnak az evangéliumi tanácsok, a szegénység, a tisztaság és az engedelmesség fogadalmai. A már különben kötelező, illetőleg megparancsolt cselekedet is lehet a fogadalom tárgya, mert tetszik Istennek, ha valaki a parancs erején kívül a vallásosság erényével is kötelezi magát valamely parancs megtartására. Ha valaki e fogadalmát megszegi, kettős bűnt követ el, vétkezik az illető parancs és a vallásosság erénye ellen; ha a vallásosság erényéből parancsolt dolgokat fogad meg, áthágásával (nem szerint) ugyanazt a bűnt követi el, de beszámítása súlyosabb.

d) ***Kötelező ereje.*** A fogadalom a vallásosság erényéből *lelkiismeretben kötelezi a fogadalomtevőt* fogadalma teljesítésére. *Igéretünk megtartására a hűség kötelez*, s a hűség mások iránti tisztelet megnyilatkozása. Fogadalmunkban pedig Istennek teszünk ígéretet s ígéretünk hűséges megtartásával Isten iránti tiszteletünket mutatjuk be. A fogadalom megsértése tehát a vallásosság erénye elleni bűn. A fogadalomszegés az Isten iránti hűtlenség bűne (defectus fidelitatis).

Mivel minden fogadalom megtételére a vallásosság erénye kötelez, ezért minden fogadalomszegés egynemű bűn és nem is szükséges a gyónásban a megszegett fogadalom tárgyának megjelölése, hanem elegendő a súlyos vagy nem súlyos fogadalomszegés bevallása.

Súlyos tárgyú fogadalom súlyosan, nem súlyos tárgyú fogadalom csak bocsánatos bűn terhe alatt kötelez. Nem súlyos kötelezettséget nem vállalhatunk súlyos bűn terhe alatt, mert csekély anyag nem fakaszthat súlyos kötelezettséget. Ezen elv szerint kell megítélni a fogadalom kötelező erejét akkor is, midőn a fogadalomtételkor a kötelezettség súlyos vagy nem súlyos voltára nem gondolnak.

Súlyosan kötelező a fogadalom, ha súlyos a tárgya (az Egyház megállapítása és gyakorlata szerint) *és ha megvan a súlyos kötelezettség szándékos vállalása.* A szerzetesi és a nagyobb rendekkel járó fogadalmakat csak súlyos kötelezettség vállalásával szabad letenni, mert az Egyház, e fogadalmak átvevője, csakis ily kötelezettség vállalásával fogadja el.

Vajjon a fogadalomban bocsánatos bűn terhe alatt vállalt cselekedetek, szolgálatok sorozata súlyos kötelezettséggé, illetőleg súlyos anyaggá növekedhetik-e? Az a kérdés tehát, hogy ily cselekedetek elhagyásával súlyos bűnt követünk-e el. Ennek megítélése függ a fogadalomtevés szándékától és ennek hiányában a dolog természetétől és az Egyház általános megítélésétől.

Ha valaki bizonyos cselekedeteket mint különálló kötelezettségeket fogadott meg, az egyes kötelezettségek nem formak össze. Ha azonban több cselekedetet egy egészként (ut aliquod unum) fogadott meg, de a könnyebbség kedvéért csak részletekben valósítja meg, akkor azok egybeolvadnak.

Általában a személyi fogadalmakból (vota personalia) származó kötelezettségek különálló kötelezettségnek tekintendők (minden nap elmondok egy Ave Mariát), ezért az egyes mulasztások nem formak össze súlyos bűnné.

A tárgyi fogadalmakból származó kötelességeket rendesen egy egészként fogjuk fel (minden nap adok alamizsnát), s ezért, ha hosszabb időn át elhagyom, a mulasztások összeformak súlyos anyaggá, s így e mulasztásokkal súlyos bűnt is elkövethetünk és azokat pótolnunk kell.

Esetleg a személyi fogadalmak kötelességei is felfoghatók egy egészként: pl. egész májusban résztveszek a májusi ájtatosságokon; ilyenkor a mulasztások összeforrnak és súlyos mulasztássá tömörülhetnek. Viszont a tárgyi fogadalmi kötelességeket, főkép, ha időhöz kötöm azokat (ad finiendam obligationem), mint önálló kötelességeket foghatom fel, s ezért nem forrnak egybe, pl. minden szombaton adok valami alamizsnát, s így akárhányszor hagyom is el, nem követek el súlyos mulasztást, mert az alamizsnaadásokat nem egy egészként, hanem különálló szombati kötelezettségként fogadtam s ezért nem is forrnak egybe.

Az olyan fogadalmakban, melyekben több cselekedetet egy egészként fogadtunk, az egyes mulasztások súlyosságát nem önmagunkban véve tekintjük (félórás májusi ájtatosság magában véve súlyos anyag), hanem az egész kötelezettséghez, illetőleg a kötelezettség összegéhez való viszonyában értékeljük. Súlyos anyagnak ilyenkor az egésznek negyed- vagy harmadrészét tekintjük, s így az előbb említett fogadalomban nem egy, hanem nyolc-tíz májusi ájtatosság elhagyása lesz csak súlyos mulasztás.[1]

α) ***Kit kötelez a fogadalom?*** A fogadalom csak magát a fogadalomtevőt kötelezi. Saját fogadalmunk teljesítésére mást fogadalomszerűen nem kötelezhetünk. Ez még az oly szoros természetes és erkölcsi kapcsolatban álló egyének között sem tehető meg, mint az apa és a gyermek közötti kapcsolatban. Ezért az apa személyi fogadalmát a fiúnak nem kell átvennie. Valakinek személyi fogadalmát más egyáltalában nem is teljesítheti. Ha tehát akár a szülő, akár valamely testület, közösség (egyházmegye, város) fogadalmat tesz, pl. böjtre vagy zarándoklatra, az utódok nem kötelesek ezt a fogadalomból kifolyólag teljesíteni. A kötelezettség inkább az engedelmesség, illetőleg kegyelet eré-

[1] Noldin, II. n. 215. nota.

nyéből, vagy pedig az ősöktől származó parancsból származik.

Valamely ünnep megtartásának fogadalma csak abban az esetben kötelezi az utódokat, ha azt a pápa is megerősítette, vagy ha jogszokássá vált (40 év után). Az ősök tárgyi fogadalma nem száll mint fogadalmi kötelezettség az utódokra, mégis a fogadalom teljesítését az igazságosság követeli, mert az örökség javaival együtt annak minden terhét is megkapják, s azt viselniök kell. Ugyancsak kötelesek az utódok teljesíteni a vegyes természetű fogadalom tárgyi részét is.

A tárgyi fogadalmat a fogadalomtevő tudtával és beleegyezésével más is teljesítheti.

β) ***A feltételhez kötött, a vagylagos és a kétes fogadalom kötelező ereje.*** *A feltételhez kötött fogadalom nem kötelez, amíg a feltétel nem teljesül,* ha pedig egyáltalában nem valósul meg, a fogadalom kötelező ereje is megszűnik. Nem szabad azonban a feltétel teljesülését megakadályozni és meg kell őrizni a fogadalom teljesítésének szándékát mindaddig, amíg a feltétel megvalósulása végleg lehetetlenné válik. Aki ezt szándékosan megakadályozza, vét a fogadalom ellen. Ha a feltétel nem egészen oly értelemben valósult meg, amint azt a fogadalmat tevő gondolta, hanem más formában, bár ugyanolyan eredménnyel, akkor a fogadalmat tevő valószínűleg nem köteles fogadalmát beváltani.

Ha valaki megfogadta, hogy szerzetbe lép, ha nővére férjhez megy, nem köteles fogadalmát teljesíteni, ha nővére meghal, még akkor sem, ha a feltétel célja nővérének eltartása volt, s e cél a haláleset következtében megszűnt is.

A vagylagos fogadalomban, ha az egyik vállalt kötelesség bűnös, oktalan vagy lehetetlen, pl. ha sikerül ez a tervem, böjtöt fogadok vagy lerészegszem, a fogadalom érvénytelen és bűnös.

Ha mindkét megfogadott dolog erkölcsileg jó, a foga-

dalom érvényes, s a fogadalomtevő választhatja bármelyiket, de a *választás után* teljesítenie kell, ha a másiknak véghezvitele lehetetlenné válik is. Ha a *választás előtt* fogadalma egyik részét

saját hibájából meghiúsította, tartozik a másikat teljesíteni;

ha nem a saját hibájából hiúsult meg, akkor a másikat sem köteles teljesíteni.

Ha már eldöntötte, hogy melyiket teljesíti s ennek megvalósítása

saját hibájából lehetetlenné válik, köteles a másikat teljesíteni, ha pedig

nem a saját hibájából vált lehetetlenné, akkor semmire sem köteles.

γ) ***Mikor kell a fogadalmat teljesíteni?*** Ha valaki fogadalmának teljesítését úgy *kötötte meghatározott időhöz, hogy máskor magára nézve nem tartja kötelezőnek* (votum ad finiendam obligationem), a fogadalmát a megjelölt időben kell teljesítenie; ha nem teszi, vét a fogadalma ellen, további kötelezettsége azonban megszűnik. Ha ezt a kikötést nem teszi és az a szándéka, hogy a meghatározott időpont után is kötelezőnek tartja magára nézve a fogadalmát, akkor azt minél előbb teljesítenie kell. Ilyenkor az *időpont meghatározása általában a fogadalom teljesítésének sürgetésére szolgál* (v. ad urgendam obligationem).

Ha valaki a templom búcsúnapjára fogadalomból felajánlja a szükséges gyertyákat az oltárra, vagy szombatonkinti böjtöt fogad a Boldogságos Szűz tiszteletére, a búcsúra felajánlott gyertyákat nem kell már megvennie, ha a búcsúra nem vette meg, s ugyancsak nem kell pótolnia a szombaton elhagyott böjtöt, a mulasztással azonban bűnt követett el. Ilyenkor a mulasztás kisebb vagy nagyobb bűn a fogadalom tárgya és a mulasztás súlyossága szerint.

Ha az időre vonatkozólag *semmiféle kikötést nem tesz-*

nek, akkor a *személyi fogadalmakat rendesen úgy kell* értelmezni, hogy azok *meghatározott időhöz kötöttek*, és ennek elmultával a kötelezettség megszűnik. Ilyen pl. a szombatonkinti böjt fogadalma a Boldogságos Szűz tiszteletére.

A tárgyi fogadalmakat azonban a meghatározott idő után is teljesíteni kell. (Pl. ha sikerül ez a vállalkozásom, alamizsnát adok.) Némelykor azonban a fogadalom természete és célja olyan, hogy a személyes fogadalom sem szűnik meg a meghatározott idő elmultával, ha pl. valaki saját erkölcsi javulása céljából megfogadja, hogy féléven át kéthetenkint szentgyónást fog végezni; bár ez személyi fogadalom, a kötelezettség mégis fennmarad, ha a megjelölt időben a szentgyónásokat nem végezte el és ezért azt pótolnia kell.

Ha a fogadalom teljesítését nem kötik időhöz, akkor a fogadalmat minél előbb teljesíteni kell. A fogadalomteljesítés idejének kitolása, illetve a vele járó mulasztások bűnös volta sok körülménytől függ, pl. a fogadalmat tevő korától, anyagi körülményeitől, a fogadalomnak természetétől stb. Az olyan fogadalmakban, amelyekben a fogadalom teljesítésének lehetősége az idők multával csökken, vagy a fogadalom teljesítése által nyújtott szolgálat értéke kisebbedik, mégpedig jelentékenyen, akkor a hosszabb időre terjedő mulasztás súlyos bűnné válhatik. Aki pl. fogadalommal kötelezte magát arra, hogy szerzetesrendbe lép, és fogadalma teljesítését hosszú időre kitolja, ha egyéb körülmények nem mentik, súlyos bűnt követ el.

E mulasztás súlyosságát rövidebb-hosszabb időhöz kötik az egyes erkölcstudósok; Szent Alfonz hat hónapi mulasztást is már súlyosnak tart, mások, főkép, ha a fogadalomtevő még fiatal, három-négy esztendő mulasztást sem tartanak súlyos bűnnek. Ha az idő kitolásával kár vagy veszteség nem jár, pl. zarándoklatnál, pénzbeli szolgálatnál, a hosszabb időre terjedő mulasztás nem súlyos vétség, ha súlyossá nem teszi az a veszedelem, hogy esetleg fele-

désbe merül vagy a fogadalomtevő hibájából lehetetlenné válik.

e) *Értelmezése.* A magánfogadalmat a *fogadalomtevő kifejezett vagy feltételezett szándéka szerint kell értelmezni.* Tőle függ ugyanis fogadalmának kötelező ereje, illetőleg a kötelezettség foka és módja.

Ha nem volt pontosan meghatározott szándéka, akkor fogadalmát az általános *szokás és az Egyház magyarázata szerint kell értelmezni.* Aki megfogadta, hogy egy hónapon át böjtöl, annak nem kell böjtölnie vasárnap. Kétes esetben inkább enyhébben kell megítélni a fogadalom kötelező erejét. A fogadalom terhet ró ránk, a teher súlyát ok nélkül nem kell fokozni. Ha pl. valaki megfogadta, hogy kelyhet csináltat a templom számára, nem kötelezhető arra, hogy tiszta aranykelyhet csináltasson.

2. A fogadalom megszűnése.

A magánfogadalom megszűnhetik *belső okból: azaz önmagától,* belső lényeges kellékek hiányából, és *külső okból: külső hatalmi közbelépés folytán.*

Önmagától megszűnik (simplici cessatione): ha a fogadalom tárgyában vagy a fogadalomtevő körülményeiben oly *változás áll elő,* amelyek a fogadalomtételt is *meghiúsították volna.* Megszűnik tehát a fogadalom, ha a fogadalom tárgya, illetőleg a belőle fakadó kötelesség teljesítése *fizikailag vagy erkölcsileg lehetetlenné* válik, ha a fogadalom tárgya *meg nem engedetté, haszontalanná, szükségtelenné* válik, vagy ha nagyobb jót megakadályoz.

Ha pl. valaki alamizsnát fogad és később teljes szegénységbe esik, vagy megfogadja, hogy új templomhoz harangot öntet, de a templom építését megakadályozzák, semmire sem köteles. Ha valaki megfogadja, hogy egy szegényt felsegít, de megtudja, hogy az minden fillérjét elissza, nem köteles fogadalmát teljesíteni; hasonlóképen akkor sem, ha a szegény, akit ki akart emelni a nyomorból, nagy örökség birtokába jutott. Nem kötelezi a meghatározott időre

vállalt fogadalmi kötelezettség pl. zarándoklásra, ha otthon szüleit ápolnia kell súlyos betegségben.

Ha valaki megfogadta, hogy szerzetesrendbe lép, de oly betegségbe esik, hogy fogadalmát nem teljesítheti, a fogadalom megszűnik.

Megszűnik a fogadalom a fogadalom *indító okának, főcéljának megszűnésével.* Nem köteles fogadalmát megtartani, ha valaki böjtöt fogad fia meggyógyulásáért s az közben meghal. Ha azonban csak a mellékcél hiúsul meg, a fogadalom nem szűnik meg. Ha valaki Isten iránti szeretetből alamizsnát fogad, és ezt meghatározott szegénynek adja, de közben a szegény ember meghal, köteles másnak adni, mert a főcél a szegények Isten iránti szeretetből való felkarolása volt.

A feltételhez kötött fogadalmak *a feltétel meghiúsulása folytán egyszerűen megszűnnek.* A záros időhöz kötött vagy meghatározott időre szóló magán- és nyilvános fogadalom a kitűzött idő elmultával megszűnik.

Külső okokból, azaz törvényes felsőbbség közbejöttével megszűnik a fogadalom: 1. *a fogadalom érvénytelenítése,* a fogadalom alól való *felmentés* és végül a fogadalom kötelezettségének *mással való fölcserélése* által.

3. A fogadalom érvénytelenítése és felfüggesztése. (Irritatio, suspensio.)

A fogadalom *érvénytelenítése: a fogadalom megsemmisítése; a fogadalom felfüggesztése:* a fogadalom meglazítása annak részéről, aki uralkodik mások akaratán, vagy annak részéről, akinek hatalma van a fogadalom anyaga felett. A fogadalom érvénytelenítésével a fogadalom *egyszerűen megszűnik,* a felfüggesztés azonban a fogadalmat nem oltja ki, kötelező erejét nem szünteti meg véglegesen, a fogadalom továbbra is fennmarad.

A fogadalom érvénytelenítéséhez szükséges *az ú. n. úri* (uralmi) *hatalom* (potestas dominativa). Ily hatalma van az atyának serdületlen gyermeke felett, a szerzetes előljáró-

nak a fogadalmas szerzetesek akarata felett. Fogadalomfelfüggesztő hatalma van pl. a ház urának cselédje olyan fogadalmaiban, amelyek akadályozzák köteles szolgálatában. Ez tehát nem joghatósági felsőbbség, hanem a fentjelzett uralmi hatalom. Ha azonban a gyermek a serdült korba jut, ha a szerzetes időre szóló fogadalma megszűnik, ha a cseléd az urát elhagyja, ez a hatalom megszűnik. A serdületlen gyermek még nem tud élni akaratával, ezért az atya helyettesíti, akik pedig szerzetesi fogadalmat tettek, saját elszántukból alávetették akaratukat elöljárójuk akaratának. Ilyen hatalma van a női szerzetesrend főnöknőinek is.

A serdült kor beálltával az atya már nem semmisítheti meg gyermeke fogadalmát, de egyes fogadalmait, amelyek a család kormányzását akadályozzák, felfüggesztheti, ha a fiú a családban megmarad.

A fogadalomnak ilyen uralmi hatalomból való érvényes megsemmisítéséhez és felfüggesztéséhez *nem kell elegendő ok*. Az ilyen megsemmisítés (directa irritatio) vagy felfüggesztés *érvényes akkor* is, ha arra elegendő ok nem volt, illetőleg ha elegendő ok nélkül történik. De hogy *megengedett módon történjék* (licite), *elegendő ok szükséges hozzá*. Akinek van fogadalmat érvénytelenítő, illetőleg megsemmisítő hatalma, ha egyszer megengedett valamely fogadalmat alattvalójának, később megsemmisítheti azt; akinek azonban csak felfüggesztő hatalma van, ha egyszer beleegyezett alattvalója valamely fogadalmába, azt, megokoltabb vélemény szerint, később már nem függesztheti fel.

α) *Kik semmisíthetik meg mások fogadalmát?* A szerzetes fogadalmasok minden magánfogadalmát, melyet a *szerzetesfogadalmuk után* tettek, megsemmisítheti

1. *a szerzetes elöljáró,*

2. *a római pápa,* mint a szerzetesrendek feje,

3. *a püspök,* a nem kiváltságolt szerzetesrendekben, mint legfőbb praelatusuk,

4. a női szerzetesrendek főnöknői. E hatalommal csak a fogadalom által nekik alávetett személyekkel szemben élhetnek.

A szerzetes elöljáró nem semmisítheti meg a nyilvános fogadalmakat és a szigorúbb rendbe való átlépés fogadalmát.

A szerzetes noviciusok magánfogadalmát a szerzet feje felfüggesztheti, de nem semmisítheti meg, mert nincsenek neki fogadalommal alávetve. A szerzetesfogadalom előtt tett magánfogadalmak a szerzetben felfüggesztődnek, de a szerzet elhagyásával felújulnak.[1]

5. *Az atya* megsemmisítheti még serdületlen gyermekeinek fogadalmait, a *férj* az általánosabb vélemény szerint nem semmisítheti meg feleségének a házasságkötés után tett magánfogadalmait.

β) *Ki függesztheti fel mások fogadalmát?* Minden elöljáró, akinek úri hatalma vagy egyházi joghatósági hatalma van a fogadalom anyaga felett, felfüggesztheti mindazokat a magánfogadalmakat, amelyek az ő jogát és hatalmát sértik.

1. *A férj* felfüggesztheti feleségének a házasságkötés előtt vagy után tett mindama fogadalmát, amelyek sértik a házasságból eredő jogait az együttlakáshoz, a család kormányzásához. De nem függesztheti fel azokat a fogadalmakat, amelyek e jogokat nem sértik, pl. valamely imák elvégzésének vagy a szentségek vételének fogadalmát; az általánosabb vélemény szerint a férj nem semmisítheti meg (irritare) a feleség fogadalmait. Ugyancsak a feleségnek is megvan a joga a férj ama fogadalmainak felfüggesztéséhez, amelyek a házasságból eredő jogait sértik.

2. *A ház ura* felfüggesztheti cselédjeinek ama fogadalmait, amelyek akadályozzák vállalt kötelességük teljesítésében, pl. hosszabb időre terjedő zarándoklat, vagy a munkára alkalmatlanná tevő böjt alól.

[1] kán. 1315.

3. *Az atya* kiskorú gyermekeinek ama fogadalmait, amelyek akadályozzák a család kormányzását, szolgálatát, s amelyek nem egyeztethetők össze a szülők iránti köteles engedelmességgel.

4. Valamely *intézet vezetője* növendékeinek ama fogadalmait, mely őket kivonja a köteles engedelmesség alól.

5. *A római pápa és a püspök* minden alattvalójának olyan fogadalmait, amelyek jogaikat sértik.

4. A fogadalom alól való felmentés. (Dispensatio.)

A fogadalom alól való felmentés a fogadalom kötelező erejének Isten nevében történő feloldása.

A fogadalmat Isten fogadja el, tehát csak Isten menthet fel annak kötelező ereje alól, vagy az, akinek arra Isten megadta a jogot. Mivel Isten az oldási és kötési hatalmat az Egyháznak adta, ezért csak az Egyház oldhat fel a fogadalom alól, minthogy neki ehhez *joghatósága* van. Ebben van a nagy különbség a fogadalom megsemmisítése, illetőleg érvénytelenítése és a felmentés között. A megsemmisítéshez nem kell joghatóság; megsemmisítésről csak ott lehet szó, ahol vagy a természetjog alapján, vagy legalább saját elhatározásból az akarat alá van vetve mások akaratának. A felmentésjog azonban ezenkívül azokra is kiterjeszthető, akik között e kapcsolat nincsen meg. A megsemmisítés történhetik minden ok nélkül, az alattvalók akarata ellenére is, a felmentéshez azonban megfelelő ok és a fogadalomtevő beleegyezése szükséges, mert a fogadalomban minden kötelezettség a fogadalomtevő akaratától függ.

α) ***A felmentéshez szükséges feltételek.*** 1. A fogadalom alól való *érvényes* felmentéshez *jogos ok szükséges*, mert nem a fölmentő saját nevében, hanem az Isten nevében történik a felmentés. Már pedig nem tételezhető fel, hogy Isten joghatóságot adott arra, hogy minden ok nélkül felmentessék bárki is a fogadalom alól.

Ha *kétely van arról, van-e ok*, nem adható felmentés. Ha a kétség abban az irányban áll fenn, van-e *elegendő* ok, a felmentés megadható; ha azonban kitűnik, hogy még sincsen ok, a felmentés megszűnik; ha jóhiszeműleg elegendőnek látszott az ok, de később kiderül, hogy nem elegendő, a megadott felmentés érvényes marad. Az ilyen felmentés alkalmával rendesen más kötelességet szoktak a fogadalom alól felmentett egyénnek adni.

2. Az *érvényes és megengedett* felmentéshez szükséges és elegendő a fogadalomban vállalt *kötelezettségnek megfelelően* (mediocriter) *súlyos ok*. Ilyen okok: aggályosság, nagyobb nehézség a fogadalom teljesítésében, megfontolatlanul és félelemből tett fogadalom, és főkép valamely nagyobb közösség, a család, az állam java stb.

Az okok mérlegelésében vezető szempontok: a fogadalom megtartásának nehézsége, a tisztesség, az illendőség, a hasznosság.

β) ***Adható-e felmentés más javára tett fogadalom alól?*** Ha a fogadalom más javára tett *ellenszolgáltatás nélküli ígéret* (gratuita), akkor a fogadalom alól felmentés adható, ha a másik az ígéretet még nem fogadta el; ha a másik már elfogadta, akkor valószínűleg szintén adható felmentés, ha a másik java, segítése csak mellékes és nem főcélja volt a fogadalomnak, különben csak a másik engedélyével.

Ha *nem* ellenszolgáltatás nélküli, hanem *egymásra közös terhet rótó fogadalomról* van szó, amilyen pl. az állhatatosság fogadalma, állandó megmaradás fogadalma bizonyos helyen, egyes szerzetesrendekben vagy egyházmegyékben, a fogadalom alól felmentés nem adható a szerzetes kongregatio engedélye, illetőleg a püspök beleegyezése nélkül.

Jámbor célokat szolgáló, templomok, vallásos intézmények javára tett fogadalmak alól való felmentéshez a pápa beleegyezése szükséges. Ezekben a fogadalmakban ugyanis a pápa az elfogadó, illetőleg az elengedő fél.

γ) ***Kik adhatnak felmentést a fogadalom alól?***

A fogadalom alól felmentést adhatnak mindazok az egyházi elöljárók, akiknek rendes (ordinaria) joghatóságuk van a lelki benső ügyekben (spiritualis) a szentgyónáson kívül és mindazok, akiknek a nevezettek megbízás útján (delegata) erre joghatóságot adnak. Felmentést adhatnak tehát

1. *a római pápa minden hivőnek*, minden fogadalma alól; 2. a *helyi ordinarius alattvalóinak* és az utasoknak nem fenntartott fogadalmai alól; 3. a *kiváltságos papi* szerzetesrendek főnökei saját alattvalóiknak nem fönntartott fogadalmai alól; 4. *mindazok*, akiknek a Szentszék erre *megbízást ad.*

A nagyobb rendekhez, alszerpapsághoz és szerpapsághoz kötött ünnepélyes tisztasági fogadalom alól a pápa házasságkötés céljából (ad matrimonium ineundum) adott ugyan felmentést az Egyház közjava érdekében, de soha nyilvánosan nem adott felszentelt papnak e fogadalom alól felmentést a házasságkötés lehetővé tételére, hanem csak a már megkötött házasság érvényesítésére (ad convalidandum matrimonium). Adott felmentést ünnepélyes szerzetesfogadalmasoknak is; e felmentés révén a világba visszatérő (secularisatus) egyén felszabadul a tisztaság fogadalma alól is, ha nem volt nagyobb rendek birtokában; ha felvette a nagyobb rendeket, tisztasági fogadalma és egyéb kötelezettségei megmaradnak, ha más intézkedés nem történik.

Aki megbízás útján kap joghatóságot fogadalom alól való felmentésre, gyakorolhatja azt a szentgyónáson kívül is, ha csak a megbízásban nem szűkítik e hatalmat a szentgyónás keretébe.

δ) ***A pápának fenntartott fogadalmak.*** 1. *A nyilvános fogadalmak.*

2. *A minden feltétel nélkül* (absolute) *és betöltött 18. év után tett magánfogadalmak közül:*

a) *a tökéletes és örök tisztaság fogadalma,*

b) *az olyan szerzetesrendbe lépés fogadalma, amelyben ünnepélyes fogadalmat tesznek.*

E felsorolt feltételek *szigorúan* értelmezendők. Ha tehát

valaki nem tökéletes és örök tisztasági fogadalmat tett, hanem bármely más tisztasági fogadalmat, vagy ha még nincsen 18 éves, ha a fogadalom feltételhez kötött, ha vagylagos, ha kétes, ha nem az erényes élet indításából, hanem anyagi előnyök miatt történt, akkor már nem tartozik a fenntartott fogadalmak közé.

E fenntartott fogadalmak alól csak a pápa menthet fel. Nagy lelki vagy anyagi kár sürgető veszélyében, és ha ilyenkor a római pápához mindjárt nem lehet fordulni, a püspök is adhat felmentést e fogadalmak alól.

Az ilyen felmentésekkel kapcsolatban adott más kötelezettségek a fogadalom erejével kötelezneknek, de nem fenntartott fogadalmak többé.

5. A fogadalomcsere. (Commutatio.)

A fogadalomcsere a fogadalomban vállalt kötelezettségnek más kötelezettséggel való felcserélése. Itt tehát a fogadalom anyaga megváltozik; ebben különbözik a felmentéstől. A felmentésben ugyanis a fogadalom megszűnik, itt azonban más kötelesség vállalása keletkezik szintén fogadalmi kötelezettséggel.

Ez a csere, illetőleg változtatás történhetik úgy, hogy a fogadalomtevő *nagyobb*, Istennek tetszőbb, vagy a másik fogadalommal *egyenlő*, vagy annál *könnyebb* dologra *vállalkozik* (in melius, aequale, minus).

α) ***Ki ejtheti meg a fogadalomcserét?*** Az előbbi fogadalom tárgyánál Istennek tetszőbb, tehát *jobb dologra*, vagy az előző fogadalom tárgyával *egyenértékű dologra maga a fogadalomtevő* is megváltoztathatja fogadalmát. Kivételt alkotnak a nyilvános, fenntartott és mások javára tett és azoktól elfogadott fogadalmak.

Az előző fogadalom tárgyánál *kisebb* dologra csak azok változtathatják meg a fogadalmat, akiknek a *fogadalom alól való felmentéshez is megvan a joguk*.

Jobb vagy egyformán jó dologra áttérő változtatásnál, ha az újonnan választott cselekedet vagy tárgy nem nyilvánvalóan jobb, meg kell kérdezni a gyóntatót vagy hozzáértő embereket, akik megfelelő utasítással szolgálnak. Ha kisebb szolgálat vállalására történik a változtatás, hozzá szokták adni a szentségek gyakori vételének kötelezettségét.

β) ***A fogadalomcsere érvényességének feltételei.*** 1. *Szükséges a törvényes hatalom és a jogos ok.* Akinek van joghatósága *felmentésadásra*, eszközölhet fogadalomcserét kisebb dolog vállalására is.

2. *Akinek* azonban csak *a fogadalomcsere megejtésére van hatalma, az csak egyenlő* értékű cserét eszközölhet, vagy csak valamivel kisebb teljesítményre változtathatja át az előző fogadalomban vállalt kötelezettséget.[1]

3. A *jobb, Istennek tetszőbb teljesítményre* való változtatáshoz *nem kell ok*; az egyenlő értékű változtatáshoz *valamelyes okra van szükség*, ilyen pl. a fogadalmas buzgóságának növelése, egyes nehézségek könnyebb elkerülése; kisebb dolgokra való változtatáshoz súlyosabb ok kell.

A fogadalomcsere megtörténte után bármikor vissza lehet térni az előző fogadalomra. Ha a fogadalomcserében vállalt új kötelezettség teljesítése lehetetlenné válik, az előző fogadalmat sem kell teljesíteni, ha az egyházi felsőbbség ejtette meg a cserét; a másik fogadalom egyszerűen érvényét veszti. Akkor sem újul meg tehát, ha a fogadalmas saját hibájából vált lehetetlenné az újabban vállalt kötelezettség teljesítése. Ha azonban a fogadalmas sajátmaga változtatta meg fogadalmát, akkor vissza kell térnie az előző fogadalomra.

[1] Noldin, II. n. 238. a.

B) *Az eskü.* (Iuramentum.)

1. Az eskü fogalma, fölosztása, föltételei, használata, értelmezése.

a) ***Fogalma.*** Az istentiszteletnek egyik módja az eskü is, mert *az esküben Istent hívjuk tanuul kimondott igazunk megerősítésére.*

Az esküben Isten mindentudását és igaz voltát (veracitatem), vagyis az igazság tökéletes ismeretét és birtoklását, igazságosztó tökéletességét és mindent felülmúló tekintélyét ismerjük el, s ezáltal Isten iránti tiszteletünknek adunk kifejezést.

Az *eskü* tehát *Istenre, Isten nevére való hivatkozás, igazságunk bizonyítására, megerősítésére.* Az Isten nevére való hivatkozás itt tulajdonképen kérés: tanuskodásának megadására, igazunk bizonyítására, megerősítésére.

Lényeges eleme az eskünek, hogy Istent hívjuk tanuul, mert különben nincsen szó igazi esküről. Az eskü alkalmas és komoly módja az istentiszteletnek, épen ezért megfelelő feltételek mellett megengedett és illő, de épen komolysága tiltja a vele való könnyelmű visszaélést. Az eskü a vallásosság erényének körébe tartozik.

b) ***Fölosztása.*** Az eskü lehet: 1. *Tanusági eskü* (assertorium), azaz Istennek tanuul hívása kimondott igazságunk mellett.

2. *Igéreti eskü* (promissorium), Istennek tanuul hívása valamely ígéretben vállalt kötelezettség teljesítésére, biztosítására.

3. *Átokeskü* (imprecatorium, execratorium), Isten büntetésének kérése az esküt tevőre, arra az esetre, ha ígérete nem igaz és teljesíteni nem akarja. Ilyen eskü: szakadjon rám az ég, büntessen meg az Isten.

4. *Kifejezett* az eskü, ha magára Istenre kifejezetten hivatkozunk. *Közvetett*, midőn *más kijelentésbe foglaltan*

hivatkozunk Istenre, pl. esküszöm az égre, az összes szentekre, a Boldogságos Szűz Máriára.

5. *Szóbeli* (verbale) vagy más *küiső jellel*, szívretett, égre emelt kézzel kifejezett.

6. *Ünnepélyes eskü* (solemne), ha külső szertartások kíséretében történik, kereszt, égő gyertyák, tanuk mellett, evangéliumos könyv érintésével; egyszerű (simplex) minden külső szertartás nélküli.

Sajátos jellegének keretében, azaz Istenre való hivatkozásában minden *eskü egynemű*, azaz vallásosság erényébe vágó cselekedet.

c) ***Föltételei:*** 1. az eskü alkalmazásának *szándéka*, 2. *megfelelő esküforma.*

Ha valakinek nincsen szándéka esküt tenni, vagy aki egyáltalában nem ügyel a különben esküt tartalmazó szavakra, még ha ki is mondja azokat, nem esküszik érvényesen. Érvényes az eskü, ha megvan a szándék az eskütételre, de nem egészen megfelelő, illetőleg nem teljesen kifejező esküformát használnak. Az esküformára szükség van, mert enélkül az eskü mások számára nem megnyugtató, nem bizonyító. Az eskü ugyanis tanuságtétel. A pusztán lélekben tett eskü is *kötelez lelkiismeretben.*

Az eskütételben használatos szavak, esküformák nagyon változatosak. Ezért különbséget kell tennünk a biztos, kétes és az esküt nem tartalmazó esküformák között.

Biztos esküformák: Esküszöm az élő Istenre, Jézus Krisztusra, Isten a tanum, úgy igaz a szavam, amint Isten van az égben. Maga a szó: esküszöm, esküt tartalmaz, ha megvan a szándék az eskütételre. Ugyancsak esküt tartalmaznak az ily esküformák: verjen meg az Isten, sújtson le rám az Isten, ha... stb.; de az esküszándék hiányában ezekkel gyakran nem akarnak igazi esküt tenni.

Az Istennel való szoros kapcsolat miatt, bennfoglaltan Istenre hivatkozó, tehát igazi esküformák a következők: esküszöm a Boldogságos Szűzre, az ég szentjeire, keresztény hitemre, az égre, Krisztus keresztjére, evangéliumára.

Kétes esküformák: Isten látja lelkemet, lelkemre, hitemre, lelkiismeretemre mondom... de a szándék hiánya miatt rendesen nem igazi esküt tartalmaznak. A bizony Isten, Isten bizony tulajdon-

képen biztos esküformák, de az általános használat szerint rendesen ezekkel sem akarnak igaz esküt kimondani; e szókkal történnek rendszerint az ú. n. «szükségnélküli esküdözések».

Nem tekintendők esküformáknak: oly igaz, amint élek, amint a nap süt az égen, itt süllyedjek el, ha...

Az igazság komoly erősítői, de nem tartalmaznak szoros értelemben vett esküt az ily kifejezések: becsületemre, papi, tiszti, hivatali becsületemre mondom stb.

Az ilyen összehasonlítások: oly igaz, mint Krisztus jelenléte az Oltáriszentségben, oly ártatlan vagyok, mint a Boldogságos Szűz, mint a szentek, egyesek szerint káromlással vegyes esküdözések; de talán, főkép, mivel itt nem az összehasonlítást tartják szem előtt, hanem inkább igazuk erősítését, nem káromlások, s mivel ezekkel nem is történik valójában tanuskodásra való hivatkozás, nem is igazi esküformák. Vétenek azonban bocsánatosan a szent nevek tiszteletlen használatával.

d) ***Használata.*** Hogy esküvel élhessünk, szükséges, hogy

1. *igaz legyen,* amit az esküvel erősítünk (veritas); igaz legyen tehát kimondott szavunk, adott ígéretünk. Kétes dologra esküdni súlyos bűn; esküdni biztos, de mástól hallott dologra, mint saját tapasztalatunkból szerzett igazságra, pl. a bírói eljárásoknál, ahol a tapasztalati igazságot keresik, a hazugság miatt szintén súlyos bűn;

2. *bűn nélkül elmondható,* azaz másokkal közölhető legyen az, amire esküszünk (iustitia); más titkos dolgát, bűnét nem szabad esküvel erősítenünk, mert magának a bűnnek elmondása is tilos. Hasonlóképen nem szabad ígéretesküt tennünk meg nem engedett dolgok kivitelére (nem szabad esküt tenni arra, hogy lopni fogok);

3. *megfelelően jogos ok* legyen az eskütételre és megfelelő tisztelettel történjék (iudicium).

e) ***Értelmezése.*** *Az eskü szorosan értelmezendő,* mert általa komoly kötelezettséget, terhet vállalunk magunkra, amit ok nélkül nem kell fokozni.

1. *Az eskü követi az ígéret természetét,* s ehhez kapcsolódik az esküvel a vallásosság erényéből fakadó új kötelezettség. Ezért az eskü az ígéret természetét, jellegét nem is változtatja meg; az eskünek tehát járulékjellege van

(accessorium sequitur principale). 2. Ha *akár az ígéret, akár a fogadalom*, melyet az eskü erősít, *érvénytelen, érvénytelen maga az eskü is.* Az esküvel erősített titoktartás kötelezettsége megszűnik, ha a titok felfedése megengedetté válik.

2. Az ígéreteskü. (Iuramentum promissorium.)

Az ígéreteskü Isten tanuul hívása valamely ígéretünk igazára és az abban foglaltak teljesítésére.

Ebben az esküben azt tanusítjuk tehát, hogy igaz mostani ígéretünk, s hogy a jövőben valóban teljesítjük is megfogadott kötelezettségünket. Az ígéretesküben Istent mintegy kezesnek kérjük fel kötelezettségünk teljesítésére, ez azonban itt csupán azt jelenti, hogy Isten előtt, tehát a vallásosság erényéből is, nagyobb kötelező erővel erősítjük meg fogadásunkat, illetőleg annak jövőben történő megvalósítását.

Az eskü járulhat pusztán jófeltételhez (propositum iuratum), Istennek tett kötelező ígérethez, azaz fogadalomhoz (votum iuratum), más embernek tett elfogadott ígérethez (pactum iuratum) s végül Istenenk s egyúttal embernek, elöljárónak tett ígérethez (votum cum pacto iuratum).

a) ***Az ígéreteskü kötelező ereje.*** Az ígéreteskű a *vallásosság erényéből fakadó kötelezettséget von maga után* az ígéretben vállalt dolog teljesítésére, általa tehát Istennek kijáró tiszteletből kell megtartanunk ígéretünket. Ezért, ha valaki más embernek adott és főleg elfogadott ígéretét erősítette meg az esküvel, az ígéret megszegésével kettős bűnt követ el, t. i. másoknak tartozó hűség, vagyis az igazságosság erénye ellen, és az Istennek tartozó tisztelet, vagyis a vallásosság erénye ellen.

Különbség van a fogadalom és az eskü kötelező ereje között. 1. Fogadalmat tehetek súlyos dolog megtételére bocsánatos bűn terhe alatt, de nem tehetek esküt súlyos bűn kötelezettségével csekély dolgok véghezvitelére. 2. Az esküből származó kötelezettség teljesen személyi, másra nem szállhat át, de átszállhat a fogadalom kötelezettsége, pl. a tárgyi fogadalmaknál. 3. Az esküben nem ígérünk Istennek semmit, hanem csak tanuul hívjuk igazunk, illetőleg ígéretünk megerősítésére. Ezért erősebb a fogadalom kötelező ereje, mint az esküé. 4. A fogadalom megsértésével vétkezünk Isten iránt tartozó hűségünk ellen; az esküben csak az Isten iránt tartozó tisztelet ellen.

Az ígéreteskü *megszegéséből* fakadó tiszteletlenség *nagyobb vagy kisebb, az esküben ígért dolog súlyos vagy nem súlyos volta szerint.* Ezért az ígéreteskű megszegése súlyos dologban súlyos, csekély dologban bocsánatos bűn, bár van vélemény, amely az esküvel erősített csekélyebb jelentőségű ígéret megszegését is súlyos bűnnek tartja.

A súlyos kötelezettséget Isten előtt is súlyos bűn terhe alatt kell teljesíteni, a nem súlyos dolgot bocsánatos bűn terhe alatt. Ha e kötelezettséget eskü erősíti, akkor a belőle származó vallásosság erényéből fakadó kötelezettség súlyossága alkalmazkodik az ígért dolog, teljesítmény súlyosságához. Aki súlyosan kötelező dolgot hagy el, amire megesküdött, súlyosan vétkezik, ha nem súlyosan kötelező dolgot hagy el, nem vétkezik súlyosan az Istennek kijáró tisztelet ellen, mert Isten maga sem követeli súlyos bűn terhe alatt csekély dolog valóraváltását. Ilyen, esküvel ígért kisebb dolgok elhagyásában jelentkező tiszteletlenség az Isten iránt is kisebb. Ebből következik az is, hogy vállalt súlyos kötelezettség teljesítésére tett eskü mindig súlyosan kötelez, és nem lehet esküt tenni úgy, hogy az esküvel erősített súlyos kötelezettség megtételére csak bocsánatos bűn terhe alatt keletkezzék kötelezettség az eskü által. Ez megtehető a fogadalomnál, mert ott a kötelező erő teljesen a fogadalomtevőtől függ. Az eskünél a kötelező erőt a tény, illetőleg egyes kötelezettség szabja meg, amelynek megtételére kötelezi magát az esküt tevő.

Meg nem engedett (illicita) *és oktalan, haszontalan* (inutilis) ígéretre tett *eskü nem kötelez*, mert nem kifejezője az Isten iránti tiszteletnek.

Ha magukban véve *jó*, de mégis nagyobb javakat akadályozó dolgot ígérünk esküvel, az eskü csak akkor kötelez, ha azt másnak javára tettük.

Ha valamely klerikus esküvel megfogadta, hogy egyházmegyéje szolgálatában marad, esküje kötelezi még akkor is, ha ez akadályozza a szerzetesrendbe való lépésben, de felmentést kérhet.

Erőszakkal és félelemmel kikényszerített eskü érvényes, de alóla felmentés kérhető.[1]

Erőszak, csel és félrevezetés nélkül tett eskü, amellyel valaki törvényesen biztosított magánjaváról vagy kegyéről lemond, megtartandó, ha örök üdvét nem veszélyezteti.[2]

b) *Az ígéreteskü kötelező erejének megszűnése.* Az ígéreteskü kötelező ereje megszűnik:

1. ha *megszűnik a cél* vagy a feltétel, amelyhez az eskü kötelező ereje fűződik,

2. ha *lényegesen megváltozik* az esküvel erősített kötelezettség *tárgya*, pl. ha elszegényedik, aki esküvel fogadta meg az alamizsnálkodást,

3. ha az ígéretet elfogadó egyén *elengedi* az ígéret teljesítését; ha ez nem engedi el, akkor csak a Szentszék menthet fel az ígéreteskü kötelező ereje alól az Egyház szükséges és hasznos java érdekében,

4. *ugyanúgy, mint a fogadalom*, érvénytelenítés, felmentés és csere útján, vagyis az esküvel erősített kötelezettségnek más kötelezettséggel való felcserélésével. Akinek van joghatósága a fogadalom alól felmenteni, azt érvényteleníteni vagy felcserélni, az felmenthet az ígéreteskü kötelező ereje alól is.

Ha valaki fenntartott fogadalmat erősít meg esküvel, akkor az eskü alól csak az menthet fel, akinek a római pápa erre megbízást ad. Ha azonban a fenntartott fogadalmak tárgyát nem fogadalomszerűen, hanem csak esküvel ígéri valaki, más felmentésadásra jogosított előljáró is felmenthet az eskü kötelezettsége alól, mert a fenntartás csak a fogadalomra vonatkozik.

A hűségeskü. Hűségesküt szokott követelni a hivatalos felsőbbségi hatalom a hivatalnokaitól, katonáktól. Az ilyen hűségeskü, ha az Isten és az Egyház jogait nem sérti, megengedett. Elegendő okból még akkor is letehető az ilyen hűségeskü, ha a törvények között néhány isten- és egyházellenes törvény is van, de akko rvalamilyen formában fel kell tüntetni, hogy az eskü nem vonatkozik az isten- és az egyház-

[1] kán. 1317. 2. [2] kán. 1317. 3.

ellenes törvények megtartására. E hűségesküvel arra kötelezik magukat, hogy a törvényeknek (kivéve az említetteket) alávetik magukat és nem szőnek cselt a törvényes hatalom ellen, és hogy mint hivatalnokok a törvények szellemében járnak el működésükben. De arra nem kötelezik magukat, hogy egyes tényekedéseiket a vallásosság erényéből fakadó kötelezettséggel fogják végezni.

3. A bűnös eskü.

A bűnös eskü ötféle lehet: 1. *hamis eskü*, 2. *tiltott dolgokra tett* eskü, 3. *megfelelő ok nélkül tett, szükségnélküli* eskü, 4. *esküszegés*, 5. *színlelt* eskü.

1. *A hamis eskü hazugságra*, nem igaz szóra, nem igaz ígéretre *tett eskü*. A hamis eskü *mindig súlyos bűn*, és pedig a maga teljes nemében súlyos; az anyag csekélysége nem ment fel a súlyos bűn alól, mert nagy tiszteletlenség rejlik abban, ha Istent arra hívjuk fel, hogy hazugságot igazságnak minősítsen, bármily kis hazugság is az. Minden bűnös eskü, mivel egyképen tiszteletlenség Istennel szemben, azonos nemű bűn.

2. *A tiltott, de igaz dolgokra tett tanusági eskü* (carens iustitia) *bocsánatos bűn*, de az esküvel erősített cselekedet súlyosan sérthet más erényt. A súlyos megszólás súlyos bűn a szeretet ellen, de ha ezt esküvel erősítjük, magából az esküből származó bűn bocsánatos. Itt ugyanis nem hazug dolgokra, hanem igaz dolgokra teszünk esküt, de tiltott módon kimondott igazságra hívjuk Isten tanuságát.

A tiltott dolgok megtételére vonatkozó *ígéreteskü*, ha *súlyosan rossz dolgot* ígérünk, *súlyos bűn*, a *nem súlyos roszszat* tartalmazó ígéretre tett eskü *bocsánatos bűn*. Ugyancsak bocsánatos bűn, ha közömbös vagy haszontalan dolgot ígérünk esküvel erősített ígéretünkben.

3. *A szükségnélküli*, illetőleg kellő tisztelet nélküli tanusági és ígéreteskü bocsánatos bűn.

4. *Az esküszegés*, az ígéretesküben fogadott kötelezettségnek nem teljesítése *súlyos anyagban súlyos, nem súlyos anyagban bocsánatos bűn.*

5. *A színlelt eskü*, vagyis Isten tanuskodását kikérő szándék nélkül tett eskü, ha *hazugságot erősít, súlyos bűn*, mert az ilyen külső hamistanuságul hívása Istennek nagy tiszteletlenséget tartalmaz. Ha a színlelt eskü igaz dologra tett eskü, akkor bocsánatos bűn, hacsak a valóságos esküre nem áll fenn súlyos kötelezettség pl. az előljáró, a bíró parancsából, vagy midőn az eskü egyéb nagy fontosságú ügy miatt szükséges.

C) *Az Isten nevére hivatkozó kérlelés, kényszerítés.* (Adiuratio.)

Az *Istenre hivatkozó kérlelésről* akkor van szó, *midőn Istenre hivatkozva mást valaminek megtételére, megmondására ösztönzünk, felszólítunk, kérünk.*

Különbözik az eskütől, mert az eskü Isten tanuul hívása, az Istenre hivatkozó kérlelésben pedig mást Isten nevével valaminek megtételére indítunk. Különbözik az imádságtól, mert az imádságban Istentől kérünk, itt azonban Istenre vagy valamely tulajdonságára hivatkozva Istentől vagy mástól sürgetünk valamit, vagy másnak valamit parancsolunk.

Ily kérleléssel fordulhatunk magához az Istenhez: pl. Istenem, nagy irgalmasságodra, szent fölségedre kérlek, vagy Krisztus Urunk által fordulunk a mennyei Atyához, amint az Egyház is teszi minden könyörgésben, orációban, amidőn a mi Urunk Jézus Krisztus által terjeszti elő kérését.

Az Istenre hivatkozó sürgetés lehet *parancsoló jellegű kényszerítés* (imperativa), *vagy kérő, kérlelés* (deprecativa). Világos, hogy Istentől csak kérhetünk valamit, Istennek nem parancsolhatunk. Parancsolólag és kérlelőleg fordulhatunk olyan emberhez, aki hatalmunk alatt áll.

Az ördöggel szemben Istenre hivatkozó kérlelésnek nincs helye. Itt csak parancsoló, kényszerítő sürgetésről lehet szó: ez az ördögűzés (exorcismus).

Istenre hivatkozó kérlelés minden áldás (benedictio), amelyben Isten segítségét kérjük az ördög kártékony üzelmeinek távoltartására.

Az Istenre hivatkozó kérlelés, kényszerítés csak akkor megengedett, 1. *ha a segítségkérés*, a segítségre való rászorulás, a kérés *oka igaz és komoly*. E feltétel elleni vétek rendesen bocsánatos bűn. Aki pl. magát szegénynek tetteti s Isten irgalmára hivatkozva alamizsnát kér, bocsánatos bűnt követ el.

2. *Ha a kért és sürgetett dolog nem tiltott;* ha mást Istenre hivatkozva súlyosan rossz dolog megtételére ösztönzünk, súlyos bűnt követünk el, mert ez nagy tiszteletlenség Istennel szemben. Ha a kért, kívánt dolog nem súlyosan rossz, a bűn bocsánatos.

3. *Ha szükség esetén és illő tisztelettel használjuk.*

D) *Az Isten nevének általános tisztelete elleni bűnök.*

1. A káromkodás. (Blasphemia.)

A káromkodás legközelebbi meghatározásban Isten *nevének gyalázása, tágabb fogalmazásban Isten ellen irányuló gyalázkodó kiszólás vagy beszéd.* A káromkodáson itt elsősorban szóbeli (vagy írásbeli) istengyalázást értünk.

Irányulhat Isten ellen *közvetlenül*, midőn magának Istennek szent nevét gyalázzuk, vagy pedig *közvetve*, midőn a szenteket, Boldogságos Szűzet, angyalokat vagy szent dolgokat (szentségeket) gyalázunk. A szent dolgoknak gyalázása Istennel való kapcsolatuk miatt magára az Istenre is áthárul. Ezért a káromkodás történhetik Istennek, a szenteknek, a szent dolgoknak gyalázkodó emlegetésével; de káromló lehet cselekedetünk is, ha pl. valaki késsel fenyeget az ég, illetve Isten felé, vagy lábbal tiporja a szentostyát; ez utóbbit azonban inkább szentségtörésnek mondjuk.

Az istenkáromlásban a gyalázkodó szavak tartalmazhatnak:

hitellenes dolgokat (blasphemia haereticalis; te zsarnok Isten! Ha van Isten az égben, hát segítsen!),

Isten ellen irányuló rossznak kívánságát (pusztuljon Isten! Legyen átkozott!),

tisztán gyalázkodást, megvetést, gúnyt.

A káromkodások a bűn egyéb nemét is tartalmazhatják, mert velük együtt más erények ellen, pl. a hit és a szeretet ellen is vétheünk.

A közvetlen és a közvetett istenkáromlás a maga *teljes nemében súlyos bűn;* az anyag csekélysége tehát nem ment fel a súlyos bűntől, mert Isten legszentebb fölségével szemben a legkisebb gyalázkodás is súlyos bűn.

Ha valamely káromkodás nem halálos bűn, ez csak a beszámíthatóság csökkenéséből származhatik. Ha pl. valaki nagy felindulásában, haragjában vagy pedig megrögzött szokásból káromkodik, ezt nem teljes megfontoltsággal teszi, ezért nem is tudható be mindig súlyos bűnnek. Ha a káromkodás egyáltalában nem irányul Isten ellen, pl. ha valakinek nem sikerül valami, ha hirtelen haragra lobban és a káromkodást emberek, állatok megfélemlítésére, ijesztésére használja fel, de a szavak istengyalázó tartalmára egyáltalában nem figyel, szintén nem mondható minden esetben súlyos bűnnek.

Ha azonban valaki teljes tudatában van annak, hogy a káromkodás szavai istenkáromlást tartalmaznak, s azt mégis — ha haragjában is — kimondja, halálosan vét.

A káromló szavak istengyalázást tartalmazhatnak *jelentésüknél* fogva, vagy pedig a *közfelfogás* szerint. Maga az Isten, szentség szó, bár magában véve a legszebbet jelentő szavak, mégis, ha káromkodás szándékával vagy Isten iránti haragból vagy megvetésből mondjuk ki, káromkodást tartalmaznak.

A német nyelvben Kruzufix Sacrament magukban véve szintén nem tartalmaznak káromlást, de közfelfogás szerint káromló szavak.

Káromlások pl. az ilyen mondások: Mondhatom, szép Isten,

aki ilyeneket megenged; Isten is zavarba jönne, ha igazságot akarna szolgáltatni. Hasonlóképen káromkodás, ha szentekről becsmérlőleg nyilatkoznak.

Ilyen kifakadások: az Isten teljesen megfeledkezett rólam; ha volna Isten, ezt nem engedte volna meg . . . miért is teremtett engem az Isten, inkább a fájdalom kitörései vagy könnyelmű, megfontolatlan kijelentések, mint káromkodások. Ha azonban komolyan állítunk Isten tulajdonságaival ellenkező dolgokat, pl. Isten minden ok nélkül, igazságtalanul büntet, kísért vagy csapásokat mér rám, káromlást követünk el.

2. Az átkozódás. (Maledictio.)

Az átkozódás haragból, bosszúból szavakban kitörő rossz kívánság. Ha Istennek kívánjuk a rosszat, vagy olyan teremtménynek, amelyet Istenhez szoros kapcsolat fűz, és így a ráirányuló átok Istenre is kihat (pl. szentekre, szentségekre szórt átok), akkor ez az átkozódás, amint láttuk, a káromkodás egyik neme.

Az emberre szórt átok, illetőleg rossz kívánság nem káromkodás, hanem a felebaráti szeretet elleni vétség. Ez tehát az anyag csekélysége miatt lehet bocsánatos bűn, vagy pedig a nem komoly szándék teszi bocsánatos bűnné. A nem eszes teremtményekre, élettelen tárgyakra mondott átok szintén nem káromkodás, pl. amidőn átkot mondanak házra, földre vagy bármely más dologra; ha az ilyen tárgyakra azért mondunk átkot, hogy ezzel felebarátunk kárát kívánjuk, akkor az átok átcsap a felebaráti szeretet elleni bűnre. Ha az embereket és más dolgot, mint Isten teremtményeit átkozzuk, akkor káromlással vétkezünk. Ez azonban ritka eset, mert erre a kapcsolatra rendesen nem gondolnak. Ily kifejezések: vigyen el az ördög, törjön ki a nyavalya, üssön beléd a mennykő, a komoly szándék hiánya miatt rendesen nem súlyos bűnök, nem káromkodások, ha pedig egyáltalán nem komolyak, mert szinte nem is gondolva tartalmukra, inkább a harag levezetésére használják őket, nem is számíthatók bűnnek.

A HARMADIK PARANCS.

«Az Anyaszentegyháznak szokott ünnepnapjait megüljed. Ünnepnap misét becsületesen hallgass.»

(«Emlékezzél meg arról, hogy a szombat napját megszenteljed!»)[1]

1. Az ünnepek megszentelése.

E parancs a természettörvényben gyökerezik. Istennek, mint Teremtőnknek és legfőbb Urunknak hódolat és tisztelet jár. E tiszteletnek külsőleg, közösen és nyilvánosan is meg kell nyilvánulnia, mert az ember társas lény s mint ilyen is függ Istentől.

Az Ószövetségben maga Isten határozta meg az istentisztelet idejét és módját; az Újszövetségben az Egyház szombat helyett a vasárnapot, mint Krisztus Urunk feltámadásának emléknapját jelölte meg az istentisztelet napjául.

A vasárnap megszentelése kettős módon történik: 1. az újszövetségi áldozat, a szentmise bemutatásával, illetőleg a szentmisén való részvétellel és 2. a szolgai munkák szüneteltetésével.

E parancsok célja Isten iránti hódolatunk kifejezése. E mellett azonban sok egyéb körülmény is javasolja a vasárnapoknak és ünnepnapoknak az Egyház által parancsolt megszentelését. Megpihen a test s új munkára hangolódik a lélek, ápolja a családi élet bensőségét, a munkaszünet az embereknek Isten előtt való egyenlőségére utal, ezért szép szociális tartalma is van s a társadalmi békét is a legkomolyabb alapon egyengeti.

[1] Ex. 20. 8.

Vita tárgya, vajjon a hét egy napjának, illetőleg a vasárnapnak megszentelése isteni vagy egyházi eredetű törvény-e ? Szent Tamással és Suarezzel többen azt állítják, hogy ezek a rendelkezések egyházi eredetűek. A vasárnapi és ünnepnapi szentmisehallgatás és munkaszünet kötelessége egészen biztosan egyházi parancs jellegű. Ezek alapján az Egyház adhat felmentést nemcsak egyeseknek, hanem nagyobb közösségnek is e parancs megtartása alól; ezért nem bűn, ha a hitetlenekkel vagy eretnekekkel dolgoztatunk vasárnap vagy ünnepnapon, mert őket ez az egyházi parancs nem kötelezi. De nem szabad annyit és oly gyakran foglalkoztatni őket, hogy a természettörvény parancsát ne teljesíthessék, mely legalább bizonyos időt, napokat követel meg az istentisztelet gyakorlására.

Az Egyház megparancsolja, hogy a vasárnapokat és az általa megjelölt parancsolt ünnepeket megszenteljük. A vasárnapokon kívül ily parancsolt ünnepek száma az egyházi törvénykönyv megjelenése előtt 36 volt. A kódex most az alábbi parancsolt ünnepeket tartalmazza: karácsony (dec. 25.), Jézus névadásának ünnepe (január 1.), vízkereszt (január 6.), Krisztus Urunk mennybemenetele (áldozócsütörtök, 40-ik nap húsvét után), Úrnapja (Szentháromság vasárnapját követő csütörtök), Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepe (december 8.), Nagyboldogasszony (Mária mennybevétele, augusztus 15.), mindenszentek ünnepe (november 1.), Péter és Pál ünnepe (június 29.) és Szent József ünnepe (március 19.). Magyarországon Szent József ünnepe nem parancsolt ünnep.

Vasárnapokon és parancsolt ünnepeken az Egyház kötelezően előírja a *szentmisehallgatást* és a *szolgai munkáktól való tartózkodást*. E parancs csak a betöltött 7-ik életév után kötelezi a híveket.

2. A szentmisehallgatás kötelessége.

Mivel a vasárnap és ünnepnap megszentelésének célja és magának a szentmisének a méltósága is nagy, tartalma pedig súlyos, a parancs súlyosan, azaz súlyos bűn terhe alatt kötelez. Az ünnepnapok megszentelését sürgető parancs más áhítatgyakorlatot nem ír elő; tehát nem írja

elő sem a litánián való részvételt, sem a szentbeszéd meghallgatását, de utóbbira kötelezhet egyeseket a hitigazságok megismerésének kötelessége, ha azokat más úton megismerni nem tudják.

A szentmisehallgatás kötelességének akkor teszünk eleget, ha 1. *megfelelő szándékkal*, 2. *figyelemmel*, 3. *személyes megjelenéssel*, 4. *az Egyház által meghatározott helyen*, 5. *teljes szentmisét hallgatunk*.

1. *A szándék* azt követeli, hogy akarjuk a szentmisét meghallgatni. Ezért, ha valaki egyáltalán nem szokott szentmisén megjelenni, s megtudván, hogy egyik vasárnap valamelyik kiváló zeneszerző miséjét éneklik, s pusztán ezért megy el szentmisére, hogy az éneket és zenét meghallgassa, de egyáltalán nem gondol arra, és szándékában sincs, hogy szentmisét is hallgasson, nem teljesíti az Egyház parancsát; de ha valaki elmegy akár félelemből is a szentmisére, és akarja teljesíteni a parancsot, eleget tesz a szentmisehallgatás kötelességének.

2. Az érvényes szentmisehallgatáshoz legalább *külső figyelem* (attentio externa) szükséges, amely kizár minden, a szentmisehallgatással teljesen összeférhetetlen külső elfoglaltságot. Szükséges tehát legalább az a figyelem, amellyel még valamiképen figyelhetünk arra, hogy szentmisén vagyunk jelen; ez rendszerint megvan, ha az ember külsőleg nincs teljesen mással elfoglalva. Ezért érvényes a szentmisehallgatás, ha valaki alatta szentgyónást végez, gyóntat, perselyez, mert ezek miatt tud még megfelelő módon a szentmisére figyelni; ugyancsak érvényes még a szentmisehallgatás, ha valaki akaratlanul vagy épen szándékosan lélekben elszórakozik, elkalandozik, de még valamelyes kapcsolatban van a szentmisével. De már nem hallgat érvényesen szentmisét, aki szentmise alatt elmélyedve valamely tudományos könyvet vagy regényt olvas, vagy a szentmisét végigalussza. A vallásosság erénye bocsánatos bűn terhe alatt arra is kötelezi az embert, hogy belső figyelemmel (attentio interna)

vegyen részt a szentmisén, mert Isten iránt tartozó tiszteletünk ezt megköveteli. A legszebb módon úgy veszünk részt a szentmisén, ha a szentmise imáit a pappal együtt végezzük.[1]

3. Szükséges a *személyes megjelenés*, vagyis az a jelenlét, amellyel legalább is erkölcsi értelemben véve kapcsolódunk a szentmiséhez és legalább oly közel vagyunk az oltárhoz, hogy különböző jelekből, pl. csengetésből, a hívek felállásából vagy letérdeléséből követhessük a szentmisét.

4. *A helyet illetőleg* érvényesen hallgatunk szentmisét bármely templomban, nyilvános vagy félig nyilvános kápolnában, temetői kápolnákban, vagy ha a szentmisét szabad ég alatt mutatják be, a templomon kívül. Magánkápolnákban csak azok hallgathatnak érvényesen szentmisét, akiknek az engedélyokirat ezt megengedi. Újabban a magánkápolnáknak adott kiváltság egyre tágabb lehetőséget nyújt a szentmisehallgatásra.

Ha valakinek magánkápolnája, vagy magánkápolnában való misehallgatásra kiváltsága van, s másutt szentmisét bemutatni, illetve hallgatni nem tud, nem köteles a magánkápolnában szentmisét bemutatni vagy hallgatni, mert a magánkápolna kiváltság, amellyel nem köteles élni; a kiváltság ugyanis kegy, nem parancs.

5. Szükséges *a teljes szentmisén* való részvétel. Az Egyház parancsa értelmében nem elégséges csak a szentmise lényeges és lényeget kiegészítő részei alatt (átváltozás és áldozás) jelen lenni, hanem részt kell venni az egész szentmisén, vagyis az egész liturgikus szertartáson a Judica zsoltártól a pap áldásáig bezárólag.

Tehát a szentmise egyes részeinek elmulasztása is bűnös. Súlyosan bűnös, ha az elmulasztott rész jelentős. Itt azonban nemcsak az elmulasztott rész tartama, nagysága, hanem méltósága, fontossága is irányadó. *Jelentős* résznek tekintendő a szentmise harmadrésze, pl. a szentmise kezdetétől

[1] Magyar mise- (imádságos) könyvek: Szunyogh X. F., Magyar-latin misszále. Bp. Szent István-Társulat, 1933.; Klinda P. Mindenki misekönyve. «Filléres misekönyv» kiadása; Kühár Fl.—Radó P. Kis misekönyv a hívek használatára. Komárom, 1938.; Misekönyv. Palladis Rt.; Klinda P., Örök misekönyv. Magyar Kórus, Bp. 1938.

a felajánlásig bezárólag, illetőleg ha fontosabb részről van szó, ennél kisebb is (pl. a kánon része az átváltozásig, vagy az átváltozástól a Miatyánkig terjedő rész.) *Csekélynek* tekinthető az a rész, amelynek elmulasztása csak bocsánatos bűn pl. misekezdettől felajánlásig kizárólag terjedő rész, az áldozás utáni részek, a fe ajánlás vagy a prefáció önmagában.

A mulasztás által elkövetett bűn elbírálásánál a mulasztást előidéző körülményeket figyelembe kell venni. E körülmények csökkenthetik vagy növelhetik a mulasztás bűnös voltát. Ha pl. valamelyik anya sok gondja, tennivalója mellett minden igyekezete ellenére kissé megkésve érkezik a szentmisére, semmiféle bűnt nem követ el, mert menti nagy elfoglaltsága, mely esetleg *teljesen fel is menti a szentmisehallgatás kötelessége alól.*

Aki teljes misén nem vehet részt, köteles részt venni legalább a lényeges és a lényeget kiegészítő részeken; ha ezt sem teheti, nincs kötelezve a többi rész meghallgatására sem, mert a parancs lényegét nem teljesítheti.

Eleget lehet-e tenni a misehallgatás kötelességének két félmise hallgatásával? Egyszerre való hallgatással kétségtelenül nem lehet, mert a szentmise természete szerint egymásra következő részekből áll. Egymásután való hallgatással lehet, csak az átváltozás és áldozás egyazon misében legyen, mert csak így lesz meg az Egyháztól megkövetelt egész, teljes áldozat.

3. Mentesítő okok a szentmisehallgatás kötelessége alól.

A szentmisehallgatás kötelessége alól felment a *körülményeknek megfelelően* (mediocriter) *súlyos ok.* Ilyen lehet: 1. *felmerülő nagyobb fizikai vagy erkölcsi nehézség,* a szentmisehallgatás következtében előálló *nagyobb kár, veszteség;* 2. *szükséges hivatali vagy egyéb szolgálati elfoglaltság;* 3. *a szeretet parancsa;* 4. *esetleges jogszokás.*

1. Általában $^5/_4$ órás gyalogút, rossz idő esetén még kisebb távolság is felment a misehallgatás kötelessége alól, sőt még ennél is kisebb távolság esetén sem súlyosan kötelező a szentmisehallgatás, ha gyengébb szervezetű,

egészségű emberről van szó; felmentést élveznek a betegek, lábadozók, ha a templomlátogatás a gyógyulásban jelentékenyen akadályozza őket; felment a jóhír védelme, pl. az állásnak megfelelő ruha hiánya; felment a szükséges utazás, fenyegető nagyobb kár távoztatása, az ember körülményeihez mérten jelentős, főként a napi keresetükből élőknél, rendkívüli haszon biztosítása.

2. *Hivataluk*, illetőleg *szolgálatuk* felmentik az őrségen álló katonákat vagy egyéb kirendelt őrséget, a gyárakban, kórházakban dolgozókat, ha állandó felügyeletet kell tartaniok; az édesanyákat, akik nem hagyhatják el, sem a templomba nem vihetik gyermekeiket, a cselédséget, ha sürgős és szükséges szolgálatban vannak, vagy ha nagy zaklatásban lenne részük a szentmisehallgatás miatt; ha azonban ez gyakran előfordul és nagy kár nélkül elhagyhatják helyüket, távozniok kell onnan.

3. Felment *a szeretet parancsa*. Pl. ha mást betegségében ápolni kell, vagy egyéb nagyobb szerencsétlenség, közveszély, pl. ha tűzeset vagy egyéb elemi csapások alkalmával segítséget kell nyújtani; ha valamely meghatározott személyt a bűntől távol lehet tartani a szentmise elhagyásával.

4. *Jogszokás* menti fel egyes vidékeken az anyákat a gyermek születése utáni időben 4—6 héten keresztül, az özvegyeket férjük halála után, a jegyeseket a templomi misével kapcsolatos kihirdetés napjain; ez a felmentés azonban csak akkor áll fenn, ha ugyanazon a napon más szentmisehallgatási lehetőség nincs, vagy ha megfelelő beosztással nem tudnak más misére eljutni.

Szabaddá tehet a szentmisehallgatás kötelezettsége alól a kapott felmentés. Az egyházi törvénykönyv megadja a plébánosoknak a joghatóságot arra, hogy megfelelő okból híveik közül akár egyeseket, akár egyes családokat is e kötelezettség alól felmenthessenek; joguk van erre a saját területükön tartózkodó utasokra és vándorokra vonatkozó-

lag is. Ugyanez a joga megvan a szerzetesház főnökének a kiváltságos papi szerzetben az 1245. kánon által meghatározott keretben.

4. A vasárnapi és ünnepnapi munkaszünet kötelessége.

Ha a munka célját vesszük, vannak : 1. szoros értelemben vett *szolgai munkák*, amelyek elsősorban az ember külső testi javát szolgálják és a testi erő alkalmazását teszik szükségessé (opera servilia). Ily munkák elsősorban a földműves, az ipari és a gyári munkák.

2. Vannak *szellemi javakat szolgáló munkák* (opera liberalia), ilyen munkák közé sorozandó a tudománnyal és művészettel való foglalkozás. Céljuk elsősorban a lélek kimívelése, szolgálata. Ide tartoznak pl. olvasás, írás, festés, rajzolás stb. Ide csatolhatók különféle megbeszélések, gyűlések tartása, peres tárgyalások; ez utóbbiak azonban zajos mellékkörülményeik miatt megzavarhatják az ünnepnapok vallásos jellegét és rendjét.

3. Vannak végül olyan elfoglaltságok, amelyek *mind a test, mind a lélek szolgálatában állanak* (opera communia). Ilyenek a felüdülés, testi-lelki felfrissülés módozatai. Pl. lovaglás, evezés stb. Ide sorozható a közlekedési és forgalmi üzemek munkája, kereskedelmi ügyletek, árusítások lebonyolítása, vásárok, hetipiacok tartása, mely utóbbiak zajos forgalmuk miatt szintén megzavarhatják az embereket megszentelésében.

5. Mily munkák és elfoglaltságok tilosak vasárnapon és parancsolt ünnepen?

1. Tilosak a szolgai munkák. Pl. szántás, vetés, aratás, gabona behordása, cséplés, kapálás, szőlőmetszés, permetezés s a könnyebb természetű idevágó munkák közül: öntözés, palántaritkítás, gyümölcsszedés stb.; a különféle ipari munkák: ács, asztalos, kovács, lakatos, gáz-, villany-, víz-

vezetéki munkák; útburkoló-, téglavető-, téglaégető-, bánya-, nyomdai ipar; malomi őrlés; s mindennemű gyári munka; üzemszerűen folytatott fuvarozás, könnyebb természetű ilynemű elfoglaltságok közül a kötés, a horgolás és a művirágkészítés.

Megengedettek a szellemi, azaz a tudománnyal és művészettel kapcsolatos elfoglaltságok. Pl. tanulás, olvasás, ének, zene, színjátszás, kézírás, gépírás, még fizetés ellenében is; az utóbbi azonban nem látszik megengedettnek, ha azt a hétköznapi üzemszerű munka keretében vasárnap is folytatják, továbbá a fényképezés, festés, tervrajzkészítés, hímzés, művészi szobrászmunka, de nem a művészi kivitelt előkészítő durvább munkák, kőtörés, stb., valamint a mázoló (piktor) munkák. Megengedettek a lélek és a test javát egyképen szolgáló elfoglaltságok: séta, játék, torna, fürdés, evezés, lovaglás, kocsizás, vadászat, horgászat, kisebb hálókkal halászat (varsakiszedés); megengedettek mindazok az előkészítő munkák is, melyek a jelzett elfoglaltságokat lehetővé teszik, pl. lovak befogása, csónak felszerelése stb.

2. *Tilosak a peres bírósági tárgyalások* a fentebb említett okok miatt.

3. Tilosak a vasárnapi és ünnepi *vásárok, a heti piacok, az üzleti árusítások*, ha a szokás, illetőleg egyes mentesítő körülmények és megokolt állami rendelkezések következtében megengedettekké nem válnak. Tilos továbbá az árverés, nyilvános szerződések kötése.

6. Mentesítő okok munkaszünet alól.

1. Felment a munkaszünet alól elsősorban az *istentisztelet megtartásával s az istentisztelet fényének emelésével közvetlenül kapcsolatos erősebb munka szükségessége*. Megengedett pl. az orgonafújtatás, ereklyék, zászlók vitele, oltárdíszítés, a szükséges ruhák előkészítése, valamint a templom díszítése, Úrnapján az oltárok emelése, ha erre előbb alkalmas idő nem áll rendelkezésre.

2. Felment a *közveszély távoztatása, közszükséglet, illetőleg a szeretet parancsa*. Ezért megengedett pl. tűzvész, áradás és egyéb elemi csapások esetén a segélynyújtás;

közszükségletből megengedett a közlekedési és forgalmi eszközök járatása, használata, villamos- és vasúti-, valamint hajóforgalom lebonyolítása, a teherszállítás is ezekkel az eszközökkel ; részben közszükségletből, de meg a csatlakozó jogszokásból is megengedett a pékeknek egyes ételek (kalácsok, sütemények, húsételek) sütése, a borbélyok munkája.

3. *Egyéni szükséglet felment* a munkaszünet alól sürgető körülmények között, ilyen pl. hirtelen gyászeset alkalmával a szükséges ruhák készítése. Felmenti a szükség esete az olyan embereket, akik egész héten át, idegen szolgálatban állva, saját kis ingatlanaikat, kertjüket megművelni nem tudják, hasonlóképen az anyákat, akik máskor gyermekeik ruháit rendbetenni, tisztítani nem tudják, a szegényeket, akik másként megélhetésükről nem tudnak gondoskodni, de mindez a botrány lehető elkerülésével.

4. Felment a munkaszünet kötelezettsége alól bizonyos munkákban a *jogszokás*. Pl. egyes helyeken szokás következtében a vásárokat, heti piacokat vasárnapon tartják. Ugyancsak szokás következtében megengedettek egyes helyeken nyilvános szerződések kötése, végrendeleti, bérleti s egyéb adásvételi szerződések, munkások szerződtetése, felfogadása ; egyes vidékeken részben szokás, részben a felmerülő szükséglet következtében megengedett az öntözés, szénaforgatás, kisebb mértékben gyümölcsszedés, a hétköznapi munka következtében elromlott munkaeszközök megjavítása, ács, kovács, szíjgyártó munka. Mindezeknél azonban vigyázni kell, hogy a szükség korlátait túl ne lépjék s a botrányt kerüljék.

Felment a munkaszünet alól a *kapott felmentés*. A felmentéskérés alkalmas mód az esetlegesen fellépő aggályok s botránkoztatás kikerülésére. A plébános e parancs alól is adhat megfelelő okból felmentést egyeseknek is, családoknak is, de nem az egész közösségnek, legfeljebb megállapíthatja, hogy egyes rendkívüli esetben a nagy szükség esete mindenkit felment bizonyos természetű munkaszünet alól.

Pusztán a bűn kerülésének veszélye nem old fel a parancs alól, mert a bűn elkerülésére több más mód is adódik ; ily esetben is legfeljebb könnyebb természetű munkák végzésének a megengedéséről lehet szó ; pl. kötés, horgolás ; de ekkor is alkalmas megoldási mód a felmentés kérése.

A munkaszünet parancsa általában *súlyosan kötelez*, de az anyag csekélysége esetén, elsősorban az időtartam rövidsége s esetleg felmerülő mentőokok következtében csak bocsánatos bűn terhe alatt kötelez. Súlyos anyagnak számít 2 és fél órai erősebb természetű s 3 órai könnyebb természetű szolgai munka végzése.

A vasárnapi és ünnepi munkaszünet kérdésének egyöntetű rendezéséhez hozzájárulhat az állami törvényhozás is, amelynek a lehetőség határain belül a teljes munkaszünet biztosításáról kell gondoskodnia.

7. A húsvéti szentáldozás (szentgyónás).

Az Egyház megparancsolja, hogy minden keresztény hívő évenként legalább egyszer, mégpedig húsvét táján szentáldozáshoz járuljon.

Az idő szempontjából kettőt ír elő az Egyház: évenként *legalább egyszer* — és *húsvét táján* történjék. Az évet itt húsvéttől húsvétig (az egyik év húsvéti idejének végétől a másik húsvét idejének végéig) számítjuk. A húsvéti időszak az egyetemes törvény szerint Virágvasárnaptól Fehérvasárnapig tart. De maga a törvénykönyv megadja a püspököknek a lehetőséget, hogy azt a helyi viszonyoknak megfelelően meghosszabbítsák; ne kezdődjék azonban nagyböjt negyedik vasárnapja előtt és ne fejeződjék be Szentháromság vasárnapja után. Magyarországon némely egyházmegyében külön engedély folytán még ennél is hosszabb a szentáldozás elvégzésére kijelölt húsvéti időszak. Aki ez idő alatt a húsvéti szentáldozást bármely okból elmulasztotta, köteles legalább az évi szentáldozás parancsának eleget tenni és a következő húsvéti időszak kezdetéig az Úr szent testét magához venni.

Aki a húsvéti idő *beállta előtt* előrelátja, hogy a húsvéti

időszakban nem tehet eleget a parancsnak, nem köteles szentáldozáshoz járulni (bár jól teszi), mert az idő beállta előtt nem teljesítheti a szorosan vett parancsot. Ha azonban a húsvéti idő *beálltával* előrelátja, hogy a húsvéti időszak későbbi részében nem tud szentáldozáshoz járulni, köteles ezt minél hamarabb megtenni, amíg alkalma van rá.

Régen a húsvéti szentáldozást a plébániatemplomban kellett elvégezni; az új törvénykönyv csak ajánlja ezt. Ugyancsak kívánatos, hogy a húsvéti szentáldozást mindenki a saját szertartása (görög ill. latin) szerint végezze el.

A húsvéti szentáldozás parancsának csakis méltó szentáldozással lehet eleget tenni. Aki súlyos betegségében szent útravalóként (viaticum) veszi magához húsvét idején az Úr testét, ezzel a húsvéti áldozás parancsának is eleget tesz.

A húsvéti szentáldozás parancsa súlyosan kötelez. Serdületlen gyermekeknél ez a kötelezettség elsősorban azokat terheli, akiknek gondjára vannak bízva (szülők, gyám, plébános, tanító).

Az évi szentgyónás elvégzésére szorosan véve csak az köteles, aki halálos bűnt követett el. Az évi szentgyónást el lehet végezni mindkét szertartású, gyóntatási joghatósággal rendelkező papnál.

8. A tiltott idők.

Az egyházi törvénykönyv szerint házasság bármely időben köthető, de tilos a misével kapcsolatos ünnepélyes áldás ádvent első vasárnapjától karácsony napjáig bezárólag, és hamvazószerdától húsvétvasárnapig bezárólag (tempus clausum, vetitum, zárt idő); a helyi ordináriusok azonban még ebben az időben is megengedhetik az ünnepélyes áldást jogszerű okból, a liturgikus szabályok figyelembevételével, de figyelmeztetni kell a jegyeseket, hogy a nagyobb pompától tartózkodjanak.[1]

[1] kán. 1108.

E rendelkezés szellemében s az eddigi egyházi fegyelem szokása szerint tilosak e tiltott időben a nyilvános és zajos mulatságok. Ily értelemben foglalt állást a magyar püspöki kar: «Mivel az egyházjogi törvénykönyv 1108. kánonja a tiltott, máskép a szentelt időben csak a házasságok ünnepélyes megáldását tiltja, egyeseknek kétségük támadt az iránt, vajjon a tiltott időben a nyilvános mulatságok továbbra is tilosak-e? A nm. püspöki kar f. é. május 16-án tartott közös tanácskozmányában e kérdésben azt az egységes álláspontot foglalta el, hogy a tiltott időben a nyilvános mulatságok és táncok tilosak az eddigi egyházi fegyelem szellemében (Esztergom, 1923 jún. 2.)»[1]

Bár a meghitt körben tartott (családi) estély jegyében álló szórakozások tompítják azoknak nyilvános és esetleg zajos jellegét, mégsem szolgálják a magunkbaszállás, önmegtagadás szellemét.

[1] Müller Lajos S. J., Az Anyaszentegyház öt parancsa 143.

A NEGYEDIK PARANCS.

«Tiszteld atyádat és anyádat!»[1]

1. A családi élet.

A negyedik parancs az emberi társadalom alapsejtjéből, a családból fakadó kötelességek teljesítését sürgeti, de e paranccsal kapcsolatban alkalmasan tárgyalhatók egyéb közösségi vonatkozások is.

A férfi és nő egymásrautaltsága alkotja a legelső közösségi létformának, a házaséletnek alapját. A házasélet gyümölcseként előálló család, az apa, az anya és a gyermekek együttese, minden emberi közösségnek, az egész emberi társadalomnak természettől adott melegágya, a társadalmi életnek pótolhatatlan előiskolája.

A házasság nemcsak a kereszténység parancsa, hanem a természet rendje szerint is egy férfinek és egy nőnek osztatlan és felbonthatatlan életközössége. E legszorosabb életközösséget követeli a házasfelek *testi-lelki egymásrautaltsága*, egymást kiegészítő, támogató tulajdonságai. A férjnek inkább külső munkára, alkotásra, kenyérkeresetre irányuló tevékenységét alkalmasan egészíti ki a feleségnek otthonhoz húzó vonzalma, az otthongondozás aprólékos, kitartást, türelmet kívánó munkája. A házassági életközösség felbonthatatlansága teszi lehetővé annak a *magasabb rendű áldozatos szeretetnek kibontakozását*, amely a házasélet nyugalmának, békéjének, biztonságának megőrzésére, a házasfelek lelki igényeinek kielégítésére s a családi élet terheinek viseléséhez elengedhetetlenül szükséges.

[1] Ex. 20, 12.

Megköveteli ezt a szoros életközösségi kapcsolatot a *gyermekek életének ápolása, nevelése* is. A gyermek életének s jellemének kibontakozásához az apai szigorúság és anyai jóság együttműködése kell; ez azonban nem valósítható meg a legszorosabb életközösségi kapcsolat nélkül. A világrajött emberpalánta a legtehetetlenebb az összes élőlények között; hosszas, türelmes, áldozatos felkarolásra, ápolásra van szüksége, amíg saját magáról gondoskodni tud. Ezt a gondos ápoló munkát senki más úgy el nem végezheti, mint az édesapa, az édesanya és a testvérek közössége, akiket a vérségi kötelék s a belőle fakadó ösztönös szeretet indít erre az áldozatra.

A kölcsönös szeretet, áldozat nyomán kifejlődő bizalom, nyiltság, meghittség, biztonság, melegség által lesz a család a *boldog «otthon» szentélyévé*, ahol a család minden tagja jól érzi magát és ahová mindig boldogan tér vissza.

Az Isten szándékai szerint kiépült családi élet nemcsak befelé sugároz melegséget, biztosít békét és jólétet, hanem a nagy közösségbe, a *társadalmi életbe is belevetíti erkölcsi értékeit*. A család a nagy emberközösségnek, a társadalmi élet berendezkedésének mása. Kicsiben megtalálhatók benne a társadalom életének legfőbb alkotó elemei. A jogok és kötelességek megosztását benne az atyai hatalom természetszerű adottsága biztosítja, viszonylagos zártságával alkalmas hordozója sok hagyományos szellemi, erkölcsi, vallási értéknek s mint gazdasági egység több pontban mintája a társadalom gazdasági berendezkedésének is.

A családi életben szülő és gyermek számára egyaránt ezer és ezer alkalom nyílik mindazoknak az erényeknek gyakorlására, amelyekre a társadalmi életben oly nagy szükség van: hűségre, önmegtagadásra, áldozatos szeretetre, szociális érzékre.

Krisztus Urunk a házasságot *szentségi méltóságra* emelte s ezáltal az emberiségre legfontosabb életközösséget a kegyelmi világ hatókörébe vonta, hogy az emberi élet ébre-

dését megszentelje, a családi életnek Isten akarata szerint való kialakítását segítse.

A család eredetében, fennállásában és szükségszerű fennmaradásában a természet adománya s mint ilyent a természettörvény védi. Létrendi sorrendben megelőzi a társadalmat, az államot; épen ezért jogai is sajátosak, amelyeket a társadalomnak, az államnak meg kell védenie, hogy a társadalomnak és államnak biztos bástyája maradhasson. Támogatnia kell tehát magát az intézményt, lehetőséget kell nyujtania a családalapításra, figyelemmel kell lennie a szülők jogaira a gyermekek nevelésében, mert ez a feladat elsősorban őket illeti meg.[1]

2. A családi, közösségi életet irányító erények, kötelességek.

A kegyelet (pietas) a család életét irányító erény. Szoros értelemben a szülők iránti kötelességek szabályozója. Sajátos vonását, különleges erény-jellegét onnan kapja, hogy általa azokat tiszteljük, akiknek Isten után életünk kibontakozását köszönjük. Istent, mint létünk, életünk első és végső okát, a legmélyebb hódoló tisztelet, imádás illeti; ez az istentiszteleti erény a vallásosság körébe tartozik. A szülők iránti hódolatos tisztelet a gyermeki kegyelet erényéből fakad; távolabbi szülőnk, vagyis hazánk iránti kötelmeinket a hazafiúi kegyeletnek, a hazafiság erényének gyakorlásával teljesítjük.

A kegyelet erényének irányító szerepe, hatásköre, tágabb vonatkozásban a vérszerinti rokonokra, a hitvestársakra is kiterjed. A kegyelet erénye irányítja a házastársak egymás iránti kapcsolatát, mint az életfakasztás közösségét;

[1] A házassági, családi életnek problémáit mind a 4., mind a 6. parancsra vonatkozóan a rendszeres erkölcstani könyveken kívül l. Schütz A., A házasság Bp. Szt. István-Társulat 1940.; Kecskés P., A házasság etikája. Szt. István-könyvek 61, 1928. A keresztény társadalomélet alapelvei. Bp. Szt. István-Társulat 1938.; Marczell M., Érosz és étosz. Szt. István-Társulat 1940. kiváló műveket.

szabályozza a szülőknek gyermekeik iránti magatartását, mert bennük saját életüknek mintegy továbbhordozóit kell látniok; sőt kötelez a kegyelet erénye saját magunkkal szemben is, mert a magunk életében szüleink élete folytatódik, szüleink képét, hasonlatosságát, életét hordozzuk magunkban.[1]

A tekintélytisztelet (observantia). A tisztelet általában más kiválóságának, értékeinek elismerése; egyes személyekkel szemben e kiválósághoz mért illő magatartás. Ez a tisztelet megillet mindenkit, aki valamely érték, kiválóság hordozója, akár egyenrangú velünk, akár alattvalónk; ezért tisztelet jár az egyszerű szolgának, cselédnek is, ha különös erényei erre méltatják s bizonyos általános tisztelet illet minden embert személyi méltóságának, halhatatlan lelkének megbecsüléseképen.

A tekintélytisztelet a feljebbvalónak, a vezetői, kormányzói hatalom, méltóság hordozóinak kijáró illedelmes magatartás. Az ember társaslény-természete megköveteli a feljebbvaló és az alattvaló közti viszony helyes rendjét. A feljebbvalói méltóság és rang az emberi életközösség rendjében magasabb fokozatot jelent, s ezért méltányos dolog, hogy a feljebbvalói méltóság hordozóját e vezetői mivoltában megbecsüljék, mert e nélkül a közösség élete igen megnehezülne, az összhangzó, összefogó munka lehetetlenné válnék. Az emberi természet törékenysége következtében előfordulhat, hogy a feljebbvaló tehetségben, sőt jellemben talán kisebb fokon áll, mint az alattvaló, de a feljebbvalói méltóságot a közösség életének biztonsága, összefogó munkája érdekében mégis tiszteletben kell tartani. E tisztelet megtagadása gyakran kevélység és nagyravágyás jele, pedig ezek a hibák a legkevésbbé tesznek valakit alkalmassá feljebbvalói tisztség betöltésére, mert épen a gőg és büszkeség hidegíti el és riasztja el az alattvalót feljebbvalójától.

Az engedelmesség (oboedientia). Az engedelmesség a feljebbvalók akaratának teljesítésére ösztönző erény. Enge-

[1] Merkelbach, II. n. 816.

delmességgel azoknak tartozunk, akiknek kormányzó hatalmuk van fölöttünk. Az engedelmesség a közösség életét legalkalmasabban rendező, tevékenységét egységesítő erény, az akaratedzés és jellemfejlesztés kiváló eszköze, sok más erény, elsősorban az alázatosság, szolgálatkészség iskolája.

Szoros értelemben vett engedelmességről akkor van szó, ha kifejezetten adott parancsnak teszünk eleget; tágabb értelemben vett engedelmességről akkor beszélünk, ha az elöljárónak nemcsak parancsként adott rendelkezését, hanem részleteiben ki nem fejezett akaratát, óhaját is teljesítik.

Ennek megfelelően szoros értelemben vett engedetlenséget az követ el, aki a parancsoló tekintély megvetéséből nem engedelmeskedik, azért nem tesz meg valamit, mert parancsolták. Ez a fajta engedetlenség ritkábban fordul elő; az engedetlenség gyakran inkább a parancsoló személy rossz tulajdonsága miatti ellenszegülésből, kényelemből, a parancsolt dolog helytelenítéséből, méltatlankodásból ered; s ekkor bűnös voltát tárgyának súlyossága szerint kell megítélni. A parancsoló tekintéllyel való szembehelyezkedés magában véve súlyos bűn. Magának a parancsnak, a parancsoló tekintélynek megvetése is eredhet azonban meggondolatlanságból s ezért mentesülhet a súlyos bűn vádjától. Nem súlyos bűn akkor sem, ha az ily engedetlenség *csak* csekély dolgokban fordul elő.[1]

3. Jogok és kötelességek a hitvestársak között.

a) ***A házasfelek kölcsönös kötelességei a házasélet szolgálatában.*** A házasság természetadta szoros életközösségi jellege és célja a hitvestársaktól megköveteli:

1. az egymás iránti őszinte, készséges *hitvestársi szeretetet*. A házasságban a hitvestársaknak nemcsak «egy testté», hanem egy lélekké kell összeforrniok; a lelkek egybefonódása

[1] Merkelbach, II. n. 844.

pedig a szeretet műve. E szerető lelki egybeolvadásnak ellensége minden gorombaság, veszekedés, féltékenység, önzés, stb.;

2. *az egymást gyámolító támogatást.* A hitvestársak testi-lelki alkatban, képességekben egymást kiegészítő tulajdonságokkal rendelkeznek. A feleségnek minden apróságra kiterjedő figyelmével, gondos háziasszonyi, otthont rendben tartó tevékenységével támogatnia kell férjét nehéz kenyérkereső munkájában. Lelki síkon a feleségnek kötelessége érzelmi finomságával a férj gondjait enyhíteni, esetleg a férj érdességét tompítani. A kölcsönös lelki támogatásban a férjnek szép feladata a könnyebben csüggedő feleségnek biztatása, vigasztalása, az élet gondjaitól hamarabb visszarettenő lelkének bátorítása;

3. *a közös asztalt, közös lakást.* Az együttlakást szükségessé teszi a gyermekek nevelése, az ehhez szükséges együttműködés, együttdolgozás. Családalapításkor az ember elhagyja atyját és anyját, hogy új otthont építhessen a következő nemzedék számára. A feleségnek követnie kell férjét választott lakóhelyére. A hitvestársak komoly okból hosszabb időre is távol lehetnek ugyan egymástól, ez azonban ne történjék egymás tudta nélkül és akarata ellenére.

b) ***A férj különleges jogai és kötelességei.*** 1. A férj az egész *család feje.* Őt illeti a családfői hatalom; családkormányzói joga nemcsak a gyermekekre, hanem a feleségre is kiterjed, de felsőbbsége gyakorlásában feleségét nem tekintheti szolgálónak, hanem hozzá méltó segítő társának. A család kormányzásában a férj engedelmességet követelhet feleségétől is, s ugyancsak megkövetelheti a magának, mint családfőnek kijáró tiszteletet is.

2. A férjnek kötelessége a felesége életfenntartásáról állásához mérten gondoskodni, szükség esetén őt erkölcsi méltóságában megvédelmezni. Köteles megadni a módját annak, hogy a feleség a családban reáháruló munkát a háztartásban s a gyermekek nevelésében elvégezhesse, a kül-

világgal való érintkezésben pedig a társadalmi követelményeknek eleget tehessen.

3. A férj feladata a feleség hibáinak helyesbítése, a feleség tevékenységének okos szóval és tanáccsal, a családi élet hasznára, javára való irányítása.

Ezért a férj súlyosan véthet, ha feleségét elhanyagolja, elemi szükségleteit megtagadja, ellátásáról a lehetőség szerint nem gondoskodik, ha a háztartásra szánt pénzt elpazarolja, ha feleségét szolgálójává alacsonyítja, ha hozzá méltatlan és egyébként nem szükséges munkát végeztet vele, ha durván bánik vele, gyalázkodó, ócsárló, megvető szavakkal illeti, bántalmazza, ütlegeli, vallásos kötelmei teljesítésének lehetőségét megvonja tőle, vagy a vallás gyakorlatától szándékosan, erőszakkal, megfélemlítéssel visszatartja.

c) ***A feleség jogai és kötelességei.*** 1. A feleség kötelessége a gyermek nevelésében résztvenni.

2. Kötelessége az otthon rendbentartása, a háztartásnak a férj irányítása mellett való vezetése, a férj családi gondjainak lehetőség szerinti megosztása.

3. A feleségnek joga van ahhoz, hogy férje tiszteletben tartsa hitvestársi, feleségi méltóságát.

A feleség súlyosan véthet férje ellen, ha állandó zsémbeskedéssel, zsörtölődéssel férje életét megkeseríti, ha férje rendelkezéseit semmibe se veszi, ha házi dolgait elhanyagolja, ha túlzó igényekkel lép fel, pazarol.

A feleségnek a családfői kormányzat alól való teljes függetlenítése, emancipációja nem tükröztet keresztény felfogást s természetellenes is. A természet rendje szerint a feleség elsősorban a családé, az otthoné; ide köti őt anyai hivatása, az otthonhoz szabott munkaereje, elfoglaltsága, ide vonzza csendesebb természete. Főfeladata a meleg otthon kiépítése. A társadalmi életben elfoglalt helyét, munkakörét is nőiességének sajátos tulajdonai határozzák meg; ezért általában oly részt vállalhat a külső, társadalmi tevékenységben, amely még nem gátolja családanyai kötelességének teljesítésében. Ferde, sőt bűnös dolog az, ha a családanya mindennel foglalkozik, csak éppen saját gyermekeit, családját hanyagolja el.

Minden szociális és gazdasági gondoskodásnak oda kell irányulnia, hogy a nő otthonra találjon; ha ez nem sikerül, legalább is arra kell törekedni, hogy oly szolgálatban, elfoglaltságban találjon létfenntartási lehetőséget, amely nőies természetének megfelel.

A keresztény erkölcstan nem tagadja meg a nőtől a kulturális, szociális, gazdasági, politikai életben a nő sajátos természetének megfelelő jogok élvezetét és feladatok vállalását; a nő azonban elsősorban kultúrális, főkép pedig szociális téren, karitatív, családanyai munkát pótló szolgálatokban tud hasznos és elismerésreméltó munkát végezni.

4. A szülők kötelessége gyermekeik iránt.

A természet önként indítja a szülőket arra, hogy gyermekeiket életük s egyéniségük a teljes kibontakozásig felkarolják, neveljék. Ez a feladat azonban a kegyelet erényéből fakadó súlyos kötelesség is.

1. Ez a kötelesség magában foglalja a *gyermek iránti szeretetet;* ennek sajátos vonását, jellegét a vérségi kötelék adja meg. A szülő valamiképen saját élete folytatását, testi-lelki javainak továbbhordozóját látja a gyermekben; ezért ez a szeretet könnyű, őszinte és igaz, de egyúttal szigorúan kötelező is. Ennek az őszinte jóindulatból táplálkozó szülői szeretetnek segítő, istápoló tevékenységben, áldozatosságban kell megnyilvánulnia s védőpajzsként kell őriznie a gyermek életét.

A katolikus erkölcstan erősen hangsúlyozza, hogy a szülőknek nemcsak a természet, hanem a kegyelem világosságában is kell látniok gyermeküket, kit a földnek és az égnek kell felnevelniök.

Fonákja e szeretetnek a túlzóan becéző, babusgató, elkényeztető szeretet, amely inkább a lélek elsatnyulását okozza, és a gyermekben az igényességet, majd pedig követelődző durva önzést táplálja. Ebben a szeretetben a szülők részéről is gyakran önzés, önkielégítés lappang, nem pedig a gyermek igazi szeretete. Ez a szeretet kisdedet lát a fiúban akkor is, midőn az élet a szülői háztól mindjobban elszakítja, s távozásakor férfiatlan kesergést és boldogtalanságot vált ki a szülők

lelkében. Ugyancsak távol kell állnia a szülői szeretettől minden személyválogatásnak, mely oktalanul előnyben részesíti az egyik gyermeket a másikkal szemben. Nem méltó a szülőkhöz az a szeretet sem, mely csak érzelmi ömlengésekben merül ki és nem tudja erős kézzel, okos előrelátással a gyermek igaz javát szolgálni.

2. A szülőknek elsőrendű feladata a *gyermek testi-lelki ápolása, nevelése.*

A *testi nevelés*, ápolás elemi feltétele: a gyermek életének fenntartása, egészségének okos ápolása, ebbe foglaltan a gyermek élelmezése, ruházása, az egészséges otthon biztosítása, a fenyegető bajok, betegségek megelőzése. A gyermek testi életének védelme már akkor kezdődik, amikor az anya gyermekét a szíve alatt hordja; az anyának már ebben az időben tartózkodnia kell mindattól, ami a jövendő gyermek életére káros hatással van. A világrajött gyermek természettől nyújtott legegészségesebb tápláléka az anyatej s ezért a lehetőség szerint maga az édesanya táplálja gyermekét. A szülők a gyermek testi egészségének elhanyagolásával súlyos bűnt követhetnek el, mert gondatlanságuk a gyermek egész életére káros következményekkel jár.

A gyermekek *erkölcsi, lelki nevelése* még tágabb körű gondoskodást kíván a szülőktől.

a) Mindenekelőtt biztosítani kell a gyermek számára a természetfeletti életet a keresztség szentségének kiszolgáltatása által; ennek hosszabb ideig való halogatása súlyos mulasztás.

b) A szülők kötelessége a *hitigazságoknak* a gyermek felfogásához mért *megismertetése.* A kicsi gyermekkezek imárakulcsolása az édesanya egyik legszentebb, legáldásosabb feladata; az anyatejjel magábaszívott vallásosságot nem pótolhatja sem könyv, sem iskola.

c) Korán hozzá kell szoktatni a gyermeket a korához mért *vallásos gyakorlatokhoz* s a keresztény erények elsajátításához. Már a szülői házban kell megtanulnia az Egyház szokott imádságait, hozzá kell szoktatnia a szentmisehallgatáshoz, a szentségekhez való járulásához, az engedelmesség-

hez, az őszinteséghez, a tiszteletadáshoz, a készséges, segítő szeretethez, és féltő gonddal kell őrködni a gyermeklélek tisztasága felett.

d) A jópélda minden oktatásnál hatásosabb a gyermeklélek helyes kifejlődésére. A szóban-tettben megnyilatkozó finomság, fegyelmezettség, áldozatos munka, komoly vallásosság észrevétlenül formálják a gyermek lelkét; a gyermek is szép erények nyomába lép és azokat elsajátítva áldott kincskét viszi magával az életbe. Mindennek a visszáját idézik elő az állandó zsörtölődés, gyalázkodó beszéd, a mindennapi családi perpatvar, szenvedélyes kirohanások és egyéb botránkoztató jellemvonások.

e) Éber figyelemmel kísérje a szülő a gyermek minden lépését, foglalatoskodását, okosan előzze meg a veszélyeket, tartsa távol a rossz ráhatásoktól, könyvektől, társaságtól; ennek elhanyagolása gyakran minden jótörekvés eredményét hirtelen és hihetetlen mértékben lerombolja.

f) A szülők feladata a gyermek *hibáinak nyesegetése*, a rossz útról való visszatérítése, okos figyelmeztetéssel, helyesbítéssel, türelemmel, szépszóval, hogyha kell, megfelelő szigorúsággal. E felsorolt kötelességek elhanyagolása súlyos bűn vádjával nehezedhetik a szülőkre.

g) A gyermekek *iskoláztatása* ma minden szülőnek súlyos kötelessége, mert az általánosan megkívánt elemi műveltség és tudás szükséges eszköze az életfenntartásnak, a kenyérkereset lehetőségének.

A szülőknek az iskola keretében is gondoskodniok kell a gyermekek vallásos neveléséről is. Magyarországon abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy Egyház és állam karöltve, intézményesen gondoskodik az iskolai hittantanításról s ezért a szülőknek ez a gondja megkönnyebbül. Ahol lehetséges, a szülők katolikus szellemű iskolákba adják gyermekeiket; ahol ez nem könnyen valósítható meg, féltő gonddal őrködjenek azon, hogy a gyermekek hite, katolikus szellemű nevelése kárt ne szenvedjen.

Az egyházi törvénykönyv erre vonatkozólag a következő előírásokat tartalmazza: «a szülők, cselédtartó gazdák, keresztszülők gondoskodni tartoznak arról, hogy a gondjaikra bízottak kellő hitoktatásban részesüljenek.[1] ... A nevelésnek már a szülőházban vallás-erkölcsi irányban kell megindulnia és a szülőket meg helyetteseiket a legsúlyosabb kötelesség terheli e téren.[2] Az iskolában folytatódó nevelésnek ugyanilyen szelleműnek kell lennie és ezért mindenekelőtt az elemi iskolába járó ifjúság részesítendő korának megfelelő hitoktatásban. A közép- és felsőiskolába járó ifjúság behatóbb vallástanításban részesíttessék . . .»[3] «Katolikus gyermekek akatolikus, semleges (laikus), közös iskolákat ne látogassanak; különleges körülmények közt és a hitbeli veszedelmek távoltartására szolgáló óvóintézkedések megtételével a helyi ordinárius joga ilyen iskolák látogatását megengedni.»[4]

h) A szülőknek a lehetőség szerint gondoskodniok kell gyermekeik *jövőjéről.* Ezért gyermekeiket tehetségüknek megfelelő életpályára kell vezérelniök. Ha lehetséges, ne hagyják gyermekeiket üres kézzel megindulni az élet útján, hanem szorgalmas munkával, okos beosztással összegyüjtött értékeiket, vagyonukat hagyják gyermekeikre s főkép a leányokkal szemben gondoskodjanak a férjhezmenetelhez szükséges anyagiakról. Súlyosan vétenek a szülők, ha az örökségképen továbbadható családi vagyont haszontalanul eltékozolják.

A szülők által *megbízott* és a fáradságukért ellenértéket élvező *nevelők* a kegyelet és az igazságosság követelményei alapján kötelesek a felsorolt elvek szerint a reájuk bízott gyermekek neveléséről gondoskodni.

Az *úr és a szolga* (cseléd) viszonyában a tágabb értelemben vett kegyelet erénye megköveteli, hogy az úr, a családatya lelkületével bánjon alattvalóival. A keresztény erkölcstan sürgetően követeli, hogy a cseléd, a szolga, urának házában otthont találjon, a családi élet melegét élvezze. Ezért a ház ura köteles a kikötött bért pontosan megfizetni, cseléd-jeit jóindulatú bánásmódban részesíteni, vallásos szükségletei kielégítésére időt engedni, erkölcsi életüket a veszélyeztető körülményektől távoltartani, atyai jósággal irányítani,

[1] kán. 1335. [2] 1372. [3] 1373. [4] Sipos: Egyházjog. 178, 181

hibáiktól megszabadítani, a botrányadástól őrizkedni. A szüntelenül hallott durva szavakban megnyilatkozó megalázás, megvetés a szolgát lélekben elválasztja urától és az otthontalanság, a kivetettség s az evvel járó ellenségeskedés érzületét váltja ki benne.

A keresztény szeretet megköveteli, hogy a *munkaadó a munkásban* is megbecsülje annak személyi méltóságát és módot nyújtson arra, hogy emberi méltóságából fakadó általános emberi, testi, lelki, vallási igényeit társadalmi állásához mérten kielégíthesse. A munka helyes gazdasági értékelése és megfelelő jutalmazása mellett a megbecsülő keresztény szeretetre nagy hivatás vár a társadalmi élet jövő kialakulásában.

5. A szülők iránti kegyelet.

A szülők iránti kegyelet kedves és köteles megnyilatkozása a gyermek részéről:

a) a szülők iránti *hálás szeretet;* Isten után ők a gyermek létadói és egyben legnagyobb jótevői; hozzájuk fűzi őket a legszorosabb kötelék, a vérségi kapcsolat;

b) a *gyermeki tisztelet,* a szülői tekintély, méltóság megbecsülése; ennek a lélek mélyében gyökerező megbecsülésnek szóban, tettben, egész külső magatartásban megnyilatkozó tiszteletadásban kell jelentkeznie;

c) a *készséges engedelmesség,* mert ők a gyermekek hivatott vezetői, nevelői;

d) szükség esetén a szülők *anyagi támogatása.*

A szülők létadó, gondozó szeretetüket, jóságukat nyújtják gyermekeiknek; a gyermek részéről ez viszontszeretet követel. Maga a természet indít erre a szeretetre, de ennek a természetes indításnak erénnyé kell fokozódnia. E szeretetet sérti minden rosszindulat, haragos szó, durvaság, rossz kívánság, a szülők megbántása, megszomorítása, elhanyagolása. Súlyosan vétethetnek a gyermekek, ha a szülők halálát kívánják, durván bánnak velük, szükség esetén nem támogatják őket, lelki üdvük biztosításáról öregségükben nem gondoskodnak, halálukban a végtisztességet meg nem adják nekik.

A szülők iránti tisztelet ellen súlyosan vétenek, ha bántó módon

gúnyolják, becsmérlik őket, fenyegető magatartással lépnek fel ellenük; mindig súlyos bűn, ha a gyermek kismértékben is tettleg bántalmazza szüleit, vagy tettlegességre készülő (bottal, fegyverrel) fenyegetéssel lép fel ellenük, vagy ha a tisztelet elemi kötelmeit tagadja meg tőlük.

A gyermekek kötelesek szüleiknek készséggel engedelmeskedni mindabban, ami az ő gondozásukra vonatkozik; kötelesek erre mindaddig, amíg az atyai hatalom kormányzata alatt állnak. A szülők gondja és feladata a család életének biztosítása, kormányzása; ennek sikere érdekében a gyermekek engedelmességgel tartoznak nekik. Vétenek a gyermekek az engedelmesség ellen, ha a szülők komoly és kifejezett parancsát súlyos dologban nem teljesítik. Súlyos a parancs, ha annak megszegéséből nagy kár, vagy nagy veszély származnék a családra, a szülőkre, vagy maguknak a gyermekeknek testi-lelki javaira. Ily súlyos engedetlenség lehet például, ha a szülők tilalma ellenére a gyermek erkölcsileg káros helyeket látogat, rossz társaságba keveredik, mulatozásra pénzt pazarol, komoly célokra adott pénzt elver, sok gonddal, kiadással járó iskoláztatásának sikerét hanyagságával lehetetlenné teszi, nagy tétekben kártyázik stb.

Az életpálya választásában, a házasság kötésénél a hitvestárs megválasztásában a gyermekek szabadok, de e pontokban se vessék meg a szülők tanácsát vagy épen parancsát, ha az észszerű és jogos. A szülőknek jogukban van parancsolni mindabban, ami a család becsületének, kivívott méltóságának védelmére, megőrzésére szolgál. A szerzetesi vagy papi élet választását azonban megakadályozniok nem szabad, mert e pálya választása a család méltóságát, díszét csak emeli. A szerzetesi élettől való távolmaradást csak akkor követelhetik, ha létfenntartásukról a gyermek támogatása nélkül gondoskodni nem tudnak. Ebben az esetben a gyermek köteles szülei támogatására sietni.

6. Az állami, társadalmi közösség szolgálata.

Az ember természeténél fogva társas lény. Egymástól és a közösségtől függetlenül nem fejtheti ki Istentől kapott erőit s nem érheti el személyiségének kiteljesedését. Értékeinek kibontakozásához az a társadalmi kör, környezet segíti, amelybe születésével, felnövekedésével belép. A közösséggel való érintkezés által válik lehetővé tehetségének különböző irányú kifejlődése; az együttmunkálás révén részesedhetik azokban a nagy szellemi, erkölcsi, vallási s nem kevésbbé anyagi javakban, kincsekben, amelyeket a közösség egésze hordoz. Személyi kiteljesedésének elérésére

magában véve nem elegendő a család, hisz a család is csak kicsi, bár döntő fontosságú sejtje a társadalomnak s a családi élet felvirágoztatásához is a nagyközösségnek, a társadalomnak közreműködése szükséges.

Az ember testi-lelki kiteljesedéséhez a hagyományos kultúrát, közerkölcsöt továbbító társadalom, a hagyományokkal átszőtt, nemzeti öntudatot hordozó haza, a jogi szerkezetében kialakult állam is hozzájárul. A hazával, mint emberi mivoltunk kibontakozásának lehetőségét nyújtó létforrással szemben a kegyelet erénye kötelez; a benne élő társadalommal és a jogi keretekbe foglalt állammal szemben a társadalmi és honpolgári kötelmek teljesítésével építi ki a közösségi és egyéni közreműködés az emberi jólét közös javát.

Az egyéni jó s a közösség java egymással nem ellentétes, hanem egymás kiegészítésére szolgáló javak. A közösség kincsei, értékei rendelkezésére állanak a tagoknak; a tagoknak pedig közre kell működniök abban, hogy a közösség java mindenkinek minél tökéletesebb fokban állhasson rendelkezésére. A közösségi javak, értékek elsősorban az erkölcsi világrend értékei, Isten tökéletességének tükrözései. Ez a tökéletesség, az egyén és közösség java az Egyházban, Krisztus misztikus testében jut el a természetfeletti szépség és tökéletesség magasába, amelyben természetfeletti erők birtokában az Istenhez való hasonulás, az Istenhez való közeledés magasabb síkon válik lehetővé.

Az egyén és közösség egymásrautaltsága természettől adott s természetjogon nyugvó rendezettségre, szabályozottságra utal. E rend irányítója, megtestesítője az *igazságosság* erénye, tökéletes kiépítője pedig a *szociális*, illetőleg *természetfeletti felebaráti szeretet.*

Az emberi közösségben hármas viszonyt találunk: a tagoknak egymáshoz, a tagoknak a közösséghez s a közösségnek a tagokhoz való viszonyát. Az egyes tagoknak, mint magánfeleknek egymáshoz való viszonyát a *kölcsönös igaz-*

ságosság rendezi, mely a jogok pontos, számtani (aritmetikai) kiegyenlítését, a pontos jogcserét követeli. Ennek szerepét, alkalmazását, kiterjedési körét a hetedik parancsban tárgyaljuk.

A közösségnek a tagokkal szemben való jogviszonyát az *osztó igazságosság* szabályozza; ez azt követeli, hogy a tagok és részközösségek a közösségi javakat a végzett teljesítmény és szolgálat mennyisége és minősége arányában kapják meg s az egyesek közti szolgálat terheit a teherbíráshoz arányosítsák (mértani kiegyenlítés). Az igazságosságnak e két faja inkább a közösség tagjainak javát szolgálja. A közjónak (bonum commune) szolgálatában áll s előbbi kettőnek irányítója a *törvényes*, vagy helyesebben *egyetemes igazságosság*; ez a tagoknak, a közösségnek a közösség egészével szemben fennálló kötelességeit szabályozza.

Ha a törvényes igazságosságot nemcsak a törvényekben megállapított jogokra és kötelességekre, hanem a természetjog tételesen nem körvonalazott területére is vonatkoztatjuk, akkor az így körvonalazott igazságosság magában foglalja mindazoknak a követelményeknek sürgetését is, amelyeket ma a szociális társadalmi igazságosság jegyében hirdetnek. Magában foglalja tehát az egyes társadalmi rétegeknek a felemelését s a közjónak minél szélesebb rétegben való érvényesítését. Az a követelés, mely a közjónak szellemi és anyagi vonatkozásban közkinccsé tételét sürgeti, vetette felszínre a szociális és társadalmi igazságosság fogalmát, melyet a Quadragesino anno is magáévá tett. Egyesek szerint a szociális, társadalmi igazságosság az igazságosságnak külön faja, mely «nem az állam által előírt kötelességre» (törvényes igazságosságra) vonatkozik, hanem az egyes társadalom-csoportoknak egymásközti viszonyában biztosítja a közjót.» Ismét más, még szűkebb értelemben vett fogalmazás szerint a társadalmi igazságosság a közösség tagjainak egyénenkinti javát, illetőleg azok összességében közjavát sürgeti.

E szűkebb értelmezések szerint «a szociális igazságosság a szokásos igazság-fajoktól megkülönböztetendő sajátos igazságosság-faj, azoknak a természetjogi normáknak a foglalata, melyek a társadalom tagjainak egymással való érintkezésében a javak igazságos megosztásának a szabályozásával a közjót biztosítják».[1]

7. Az egyetemes (társadalmi) igazságosság követelményei.

Az egyetemes igazságosság a közjónak minél tökéletesebb, szélesebbkörű érvényesítését sürgeti. Ez a feladat elsősorban a közösség felsőbbségének vezetőire hárul, akiknek alkalmas törvények hozásával, kormányzó, irányító hatalmukkal kell e cél érdekében dolgozniok. Ugyanezt a célt kell szolgálniok az államkormányzó szervektől védett és alkalmasan irányított részközösségeknek, társadalmi csoportoknak, hivatás-rendeknek[2], ugyancsak e cél szolgálatában kell állnia az egyéni tevékenységnek is, mert minden egyéni tevékenység valamiképen a közt is szolgálja.

A *közjó* alatt értjük az emberi földi közjólét minél tökéletesebb megvalósulását; ennek jegyében a kulturális, erkölcsi, vallási javak, értékek emelkedett színvonalát, az erkölcs uralmának folyományaképen a társadalmi rend és béke uralmát s az életfenntartáshoz szükséges anyagi javak bőségét.

Az emberi közjólét feltételeit és eszközeit a Rerum novarum a következőkben foglalja össze: oly törvények hozása és intézmények teremtése, amelyek nyomában a közés magánjólét felvirágozik, a jóerkölcsök, a családi élet tisztasága, a vallásnak és igazságosságnak uralma, a nyilvános terheknek mérsékelt kirovása és igazságos elosztása, a gaz-

[1] Kecskés: A keresztény társadalomelmélet alapelvei. 125.

[2] A hivatásrendiség kialakulására történeti, gyakorlati fejlődésére vonatkozólag l. Kecskés i. művét; Mihelics Vid, Az új szociális állam, Új Portugália könyveit.

dasági élet, ipar, kereskedelem és mezőgazdaság felvirágoztatása, általában minden közjót emelő intézmény felkarolása. Ezért az állam és társadalom feladata:

1. az állami közintézmények minél tökéletesebb működésének biztosítása; az egyéni és részközösségi, társadalmi szervek lendítő és támogató munkájának lehetővé tétele; evvel kapcsolatban a személyi, szövetkezési jogok alkalmas biztosítása és védelme gazdasági, kulturális és vallási téren egyaránt;

2. a közerkölcsiség istápolása, emelése;

3. a házassági kötelék, a családi élet biztonságának, szilárdságának a természet és az Egyház parancsainak szellemében való kiépítése;

4. a vallás gyakorlásának lehetővé tétele minden társadalmi csoport részére, főkép akkor, ha a közjóval ellentétes önérdek egyes rétegeket ettől erőszakosan visszatart;

5. a jogrend, az igazságosság érvényesítése; idevágóan a társadalmi igazságosságnak az állami és társadalmi intézmények karöltve végzett munkájával való diadalra juttatása; a munkaidő, munkabér helyes szabályozása, gazdasági életlehetőségek megteremtése által; következésképp minden társadalmi réteg számára az emberi méltósághoz illő életszínvonal biztosítása s e célból

6. a kulturális és gazdasági javaknak fokozott kitermelése.

Az osztó igazságosság jegyében kirótt honpolgári szolgálatok közé tartozik különösképen az *adózás* és a személyi szolgálattá vált *katonáskodás;* ezek a közjót építő szolgálatok lelkiismeretben kötelesek.

Idetartozik azonkívül a nyilvános igazságszolgáltatás, mely által a közösség tagjai védelmet, biztonságot élveznek az állam által nyújtott jogok arányában.[1]

[1] L. Merkelbach, II. n. 267—271.

8. Az Egyház.

Az embert a végtelenségbe, az örökkévalóságba törő igényei a valláshoz és benne és általa Isten felé vonzzák. A keresztény erkölcstan Krisztus tanításának világánál határozottan megjelöli ezeket az örök igényeket kitöltő célt s a hozzá vezető utat. Ez a cél Isten örök színelátása s örökboldog birtoklása; a hozzá vezető út az Istentől adott természetfeletti kegyelem, «az Istennel való egyesülés életelve . . ., Isten természetfeletti ajándéka, általa az ember az Isten-hasonlóság oly fokára emelkedik, melyen az Istennel való egyesülés lehetővé válik. A kegyelem a teremtés művének koronája, a létnek Isten örökkévaló világába való emelkedése, megdicsőülése». Ez az örök cél minden ember egyéni, természetfeletti benső célja s az egész emberiség közös célja.

Az Istenhez való kegyelmi felemelkedést, Istennek természetfeletti bírását Krisztus megváltói tevékenysége tette lehetővé.

«Isten-emberi mivoltában Krisztus a közvetítő az Isten és az emberiség között . . . . . a legteljesebb közösséggel a háromszemélyű Istennel való egyesülés csak általa valósulhat meg. Ő az egyetemes forrása a kegyelemnek, a természetfeletti életre képesítő isteni adománynak.»[1]

Krisztus e földről való távozásakor gondoskodott arról, hogy a megváltás gyümölcseinek közvetítésére alkalmas szervet hagyjon hátra; ez a szerv az általa alapított Egyház, melyen keresztül tovább folytatja a kegyelemárasztás természetfeletti művét. Az Egyházban is Krisztus marad a kegyelem létforrása mindörökre, amelyben földi távozása után is tovább működik. «Az Egyház Krisztusból, mint szőllőtőből nő ki (Ján. 15, 4—6). Krisztus a fő, az Egyház Krisztus misztikus teste . . . Az Egyház a Krisztus kegyelméből való újjászületéssel szüli gyermekeit, minden meg-

[1] Kecskés, A keresztény társadalomelmélet alapelvei. 365—6.

keresztelt és Krisztusban hívő lélek új hajtása a titokzatos szőlőtőnek, szerves tagja Krisztus misztikus testének. E test életereje Krisztusból, a főből árad szét, az Ő kegyelme a belső életerő, mely a közösségi test minden egyes tagját természetfeletti módon élteti s őket természetfeletti szerves életösszefüggésbe egyesíti Krisztussal; a közös fővel való egység egyesíti a tagokat egymással is...»[1] Krisztusban pedig a háromszemélyű Istennel. E kegyelmi életközösség, az Istennel való egyesülés közvetítésére, folytatására alapította Krisztus az Egyházat, mint a megváltás gyümölcseinek az emberekhez továbbító szervét, közegét. Ez az Egyház azonban nemcsak láthatatlan lelki közösség; hisz az emberi életközösségbe van beleágyazva és épen ezért látható társaságot alkot, amelynek lényeges külső jegyeit maga Krisztus Urunk határozta meg. Az Egyház hatalma és kegyelmi eszközei nem e földről valók, de az Egyház a földön van, a történelemben él. Non est de mundo, sed est in mundo. (Szent Ágoston.)

Az Egyházat sajátos célja és célravezető elegendő eszközök birtoklása a tökéletes társaság magasába emeli. «Ez a cél teljesen természetfeletti, teljességgel meghaladja a természeti közösségek célját és lehetőségeit. Ez a cél csak természetfeletti eszközök birtokában valósítható meg. Ezek az eszközök az Egyház természetfeletti javai, melyekkel egyedül Ő rendelkezik. A természetfeletti élet kapuja a Krisztusban való hit, ezt közli az Egyház az Evangélium és általában a kinyilatkoztatott igazság hirdetésében. A természetfeletti élet Istennel egyesült, tehát szent, megszentelt élet, ennek közvetítői az Egyházra bízott szentségek, a kegyelem csatornái, s a természetfeletti élet az egész életnek magasabbrendű, természetfeletti elvek és szempontok szerinti rendezése és alakítása; ehhez ad irányítást az Egyház a hierarchiás vezetés által. Mindezek a javak objektív, tárgyi valóságok, melyek a hivatottak alanyi közreműködésével válnak a természetfeletti élet eleven erőivé.»[2]

Az Egyházat, mint Krisztustól rendelt tökéletes társaságot megilleti a tökéletes társaság minden joga Istentől kapott hivatásának teljesítésében; ezért az Egyháznak Istentől kapott joga és kötelessége:

[1] U. o. 366. [2] U. o. 371.

1. *a kinyilatkoztatott igazság tanítása;* ebben az Egyházat semmiféle más hatalom meg nem akadályozhatja. Ott, ahol a természetes és természetfeletti elemek szorosan kapcsolódnak (iskolák, házasság), a legegészségesebb megoldás a két hatalmi tényezőnek, az Egyháznak és államnak megértő kölcsönös együttműködése;

2. a keresztény *erkölcs védelme* és ápolása minden más hatalommal szemben;

3. a közös, *nyilvános istentisztelet*, a liturgia *irányítása és áplása*;

4. a maga *kormányzati szerveinek* s a hívek lelki javát segítő szerveknek, egyesüléseknek *kiépítése* a természetfeletti cél szolgálatában;

5. a *természetfeletti lelkiközösség*, természetfeletti felebaráti szeretet minél tökéletesebb ápolása. (communio sanctorum.)

Az Egyház tagjainak, a keresztény *híveknek kötelességei:*

1. a *kegyeletes tisztelet* és odaadó szeretet az Egyház, természetfeletti életünk létadója iránt;

2. *hithűség* az Egyház által Krisztus tekintélyével tanított igazságokhoz;

3. *készséges engedelmesség* az Egyház fegyelmi parancsainak;

4. illő *tekintélytisztelet* az Egyháznak Krisztustól rendelt vezetőivel szemben;

5. az Isten szeretetéből táplálkozó természetfeletti *felebaráti szeretet és kegyelmi élet ápolása.*

Az Egyház a magasabbrendű természetfeletti cél kitűzésével és szolgálatával az emberiség *lelki kultúrájának legnagyobb emelője*, mert a lélek életének ily magasfokú szolgálatát sehol másutt nem találjuk. A kegyelmi élet ápolásában az erkölcsi erőknek is leghathatósabb fokozója, mert e kegyelem csak a sértetlenül megtartott erkölcsi rendre épülhet fel. Ezt követeli Krisztus Urunk is: Ha az örök életre akarsz bejutni, tartsd meg a parancsokat. Ebbe a nagy magasságba

vonzza az embert az Egyház minden imája, temploma, szentsége, minden áldó és megszentelő munkája.

Az Egyház nagy feladatának szolgálata hivatásos munkásokat, intézményeket követel, ehhez pedig anyagi erőkkel, forrásokkal is kell rendelkeznie. E nagy munkája folytatásának lehetőségeit az Egyház a híveitől várja, akiknek javát szolgálja. A nagy célnak, amely az egész emberiség Istenhez emelése és kegyelmi közösségbe való egyesítése, ösztönző erővel kell hatnia a missziók, a *hitterjesztés* nagy művének felkarolására, erkölcsi és anyagi támogatására, hasonlóképen a hivatásos munkások, intézmények, templomok, az Egyház célját szolgáló, katolikus akciót munkáló szervek anyagi segítésére.

AZ ÖTÖDIK PARANCS.

«Ne ölj!»[1]

Az élet, a testi-lelki épség, földi és örökboldogságunk megszerzését szolgáló tevékenységünknek alapja és nélkülözhetetlen feltétele. Az élet Istentől kapott legnagyobb kincsünk; nem korlátlan tulajdonunk, hanem tőle kapott ajándékunk, melyet megőrzésre, haszonélvezetre kaptunk.

Az ötödik parancs az emberi élet védelmét szolgálja; tiltja az emberi élet kioltását, megcsonkítását és megparancsolja annak megőrzését, épségbentartását.

1. Szellemi, testi életünk ápolásának kötelessége.

Mivel az emberi élet földi és jövendő örökboldogságunk elérésének nélkülözhetetlen eszköze, kötelesek vagyunk életünket örök javunknak megfelelő tevékenységre megőrizni, épségben tartani s arra minél jobban alkalmassá tenni.

A Szentírás szerint a földi élet: égi kincsek gyüjtésének ideje; a vetés ideje az égi aratásra, a kapott talentumok felhasználásának alkalma örök boldogságunk érdekében. Ezért az ember köteles gondoskodni az élet fenntartásáról; vagyis a szükséges táplálékról, ruházatról, lakásról s mind arról, ami a szellemi és testi élet harmonikus kifejlődését szolgálja.

Az élet fenntartása magábanvéve *súlyos* kötelesség, mert Istentől kapott nagy feladatok megoldása függ tőle; ezért vét az ember, ha az élet fennmaradását veszélyeztető betegségben nem használja fel az egészség helyreállítására szolgáló szokásos, rendes eszközöket, orvost, orvosságot stb.

[1] Ex. 20, 13.

Nem köteles azonban élete védelmében rendkívüli eszközök alkalmazására, s anyagi erőit messze felülmúló költségek árán való gyógykezeltetésre, pl. magaslati helyek felkeresésére, hírneves szakorvosok hívására stb.

A műtéti beavatkozás ma már általában nem mondható rendkívüli eszköznek, mert egyrészt a sebészeti orvostudomány nagy haladása következtében a műtéti beavatkozás gyakran biztos reményt nyújt az élet megmentésére, nagyon kicsiny az élet kockáztatásának veszélye, másrészt a sebészeti beavatkozással járó fájdalmakat is nagymértékben csökkenteni tudják.

Súlyosabb természetű műtéti beavatkozásnak azonban az ember általában nem köteles magát alávetni, hacsak magasabb nézőpontok, kisebb-nagyobb közösségek java, érdeke ezt meg nem kívánja, pl. a családapánál a család fenntartásának érdeke, vagy más fontos személyiségnél a közösség java.

2. A lelki, testi épség gyengítését, kioltását célzó tilos cselekedetek.

Nem szabad mást lelki, akár természetfeletti, akár természetes javaktól vagy azok elérésétől jogtalanul megfosztani, vagyis nem szabad mást

a) tudta és akarata ellenére megfosztani eszének használatától, szabad akaratának gyakorlásától;

b) jogtalan eszközökkel visszatartani szellemi képességeinek gyakorlásától; nem szabad pl. mást gyakorlati tévedésbe ejteni, amelyből az illetőre, vagy harmadik személyre kár háramlanék; káros elméleti kétely vétkes felidézése is tilos, ha az hittitkokra, vagy általános, alapvető elvekre vonatkozik, amelyek által az ember értelmi beállítottsága helytelen irányba lendül; nem szabad mást erőszakkal, csellel bűnre vezetni, vagy valamely lelki jónak a megszerzésétől (pl. a szerzetesrendbe való belépéstől, a szentségek használatától) visszatartani;

c) nem szabad mást hozzá nem értő személyek által és helytelen célból, hipnózis útján szabad akaratának gyakorlásától megfosztani.

a) ***Az öngyilkosság.*** Nem szabad az életet önhatalmúlag elvetni, az életnek végetvetni, az élet kioltására irányuló

közvetlen cselekedetet végezni, vagyis tilos az öngyilkosság.

Az életnek önhatalmú kioltása teljes nemében *súlyos bűn*, mert egyik legnagyobb értékünk, kincsünk jogtalan és káros elpusztítása.

Jogtalan Istennel szemben, aki az életnek korlátlan ura; az ember ugyanis az életet az Isten tetszése szerinti használatra kapta, a megőrzés, a fenntartás s a cél szolgálatában alkalmas kifejlesztés kötelességével.

Ezt fejezi ki a Szentírás szava: «. . te vagy, Uram, kinek hatalma van élet és halál fölött.»[1] «Hiszen egyikünk sem él önmagának, és senki sem hal meg önmagának; mivel az Úrnak élünk, amíg élünk, és az Úrnak halunk meg, mikor meghalunk.»[2]

Káros az öngyilkosság a tettes számára, mert legnagyobb javát veti el magától, de káros a közösség számára is, melynek hasznos tagjává kell válnia.

Nincs semminemű ok sem, mely megengedetté tenné az életnek önhatalmú közvetlen kioltását. Nem elegendő ok erre sem az élet nyomora, sem a betegségből, nagy szégyentől, a jóhírnév, becsület elvesztésétől való szabadulás reménye, mert minden földi kínnál, bajnál nagyobb csapás az ember számára az élet elvesztése, s az öngyilkosság semmiképen sem alkalmas eszköz a jóhírnév visszaszerzésére, sőt az ember jóhírnevét még inkább gyengíti, beszennyezi; míg életben vagyunk, mindig módunk van a megtérésre, még fájdalomban is érdemszerzésre, a jóhírnév lehetőség szerinti vagy teljes visszaszerzésére, de a halál beálltával mindennek a lehetősége végkép megszűnik; nem állítható az öngyilkosság az erény szolgálatába sem.

Szabad a halálraítéltnek önként átadnia magát a hóhérnak, sőt az eléje adott fegyverekkel életét kioltania, ha erre tüstént amúgyis kényszerítenék, nem szabad azonban bírói döntés előtt a börtönbe tett fegyverrel az életet kioltani s a bírói döntés kihirdetése után is csak akkor szabad ezt megtenni, ha a bíró ezt rábízza; egyesek véle-

[1] Bölcs. 16, 13.
[2] Róm. 14, 7—8.

ménye szerint azonban ezt még e bírói megbízásból sem szabad megtenni, mert a közjó *azt nem követeli, hogy az ítéletet az elítélt sajátmaga hajtsa végre.*

Az egyházi törvény az egyházi temetés megvonásával bünteti az öngyilkost, ha tettét szándékosan követte el.[1]

Közvetve sem szabad az embernek életét kioltania, azaz tilos az embernek magát közeli vagy távoli halálveszedelembe juttatnia.

Az általános erkölcstanban ismertetett elvek szerint szabad azonban oly cselekedetet véghezvinni, mely magábanvéve jó, vagy legalábbis közömbös, s amelynek kettős, azaz jó és rossz következménye van. Ezek alapján megfelelően súlyos okból szabad magunkat *súlyos* veszedelemnek is kitenni. Ily okok lehetnek:

1. a kultúra, a tudomány, a művészet, az emberiség testi-lelki közjavának munkálása, növelése; ezért a pap elmehet a ragályos betegek közé, hogy a szentségeket kiszolgáltassa; a felfedezők elindulhatnak nehéz, kockázatos utakra;

2. az erény diadalrajuttatása; átadhatjuk a mentőövet mások életének megmentésére sajátmagunk életének veszélyeztetésével; a hajadon levetheti magát a szikláról, ha bűnös cselekedetre kényszerítik, ha ez a kényszer közvetlenül fenyegeti;

3. a biztosabb, vagy kínzóbb halálveszély elkerülése; pl. szabad az embernek az emeletről leugrania, hogy a már-már égető lángok elől szabaduljon, vagy veszélyes helyről leugrania, ha az üldöző ellenség már-már nyomában van, hogy kínzóbb, súlyosabb szenvedéssel sújtsa.

Tilos azonban minden életveszéllyel járó, vakmerő játék, hacsak valakinek különös ügyessége a halálveszélyt el nem távoztatja; ugyancsak súlyosan tiltott dolog az ételek és italok túlzó élvezete, ha az életet jelentékenyen megrövidíti; az e téren kisebb fokban történő és az életet jelentékenyen meg nem rövidítő kilengések azonban nem súlyos bűnök.

[1] kán. 1240, 1. 3.

Magunknak *kisebb*, azaz nem közeli veszélybe juttatása kisebb okból is megengedhető; szabad a megélhetéshez szükséges javak megszerzésében veszéllyel járó munkát vállalni, ilyen pl. a nehezebb és az emberi életre károsabb gyári munka, üvegfúvás, aranyozó-, különböző bányamunkák, magas épületeken a tetőfedő-, cserepes-, bádogos-munkák végzése; szabad az erény gyakorlása érdekében mérsékelt böjtött tartani, általában testi önmegtagadást végezni akkor is, ha ennek következtében valaki az életét meg is rövidíti.

Szabad *kívánni* a magunk és mások halálát, de csak *Isten rendelése és akarata szerint*, mert így nem kívánunk rosszat, jogtalant; szabad halálunkat, vagy más halálát kívánni az életnél magasabb javak elérése végett; a földöntúli élet ugyanis nagyobb jó, mint a földi lét. Ezért pl. az anya kérheti a jó Istentől, hogy vegye magához gyermekét, hogy az őt fenyegető lelki veszedelemtől ezáltal megszabadítsa; szabad kívánni a halált igen súlyos betegség, vagy nehéz életkörülmények között, pl. ha házastársak között roppant nehéz, tűrhetetlen az élet; tökéletesebb dolog azonban az élet nehézségeinek elviselése, tűrése, mert ezáltal nagyobb érdemeket szerezhetünk, s ezért az ily kívánalmak veszélyesek s olykor nem is bűntelenek.

b) ***Mások életének kioltása, a gyilkosság.*** Tilos dolog ártatlan ember életét önhatalmúlag és közvetlenül kioltani, vagyis tilos a gyilkosság.

A közvetlen gyilkosság mások életének szándékos kioltása (közvetlenül) haláltokozó gyilkos cselekedettel.

Közvetett a gyilkosság, ha más halálát nem (közvetlenül) haláltokozó cselekedettel idézzük elő, hanem oly más cselekedettel, amelyből előreláthatólag másnak halála bekövetkezhetik. Ettől különbözik más életének *véletlenből fakadó* kioltása; ilyenkor mások esetleges halálát nem látjuk előre, a bűnösség megítélése attól függ, hogy eljárásunkban (vadászatnál, tetőmunkáknál) megtettük-e a szükséges óvóintézkedéseket.

Ha a gyilkos a tettet oly személyeken viszi végbe, akikhez különös kapcsolat fűzi, akkor a gyilkosság bűnéhez *másnemű bűn* is hozzájárul, pl. az apa-, anya-, testvérgyilkosságban a kegyeletsértés bűne.

Sajátos nemű gyilkosság a *rablógyilkosság* is, amelyben az emberi élet kioltása mellett a rablás bűne is szerepel.

Az ártatlan emberélet kioltása *igen súlyos bűn;* sérelmes Istennel, felebarátunkkal és a közösséggel szemben. Sérti Isten jogait, megfosztja embertársunkat legnagyobb kincsétől s megfosztja a társadalmat a közösséget szolgáló tagjától.

A Szentírás is súlyos bűnnek mondja más ember életének kioltását. «Ártatlan és igaz embert meg ne öless, mert én elfordulok a gonosz embertől».[1]

Nem szabad a betegnek, haldoklónak, sebesültnek az életét kioltani, hogy szabaduljon betegségétől, fájdalmától; tehát tilos a «könnyű-halál» (euthanasia) előidézése, tilos kétes halál esetén a szív átszúrása, az erek felvágása, vagyis ezáltal az életnek közvetlen kioltása. Ha azonban az orvos kétséget kizáró jelekből megállapítja a halál beálltát, akkor megengedett ezeknek a biztosítékoknak az alkalmazása, mert ha szabad másokat eltemetni, vagy felboncolni, akkor szabad a szívet is átszúrni vagy az ereket felvágni.

Nem szabad az örjöngőt megölni csak azért, hogy ártalmatlanná tegyék, kivéve, ha a jogos önvédelem kívánja.

Nem szabad háborúban a küldött békehírnököt legyilkolni; ezt még akkor sem szabad megtenni, ha a másik fél ezt megtette.

Mások életének *közvetett kioltása* általában szintén *tilos*. A közvetett életkioltás azonban megengedetté válik, ha arra megfelelő súlyos ok van: szabad pl. jogos háborúban haditerületnek nyilvánított várost lövetni, noha esetleg ártatlanok élete is veszélybe kerül; szabad az áldott állapotban lévő anyának betegség megszüntetésére szükséges orvosságot akkor is adni, ha ezáltal a magzat elválik az édesanyától, de nem szabad a magzatot közvetlenül megölni még az anya életének megmentése érdekében sem, tilos tehát a kraniotomia, az édesanya méhében a gyermek fejének meglékelése, összezúzása, testének feldarabolása.

Az orvosi tudomány felségesen szép feladatot teljesít, midőn minden megengedett eszközzel arra törekszik, hogy mindkét életet, az anyáét, a gyermekét is egyaránt megmentse s az élet közvetlen kioltását elkerülje.

[1] Ex. 23, 7.

α) ***A magzatelhajtás*** (művi vetélés, procuratio abortus). Tilos az éretlen méhmagzat közvetlen megölése magzatelhajtás útján.

Az embrio már a conceptio után megkezdi életét s további kifejlődését csak az anyaméhben való megmaradása biztosítja; eme egyedüli életlehetőségétől való megfosztása biztos halált, az élet kioltását jelenti.

Az emberi embrio a hetedik hónapig még nem elég fejlett ahhoz, hogy az édesanya méhétől különváltan éljen; *magzatelhajtáson*, művi vetélésen az ilyen fejletlen embrio távoztatását kell érteni.

A hetedik és kilencedik hónap vége között elválasztott magzat élete kedvező körülmények mellett megmenthető. A magzatnak az anyaméhből ebben az időben történő távoztatása, a *születés siettetése* (acceleratio partus); ilyenkor tehát koraszülésről van szó.

Nem szabad a még fejletlen magzatot közvetlen beavatkozással az édesanyától elválasztani, s ezáltal az embrió életét kioltani; súlyos okból azonban szabad a fejlett magzat születését siettetni.

Megfelelően súlyos okból megengedett a *közvetett magzatelhajtás*, pl. ha az anya életveszélyes betegségben van s gyógyítás céljából használt szer közvetlenül a betegség távoztatására, nem pedig a magzat megölésére irányul, s más mód nincs az anya orvoslására, s végül, ha a gyermeket a lehetőség szerint megkeresztelik.

Az Egyház az ordinariusnak fenntartott kiközösítéssel sújtja azokat, akik a magzat elhajtásában résztvesznek, nem véve ki az anyát sem, ha az elhajtás tényleg bekövetkezett.[1]

β) ***Az emberi élet megcsonkítása.*** Tilos cselekedet a testi épség gyöngítése, csonkítása magunkban és másokban egyaránt. A bűn súlyossága a csonkítás, sorvasztás súlyosságától függ.

Súlyos bűn fontos szerveknek, pl. szemnek kioltása, kéz-

[1] kán. 2350, 1.

nek vagy lábnak nagyobbfokú megcsonkítása; fontos belső szerveknek, pl. az ivarszerveknek az elpusztítása, megcsonkítása, vagy rendeltetésszerű tevékenységüknek lehetetlenné tétele. Ezért tilos:

1. a *művi meddővé-tétel* minden módozata, a sterilizáció;

2. a *kasztráció*, vagyis az ivarszerveknek operatív úton való eltávoztatása, pusztán a nemzés megakadályozása érdekében;

3. a *részleges kasztrációt* tartalmazó műveletek: a sperma- és petevezeték elkötése, elvágása (vasectomia, oophorotomia), vagy a belső nemzőszervek működésének besugárzással (x-sugarak) való lehetetlenné tétele.

Mindezek a csonkítások, művi beavatkozások azonban megengedetté válnak, ha az élet egészének, az egészségnek, az élet megmentésének érdekében történnek. Nem elegendő ok ezekre azonban az *eugenika*, a fajegészség biztosításának jogcíme, illetőleg szolgálata. A felhozott orvosi, szociális érdeknézőpontok (indikációk) sem elég súlyosak az élet forrásának elzárására. Az orvosi tudománynak, a szociális gondoskodásnak más úton kell segítséget nyújtani az élet, a faj és az egészség biztosításának nagy szolgálatában.

Az Egyház az eugenika jegyében végzett sterilizációt, s a sterilizációt megengedő vagy előíró törvényeket nem tartja elfogadhatóknak;[1] ahol pedig s amily fokban elvileg megengedhetőnek véli (a büntetésszerű alkalmazásban), ott sem tanácsolja, mert célravezetőnek nem tartja.

Mivel ugyanis a sterilizáció büntető jellege teljesen hiányzik, — mert egyáltalában nem fájdalmas, — viszont a szenvedélyeknek szinte zabolátlanságot biztosít, büntetőjogi szankcióra sem alkalmas.[2]

[1] A S. Officium legutóbbi elítélő döntését az Acta Ap. Sedis (XXXII. évf.) 1940. 3. sz. 73. lapján hozza.

[2] Tóth Tihamér, Theologia, A selejtező (negatív) eugenika, A cselekvő (pozitív) eugenika (1936). 17, 104. köv.; I. Grosam, Theologisch-praktische Quartalschrift 1930. 57—79, 285—306, 497—523, 701—722.; Marczell M., Erosz és étosz. 184—207; Somogyi I., Eugenika és etika. 45—57.

3. A párbaj. (Duellum.)

A *párbaj* két vagy több magánszemély közös megegyezésen alapuló küzdelme halálokozásra vagy megsebesítésre alkalmas fegyverekkel a megsértett becsület helyreállítása érdekében.

A megegyezés a párbajban rendesen a küzdelem idejére, helyére s a harcban használandó fegyverek nemére vonatkozik.

A párbaj azért tilos, mert másnak súlyos megsebesítése, vagy épen megölése a célja. A párbaj teljesen alkalmatlan eszköz a sértett becsület helyreállítására, mert kimenetele az ellenfelek puszta ügyességétől függ, s igen gyakran előfordul, hogy a sértett fél megcsonkítva, vagy halálra sebezve kerül ki a küzdelemből s ezért az igazságosztás nem történik meg; továbbá, mert a párbajban a becsülethelyreállítás másnak közvetlen megsebesítésén, halálán keresztül történnék; már pedig a becsület helyreállítása sem szentesítheti a magában véve rossz cselekedetet.

A nyilvános legfőbb hatalom azonban a közjó védelmében megengedheti egyesek párbajharcát, pl. a háború távoztatása céljából.

Nincs szó párbajról, midőn a fellobbanó harag indulatában minden előzmény, megegyezés nélkül rontanak egymásra a szembenálló felek, vagy midőn párbajra alkalmatlan fegyverekkel (el nem süthető, vagy csak robbanó, de golyót nem tartalmazó pisztolyokkal) szállnak harcba.

A magánpárbaj természeténél fogva mindenképen *súlyos bűn*. A párbajozó ugyanis megfontolt szándékkal másnak súlyos megsebesítésére, életének kioltására törekszik, magát pedig vakmerően, megfelelő ok nélkül abba a veszélybe juttatja, hogy súlyosan megsérül, vagy életét veszti.

Az Egyház a Szentszéknek egyszerűen fenntartott kiközösítéssel sújtja a párbajozókat, a párbajra kihívókat, a kihívást elfogadókat, valamint azokat, akik bármi módon elősegítik a párbajt, vagy abban közreműködnek, akik szándékosan szemlélik, akik azt megengedik, vagy amennyiben tőlük függ, el nem tiltják, bármily méltóságot viselnek is.[1]

Ugyanez a büntetés sújtja az úgynevezett akadémikus párbajozókat is, akiknek célja sokszor a «becsületért» megvívott küzdelemben a sebhely megszerzése, azaz oktalan hiúság.

[1] kán. 2351.

4. A jogos önvédelem.

Az élet és az élettel egyenlő javak védelmében szabad a jogtalanul támadó életét kioltani, de csak akkor:

1. ha arra életünk megmentésére *szükség van;*

2. ha valóban jogtalan *támadásról* van szó, azaz ha a támadó erőszakos, fenyegető állásba helyezkedik, áldozatára rárohanni készül, fegyverhez, vagy más támadóeszközhöz nyúl; mégpedig akkor is, ha a támadás nem megfontolt szándékkal történik (pl. ha őrjöngő, vagy részeg ember támad, tör életünkre). Ha a támadófél fenyegető magatartást nem tanusít, akkor nincs támadás, ezért nincs szükség más életét veszélyeztető védelemre sem, ha pedig valaki a veszély, a támadás után akar ártani ellenfelének, akkor már nem védelemről, hanem megtorlásról van szó;

3. ha a védelem az *élet* s a *vele egyenlő javak védelmében történik;* ezek adják ugyanis a *megfelelő* okot mások életének kioltására;

4. ha a védelem a *helyes mérséklet* szemmeltartásával történik; vagyis csak annyira megy, amennyi szükséges a támadófél ártalmatlanná tételére, illetőleg a magunk élete védelmére. Ha kisebb sebzés, ütlegelés, vagy földreteritės, vagy egyéb eszközökkel való védekezés elegendő, tovább menni nem szabad; ha más mód van a védekezésre (pl. *menekülés, futás,* segélykiáltás), akkor előbb ezt kell választanunk, hacsak nagy szégyennel nem jár, pl. katonaembernél, férfinál. Nem szégyenletes azonban a papnak, egyszerűbb embernek, asszonynak, leánynak megfutamodása; a papnak ugyanis hivatása követeli, hogy ily durva eszközökhöz ne nyúljon, ha másképen is megszabadulhat, és *senki* sem tekinti megbélyegzőnek ily esetben az asszonynép menekülését, futását sem.

5. Szent Tamás után mások mindehhez még hozzáteszik, hogy az emberölésnek *közvetettnek kell lennie;* a vért követelő önvédelmet (cruenta defensio) már a védelem címén is közvetett emberölésnek lehet tekinteni.

A jogos önvédelemből történő emberölés megengedhető, de nem kötelező; senki sem köteles arra, hogy életét ily durva, rendkívüli eszközökkel megmentse. Köteles azonban a maga életét még mások élete árán is megmenteni az, akinek életbenmaradása nagyobb közösség, vagy a közjó szempontjából fontos és szükséges, pl. a családapa, a közrendre ügyelő rendőr.

Ha a támadó halálos bűn állapotában van, a megtámadott rendszerint élhet védelmi jogával, mert ha a támadó megfontolt szándékkal tör más ember életére, szabad elhatározásból juttatja magát veszedelembe, ha pedig a támadó nincsen esze birtokában, pl. részeg vagy őrjöngő, a megtámadott fél nem tudhatja, hogy az illető az életbenmaradása esetén visszatér-e a jó Istenhez.

A mások élete árán védhető javak közé tartoznak az erkölcstudósok szerint:

1. *a nagyjelentőségű anyagi javak;* meg kell azonban jegyezni, hogy itt csak már birtokban lévő oly nagy javakról van szó, amelyeknek elvesztése az ember addigi társadalmi állásából, állásával járó életszintből való kiesését vonná maga után; nem védhetők ily nagy áldozat árán azok a javak, amelyek más úton is visszaszerezhetők;

2. a *tisztaság erénye;* ezt azonban egyesek kétségbe vonják, mert erőszakos támadás esetén a lélek bűntelensége, tisztasága megőrizhető, a testi sérelem pedig nem látszik az élet elvesztésével felérő veszteségnek;

3. a *testi épség.*

Nem szabad azonban mások életét kioltani jóhírnevünk, becsületünk védelmében, mert mások életének kioltása erre nem alkalmas eszköz és a jóhírnév, a becsület más úton is helyreállítható; ha azonban a becsületsértés tettleges bántalmazással is jár, szabad azt erőszakkal visszavetni, s ha a támadás magát az életet is veszélyezteti, mások életének kioltásával is szabad védekezni. Szabad tehát a szóbeli vagy tettlegességből fakadó becsületsértést azonos fegyverekkel rögtön visszaverni, ha ez a megsértett becsület visszaszerzésére, illetőleg a becstelenségbe jutás távoztatására a megtámadott fél erkölcsi megítélése szerint szükséges; vigyázni kell azonban arra, hogy ez ne bosszúból történjék s ne lépje túl a helyes mértéktartás határát.

5. A halálbüntetés.

A legfőbb nyilvános világi hatalomnak joga van *halállal büntetni* azokat, akik olyan bűncselekményt követnek el, amelyet a törvény halálbüntetéssel sújt.

A nyilvános közhatalomnak joga és kötelessége a törvényes rend, a közjó biztosítása. Ezt rendszerint nem tudja elérni, hacsak halálbüntetéssel nem fenyegeti és sújtja a közjó rendjét felborító bűncselekmények elkövetőit.

E jog szükségessége mellett szól az emberi nem közmeggyőződése s minden idők törvényhozóinak gyakorlata. Ott is, ahol a halálbüntetést időlegesen felfüggesztették, többnyire vissza kellett állítani.

A Szentírás is elismeri a legfőbb világi hatalom halálbüntetési jogát. «Nem ok nélkül hordozza a kardot; szolgája ugyanis az Istennek, hogy bosszút álljon büntetéssel azon, aki rosszat cselekszik».[1]

Halálbüntetéssel csak a legfőbb hatalom sújthat, mivel a gonosztevő csak a közjó védelmében végezhető ki; a közrend őre pedig a legfőbb nyilvános hatalom. Az államhatalom is csak a közjót veszélyeztető súlyos bűncselekményeket büntetheti halállal.

A halálbüntetés csak akkor hajtható végre, ha:

1. a gonosztevő a halállal sújtandó bűncselekményt valóban *elkövette;*

2. ha a bűncselekmény ténye *bíróilag igazolt*, hacsak a legfőbb hatalom rendkívüli esetekben másképp nem intézkedik.

Nem sújthatja halállal a gonosztevőt magánember, kivéve a jogos önvédelem esetét. Ugyancsak nem megengedett a népítélet útján történő kivégzés, gyilkolás (lincselés).

Noha a halálbüntetés a jelzett feltételek mellett megengedett, mégis a keresztény erkölcs szellemének megfelelőbb a halálbüntetés mellőzése, ha valamely nép kultúrája és erkölcsi emelkedettsége ezt lehetővé teszi.

[1] Róm. 13, 4.

6. A háború. (Bellum.)

A *háború* fegyveres küzdelem két vagy több ellenséges nemzet között.

Más a *polgárháború*, mely egyazon nemzet fiainak küzdelme egymással, vagy lázadás formájában, küzdelem a nemzet vezetője, az uralkodó kormányzat ellen, vagy pedig pártok küzdelme pártok ellen; a kisebb csoportok küzdelme, harca egyszerű veszekedés.

A háború lehet támadó, vagy védekező.

A *támadó* háború jogtalanságok megtorlására, jogtalanul eltulajdonított javak visszaszerzésére irányul.

A *védekező* háború jogtalan és erőszakos támadás visszavetésére szolgál.

Bár a modern, gyilkos és pusztító eszközeivel mindkét fél számára borzalmas veszteségeket okozó háború már szinte alig látszik alkalmas eszköznek a közjó védelmére, mert felmérhetetlen kárt okozhat emberéletben és egyéb javakban; mégis, ha valamely nemzetnek nem áll más mód rendelkezésére jogainak, fennmaradásának védelmére, jogosan viselhet háborút. Joga van ugyanis a védekezésre, mint a magánembernek a jogos önvédelemre, s a nemzet is jogosan szerzi vissza erőszakos úton elvett, jogtalanul eltiport jogait, ha erre más mód nincsen.

Jogos a háború megindítása és folytatása, ha:

1. a háborút a legfőbb *államhatalom határozza el.* Magánosoknak módjukban áll jogaikat a felsőbb hatalommal érvényesíttetni; egy nemzet számára azonban a legfőbb kormányzói hatalom az utolsó fórum, amely a nemzet jogaiért síkraszállhat, feltéve, hogy nincsen más, nemzetközileg elfogadott alkalmas fórum a jogtalanságok orvoslására;

2. *súlyos ok* van reá, azaz a közjót más úton biztosítani, fenntartani nem lehet. A mindkét félre rettenetes veszteségekkel járó háború megindításához *igen súlyos* ok szük-

séges, mert csak ez ellensúlyozhatja a háborúval járó roppant veszteségeket. Ily okok lehetnek támadó háború esetén pl. jogtalanul megszállt területek visszavétele, a nemzet jogainak eltiprása, az élet fenntartásához szükséges javak védelme, szövetségi kötelezettségek megsértése, ellenségnek nyújtott segítség; de nem elegendő ok a hódításvágy, a dicsőséghajhászat, sőt a kultúra továbbvitelének, vagy terjesztésének ürügye sem;

3. a *háború célja :* az igazi béke, vagyis a közjó védelme, az igazságosság biztosítása s annak szolgálata.

Mielőtt azonban háborúra kerülne sor, minden lehető eszközt meg kell ragadni, hogy békés úton, vérontás nélkül adódjék megoldás; ezért csak a felelős és hozzáértő tényezők legkomolyabb mérlegelése, tanácsa után szabad háborút indítani; erkölcsi biztosságnak kell fennállania a háború jogosságát illetőleg, mert különben igazságtalan háború veszélyébe sodornák az embereket és a háborúval olyanokat büntetnének, vagy károsítanának meg, akiknek bűnössége bizonytalan.

A háború megkezdése előtt utolsó felhívást, intést (ultimátumot) kell intézni az ellenfélhez, megjelölve azokat a feltételeket, amelyeknek visszautasítása esetén a hadiállapot beáll.

A háború tartama alatt mindkét félnek tiszteletben kell tartania a nemzetközi jognak háború idejére szóló rendelkezéseit, s a természetjog követelményeit. Egyébként minden jogos eszközt szabad használni, mely a cél elérésének biztosítását szolgálja.

A fegyverbe szólított elemeknek szabad magukat fegyverrel védeni és a hadi ellenfél életét közvetlenül kioltani, de nem szabad a foglyokat megölni.

Szabad az ellenséggel szemben cselt alkalmazni, aknákat elhelyezni, fényjelekkel stb. az ellenséget félrevezetni s ezáltal a hadsereg állását, felvonulását palástolni; de nem szabad hadba nem szólított elemek, ártatlan polgári egyének, elsősorban gyermekek, asszonyok életét kioltani; ugyancsak nem szabad oly csellel, vagy durva eszközzel élni, amelyekkel szemben való védekezés emberi erővel szinte lehetetlen, pl. kutak, forrásvizek mérgezése, bacilusok terjesztése stb.

Nem szabad az elfoglalt várost, helyet prédául kiszolgáltatni a katonáknak, magánosokat kirabolni, ingóságaikat eltulajdonítani, bútoraikat s egyéb dolgaikat kellő értékmegváltás nélkül elvinni.

Szabad azonban az elfoglalt terület javaiból a hadsereg szükségletét fedezni.

Önmagában véve a háború mindkét hadviselő részéről nem lehet jogos; de lehetséges, hogy *meggyőződése* szerint mindkét fél jogosan viseli a háborút.

A háború jogosságáért a legfőbb kormányzó hatalom felelős; ha az a felelősséget vállalja, az alattvalóknak általában nincs okuk kételkedni a háború jogosságában és kötelességeik fennállásában. Egészen nyilvánvalóan igazságtalan háborúban azonban nem szabad harcolni; ha a harcból kiválni nagy veszély nélkül nem lehet, nem szabad az ellenféllel szemben fegyvert használni, hacsak az ellenség támadása következtében jogos önvédelemmé nem válik a küzdelem.

A háborús veszély elhárítására legalkalmasabb volna egy magasabb döntő fórum felállítása; de ennek a tekintélye és ereje azonban csak akkor volna átütő, ha az érdekelt nemzetek szabad és közös megegyezéséből nőne ki. Amíg ez meg nem valósítható, addig mindig lesznek olyan surlódások az egyes népek között, amelyek háború nélkül meg nem oldhatók, ki nem küszöbölhetők.

A népek jövője szempontjából döntő kihatású tény, hogy milyen békét kötnek a háborús felek. Ha a győztes szem előtt tartja az emberiesség korlátait, akkor leghatékonyabban egyengeti a hosszú időre szóló békének alapját.

Az ütlegelés, verés. Tilos másoknak ütlegelése, megverése. Az ilyen cselekedetek bűnösségen megítélése az okozott kár, sértés nagyságától s az ártó szándék fokától függ.

Szabad azonban verést, ütlegelést alkalmazni büntetésből, de evvel a büntetőeszközzel csak az élhet, akinek erre joga és felhatalmazása van. Joga van erre az alattvalóval szemben a nyilvános felsőbbségnek, a gyermekkel szemben a szülőnek és annak, akinek a szülők ezt a jogot megadják. Nincs azonban joga erre az úrnak a cseléddel, a férjnek a feleséggel, az idősebb testvérnek a fiatalabb testvérrel szemben.

Az idevágó pedagógiai irányelveket a neveléstani könyvek tárgyalják.

Tilos az *állatok* oknélküli *kínzása*, ütlegelése.

Az állatok kínzásával nem történik ugyan jogtalanság, mert az állatok nem jogalanyok, s az ember rendelkezésének vannak alávetve. Az állat nem öncélú teremtmény, ezért az ember szükség szerint felhasználhatja, munkába foghatja, megfelelő célból meg is ölheti őket. De mivel az ember tevékenységének tisztességes cél szerint kell igazodnia, tisztességes célt kell szem előtt tartania az állatokkal való bánásmódban is.

Az állatokkal szemben gyakorolt durva bánásmóddal, azoknak szertelen kínzásával az ember tulajdonképen sajátmaga ellen vét, mert nem tartja meg a józan ész, az erkölcsi norma követelményét, ha pedig enged a kegyetlenség, durvalelkűség szenvedélyének, valósággal embertelenné válik az eljárása.

Magának az állatoknak kínzása, mivel nincs jogtalanságról szó, nem súlyos bűn, de vele kapcsolatban a durvalelkűség súlyos megnyilvánulásai mutatkozhatnak.

Az állatok védelme illő, helyes, méltányos és hasznos dolog.

Túlzás azonban itt is található. A mai nehéz, szociális nézőpontból igen súlyos időkben az állatokra, az állatok becézgetésére fordított gond és anyagi kiadás olykor súlyos kötelességeket feledtet embertársainkkal szemben. Az észszerűség korlátait nem tartják meg ott, ahol több gondot fordítanak az állatokra, főkép egyéni kedvtelést szolgáló apróbb háziállatokra, mint a gyermekek nevelésére, vagy az emberi nyomor enyhítésére.

7. A halottégetés, halotthamvasztás.

Az Egyház, Krisztus példáját követve, ragaszkodik a halottak elföldeléséhez, sírbatemetéséhez, mert ez a temetkezési mód a kereszténységnek lelki, természetfölötti célokat szolgáló, az emberek hitbéli, de általános felfogásával is megszentelt hagyománya. Az elföldeléssel történő temetkezés ellen gyenge érvelés az emlegetett gazdasági szempont; az egészségi szempontból támasztott aggodalmak okos óvóintézkedéssel távoztathatók; esztétikai szempontból pedig messze előbbre helyezendő a sírbatétel, az anyaföldde l való elvegyülés, mint a megsüttetés, ill. elégetés. Az Egyháznak e téren megnyilvánuló szigora leginkább abban a tényben találja magyarázatát, hogy a halottégetést a hit- és egyházellenesség szolgálatába állítják.

Az Egyház szigorúan tiltja a halotthamvasztást. Az erre vonatkozó parancsot, bárhogyan adassék, nem szabad teljesíteni; ha ilyen rendelkezés végrendeletben, vagy bármely más szerződésben, okmányban foglaltatnék, nem létezőnek kell tekinteni;[1] aki holttetemének elhamvasztását elrendelte s nem vonta vissza, nem részesíthető egyházi temetésben;[2] ezt még akkor sem szabad megtenni, ha parancsát az 1203. kánon 2. §-a értelmében nem teljesítették;[3] aki testének elégetését elrendeli, nem bocsájtható a szentségekhez, és nem szabad érte nyilvánosan misézni; akinek holttestét a

[1] kán. 1203.
[2] kán. 1240; Instructio S. C. Of. 1926 jún. 19.
[3] C. P. 1925. nov. 10.

hozzátartozók akaratából égetik el, a halottasháznál beszentelhető, de nem szabad a hullaégetőig egyházi szertartással kísérni.

Az Egyház böjti parancsa.

Az ötödik parancs általában az élet harmonikus kifejlesztését követeli. Az életápolás e helyes irányítását a mértékletesség erénye szolgálja.

Az étel-ital élvezetében való mértéktartást, ártalmas túlzás kerülését maga a természet követeli. Ezt a természettől parancsolt mértéktartást, túlzásoktól való tartózkodást, megtartóztatást általában mértékletességnek mondjuk.

Ezen az általános mértékletességen túlmenő, a lelki erő, az erény fokozására vállalt tartózkodást az ételek bizonyos nemétől, pl. a hústól való tartózkodást sajátos értelemben *megtartóztatásnak* nevezzük; ha pedig bizonyos időre minden ételtől tartózkodunk, vagy az ételt bizonyos mennyiségben megvonjuk magunktól, akkor ezt *böjtnek* mondjuk.

Az Egyház által megparancsolt böjtöt egyházi böjtnek nevezzük. Ebben

1. a húsételtől való teljes megtartóztatást és a böjtöt együtt *szigorú böjtnek* (ieiunium cum abstinentia) mondjuk;

2. a húsétel élvezetének korlátozását és a böjtöt együttvéve *enyhített böjtnek* (ieiunium sine abstinentia) nevezzük;

3. egyszerű (húsételtől való) *megtartóztatásnak* mondjuk, ha tilos a húsétel, de más ételek élvezetében sem minőség, sem mennyiség szempontjából korlátozás nincsen (abstinentia);

4. az Oltáriszentség vétele előtt éjféltől kezdve megkívánt teljes böjtöt, *szentségi*, eucharisztikus *böjtnek* mondjuk.

Az egyházi böjt indítóoka, célja az erény gyakorlása, a lélek üdvének szolgálata. Ezért, hogy a böjt erényes cselekedetté váljék, szükséges, hogy helyes szándékkal

történjék. Azért vállaljuk a böjtöt, hogy életünket minél tökéletesebben Isten szolgálatába, lelkünk üdvösségének ápolásába állítsuk, testi szenvedélyeinket lefokozzuk, lelkünket könnyebben Istenhez emeljük, bűneinkért eleget tegyünk. Leromlik azonban a böjt értéke, erényes volta, ha azt helytelen, rossz szándékkal végezzük, pl. ha alkalmatlanná akarjuk magunkat tenni kötelességeink elvégzésére; sőt még a jó cél érdekében vállalt böjt is elveszti értékét, ha oly fokú legyöngülést von maga után, hogy kötelességeinknek megfelelni nem tudunk.

1. A böjti és megtartóztatási napok.

Az egyházi törvénykönyv által előírt böjti napok a következők:

szigorú böjti napok, melyeken a böjt mellett a hús élvezete is tilos: hamvazószerda, nagyböjt péntekjei és szombatjai, kántorböjtök szerdája, péntekje, szombatja, mindenszentek, karácsony, pünkösd, Nagyboldogasszony ünnepének vigiliája;

csak böjt törvénye kötelez a nagyböjt többi napjain;

csak megtartóztatás van: minden más pénteken.

Vasárnapokon és parancsolt ünnepeken, kivéve a nagyböjt idejébe eső parancsolt ünnepeket, nincsen sem böjt, sem megtartóztatás; vasárnapra vagy parancsolt ünnepre eső vigiliaböjtöt nem kell áttenni az előző napra, hanem egyszerűen elmarad. Nagyszombaton déli 12 órakor mindennemű böjt megszűnik.

A törvénykönyvnek e rendelkezései nem változtatnak egyes kiváltságokon, fizikai vagy erkölcsi személyek fogadalmain, férfi- és nőszerzetek vagy más közösségek szabályzatain.

A helyi ordináriusok saját területükön csak átmenetileg rendelhetnek el böjti napot.[1]

[1] kán. 1244.

A templomszentelés előtti napon böjtölni köteles a felszentelő és a felszentelést kérő, azaz a plébános, a kegyúr; a nép azonban csak abban az esetben köteles böjtöt tartani, ha maga a nép építtette a templomot és kérte annak felszentelését.[2]

Az előírt böjtök alkalmasan kapcsolódnak bele az egyházi évbe. Illő dolog, hogy kiemelkedőbb ünnepek idején, elsősorban húsvét napjaiban tisztult lélekkel közeledjünk a jó Istenhez; a vigilaböjtök is ugyanezt a célt szolgálják. A nagyböjt ideje Krisztus Urunk negyvennapi böjtjére emlékeztet; a kántorböjt megtartása előkészület volt a papi rendek felvételére; erre az alkalomra a rendeket felvevők s a nép böjttel készültek elő. A kántorböjtök, azaz negyedéves böjtök (quattuor temporum) napjai: nagyböjt első vasárnapját, pünkösd vasárnapját, a szentkereszt felmagasztaltatását (szept. 14.) és Szent Luca ünnepét (dec. 13.) követő szerda, péntek és szombat.

A vasárnapok és ünnepek az öröm és szent lelkesülés napjai; e napokra az Egyház nem ír elő böjtöt; a megváltás feletti öröm az oka, hogy a húsvét utáni időszakban nincs hosszabb böjt.

2. A böjti törvények kötelező ereje.

Mind a böjt, mind a hústól való megtartóztatás törvénye magában véve *súlyosan* kötelez, mert nagy lelki haszon szolgálatában áll. A böjtnek, valamint a megtartóztatásnak csekély mértékben, azaz csekély anyagban való megsértése bocsánatos bűn. Böjti napon a többszöri kisebb étkezés, megtartóztatási napon a húsételnek kisebb mennyiségben többszöri élvezete súlyos bűnné válhatik, ha ezek anyaga eléri a súlyos anyagnak minősített mennyiséget. Húsételnél ez a mennyiség általában 60 gr, böjti ételeknél 120 gr, a megengedett háromszori étkezésen felül.

A hústól való megtartóztatás parancsa minden külön étkezésre kiterjed. Ezért ha valaki megtartóztatási napon reggel húst evett, a megtartóztatás a nap további szakára kötelező marad. A megtartóztatásnak minden egyes külön étkezéssel való súlyos megszegése külön-külön súlyos bűn. E bűnök azonban rendesen egy bűnné olvadnak, mert a

[1] kán. 1166; S. C. C. 1909 júl. 3.

törvényszegők szándéka (egész nap eszem húsételt) egyesíti a bűnöket.

A böjt lényege az egy (fő) étkezésben, egyszeri jóllakásban rejlik. E parancs tehát egy napra eső osztatlan kötelességet tartalmaz, mely csak egyszeri jóllakást enged meg. Ha tehát valaki másodszori jóllakással a törvényt megszegte, a törvényt nem tartotta meg s mert ezzel a törvényszegés lehetősége már megszűnt, további étkezéseivel már nem követ el törvényszegést, bűnt.

A megtartóztatás a betöltött 7. év után válik kötelezővé s az egész életen át kötelez.

A böjt a betöltött 21. évtől a megkezdett 60. évig kötelez. Az élet első és utolsó szakában ugyanis a szervezet megkívánja a többszöri étkezést.

3. Az egyházi böjti törvény tárgyköre.

a) ***A hústól való megtartóztatás.*** A megtartóztatás törvénye tiltja a húsétel és húsleves élvezetét; de nem tiltja az étkezésben tojás, tejneműek vételét s az állati zsirral való fűszerezést. Ugyancsak megengedi a halfélék élvezetét is.

Húsételnek a szárazföldön és levegőben élő melegvérű állatok, szárnyasok húsát mondjuk, beleértve az említett állatokból kikerülő mindennemű húst, az úgynevezett melléktermékeket s a vért is.

A halfélék megállapítása nem tudományos, hanem általános, népi meghatározás alapján történik. A halak csoportjába sorozandók általában a vízben élő állatok; ezekhez számítanak a vizek partján élő részben vízi, részben szárazföldi állatok is.

Ezek szerint tiltott húsétel az emlősállatok és szárnyasok mindennemű húsa.

Húson az állati test minden ehető részét kell értenünk: tehát nemcsak a szorosan vett húst, hanem minden melléktermékét, májat, tüdőt, velőt, porcogót, vért, szalonnát.

Tilos a húsleves élvezete, a hússal fűszerezett ételek és mindennemű húskivonat s húskivonatot tartalmazó leveskocka használata is, valamint a csont kifőzéséből eredő kocsonya, aszpik élvezete is.

Szabad azonban a zsírral való főzés és sütés, sőt a zsírnak más ételhez való kapcsolása is, pl. zsírral kent kenyér élvezete, vagy a zsírnak sült vagy főtt burgonyával való együttes használata; de nem megengedett a szalonna, tepertő (pörc) vétele sem önmagában különételként, sem pedig fűszerként való alkalmazásában az ételre (tészta) rászórva, vagy abba (pogácsába) belekeverve vagy beledarálva (mera additione).

A szalonnát mindenki húsételnek tartja; fűszerként való alkalmazása, pl. apró szalonnadarabokkal beszórt kenyér élvezete, szintén tilos. A tepertő legalábbis oly mértékben vehető húsnak, mint a szalonna, sőt talán — mint nálunk Magyarországon — a tepertőt még inkább húsnak tekintik, mint a szalonnát.[1]

Megengedett húsétel általában mindennemű hal, továbbá a szoros értelemben vett halakon kívül: a csúszómászók, hüllők, pl. teknősbéka; a kétéltűek, pl. a békák; a puhatestűek: a csigák, kagylók, osztrigák; a rákfélék: a közönséges rák, tengeri rák; a tüskésbőrűek, pl. tengeri sün.

A közfelfogás a halak csoportjába sorozza az olyan emlősöket is, amelyek állandóan a vízben élnek, pl. a cetféléket.

Egyes helyeken a bevett szokás a halfélék közé veszi az olyan emlősöket és madarakat is, melyek részben a vízben, részben a szárazföldön élnek, pl. a vidra, a hód, a fóka, a rozmár; a szárnyasok közül: a szárcsa, a vadréce, a böjti réce.

Fontos azonban, hogy a szokás, illetőleg közfelfogás valóban böjti ételnek tartsa e felsoroltakat, vagyis ilyen szokás fennálljon; ellenkező esetben nem szabad böjti ételnek venni.

Mentesítő okok a megtartóztatás parancsa alól. Általában mentesítenek a megtartóztatás parancsa alól azok a körülmények,

[1] Ebben a kérdésben — míg a törvényes felsőbb hatóság nem dönt — e szigorúbb értelmezést tartjuk helyénvalónak a hazánkban fennálló eddigi különös jellegű szokásjog (és felfogás) alapján s a tepertőételnek nálunk oly különleges jelentősége miatt; az enyhébb, jogosnak talált felfogást fejtegeti Szabó Vendel a Theologia folyóiratban, 1939. 2. sz. 167—73.

melyek a parancs megtartását *komolyan nehézzé* teszik. Ily okokból mentesülnek a megtartóztatás törvénye alól:

1. *a koldulásból élő szegények*; ilyen szegényeknek adhatunk húst is, ha másunk nincsen, vagy ha így a húst a romlástól megóvhatjuk;

2. *a betegek*, lábadozók, legyengült szervezetűek, gyermekváró édesanyák, ha a hús élvezetének szükségét érzik, valamint a csecsemőt saját tejükkel tápláló anyák; mindezek követhetik a lelkiismeretes orvos utasításait;

3. *a nagy megerőltetéssel járó munkát végzők*: öntődékben, bányákban dolgozó munkások, kubikosok; az általában nélkülöző, nehéz munkában álló napszámosok;

4. *mindazok, akik más ételhez hozzájutni nem tudnak*, pl. a családtagok, ha a ház feje nem juttat böjti ételt az asztalra; a cselédek, ha a ház ura nem ad böjti ételt.

Általános törvény szerint az utasok csak abban az esetben ehetnek húst, ha más ételhez nagyobb nehézség nélkül nem juthatnak.

Ha valaki böjti napon hivatalos jellegű bankettre, közös ebédre, vacsorára kap meghívást, akkor a következő nézőpontok az irányadók: ha a hivatalos ünnepi ebédet oly körök rendezik, melyek a helyi vagy országos törvény szerint felmentést élveznek, pl. a katonaság az államfő névünnepén, a meghívottak ehetnek húsételt, mert mintegy hozzátartozóknak tekinthetők. Ha felmentéssel nem bíró elemek rendezik a böjti napra eső bankettet, ünnepi társasvacsorát, az ételek felszolgálásában alkalmazkodni kell a böjti rendelkezésekhez, vagy pedig a plébánostól felmentést kell kérni. A nehézség elkerülése legegyszerűbb módon az ebédnek, bankettnek nem böjti napra való áttételével történhetik.

Az egyszerű vendégeskedés nem mentesíti a megtartóztatás törvénye alól sem a vendéglátót, sem a vendéget. Ha azonban a vendég oly helyzetbe jut, hogy akár a vendéglátó tágabb lelkiismerete, akár véletlenség folytán húsételt kínálnak neki, ezzel csak abban az esetben élhet, ha az étkezés elhagyásával nagyobb kellemetlenséget idézne elő, pl. ha az étkezés elhagyása a háziasszony megszégyenítését vonná maga után, vagy ha más étel kérése nehézségekbe ütköznék.

A megtartóztatásra akkor is kötelesek vagyunk, ha a böjti ételek olykor valamivel drágábbak a húsételeknél. Vigyázni kell arra is, hogy böjti napokra ne maradjon könnyen romlandó hús, mert a hús megmaradása még magában nem jogcím a megtartóztatás megszegésére, hacsak véletlenségből vagy elszámításból az illető anyagi helyzetéhez mérten nagy kár nem áll elő. Kétség esetén alkalmasan fordulhatunk a plébánoshoz felmentésért, aki megfelelő okból felmenthet a megtartóztatás alól. Általában arra kell törekedni, hogy az Egyháznak amúgyis nagy megértést mutató böjti rendjét szükség nélkül ne gyengítsük, hanem minél tökéletesebben megtartsuk és megtartassuk.

b) ***A böjt.*** (ieiunium). A böjt törvénye azt írja elő, hogy napjában egy étkezés legyen; nem tiltja azonban, hogy reg-

gel és este kisebb mennyiségű ételt vegyünk magunkhoz: ennek mennyiségére és minőségére vonatkozólag az egyes helyek bevett szokásai szerint kell igazodni.

Mivel az egyházi törvénykönyv az egyszerű étkezés mellett kisebb reggeli és esti étkezést is megenged, ezért az egyszeri étkezés tulajdonképen *egyszeri jóllakást, főétkezést* jelent.

E főétkezés alkalmával elfogyasztott étel mennyiségére vonatkozólag nincsen semminemű korlátozás. Ezért, ha valaki a főétkezésnél a jóllakás mértékén túlmegy, az nem az egyházi parancs, hanem a mértékletesség erénye ellen vét.

A főétkezés többszöri étkezéssé válik, ha időtartama nagyon kihúzódik, de ez az időtartam megfelelő okból két órára, esetleg még hosszabb időre is kihúzódhatik, pl. bankettek alkalmával elmondott beszédek stb. miatt. Ez idő alatt az étkezésnek, legalábbis erkölcsi értelemben, folytatólagosnak kell lenni. Az **egy-étkezés** jellege nem szűnik meg, ha az étkezésben negyed vagy fél óra szünet is van; szabad tehát az ily időközzel megszakított étkezést másutt is, pl. vendéglőben folytatni; sőt ha valaki már be is fejezte az étkezést, negyed vagy rövid fél óra után újra asztalhoz ülhet, pl. vendégek kedvéért, vagy pedig pusztán azért is, hogy az újabban felszolgált ételekből is vegyen magához. Az egyórás megszakításhoz azonban már észszerű ok szükséges. Ezért ha valaki a főétkezés előtt észszerű okból valami keveset eszik, vagy az étkezést abbahagyva egy óra után azt befejezi, a böjtöt még nem szegte meg; *komoly* okból, pl. sürgős, súlyos ügy elintézése végett az étkezés hosszabb időre is megszakítható.

A főétkezés *időpontja* általános szokás szerint dél körül van. Ennek az időpontnak kitolása megengedett, sőt minél későbbi a főétkezés, annál inkább szolgálja a böjt szellemét, mert a böjtöt még nehezebbé teszi.

A főétkezésnek egy órával való előbbrevitele is minden különösebb ok nélkül megengedhető; megfelelő okból

(utazás, sürgős ügyek elintézése) még korábban is, tehát tíz óra körül is lehet ebédelni.

A déli főétkezést az esti étkezéssel minden ok nélkül is felcserélhetjük.

Az egyházi törvénykönyv megengedi, hogy böjti napon a fennálló szokás szerint *reggel* és *este* kisebb mennyiségű ételt vehessünk magunkhoz.

A mi szokásaink szerint szabad reggelire egy csésze tejet, kávét, csokoládét, kakaót, teát fogyasztani, kevés kenyérrel, *csekélyke* vajjal, gyümölcsízzel, mégpedig oly mértékben, hogy a tápláló, szilárd étel súlya általában ne lépje túl a 60 grammot (2 uncia).

Az esti étkezésnél fogyaszthatunk mindennemű böjti ételt, sőt a magyarországi böjti rendelkezés szerint az enyhített böjti napokon kevés húst is szabad enni. A böjti parancsnak eleget tesz, aki a szokott adagnak, vagyis a vacsorára általában rendesen elfogyasztott ételmennyiségnek a felét veszi magához; számokban ezt a mennyiséget 240 gr-ban szokták megjelölni. Az előbbi meghatározás könnyebben eligazít.

A törvénykönyv a reggeli és esti étkezés idejére vonatkozólag semminemű rendelkezést nem tartalmaz.

Karácsony vigiliáján a szokás megenged kissé nagyobb étkezést; alkalmas azonban ilyenkor a főétkezést estére tenni.

Az *ital* élvezetében nincsen törvényes korlátozás.

Italnak nevezzük a szomjúság oltására, távoztatására szolgáló folyadékokat. Ideszámítanak a vízen kívül a szeszes italok is, azonkívül a csekély gyümölcsízt tartalmazó limonádé, sőt kevés cukorral a kávé és a tea is. Ily italokra áll a mondás: liquidum non frangit ieiunium: a folyadék nem töri meg a böjtöt. Szabad azonkívül a főétkezés előtt, főkép, ha az nagyon kihúzódik, a magunkhoz vett italhoz kis darab kenyeret, süteményt vennünk, hogy elkerüljük az éhgyomorra való ivást, amint mondják, ne noceat potus. Szabad inkább orvosságként használt pasztillákat, cukrokat is magunkhoz venni.

Mindennemű *gyümölcs* ételnek számít, szabad azonban csekély mennyiségben a szomjúság oltására felhasználni; nagyobb mennyiségben való fogyasztása azonban tilos.

Mentesítő okok a böjt alól. Mentesülnek a böjt törvénye alól:

1. *a betegek*, gyengélkedők, gyenge idegzetűek, általában oly gyenge szervezetűek, akiket a böjt még jobban legyengít; akiknél a többszöri étkezés elmaradása fejfájást, szédülést, émelygést, gyomorfájdalmat okoz; ugyancsak megengedett a többszöri, erősebb táplálkozás az anya és a gyermek egészsége érdekében: a gyermekváró anyáknak, a gyermeküket saját tejükkel tápláló édesanyáknak;

2. *a szűkös és kevésbbé tápláló ételekkel rendelkező szegények, koldusok*, mert többször nem jutván hozzá elegendő ételhez, az alkalmi jobb étkezés elhagyása károsan hathat egészségükre;

3. *a nehéz és hosszadalmas szellemi és testi munkát végző* emberek; ide tartoznak a nehéz gyári-, kézműves-, földművesmunkákban foglalatoskodók, azonkívül akik 8—10 órán át komoly tanulással, vagy 4—5 órán át tanítással foglalkoznak, vagy általában nehéz és fárasztó szellemi munkát végeznek, szónokolnak, missziókat tartanak stb.;

4. *a komoly okból utazók*, ha az út hosszú és fárasztó; a kocsin, autón, vonaton utazók csak több napi út után, ha azonban rövidebb, de fárasztóbb az út, már kisebb idő után is mentesek a böjt megtartása alól; a szükségből tett 4—5 órai gyaloglás, rossz időjárás esetén a fárasztóbb út miatt még a rövidebb gyaloglás is mentesíthet a böjt megtartása alól;

5. a körülmények folytán *nagyon fárasztó munkát* végző egyének, pl. akik egész napon át mosnak, különféle, de kimerítő szolgai munkát végeznek; így mentesülhet a böjt alól a sok gyermek nevelésében fáradozó és a munkában kimerülő családanya; meg kell azonban jegyezni, hogy nem minden kifáradás, fáradság ment fel a böjt alól; a böjt szelleme megkívánja ugyanis, hogy a kissé nagyobb nehézség ellenére is megtartsuk a böjtöt, hisz épen a böjttel kapcsolatos önmegtagadás hozza meg a legszebb lelki hasznot;

6. *a mások testi-lelki javára szolgáló nehéz munkát* végző egyének, ha munkájuk nagyobb hasznot hozna az emberekre, mint aminőt a böjt megtartása a maguk vagy mások számára eszközölhet. Pl. fárasztó betegápolás, hosszantartó gyóntatás stb.

Ha bizonyos esetekben kétség merül fel a mentesítő ok elegendő volta körül, meg kell kérdezni más hozzáértő embert (gyóntatót); ha pedig az ok nem egészen elegendő ahhoz, hogy magában mentesítsen a böjt alól, akkor felmentés kérhető.

Midőn e kérdés körüli kételyeinkben egyházi hatósághoz (plébánoshoz) fordulunk, egyrészt az Egyház iránti engedelmességet s alázatosságot gyakoroljuk, másrészt pedig elejét vesszük annak, hogy a kétes lelkiismeret megmaradásával magunkat bűnveszélybe juttassuk.

A böjti törvények alól felmentést adhat:

1. a *pápa* az egész Egyház számára;

2. az *ordinárius* megfelelő okból felmentheti saját híveit, egyes családokat, sőt kivételes esetekben egész egyház-

megyéjét; saját alattvalóinak felmentést adhat egyházmegyéjén kívül is, egyházmegyéje területén belül pedig az idegeneknek is;

3. a *plébános* szintén adhat felmentést kellő okból, egyes esetekben, saját plébániájához tartozó egyes híveknek, családoknak, a plébánia területén hívül is; idegeneknek csak a plébánia területén belül;[1]

4. a püspöki joghatóság alól kivett *papi szerzetek elöljárói* (a plébánoshoz hasonlóan) alattvalóiknak, mégpedig nemcsak a fogadalmasoknak, hanem az újoncoknak is és mindazoknak, akik mint szolgák, növendékek, betegek vagy vendégek éjjel-nappal a szerzetházban tartózkodnak;[2]

5. mindazok, akik a felmentésadásra *felhatalmazást* kapnak.

A gyóntató külön felhatalmazás nélkül nem adhat felmentést a böjt alól, de megállapíthatja valamely mentesítő ok fennforgását, elegendő voltát.

Felmentés adható külön a megtartóztatás alól és külön a böjt alól. Aki felmentést kap a megtartóztatás alól, az nem élvez egyúttal felmentést a böjt alól is. Akinek felmentése van a megtartóztatás alól és még vagy már nem köteles a böjt megtartására, ehetik többször is húst napjában; aki azonban a böjt megtartására köteles, az csak a böjt keretében megengedett mértékben ehetik húst.

4. A böjt rendje hazánkban.

Magyarországon az Apostoli Szentszék «2575/37. S. Congr. Conciili» számú határozata alapján a következő böjti rendelet van érvényben:

I. *Szigorú böjti napok*, vagyis amelyeken tilos a húsfélék élvezete, és csak egyszer szabad jóllakni, a következők:

1. hamvazószerda,

[1] kán. 1245. 1, 2.
[2] kán. 1245. és 514, 1.

2. minden péntek nagyböjtben,
3. a kántorböjtök péntekje,
4. nagyszombat délig,[1]
5. karácsony, pünkösd és Nagyboldogasszony (aug. 15.) vigiliája.

II. *Enyhített böjti napok*, melyeken szabad ugyan húst enni, de a többszöri jóllakás tilos:[2]

1. péntek kivételével a nagyböjt minden hétköznapja,
2. kántorböjtök szerdái és szombatjai,
3. mindenszentek vigiliája.

III. *Megtartóztatási napok*, melyeken csupán a húsételek élvezete tilos:

1. az évnek minden péntekje.

IV. *Vasárnapon és parancsolt ünnepen* a böjt és megtartóztatás nem köteles. Ilyen napra eső vigiliaböjtöt nem kell előtte való napon megtartani.

V. *Kivételes felmentvényben részesülnek mind a többszöri jóllakás tilalma, mind a hústól való megtartóztatás parancsa alól:*

1. az egész egyházmegye, valahányszor Gyertyaszentelő, Gyümölcsoltó- és Kis-Boldogasszony, továbbá Szent István első vértanu és Szent István király ünnepe, böjti vagy megtartóztatási napra esik;
2. egyes községek, ha egyháznapja, védőszentjük ünnepe (búcsúja) böjti vagy megtartóztatási napra esik;
3. a hadsereg, a pénzügyőrség, a csendőrség, a rendőrség tagjai és a fogházak személyzete minden böjti és megtartóztatási napon, kivéve karácsony vigiliáját és nagypénteket.

VI. *Kivételes felmentvényben részesülnek a húseledeltől való megtartóztatás parancsa alól:*

[1] Nagyszombaton déltől kezdve sem a böjt, sem a hústól való megtartóztatás nem kötelez.

[2] Böjti napokon a főétkezést a nap bármely szakában lehet megtartani. A délben megtartott főétkezésen kívül kismennyiségű húst este is lehet enni.

1. egyes községek, midőn országos vásár megtartóztatási napra esik,

2. egyes személyek:

a) a gyárimunkások és mindazok, akik vendéglőkben kénytelenek étkezni, minden napon, kivéve hamvazószerdát, Nagyhét két utolsó napját, karácsony és pünkösd vigiliáját;

b) a vonatvezetők, az utasok és mindazok, akik egészségük helyreállítása céljából fürdőhelyeken tartózkodnak, hozzátartozóikkal együtt; alamizsnából élő szegények, továbbá a függő viszonyban lévő személyek (pl. cselédek), ha böjti eledelt nem kapnak, minden napon, nagypénteket kivéve;

c) az V. 3. alatt felsoroltak családjai, minden napon, kivéve karácsony vigiliáját és nagypénteket.

VII. Az évnek minden böjti napján szabad az ételeket zsírral elkészíteni és meg van engedve az enyhített böjti napokon ugyanazon étkezés alkalmával húst és halat enni.

VIII. A hústól való megtartóztatásra köteles minden katolikus hivő, ki 7. életévét betöltötte.

A teljes böjt, mely magában foglalja mind a húseledelektől való megtartóztatást, mind a csak egyszeri jóllakást, azon katolikust kötelezi, aki 21. (huszonegy) életévét betöltötte, de 60. (hatvan) életévét még el nem érte. Azon teljes böjtre kötelezettekre nézve azonban, kik fáradságos munkát végeznek, a többszöri jóllakás tilalma nem vonatkozik.

IX. Aki a felsorolt felmentvényeket igénybe veszi, az Apostoli Szentszék ezen elnéző kegyességére az irgalmasság lelki és testi cselekedeteinek gyakorlásával, buzgóbb imádság, valamint alamizsnaosztogatás által iparkodjék magát érdemessé tenni.[1]

A S. Congregatio Conciliinak 1939 február 3-án kelt 614/1939. számú határozata alapján a Magyarországon érvényben lévő böjti fegyelmet a hercegprímás 1939 február 12-én kiadott rendeletével a Szlovákiától visszacsatolt területekre is kiterjesztette.[2]

[1] Circulares Dioecesanae 1939. 34. szám.
[2] Circulares Dioecesanae 1939. 1143. szám.

A HATODIK ÉS KILENCEDIK PARANCS.

«Ne paráználkodjál! Ne kíván meg felebarátod... feleségét!»[1]

1. Isten terveinek szolgálatában.

A Teremtő bölcsesége úgy akarta, hogy az ember az élet továbbadója s ezáltal mintegy az Isten teremtő-társa legyen az élet folytonosságának biztosításában. Ezt jelzi az isteni parancs is: sokasodjatok és töltsétek meg a földet.

A testi élet továbbadásában az ember eszköze, segítő-társa Istennek, ám a lelket maga Isten leheli az emberbe: a szülők égi kincset kapnak a születendő gyermekben, amelyet megőrizni, felkarolni, a föld és ég számára fölnevelni kötelesek. Ez az életfakasztás és életszolgálat Isten gondolata és akarata, ezért e szülői hivatás szent, a fölséges Isten célját szolgálja: Isten jóságának, tökéletességének kiterjesztését, a teremtmények Benne való részesedését, amely Isten boldog színe-látásáig, természetfölötti birtoklásáig fokozódhatik. Istennek e világba állított legnagyobb kincsét: a földnek és égnek jövendő polgárát ringatja minden bölcső.

Az életkeltés és életfejlesztés szent feladatáról, a házasélet szent hivatásáról csak komoly, Isten szándéka szerinti gondolatokkal szabad foglalkoznunk. Az Istentől akart nagy feladatnak, hivatásnak védelmét, az emberi nem fönnmaradásának, az emberi élet folytonosságának biztosítását szolgálja az Isten tekintélyével erősített hatodik és kilencedik parancs.

2. Az életébresztés szentélye.

Az életfakasztás és életszolgálat szent feladatára maga Isten tette alkalmassá az emberi természetet, midőn az embert férfinak és nőnek teremtette. A férfi és nő testi-lelki berende-

[1] Ex. 20, 14, 17.

zettsége az egymáshoz-rendelés, egymásra-utalás jegyeit mutatja. A két nem egymáshoz közeledését segíti az egymás iránt érzett természetes vonzalom is. A két nem kiegészülésre irányuló fiziológiai berendezettsége arra utal, hogy kölcsönös testi önátadásuk következménye a természet rendje és célja szerint: új emberélet fakadása. Épen ezért a nemzést szolgáló önátadásban az élet létrejöttének megakadályozása természetellenes, súlyosan bűnös cselekedet.

Az életfakasztás és a vele kapcsolatos életszolgálat szükségessé teszik a házasfelek életszerződéssé magasztosult közösségét; ezt követeli maga a természet, az Isten külön is kinyilvánított rendelése, a szülők és gyermekek legszentebb érdeke. A nagy feladat teljesítése csak a legszorosabb, testi-lelki egybefonódást követelő, szerződéssé erősödött életközösség keretében, a házasság, a család szentélyében lehetséges. Ezt a holtig tartó életközösséget, a házasságot a keresztények között Krisztus Urunk a szentség méltóságára emelte s a szentség kegyelmi erőivel megerősítette, isteni tekintéllyel hitelesítvén és megerősítvén a házasság egységének és felbonthatatlanságának szükségességét.

E kegyelmi légkörbe vont családi szentélyben bontakozhatnak ki a legalkalmasabban azok az erkölcsi, természetfölötti erők, erények, amelyek a föld és ég számára széppé és hasznossá alakítják az emberi életet. Ebben a gondokkal, küzdelmekkel teli szent világban válhatik az élet szép ember- és istenszolgálattá.

A család maradéktalan szolgálata, az életadás és gyermeknevelés nagy föladatának vállalása: alázatos meghódolás Isten szent törvényei előtt; a családból fakadó új sarjadék kicsalja, kifejleszti a legáldozatosabb szeretetet, odaadást az apa és anya lelkében.[1]

A hitvestárs váltogatása és a szabadszerelem, mely nem ismeri el az egység és a felbonthatatlanság korlátját, a keresztény erkölcstan

[1] Marczell, Érosz és étosz. 157.

fönséges tanításával s a természet rendjével való súlyosan bűnös szembehelyezkedés, mely a szülőkben és gyermekekben egyaránt lehetetlenné teszi a családi élet nyújtotta javak kifejlődését.

3. A tiszta élet szolgálata.

Az emberi méltósághoz illő tiszta élet teljét, szépségét a természeti, erkölcsi és kegyelmi erők együttműködése bontja ki. A fiziológiai fejlődés irányát a természet szabja meg, az akarat hatalma alá rendelt tevékenységet erkölcsi elvek irányítják, a kegyelem támogatásával pedig az emberi élet a természetfeletti világba kapcsolódik, a legtökéletesebb istenszolgálat magasába emelkedik. Az emberi élet kibontakozása során e hármas forrásból fakadó erők egymást szolgáló munkája biztosítja azt a lehetőséget, hogy az ember minél tökéletesebb élet hordozója s annak alkalmas továbbadója, sokszorosítója legyen.

Természeti erők. A gyermek már születésében örökölt erők áldásos vagy átkos terhét hozza magával; ezért a jövő nemzedékért való felelősség megköveteli a szülőktől, hogy tiszta vért, tiszta erőket adjanak át magzatuknak.

A nemi élet helyes megnyilatkozására maga a természet szolgál útmutatással. A gyermek első 10—12 évében a *nemi erők szunnyadnak;* a természet másirányú foglalkozást ad; ez az időszak a testi-lelki mohó erőgyüjtés, a szervezetkiépítés ideje, midőn minden érzék kitárt, hogy mindent befogadjon.[1] A nemi ébredés erősebb ütemben csak később jelentkezik; erre a természetnek ekkor még nincs szüksége. Ha ezekben az években a természet e rendjétől eltérő jelenségek mutatkoznak, ezek csak koraingerlések, felesleges izgatások, nemi vonatkozású szertelen ráhatások következményei. Ezek fellépte vagy a nevelői gondosság hiányából ered, vagy pedig valamely terheltség nyoma.

A serdülő kor hajnalán, midőn az erkölcsi értékelés

[1] Marczell, Érosz és étosz. 53.

és a személyiség mindinkább bontakozni kezd, a nemi érés is erősebb lendületet vesz és mindjobban követeli jogait. Itt ismét a természet gondoskodik kiegyenlítő, szabályozó erőről. Ez az erő a *természettől sugallt szemérem.* A szemérem nem a vallás vagy belemagyarázott erkölcs szüleménye, hanem a természet ajándéka. *A szemérem természettől kapott bizonyos félelem, tartózkodás a nemi vonatkozású belső és külső cselekedetekkel szemben, azoknak nemcsak bűnös, hanem megengedett megnyilvánulásaiban is.*[1] Tartózkodó jellege figyelmeztet a nemi érintkezés nagy céljára, komoly következményeire. A szemérem védi az ember személyi méltóságát: a nemek érintkezése nem vásári portéka átadása, cseréje, hanem kölcsönös személyi meghajlás, teljes önátadás. Különösképen védi a női nem méltóságát; ennek fokozottabb védelmére a természet érzékenyebb, finomabb szeméremérzettel áldotta meg a női nemet.

A szemérem természetes védelem a fékevesztett ösztön kitöréseivel szemben, gátolja a szenvedélyek elhatalmasodását az értelmi megfontolás és akarati tevékenység felett; biztosítja a nemi élet egyenletes kifejlődését; védi az idegrendszer épségét, melyet a felkorbácsolt szenvedély kikezd. «Nem a szemérem jelent beteges tünetet, hanem a szemérmetlenség.»[2]

A szemérem magasabb értékek megbecsülésére utal: mindkét nemben megláttatja az életszolgálat komolyabb erkölcsi erőit, segíti ébresztgetni a lelki finomság, főkép a női lélek finomságának megbecsülését, tiszteletét.

A házasélet kereteihez alkalmazkodó szeméremérzet is védőpajzsként áll a hitvestársak közé, hogy megóvja őket az emberhez nem illő lealacsonyodástól.

Erkölcsi erők. A szemérem által maga a természet

[1] A. Schmitt: Grundzüge der geschlechtlichen Sittlichkeit. 46—50. Innsbruck, Tyrolia 1924.

[2] U. o. 47. Stricker szavai.

jelzi, mely irányban kell a magasabb lelki, erkölcsi erőknek munkába állniok, hogy a nemiség ösztönös törekvését helyes korlátok közé fogják, s az értelem világánál megismert cél szolgálatába állítsák. A szeméremérzet a természet útmutatása a *szemérmesség* (pudicitia) erényének megszerzésére, mely az akarat támogató erejével tökéletesíti a természetes szemérem ösztönszerű indításait. A szemérmesség erénye, egyengetője, oltalmazója a *testi érintetlenségnek*, szűzességnek (virginitas), mely az életnemző források eredeti épségét védi, a *testi-lelki tisztaság* erényének (castitas), mely a lélek uralmának, felsőbbségének biztosítója a bujaság felett.

Az eredeti bűn következtében beállt gyengeségünkben a test és lélek harmóniája nem teljes. Az ön- és fajfenntartás ösztöne elemi erővel tör fel, és korlátlan érvényesülést sürget; az akarat dolga, hogy azt a természet és ész világánál megismert cél szolgálatába állítsa. Testi-lelki mivoltunk hozza magával, hogy az ösztön ingerlései, indításai a kiélés, vagyis az ösztönszerűség köréből kilépő tevékenység vonalán, tehát a gondolat, a vágy és cselekvés síkjában az akarat fennhatósága alá kerülnek. Így lépnek a nemi életet szolgáló cselekedetek is az erkölcsi élet magasába, vagy fordulnak el törvényellenes, bűnös utakra. Az ösztön és akarat elválasztó vonalánál kezdődik az erény vagy a bűn.

A nemi életet helyes irányba terelő erőtényezők külső és belső forrásból erednek. *Külső tényezők*: a nevelői ráhatás, a környezet, az erkölcsi légkör. *Belső tényezők*: a szemérmesség erényének gyakorlásával az akaratnak külső ingereket elhárító közvetett munkája, s a belső harcokat megvívó, nehézségeket legyőző közvetlen benső akarati tevékenység.

Az emberi élet fejlődésének folyamatában nézve a segítő, emelő erők érvényesülését, először a *szülők, nevelők támogató munkájára* kell utalni. A szülők gondja és kötelessége a csecsemő testi egészségének ápolása, a gyermek gondozása, játékának, foglalatosságának figyelemmel kísé-

rése; mindezek kisebb-nagyobb veszély elhárítását szolgálhatják. A túlfűtött érzelmi becézgetés, babusgatás nincs jó hatással a gyermekre e téren. A serdülő kor hajnalán a gyermek bizalmát biztosító apai és anyai jóság és helyes nevelés lehetővé teszi a szükségszerinti okos felvilágosítást vagy legalább a helyes eligazítást a felvilágosítás keresésében, jó könyv nyújtásával, komoly, érett lelkű jóbaráthoz, lelkivezetőhöz való irányítás által. A gondos figyelem a gyermek társaságára, eltávoztathatja azt a szinte helyrehozhatatlan veszélyt és kárt, amely a tisztátalan ajkú barátok részéről azáltal érheti a gyermeket, hogy a szent célokat szolgáló nemi élet csak torz, bűnös vonatkozásban jelenik meg előtte, és hosszú időre beszennyezi az amúgyis élénk gyermeki képzeletet. A rendezett családi élet, a család komoly vallásossága eléggé fel nem becsülhető segítség a gyermeklélek helyes kifejlődésére.

Az erkölcsi értékelés korszakának beálltától kezdve az *egyéni tevékenységnek* is munkához kell látnia a tisztaság védelmében. Ennek eszközei: a helyes egészségápolás, az okosan űzött sport, a tétlenség kerülése, az alkalmas elfoglaltság, elsősorban a komoly kötelességteljesítéshez való hozzáedződés, a jelentkező tehetségek irányában való foglalatoskodás: zene, kézügyesség fejlesztése, technika stb.; a szemérmet támadó, ingereket kiváltó körülmények távoztatása, uralom a szemek, kezek felett, a szemérmetlen szónak, könyvnek, lealacsonyító barátkozásnak kerülése; általános akaratedzés, okos önmegtagadás; mert az az akarat, mely le tudja győzni a torkosságot vagy egyéb szenvedélyeket, erősebb lesz a nemi ösztön feletti uralmában is; megalkuvás nélküli tisztaság-szolgálat, a bűnnek alkudozás nélküli elutasítása, határozott ellenállás; ez az ellenállás a legalkalmasabban a figyelem, az akarat más irányba terelésével, foglalkoztatásával történhetik, nem pedig fizikai kényszer, elnyomás alkalmazásával, mely még inkább fokozója lehet a szenvedélynek.

A serdülés hullámzó szakaszaiban a *nevelői és az egyéni munka* sokat segíthet az egyenletes kifejlődés biztosításában. Az «ábrándozó» korszak idején a másneműek iránt amúgyis jelentkező tiszteletet és nagyrabecsülést a nevelőknek tudatos síkra kell emelniök, hogy a másik nem iránti érdeklődés a legnemesebb lovagiasság jegyében történjék. A «reális» korszakban hevesen kitörő erőket az érdeklődési körnek megfelelő feladatok szolgálatába kell állítani. Az «idealizáló», lecsillapodott korszakban a házaséletre való komoly felkészülés gondolata, a jövendő felelősség fokozott tudata hathat serkentőleg a helyes fejlődésre.[1]

Természetfölötti erők. Üdvrendünkben Isten szerető jóságából a lélek és a test természetfeletti megdicsőüléshez juthat, s Isten parancsa szerint oda is kell jutnia. Hitünk tanítása, hogy a feltámadásban a test is megdicsőül; ezért a földön a testnek is szolgálnia kell a maga módja szerint a természetfölötti életet, melyet lelkünkben a kegyelem teremt. A keresztény erkölcstan e kegyelmi élet tükrében tekint a testi és lelki erők közös munkájára; a test iránti megbecsülésben a keresztény erkölcsi felfogást semminemű más életszemlélet nem múlja felül. A *test* — keresztény felfogás szerint — *Isten temploma;* a megszentelő kegyelem révén bennünk lakó Szentlélek otthona s a természetfeletti életközösségben a corpus Christi mysticum tagja. Ennek a templomnak szépnek, tisztának s erősnek kell lennie. Az Egyház is így tekint rá, s áldó, megszentelő kezével végigkíséri az egész élet folyamán: megáldja a házasfelek frigyét, a házasságot, az életébredés hajlékát; a természetfeletti élet hordozására keni fel a keresztség és bérmálás szentségében, a szentkenet szentségében végső földi tusájában segíti, megszenteli az ember testét a koporsóban is, megáldja a földet, amelybe temetik, s virágokkal övezi, kereszttel jelöli meg a sírhantot, amely alatt a föltámadás reményében pihen.

[1] Marczell i. m. 61—62.

Az élet e hitből fakadó szemlélete új indító, segítő erőket ad a hatodik parancs teljesítésére.

A hit szemében a hatodik parancs nemcsak a természet törvénye, hanem a kinyilatkoztatást adó Isten parancsa is, melynek szent és sérthetetlen voltát a *kinyilatkoztató Isten tekintélye is védi.*

Az *imádság* szintén komoly segítő hatalom e küzdelemben. Az imádság ugyanis hitünk tanítása szerint egyfelől a legáltalánosabb és legközvetlenebb kegyelemforrás, másfelől pedig egyszersmind törvénytiszteletre, törvénytartásra ösztönző erő, mert az imádság hódolata mindaddig nem teljes, amíg el nem jut a Miatyánk szavainak hűséges teljesítésére: *legyen meg a Te akaratod.*

Az egész életet az istentisztelet és hódolat jegyében irányító *vallásosság* is Isten törvényeinek hathatósabb szolgálatát sürgeti s ezért az erkölcsi erők hathatós fokozójává válik a szent tisztaság ápolásában is.

A közösség, a társadalom emelkedett erkölcsi világa, a *közerkölcsök tiszta légköre* szintén nagy támasz és lendítő erő a tiszta élet szolgálatában. A közerkölcsiség emelkedettsége nem tűrhet lázadást az erkölcsi rend ellen, sőt szembeszáll minden erkölcsi szabadossággal, áltudományos, vagy féltudományos közvéleménnyel.

A *szentségekből*, szentgyónásból, szentáldozásból forrásozó kegyelem felbecsülhetetlen erő a tisztaságért vívott harcban. A test és a lélek küzdelmében a szentségekhez utal Krisztus parancsa s a kétezeréves Egyház tapasztalata, hogy a törékeny ember nehéz harcaiban isteni támogatást kapjon.

A főkép orvosló jellegű pszichoterápia a *pszichoanalízis* útján igyekszik a vívódó embernek segítséget nyujtani. Lélekelemzés által akarja felszabadítani a tudatalattiba szorult, elnyomott élményeket, de ha a traumákban, elnyomott élményekben csak erotikus vonatkozásokat lát, veszedelmes túlzásnak minősül.

A pszichoanalízis mint módszer a lelkek vezetésével foglalkozó kétezeréves Egyház előtt nem új, de az Egyház tudja, hogy az ú. n. «lelki megbeszélések»-nek is van határa, pasztorális bölcseséggel megvont kerete, különben az aggályoknak, zavaroknak fokozója lehet, s a nemi élet síkján a lelkek további beszennyeződését eredményezheti.

A pszichoanalízis egészséges magva ott van a gyónás szentségének pszichológiájában is, de ott minden megnyugvás, felszabadulás a kegyelem segítségével a legnemesebb irányba lendül.

Jól mondja Marczell Mihály: «A lélekelemzés az életjelenségek alapját — a személytelen természet törvényeiben, a katolikus erkölcstudomány — a személyes Isten rendelkezéseiben találja. A lélekelemzés a kifejlődés vonalán — természetes embert keres, a katolikus erkölcstudomány — isteni embert szolgál. A lélekelemzés a törvényben — kényszert, a katolikus erkölcstudomány — isteni irányítást lát. A lélekelemzés — felszabadít, a katolikus erkölcstudomány — energiákat érvényesít. A lélekelemzés felszabadítása — az isteni irányítással szemben menő erőfeszítés, a katolikus erkölcstudomány tanítása — az Úr előtti behódolás. A lélekelemzés — az égiektől való szabadulás nyomán — a földiek felé való erősebb visszahajlást eredményezi, a katolikus erkölcstudomány pedig — a lélek istenemberi beteljesülését szorgalmazza».[1]

A *házasélet tisztaságát* szolgálja:

a) a szabad akaratból szerződéssé, Isten rendeléséből szentséggé magasztosult életközösséghez való hűség;

b) egymás jogainak tisztelete, megtartása;

c) az egymás iránti odaadó és kíméletes szeretet, amely a családból fakadó új emberélet szolgálatában az áldozatosságig fokozódva, kellő korlátok közé szűkíti a testi, nemi élvezetek ösztönös örömeit;

d) Isten parancsának és a természet rendjének megtartása az életfakasztás és életszolgálat feladatában.

4. A fogadalmi tiszta élet.

Célunk Isten természetfölötti világának birtokbavétele; ide pedig a kegyelem juttat. A kegyelmi élet gyarapításának munkáját egyesek élethivatásul választják, s egyben a szent tisztaság követését vállalják. Krisztus tanácsát követik ebben, midőn a maguk és mások lelke megszentelése céljából fogadalommal kötik le magukat Isten előtt a szent tisztaság követésére.

E legmagasabb fokú életszolgálat méltóságát maga Krisztus Urunk igazolja; ezt az életszolgálatot választották: a Szentszűz, Krisztus első tanítványai, az apostolok, akik

[1] Marczell M., Theologia 1939. 1. sz. 45, 39; v. ö. még u. o. 1938. 3. sz. 221.; Erosz és étosz. 97.; 118, ahol a felvilágosítás és koedukáció kérdését is megvilágítja.

elhagyván mindenüket, követték az Urat. Magasabb életszolgálat ez, mint a házasélet szolgálata; mert élettökéletesítés és életsokszorosítás ez is, de elsősorban a lelkek birodalmában; ez a szolgálat is önátadás, de nem embernek, hanem Istennek, a lélek, a lelkek örök üdve érdekében; ennek az életnek is van szentélye, otthona: Isten oltára; van öröme és vigasztaló forrása: Jézus szíve s a lelkek szeretete; itt is van családi kapcsolat: az Isten és a lelkek szeretetében összeforrott «testvérek» és «nővérek» kegyelmi kötelékében; a lelkek birodalmában a pap is «lelkiatya», hívei a kegyelem világában az ő gyermekei, az ő családja. Ez a hivatás az Isten és a lelkek iránti áldozatos szeretet kisugárzása, s ezért ez az élet nem sivár, hanem gazdag és boldog; végső fokon igazán csak Isten, Isten szeretete boldogíthatja, nyugtathatja meg az embert a földön és égben egyaránt, s ezért boldogítója elsősorban annak az életnek, amely az Ő szeretetének szent szolgálatában áll mindhalálig. A fogadalommal Istennek szentelt élet különleges istentisztelet jegyét viseli magán, mert a vallásosság különleges erényével díszíti azt. E fogadalom megszegése épen ezért bűn a vallásosság erénye ellen is.

Termékeny ez az élet másokra is, termékeny szociális nézőpontból. Gondoljunk csak a menhelyek, árvaházak, kórházak áldozatoslelkű, Isten és ember szeretetére önzetlenül vállalkozó nővéreire, a lelkek nevelésében, ápolásában foglalatoskodó szerzetesek ezreire, akiknek kezébe bizalommal adják a szülők gyermekeiket. Sőt ez áldozatos életre vállalkozók serege még mindig kevés ahhoz, hogy testileg-lelkileg annyit tudjanak menteni, amennyit a baj, a bűn beteggé, árvává, testi-lelki ronccsá tesz.

Termékeny ez az élet, mert a legmagasabb javak, a lelki értékek szolgálatában áll; e javak szolgálata pedig a legfelsőbb síkra emeli az emberiséget; a lelkinyomor enyhítése, a társadalomnak lelki színvonalon való emelése.

Ez a hivatás az életimává magasztosult istentisztelet

s az áldozatos életté magasztosult istenszeretet fényét, erejét sugározza bele a világba.

A nyugati Egyház megköveteli papjaitól a coelibátust s a tökéletes tisztaságnak vállalását, mert azt a papság magasabbrendű hivatásának szolgálatában előnyösnek és szükségesnek tartja.

a) A papnak minden idejét, erejét az egész közösség lelki javának szolgálatába kell állítania. A «mindenkinek mindenné» válást gátolná a családi élet kötöttsége, mely idejének, erejének, fáradozó gondoskodásának tekintélyes részét elvonná a közösség szolgálatától.

b) A papi élet tisztasága állandó indítás másokban is a lélek értékeinek megbecsülésére.

c) A tiszta élet ápolása biztosítja a pap számára a lelkek bizalmát, amelyre azok vezetésében oly nagy szüksége van.

d) A tiszta élet teszi a papot alkalmassá arra, hogy mindenkiben mindenekelőtt a lelket keresse, a lelket ápolja.

e) A papi élet tisztasága tisztító, emelő hatással van a keresztény családi életre is; ennek egyik legszebb bizonyítéka, hogy ott teremnek elsősorban papi, szerzetesi hivatások, ahol a házassági életben a keresztény erkölcs uralkodik.

A pap Krisztustól kapott küldetésével, a tiszta élet ápolásával valósággal Krisztus alteregója lesz; Krisztus neki adja *tanítói* tekintélyét az evangélium hirdetésében: aki titeket hallgat, engem hallgat; neki adja az oldás-kötés, kegyelemosztás hatalmát a szentségek kiszolgáltatásában.

Krisztus felkent papja és az Isten szolgálatára fogadalommal elkötelezett lelkek serege folytatják Krisztus világmegváltó, megszentelő munkáját. Általuk Krisztus veszi le a kisdedeket a szülők karjairól, hogy tovább élessze bennük a keresztségben kapott természetfeletti életet; bennük Krisztus hajlik a betegek, haldoklók ágya fölé, hogy enyhítse az emberek testi-lelki nyomorát; általuk Krisztus édesgeti vissza s fogadja ölelő karjai közé a tékozló fiúkat, emeli fel a Magdolnákat; általuk Krisztus hirdeti az emberek koporsója előtt a feltámadás biztosságát s a Krisztussal elérhető örök boldogságot, a mennyország örök életét.

5. A tisztaság és szemérmesség elleni bűnök.[1]

A hatodik parancs az életfakasztásnak, az emberi nem fönnmaradásának védelmében *súlyosan* tiltja:

1. *az életnemző erőknek rendellenes és céltalan használatát, pazarlását;* rendellenes a termékenyítő erők igénybevétele, ha az nem a természettől és Istentől rendelt keretben, a házassági közösségben történik; rendellenes és céltalan s ezért természetellenes, ha nemzést szolgáló cselekedetben (akár a házasságban, akár azon kívül) az életfakasztást meggátoljuk; ugyancsak haszontalan és természetellenes a termékenyítő erőknek magános cselekedetben való felszabadítása;

2. *a nemi gerjedelmekben keresett tudatos és szándékos élvezetet, kéjes gyönyörködést* (delectatio venerea), ha az nem a törvényes keretek s a célt szolgáló cselekedet jegyében, érdekében történik; ennek súlyosan bűnös voltát az a tény magyarázza, hogy e kéjes élvezet, gyönyörködés könnyen felszabadítja az életnemző erőket, amelyeket pedig csak a természettől rendelt cél szolgálatában szabad felhasználni;

3. *minden oly cselekedet*, melyet valaki a kéjes élvezet, gyönyörködés megszerzése céljából visz végbe; ez a rossz szándék a magában közömbös, sőt a jó cselekedeteket is súlyosan bűnössé teszi.

Súlyosan bűnös cselekedet tehát a *házasságtörés* (adulterium): házasfélnek más házasféllel, szabad félnek házasféllel elkövetett bűne; az *egyszerű paráznaság, parázna cselekedet* (fornicatio, a teljes bűn): szabad félnek szabad féllel történt testi közösülése; még súlyosabb megítélés alá eső az *ágyasság:* az állandósított bűnviszony; érintetlen hajadonnal, vagy általában nővel szemben elkövetett *erőszak*, erőszakkal kicsikart parázna cselekedet (stuprum); *a nőrablás* (raptus), a nőnek parázna szándékból történő elhurcolása; a *vérfertőzés* (incestus): rokonokkal való érintkezés (házassági akadály a kánoni előírás szerint: a vérrokonság egyenes ágon minden fokban, oldalágon a harmadik fokig bezárólag; a sógorság, egyenes ágon minden fokban, oldalágon a második fokig bezárólag). Ha a parázna cselekedet nemcsak a tisztaságot, hanem más erényt is sért (mint pl. a vérfertőzés a kegyelet, a házasságtörés, az erőszak az igazságosság erényét), akkor a tett elkövetője többszörös bűnt követ el. *Célgátló, természetellenes cselekedetek:* a termékenyítő erők rendeltetésellenes, haszontalan tékozlása a házasfelek érintkezésében; ez a szűkebb értelemben vett onania, újabb megnyilatkozási módjaiban idetartozik minden mesterséges beavatkozás a fogamzás meggátlására; az *önfertőzés* (titkos bűn, pollutio, nem helyesen onania névvel jelzik ezt is): férfiaknál szándékosan előidézett magömlés, a másik nemnél kielgülésig menő nemi élvezet; ha ez minden szándékosság nélkül történik (alvás közben, álomban), akkor nincs bűnös jellege, a természet gondoskodása ez akarati hozzá-

[1] Lásd leginkább: M. Gatterer, Im Glaubenslicht. Christliche Gedanken über das Geschlechtsleben. 97—104. Innsbruck, Felizian Rauch. 1927.

járulás nélkül; a *szodomia*: egyneműek nemi érintkezése vagy különneműek érintkezése nem arra rendelt szervek útján.

A *szemérmesség védő* körébe eső cselekedetek oly mértékben súlyos vagy nem súlyos bűnök, amily mértékben közeli vagy távoli veszélyt jelent nemi gerjedelmek felidézésére s ezzel kapcsolatban kéjes gyönyörködésre, parázna cselekedetek bekövetkezésére. Ily cselekedetek lehetnek: a nemi életre vonatkozó gondolatok oknélküli hántorgatása, ily képzeleti képekkel való foglalkozás, e körül mozgó beszéd, olvasmány, szemérmet sértő dolgok nézése, érintése stb. E cselekedetek közvetlenül a szemérmesség erénye ellen irányulnak, közvetve azonban a tisztaság erényét támadják; a közhasználat szemérmetlenségnek nevezi a tiltott nemi élvezeteket, cselekedeteket is.

Az ily szemérmet sértő cselekedetek, ha egyenesen a kéjes öröm, élvezet felidézésére viszik végbe, súlyos bűnök; ugyancsak súlyos bűnök azok a könnyelműségből vagy az általános, mindenkit egyformán veszélyeztető bűnös hajlandóságból elkövetett cselekedetek, amelyek igen heves gerjedelmet váltanak ki s ezáltal közeli bűnveszéllyé válnak; azok a szemérmet sértő cselekedetek, amelyek a bűnveszélynek csak távolabbi lehetőségét idézik elő, bocsánatos bűnök; ezeknek kellő okból való alkalmazása pedig minden bűntől mentesek.

Azok a szemérem védőkörébe eső cselekedetek, amelyeket fontos vagy épen szükséges okból (tisztálkodás, szükséges ismeretek megszerzése, tudomány szolgálata, hivatásos tevékenység céljából) végeznek, még akkor sem bűnösek, ha felizgatnak, gerjedelmeket keltenek; de ilyenkor is áll a szabály: tetszelgő elfogadásuk, kiélvezésük tilos. Az önként keletkező gerjedelmek, képzeleti képek magukban véve szintén nem bűnök, de bűnössé válnak a bennük való gyönyörködés által.

A *csók, az ölelkezés* a tisztesség korlátai között magasabb, tisztább lelki kapcsolat, gyermek-szülői, rokoni kapcsolat, magasabb indító okból fakadó barátság, lelki közelség, pl. jegyesség esetén, vagy a társadalmi érintkezés elfogadott szakásaként, megengedett lehet, mert e felsorolt esetekben hiányzik vagy tompul, lefokozódik ingerlő jellege; az érzelgős, kellő ok nélküli, könnyelmű ölelkezés, csókolódzás azonban általában súlyos bűnveszélyt jelent.

A tánc is csak akkor lehet tisztességes szórakozás, ha azt a női méltóság tisztelete, védelme szabályozza, s benne a mód és forma tisztessége valóban érvényesül; különben könnyen bűnberántó eszközzé, alkalommá válik.

A szemérmet támadó cselekedetek a házasélet keretében nagymértékben elveszítik ingerlő erejüket; ezért bűnös jellegük is gyengébb vagy egyáltalán hiányzik. A házasság elsőrendű célját, az életnemzést szolgáló cselekedet jegyében való igénybevételük, az emberi méltóság által megkívánt korlátok között, mindig megengedett; ugyancsak megengedett az általuk ébresztett s a nemi érintkezést kísérő nemi gyönyör és nemi élvezet is és az ebben való teljes kielégülés.

E természettől nyújtott testi élvezet és kielégülés Isten szándékait szolgálja: az emberi élet születését s annak fennmaradását. Ha azonban a szemérmet sértő cselekedetek nem az elsőrendű cél szolgálatában állanak, hanem pusztán a nemi élvezet jegyében történnek, époly bűnössé válnak, mintha a házasságon kívül történnének. Véthetnek a házasfelek egymás jogainak ok nélküli megtagadásával is; a kíméletes szeretet-diktálta kereteken felüli kívánalmak megtagadása azonban megokolt is lehet.

Benső bűnök. A benső bűnök a gondolat, a gyönyörködés és a kívánság vonalán jelentkeznek.

A paráznaság körébe eső bűnös dolgokról való *gondolkodás*, a gondolatban velük való foglalkozás oly mértékben bűnös, amily mértékben a nemi gerjedelem kiváltását, az abba való beleegyezést és a bűnös dologban való gyönyörködést előidézi. E gondolatokkal való komolycélú foglalkozás azonban nem bűnös, mégha nemi gerjedelmeket vált is ki, ha a benne való gyönyörködést s a gondolatok bűnös tárgyában való tetszelgést elkerülik.

A «tisztátalan gondolatokkal való foglalkozást», amelyhez könnyen kapcsolódik a bűnös gyönyörködés is, tisztátalannak azért mondjuk, mert bűnös dolgot tartalmaz, de nem azért, mert az életnemzés körébe tartozó dolgokról van szó; az életnemzés fönséges célját szolgáló szervek nem mondhatók tisztátalanoknak, hiszen az életnemzés folyamatát szolgáló szervek működése Isten nagy, csodálatos bölcseségének a műve.

A parázna gondolatokban való *gyönyörködésről* (delectatio morosa) akkor van szó, ha e gondolatokat tetszelgés, helyeslés kíséri. E bűnös gyönyörködés súlyossága a gondolatok bűnös tárgyától függ. Ez a gondolati bűn rendszerint nem tartalmazza a körülmények bűnös jellegét, mert tárgya inkább maga a bűnös cselekedet, pl. a parázna tett, nem pedig annak körülményei, pl. rokonnal vagy házasféllel elkövetett paráznaság, ezért a szentgyónásban e körülmények bevallása ilyenkor nem szükséges.

A parázna *kívánság* (desederium impurum) az akaratnak a parázna dolgokra való szándékos reáirányulása. Ennek a bűnnek a súlyossága is a megkívánt bűn tárgyától függ; ez azonban már magában foglalja a bűnös tárgy ismert körülményeit is s ezért a szentgyónásban e körülményeket is meg kell vallani.

Jegyesek számára a házasságkötés után bekövetkező érintkezés megkívánása s az abban talált öröm megengedett, ha a kéjes gyönyörködés veszélyét kerülik.[1]

Kicsapongások, kóros tünetek, káros kihatások. Ahol az ösztön veszi át az uralmat, ott a magasabb értékek iránti érzék, erkölcsi emelkedettség, nemes életlendület lassan kivész. Csak az érzékinek uralma lelkileg eltompít, alacsony színvonalra, szűkkörű,

[1] Noldin: De sexto praecepto. 63. 2.

az érzékiek síkjába szorított életszemléletre süllyeszt. Mindennek következménye a blazírtsággal jelzett üreslelkűség, a lelkiekkel való cinikus nemtörődömség, a munkakedvcsökkenés, a munkakerülés, s ezek nyomán az erkölcsi élet egyéb területein meginduló bukások sorozata.

A féktelen ösztönnek való behódolás a szokás gyorsított pályáján kitermi a nemi kilengések, kicsapongások mélységberántó módozatait is. Ezen elszomorítóan káros tünetek okát azonban az emberi gyarlóságon, bűnösségen kívül nem ritkán testi-lelki alkati kóros rendellenességben találjuk. Ilyenek:

az *exhibitionismus*, a szemérem levetkőzése és a szemérmetlenség kiteregetése; tágabb megnyilatkozásában szeméremsértés könyvekben, képekben, az emberek magatartásában, nyilvános kirakatokban;

a *hypaesthesia*, a nemi dolgokban való érzéketlenség nagyobb foka;

a *hyperaesthesia*, fokozott érzékenység, ingerlékenység, legfelső fokon a női nemnél *nümfománia*; a férfiaknál a *satyriasis*;

a *paradoxia szexualis*, a nemi ösztönnek természetellenes időszakban, vagy nagyon korai vagy nagyon késői jelentkezése;

a *fetisizmus*, az a nemi rendellenesség, mely bizonyos tárgyaktól (haj, copf, zsebkendő, harisnya, kéz) kap nemi indítást;

a *homoszexualitás*, azonos neműeknek egymáshoz való rendetlen (szodomitikus) vonzalma; ha gyermekekkel szemben érvényesül, akkor a neve *päderasztia*, *pädofilia*; nőknél ez a jelenség az amor lesbicus, vagy sapphicus, rendszerint különböző korúak között fordul elő;

a *szadizmus* a nemi rendellenességnek az a kegyetlen formája, amely kéjes örömöket élvez, ha mást szenvedni, vérezni lát; ez az oka a kéjgyilkosságoknak;

a *masochizmus* az a beteges tünet, melyben a tűrt, szenvedett testi sanyargatás, ütlegelés vált ki kéjes élvezetet.

Az eltévelyedések erkölcsi beszámíthatóságának megítélésénél mindig figyelembe kell venni e bajok kóros hátterét is.

A nemi kicsapongások nyomán elrettentő vészjelként meredezik az egészséget, életerőt pusztító vérbaj, mely népek, nemzedékek életfáját egészen elsorvaszthatja.

A HETEDIK ÉS TIZEDIK PARANCS.

«Ne lopj!»
«Ne kívánd meg felebarátod házát . . .»[1]

A hetedik és a tizedik parancs a kölcsönös igazságosság erényét sürgeti. Rendezi az emberek egymásközti, szoros értelemben vett jogviszonyát. Biztosítja azokat a javakat, amelyek az egyén sajátját, tulajdonát alkotják, s egyben kártérítés kötelezettsége mellett tiltja azok megsértését. A hetedik parancs az emberek idevágó külső tevékenységét rendezi, a tizedik parancs pedig benső cselekedeteiket irányítja.[2]

A rövid szavakba foglalt hetedik és tizedik parancs a kinyilatkoztatás erejével hirdeti a magántulajdon megengedettségét. Mivel pedig a tízparancs a természettörvény tükrözése, az Egyház a magántulajdon jogosultságát a természetjogból eredőnek s ezért a magántulajdon s a belőle származó jogok és kötelességek gyakorlását törvényesnek és a

[1] Ex. 20, 15, 17.

[2] Az Előszóban felsorolt erkölcstani könyveken, főkép Noldin, Merkelbach és Genicot művein kívül l. Szladits Károly, A magyar magánjog vázlata[5] I—II. Budapest, 1937. Grill Károly könyvkiadóvállalata (i. Szladits I, II, lapszám vagy a § jelölése); Szladits K. főszerkesztésében, Magyar magánjog; Kolosváry Bálint, Dologi jog. (i. Kolosváry Dgj), Budapest, 1940 Grill Károly; Magyarország magánjogi törvénykönyve (javaslat). Budapest, 1928. A M. kir. Igazságügyminisztérium kiadása; (i. M. M. T.); Jehlicska Ferenc, A modern polgárjog és a kath. keresztény erkölcstudomány. Budapest, 1913. Stephaneum; Hanauer Á. István, A kölcsönös igazságosság a kath. erkölcstanban. Budapest, 1909, Stephaneum (i. Hanauer); Kecskés Pál, A keresztény társadalomelmélet alapelvei. Budapest, 1938. Szent István-Társ.; Mihelics Vid, Az új szociális állam (Szt. István-könyvek 93). 1931.; Új Portugália. Budapest, 1938. Franklin Társulat; Kuncz Ödön, A magyar kereskedelmi- és váltójog tankönyve. Budapest, 1938. Grill Károly, A nemzetközi magánjogi összehasonlításokhoz általánosan utalunk Szászy István, Nemzetközi magánjog c. művére, Budapest, 1938. a M. T. Akadémia jogtudományi bizottságának kiadványsorozata 9. sz.; Rerum novarum, Quadragesimo anno pápai enciklikák.

bűnre hajló ember számára erkölcsileg szükségesnek tartja. Ezt a felfogást tükrözteti és ennek helyességét bizonyítja az ember és a tulajdon természetének egymásra való vonatkozása is.

A magántulajdon megengedett voltát a Szentírás sok lapja hirdeti.

Természetjogi eredetét a két nagy szociális pápai enciklika, a Rerum novarum és a Quadragesimo anno nyilván vallja.

«A természetes magántulajdonjognak... sértetlenül fenn kell maradnia, mert az államnak nincs joga azt elvenni. Hiszen az ember előbb volt, mint az állam»... «A magántulajdonjogot nem az állami, hanem a természetjog adja az egyeseknek. Tehát az állam nem törölheti azt el, hanem csak szabályozhatja és a közjó érdekeivel összeegyeztetheti.» (Qu. a.) «A magántulajdon összhangban áll az emberi természettel... Még élesebben tűnik fel a magántulajdon jogosultsága, ha az embert mint társaslényt, mégpedig a családi életre való hivatásában vesszük szemügyre...» (R. n.) «... a rendnek előfeltétele, hogy minden dolognak meglegyen a maga tulajdonosa, vagyis a magántulajdon intézménye». (Qu. a.)

A pápai enciklikák a magántulajdon természetjogi eredetét s jogosultságát hirdetik mind az egyén, mind pedig a család részére; az egyén részére, hogy a magántulajdon az egyén sajátos célra való törekvésében az egyén szabadságának, öntevékenységének függetlenségi alapja legyen; a család részére, hogy a család sajátos természet-szabta feladatát, a család fenntartását, a gyermekek nevelését biztosítsa. Ez a jog annál is inkább megilleti az egyént és családot, mert mindkettőnek jogai megelőzik — s egyúttal szükségszerűen szolgálják — az állam jogait.

A helyes korlátok közé szorított magántulajdon intézménye szükséges mind az egyes ember, mind pedig az egész emberiség javának biztosítására. Szükséges, mert nem állítható helyébe nagyobb ösz önző erő a munkára, a munkának hűséges és pontos végzésére s a társadalmi élet békéjének biztosítására. Nincs nagyobb földi ösztönző erő a munkára, nincs gondosabb földi őre a munkának, mint a magán-

tulajdon lehetősége, a tulajdonszerzés reménye. Nincs az a rendőri fegyelem, mely ennél jobban elháríthatná a munkátlanságot, a munkakerülést, a hűtlenséget, melyre az emberi gyengeség és kényelem oly nagy mértékben hajlik.

Az emberek sajátos hajlamainak, tehetségeinek kifejlesztését — magára az egyénre és a közre való vonatkozásban — a tulajdonszerzés lehetősége szintén jobban szolgálja, mint bármely más motívum.

A szocialista és kommunista elgondolás szerinti kollektív birtoklás esetén az egyenlőség gyakorlati megvalósítása óriási, leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik, akár az ember egyéni szükségletét, akár a munkának mennyiség vagy minőség szerint való díjazását, akár pedig a javaknak érdem szerint való elosztását tekintjük. Nincs ugyanis olyan döntő fórum, amely ezeket a problémákat közmegelégedésre meg tudná oldani. A nehézségek okát megcáfolhatatlanul hirdeti XIII. Leó pápa: «az emberek . . . természettől fogva sokban és nagyon különböznek egymástól, nem egyenlők elmebeli tehetségük, szorgalmuk, egészségük, erejük, s e tényezők különbözőségéből származik a társadalmi állapotok különbözősége is». (R. n.)

A kollektív gazdasági rendszer könnyen veszélybe juttatja az ember személyi jogait, szabad tevékenységét, gondolati- és szólásszabadságot, s kétségtelen, hogy a kollektív rendszer uralmában robbantóbb erők törnének fel és zavarnák meg az emberiség békéjét és nyugalmát, mint a helyesen rendezett magántulajdonon alapuló gazdasági rendben. Ismerve a bukott ember természetét, nagyon könnyen valóra válna XIII. Leó jóslatszerű megállapítása: «az egyenlőség nem lenne egyéb, mint az emberek egyenlő nyomora s különbség nélkül való szánalmas helyzete».

Egyoldalú, mégpedig materiális szempont szerint igyekszik megoldást keresni a kollektivizmus ; de nem kevésbbé helytelenül járt el a gazdasági liberalizmus is, amely az ember munkáját, sőt magát az embert is áruvá, portékává alacso-

nyította le, pusztán a korlátlan anyagi haszon érdekében. Akarva, nem akarva egymás «árnyékává», sőt egymás szülőanyjává válik e két rendszer. A gazdasági liberalizmus kitermeli a proletariátust; a kollektivizmus pedig feltételezi a proletariátust, sőt egyes jogok tekintetében még «szánalmasabb» proletariátust teremt. Mindkét megoldásban hiányzik az összefoglaló szemlélet: az ember természetének, személyi méltóságának helyes értékelése, a családi életben és az állami közösségben elfoglalt helyének, jogainak, feladatának figyelembe vétele.

A kérdés megoldásának helyes útját a két nagy szociális enciklika mutatja meg. A megoldás alapja az a tétel, hogy a magántulajdon nemcsak egyéni érdeket, hanem családi, közösségi, társadalmi célokat is szolgál, feladata és célja pedig az emberi méltóságnak megfelelő életszínvonal megteremtése mindenki számára. Ennek érdekében és ebből az emberi méltóságból folyó feladatok tiszteletének, megbecsülésének szemszögéből kell tekinteni az emberi munkára, mint egyik legáltalánosabb szerzési lehetőségre. Noha az enciklikák nem teszik meg a munkát egyetlen értéktermelő tényezőnek, mert ez egyoldalú és nem helyes állásfoglalás volna, de annyira becsülik és értékelik, hogy — más lehetőség híján — eszköz lehessen és legyen ama lehetőségek megteremtésére, amelyekben az ember emberi méltóságához illő életet folytathasson, s emberi méltóságából fakadó jogait és feladatait érvényesíthesse és megvalósíthassa.

Erre a feladatra igyekszik a két pápai enciklika sorompóba állítani egyént, államot és társadalmat egyaránt, hogy a magántulajdonnak, mint nem nélkülözhető tényezőnek, megtartásával, de annak alkalmas korlátozásával, az emberi élet lehetőségeinek korlátain belül az elérhető egészséges kiegyenlítődést megteremtse.

A keresztény erkölcstanban megvolt és megvan a dominium altum, a legfőbb államvezetőség felségjogának elismerése a tulajdonra vonatkozólag is, amely szükség sze-

rint rendezőleg léphet fel az anyagi javak irányításában, s ebben a jogban benne szerepel — a magántulajdon elve alapján — a kisajátítás joga is. Ugyancsak kardinális pontja a keresztény erkölcstannak a gazdagok nagy felelősségének s kötelességeinek hirdetése és a szegények nyomorának megszüntetése. Ez krisztusi hagyaték és programm. A keresztény erkölcstannak mindíg hangos címe volt és lesz a ma nagyon szerénynek ismert, és «könyöradománnyá» alacsonyított alamizsna, amelynek fontosságát és mély erkölcsi, üdvvonatkozási tartalmát — kevesektől ismerten — nagyon kihangsúlyozta és ma is hangsúlyozza. Midőn ma a szociális szeretet rendezett, rendszeresített alamizsnát sürget, vagy a szociális, társadalmi igazságosság elve alapján az emberek támogató felkarolását követeli, teljesen a krisztusi tanítás útjain halad. Ezenkívül a keresztény erkölcstan mindíg hangosan hirdette és hirdeti a gazda és cseléd, munkaadó és munkás közti kapcsolatnak mély erkölcsi vonatkozásait s kölcsönös kötelességeit.

A szocialista és kommunista elvek szószólóinak Krisztusra és az első keresztények vagyonközösségére való hivatkozását kellő értékére kell leszállítani. Krisztus Urunk *elismerte a magántulajdon* jogosultságát, mert nem felbontani, hanem teljesíteni jött a parancsokat, a tízparancsot is, mely a magántulajdont feltételezi. Igaz, ha valaki nagyobb tökéletességre és Istennek s az embereknek nagyobb szeretetére vállalkozik, annak tanácsolja, mondjon le jogairól, adja el, amije van; s értékét ossza szét a szegények között, magasztalja a szegénységet, az Isten iránt való nagy szeretetből vállalt ama szegénységet, mely teljesen felszabadít a földi, anyagi dolgoktól, hogy a legtökéletesebben állhassunk Isten dicsőségének szolgálatába. Itt azonban már a jog fölé való emelkedésről, magasabb szeretetről van szó, amelyre csak kevesen vállalkoznak, és Krisztus Urunk ezt nem is követeli mindenkitől. E magasabbrendű szeretet jelzi azonban minden emberi és üdvvonatkozási kérdés megoldásának legszentebb rúgóját, a Krisztus Urunktól követelt és gyakorolt, csodás fényben és erőben kibontakozó szeretetet, amely nélkül sem lelkiekben, sem gazdasági, anyagi vonatkozású problémákban teljes megoldást találni nem lehet.

A) *A tulajdonjog.*

1. A tulajdonjog fogalma.

A tulajdonjog (dominium) az a jogi uralom, amelynél fogva valamely dologgal, mint sajátunkkal — a tulajdonjogot korlátozó törvények határain belül — szabadon rendelkezhetünk.[1]

Ez a hatalom, jogi uralom (jus in re) lehet

teljes (dominium plenum, perfectum), amelynél fogva nemcsak magát a dolgot, hanem annak mindennemű gyümölcsét és hasznát sajátunknak tarthatjuk, s lehet

részleges, nem teljes (dominium imperfectum), amelynél fogva sajátunknak tarthatjuk a dolgot magában véve, (potestas habendi, dominium directum), de nem rendelkezhetünk a belőle fakadó haszonnal (sine potestate disponendi), mert pl. másé a használati, vagy a haszonélvezeti jog (dominium utile), vagy pedig, mert nem zárhatunk ki mást teljesen a tulajdon élvezetéből (sine potestate excludendi), mert esetleg valamely szolgalom terheli.

A teljes jogot egyszerűen tulajdonjognak mondjuk; a részleges tulajdonjog egyes változatait *korlátolt dologi jogoknak* (más dolgában élvezett jogoknak) nevezzük. Ilyenek a használati, a haszonélvezeti jog, a szolgalom stb.

A tulajdonjog révén tehát a dolog másokat kizáróan a miénk. Ebben a vonatkozásban a dolog szót általános értelemben kell vennünk: jelenthet külső anyagi javakat, pl. földet, házat, ipartelepet; de jelentheti az ember egyéb javait, pl. szellemi, eszmei javakat, sőt amennyiben természetük megengedi, személyi, benső és külső javakat is, pl. hírnevet, becsületet stb.

A szabad rendelkezés azt jelenti, hogy a dolgokat a törvény által a közjó érdekében körülírt határok között tetszésünk szerint felhasználhatjuk, gyümölcsöztethetjük, bérbeadhatjuk, eladhatjuk, elajándékozhatjuk, lemondhatunk róluk stb.

A teljes tulajdon természetéből a következő elvek folynak; 1. *A tulajdon tárgya kívánkozik, kiált a tulajdonosa után.* (Res clamat ad dominum.)

[1] A tulajdonjog korlátozását egyes nemzeteknél l. Mihelics V., Az új szociális állam. 51—64.

A tulajdonjog ugyanis a jelzett megszorítással kizárólagos jogokat ad a tulajdonosnak tulajdontárgyának birtoklására; vele a legszorosabb kapcsolatban áll, s ezért bárhol van is és bárki tartja is birtokában, vissza kell juttatni a tulajdonosnak, hacsak nincs törvényes jogcím a dolog visszatartására.

2. *A tulajdon tárgya urának gyümölcsözik.* (Res fructificat domino.)

A tulajdon tárgyának a tulajdonoshoz fűződő szoros kapcsolatából ugyanis a tulajdonosnak joga származik a tulajdona tárgyából fakadó gyümölcsök és egyéb hasznok élvezetére.

3. *Ha a tulajdon tárgya elpusztul, a tulajdonos számára pusztul el.* (Res perit domino.)

Ha ugyanis a dolog csak a tulajdonos javát szolgálja, s másnak semminemű előnyt nem nyújt, akkor a dolog pusztulása is csak a tulajdonos vesztesége lehet. Ha azonban valaki jogtalanul nyúlt hozzá, vagy jogtalanul tönkre tette, akkor a tulajdonos kártérítést követelhet, mert a tulajdonosnak joga van minden jogosulatlan hatás kizárására, és ezért jogtalan károkozás esetén kártérítés követelésére.

4. *Más tulajdonából senki sem gazdagodhatik.* (Ex re aliena non licet ditescere.)

Ez a következmény tulajdonképen már bennfoglaltatik a második elvben, amely szerint a tulajdon tárgya csak a tulajdonosnak gyümölcsözik.

2. A korlátolt dologi jogok.

A korlátolt dologi jogok körébe tartozik a szolgalom, a haszonélvezeti, használati építményi jog, a telki teher, a zálog, illetőleg jelzálog.

α) ***A szolgalom*** (servitus) az a korlátolt dologi jog, amelynél fogva valakinek tulajdona, telke vagy egyéb dolga más tulajdonosnak, illetőleg más tulajdonának szolgálatára áll.

Ha a szolgalom más személy javát szolgálja, akkor *személyi szolgalomról* (servitus personalis) van szó; ilyen szolgalom a használat és a haszonélvezet (passzív értelemben).

Ha pedig valamely telek más telek előnyét szolgálja, akkor *telki szolgalomnak* (servitus praedialis) nevezzük.

A szolgálatot nyújtó telek a *szolgáló telek* (praedium serviens); a szolgálatot élvező telek az *uralkodó telek* (praedium dominans).

Az uralkodó telek a szolgáló telek részéről előnyt élvez (servitus activa, *előnyt élvező szolgalom)* pl. az állatokat áthajthatják más telkén; a szolgáló telekre pedig teher nehezedik (servitus passiva, *előnyt nyújtó szolgalom)*; a jelzett példában az útnak átengedése, a telken való állat-áthajtás tűrése.

A szolgáló telek vagy azáltal szolgálhat az uralkodó telek elő-

nyére, hogy az uralkodó telek tulajdonosa a szolgáló teleknek egyes tekintetben hasznát veheti (servitus affirmativa, *tevőleges szolgalom)*, pl. út-szolgalom, gyalogút, kocsiút joga, vízmerítés, legeltetés, kilátás joga stb.; vagy pedig azáltal, hogy a szolgáló telek mindenkori tulajdonosának javára a szolgáló telken bizonyos cselekményektől vagy a tulajdonból fakadó valamely jog gyakorlásától tartózkodni kell (servitus negativa, *nemleges szolgalom)*, pl. nem szabad a kilátást elzárni.[1]

A szolgalom természetéből folyik, hogy a szolgáló telek tulajdonosa nem csorbíthatja a tevőleges telki szolgalommal járó jogokat, viszont az uralkodó teleknek az ura semmit sem tehet, ami által a szolgáló telek terhe még nehezebbé válnék.[2]

β) ***A haszonélvezeti jog*** (usus-fructus) idegen dolog használatának és élvezetének a joga a dolog állagának épségben tartása mellett.

A haszonélvezőt tehát megilleti a haszonélvezetre átadott ingó vagy ingatlan dolog birtoka, a dologból fakadó gyümölcsök és mindennemű egyéb haszon.

A haszonélvező köteles a haszonélvezet tárgyát jókarban tartani, a rendes folyó terheket viselni. A haszonélvező jogát másra át nem ruházhatja, de a jog gyakorlását másnak átengedheti, pl. a haszonélvezet tárgyát bérbeadhatja.

γ) ***A használati jog*** (usus) arra ad jogot, hogy valaki idegen dolgot a dolog állagának épségbentartása mellett saját szükségletére felhasználhasson.

A használati jog nem foglalja magában a gyümölcsök és hasznok élvezeti jogát, és csak a saját szükséglet kielégítésére ad felhatalmazást. Pl. aki csak lakásjogot élvez, a lakást nem adhatja bérbe, amit megtehet a haszonélvező.

Ide sorolandók a használathoz hasonló törvényes szolgalmak, pl. vízi, erdei, bányaszolgalmak; azonkívül az örökbérleti és felülépítményi jogok (emphyteusis, superficies).

δ) ***A telki teher*** (onus, servitium reale) az a korlátolt dologi jog, amelynél fogva a jogosult, akinek javára a terhelés történt, a telek mindenkori tulajdonosa részéről pénzben, terményben vagy munkában időnként visszatérő szolgáltatásokat igényelhet.

Ilyen terhek a törvényen alapuló vízszabályozási, legelőtársulati járulékok, szőlőfelújítási kölcsönök, a kegyuraasággal kapcsolatos köte-

[1] M. M. T. 609. §.

[2] Dr. Jehlicska F., A modern polgári jog és a kath. keresztény erkölcstudomány. 237.

lezettségek, a párbér; azonkívül egyes magánrendelkezésen alapuló kikötések, ingatlan átruházással kapcsolatban (esetleg telekkönyvileg) biztosított életjáradékok stb.

ε) ***A zálogjog*** általában olyan korlátolt dologi jog, amelynél fogva a hitelező, ha az adós nem teljesít, követelésére az e végből lekötött tárgyból (zálogból) szerezhet magának kielégítést.[1]

A zálogjogban a kötelem, illetőleg a szolgáltatási kötelezettség változik át dologi joggá.

A zálogjog terhelhet ingót, ingatlant és jogokat. A zálogjognak két főfaja van: a kézizálog (pignus) és a jelzálog (hypotheca).

Kézizálog esetében az elzálogosító az ingó tárgyat a hitelező birtokába juttatja zálogul, tehát a záloghitelezőt megilleti a dolog birtoka is.

A jelzálog valamely követelés olyan biztosítása, amelynél fogva a hitelező a követelést, valamely ingatlanra telekkönyvben rátáblázza.

A jelzálog esetén tehát az ingatlan nem jut a záloghitelező birtokába, hanem a telekkönyvi bejegyzés arra jogosítja fel, hogy a zálogtárgy mindenkori tulajdonosával szemben követeléseit kielégíthesse. Ezt a követelési jogot a telekkönyvi bejegyzés jelképesen (jelbirtokkal) biztosítja.

A jelzálogtárgyak csak ingatlan dolgok lehetnek, ha csak külön törvény módot nem nyújt arra, hogy ingó dolgok is jelzálog tárgyai is lehessenek; pl. a gabona jelzálog.

Keletkezési módja szerint a zálogjog lehet: *szerződési, bírói s törvényes zálogjog;* az elsőben a zálogjog átadása önkéntesen történik; a másodikban a zálogjog biztosítása bírói végrehajtás útján jön létre; a törvényes zálogjogot, amint az elnevezés is mutatja, törvény biztosítja, pl. a tilosban talált állat lefoglalásának joga.

3. Az eszmei tulajdon, a szerzői jog (ius auctorum).

Az ember a maga benső világának tartalmát, gondolatait, terveit, eszmei alkotásait a legszorosabb értelemben magáénak tarthatja. E benső javak emelik személyi, egyéni értékét, de az eszmei javak értékesítése anyagi hasznot is biztosíthat számára. Az ember e benső tehetségének, képességeinek alkotásai, szerzeményei felett tulajdonjoggal rendelkezik. *A szellemi munka termékei feletti jogot mondjuk szerzői jognak.* Ide sorozható általában minden írói, művészi, tehát zeneművészeti, képzőművészeti alkotás, a

[1] Dr. Szladits I. 325 köv.

különböző találmányok, de a gazdasági szempontokat szem előtt tartó találmányok, minták, általában inkább ipari tulajdon tárgyai.

Általában az embernek a természeti jog alapján tulajdonjoga van kitermelt eszmei alkotása felett, míg azt nyilvánosságra nem hozza. A szerző, vitathatatlan ura lévén saját alkotásának, teljes mértékben rendelkezhetik felette. Ezért kártérítéssel tartozik az az ember, aki más művét, tervét, találmányát a szerző tudta és engedélye nélkül nyilvánosságra hozza. Megtartja a szerző a műve feletti tulajdonjogot a nyilvánosságra hozatal után is, amennyiben a nyilvánosságra hozatal ténye ezt a továbbiakban megengedi. Idetartozik mindenekelőtt az újranyomás joga. Noha egyesek vitatják ennek a jognak a természetjogból való származását, mégis el kell fogadni lelkiismeretben kötelező jognak, mert a pozitív törvény rendesen gondoskodik e jog biztosításáról.[1]

4. A tulajdon tárgykörébe eső dolgok, javak.

Ha a tulajdonról egészen általános (kizáró jog) értelemben beszélünk, a tulajdon tárgya lehet mindaz, amit az ember, más kizárásával sajátjának tarthat. A szokott csoportosításban háromféle ilyen javakat különböztetünk meg: az ember személyi benső és külső javait s külső anyagi javakat.

1. *Személyi benső javak:* az ember élete, testi-lelki képességei, épsége, egészsége, személyi méltósága. Mivel az ember Isten teremtménye s az ember élete Isten adománya, az ember nem korlátlan ura életének, vele korlátlanul nem rendelkezhetik, inkább az élet haszonélvezője, őre. Cselekedeteivel, gondolataival, benső-külső tevékenységével, s képességei által létrehozott alkotásaival azonban az ember szabadon rendelkezik, amint láttuk; ilyenek pl. az eszmei alkotások.

2. *Személyi külső javak:* az ember személyi értékének, törekvésének, munkájának erkölcsi gyümölcse pl. hírneve, öntevékenységgel kivívott becsülete. Ezekkel az ember is, amennyiben természetük megengedi, szabadon rendelkezik.

3. *Külső anyagi dolgok, javak:* az emberen kívül álló s tőle elválasztható külső anyagi, testi dolgok, javak. Az idetartozó dolgoknak több faja van:

[1] Részletesebb eligazítást l. Szladits I. 59—62. §.

1) *Ingatlanok* vagy *ingók* (immobiles, mobiles); ingatlanok, telkek, földterületek, a velük természetes szilárd kapcsolatban lévő alkotórészekkel (fa, termés) együtt. Minden más dolog, amennyiben a törvény másképp nem rendelkezik ingó; ugyanily megszorítással a természeti erők az ingó dolgok közé tartoznak.

2) *Elhasználhatók* (elfogyaszthatók), vagy *el nem használhatók* (consumptibiles, non consumptibiles); a megkülönböztető szempont az egyszeri felhasználásban van; ez történhetik elfogyasztással s ezáltal megsemmisítéssel (pl. élelmiszerek, primo usu consumptibiles); feldolgozással, átalakítással (pl. nyersanyagok, gyapju, len feldolgozásában) vagy elidegenítés útján (pl. pénz tovább juttatásával); *a* törvény ebbe a csoportba is sorozhat egyes dolgokat, amelyek természetük szerint nem tartoznak ide, pl. az árutárban lévő eladásra szánt dolgok.

El nem használhatóknak mondjuk azokat a dolgokat, amelyek egyszeri vagy többszöri használat után át nem alakulnak, el nem vesznek, hanem megmaradnak, pl. könyv, szerszámtárgy stb.

3) *Helyettesíthetők és nem helyettesíthetők* (fungibiles, non fungibiles). Helyettesíthető az ingó dolog, amelyet a forgalomban szám, súly, vagy más mérték szerint szoktak meghatározni, vagyis midőn az egyik a másikat pótolhatja, helyettesítheti. Pl. gabona, tej, gyümölcs, ebből a szempontból a pénz is.

4) *Oszthatók és oszthatatlanok* (divisibiles, indivisibiles). Jogi értelemben csak az a dolog osztható, amely részekre osztva is megtartja részei összességében az egész dolog értékét. Pl. telek, nyersanyagok. Az oszthatatlan dolog alkatrészei önállótlanok, vagyis magukba véve nem tekinthetők önálló dolgoknak. Pl. a gépezetnek egyik alkotórésze, ingatlannál a földbe ültetett fa.

Az önálló értékkel bíró dolgok pl. művészi tárgyak nem helyettesíthetők mással.

Fő- és mellék-dolog viszonylatában beszélhetünk alkotórészről, növedékről, tartozékról.

Az *alkotórész* a dolognak az a része, amelyet a fő dologtól nem lehet úgy elválasztani, hogy az elválasztott rész el ne pusztuljon, lényegében, rendeltetésben ne változzék, vagy a dolog az elválasztott rész értékéhez képest aránytalanul ne károsodjék.

A *növedék* oly alkotórész, amely mint értékgyarapodás később járult a fődologhoz. A növedék természetes, ha a fődolog természetes fejlődéséből áll elő, pl. kinőtt fa, mesterséges, ha mesterséges úton kapcsolódik a fődologhoz, pl. az épület; vegyes, ha természet és emberi erő közreműködésének az eredménye, pl. a gabonatermés.

A *tartozék* a fődologhoz tartozó önálló ingó dolog, amely nem alkotórésze az egésznek, de ahhoz tartozónak tekintik, mert a fődolog célját szolgálja, pl. valamely gyár felszerelési tárgyai.

5) *Uratlan* dolgoknak mondjuk azokat a dolgokat, amelyek senki tulajdonát nem alkotják. Az uratlan dolgok lehetnek *egyáltalában el nem sajátíthatók*, (inalienabiles) pl. fény, levegő;

szabadon álló dolgok (res vacantes), amelyet senki sem tart magáénak, illetőleg nincsenek valakinek birtokában;

elhagyott dolgok (res derelictae) az olyan dolgok, melyeknek birtoklásával a tulajdonos felhagyott, mégpedig avval a szándékkal, hogy a dolog tulajdonáról lemond.

6) *Köz- és nyilvános javak*, (publicae) a közt szolgáló javak, amelyek rendesen hatóságok rendelkezése alatt állanak, pl. közutak, közterek.

7) *Forgalmon kívüli*, vagy korlátolt forgalmú javaknak nevezzük azokat a dolgokat, melyeket a közjog szabályai nem engednek forgalomba hozni, vagyis elidegenítési tilalom alatt állanak.

Dolog-összességnek mondjuk az összetartozó egység gyanánt kezelt dolgokat, pl. könyvtár.

A *vagyon* a vagyontárgyak és vagyonértékű jogok összessége, azok terhével, szenvedő állományával együtt.

A gyümölcs, haszon (fructus) valamely dolog hozadéka, a dologtól elválasztható haszna. A gyümölcs lehet

a) *természetes, polgári, ipari gyümölcs.* α) *A természetes* gyümölcs magának a dolognak természetszerű szaporulata, terménye, pl. valamely fának gyümölcse, állati termékek,

tej, vagy egyéb természeti gyümölcsök, forrásnak a vize, bányák terméke.

β) A *polgári gyümölcs* valamely dolognak jogviszonyból fakadó hozadéka pl. bér.

γ) *Ipari* (szorgalmi) gyümölcsről beszélünk, ha annak létrehozásához emberi munka is hozzájárul. Pl. gabona; jogok gyümölcséről is beszélhetünk, pl. a vadászati jog hozadéka.

b) *függő gyümölcsnek* (pendentes) nevezzük a dologtól még el nem választott gyümölcsöt;

c) az *elvált gyümölcs* (separati) a termő alanytól elválasztott gyümölcs;

d) *beszedett gyümölcs* (percepti) a már betakarított, birtokba vett gyümölcs,

e) *elmulasztott gyümölcs* (percipiendi) a ki nem termelt gyümölcs;

f) a *meglévő és elfogyasztott* (exstantes, non exstantes) gyümölcs fogalmát maga az elnevezés adja meg.

A dolog (vagy jogok) gyümölcseit és hasznait együttvéve haszonvételeknek mondjuk.

A dologra fordított költségek (impensae) lehetnek:

szükséges költségek (necessariae), amelyek a dolog fenntartására, használatára szükségesek;

hasznos költségek (utiles), a dolog értékének növelésére, beruházásra fordított költségek;

fényüzési költségek (voluptuariae), melyeket nem a dolog közhasznú értékének növelésére, hanem egyéni kedvtelést szolgáló célra adnak ki; pl. valamely kertnek dísztárgyakkal való ellátása.[1]

A jog, illetőleg a tulajdon alanya az ember, mert a jog birtoklásának alapja a szabad, független embernek méltósága. Az ember már fogantatásának pillanatától kezdve jogalany, azaz megvan a jogképessége, ha nem is a jog gyakorlására való cselekvőképessége.

Jog alanya nemcsak minden fizikai személy, hanem az úgynevezett erkölcsi, illetőleg törvényesen elismert jogi

[1] Bővebben l. Szladits I. 93 köv. ; Kolosváry Dgj. 12—54.

személy is. A jogi személyek lehetnek magánjogi és közjogi jogi személyek pl. testület, alapítvány, kincstár, törvényhatóság, község, vallásfelekezetek stb.

5. A birtok, birtoklás. (Possesio.)

A magyar szóhasználat a birtok szót a tulajdon megjelölésére is alkalmazza, bár a birtok és tulajdon más-más fogalmat jeleznek. A tulajdon és a birtok rendszerint egybeesik ugyan, de nem szükségképen. A tulajdon ugyanis kizárólagos jogi uralom valamely dolgon; a birtoklás pedig csak tényleges gazdasági kapcsolat valamely személy és dolog között.

A birtoklás ugyanis valamely dolognak hatalmunkban tartása a tulajdonná tétel, illetőleg tulajdonunkba való bekebelezés szándékával.

A birtoklás teljességéhez megkívánt elemek: *a)* hogy a dolgot valaki hatalmában tartja, (jog birtoklása esetén a jogot gyakorolja); *b)* meg legyen a szándék, hogy azt sajátjaként akarja lefoglalni s végül *c)* ne álljon valamely törvényes akadály a birtoklás gátlására.

A sajátul alkalmazott birtoklást *dologbirtoklásnak*; a magunk számára, de más nevében eszközölt birtoklást *haszonvételi birtoklásnak* nevezzük.

A puszta, tényleges hatalmat valamely dolog felett *bírlalásnak* (detentio) nevezzük.

Az általános gazdasági és társadalmi rend és béke követeli s ezért általános erkölcsi elvek javasolják a birtoklás zavartalanságát; ennek megfelelően a polgári és egyházi törvények is védelemben részesítik a birtokost mindazokkal szemben, akik elfogadhatóan nem tudják igazolni a birtoklásnak jogtalanságát.

A birtoklás, különböző változatait tekintve, lehet:

jogszerű (legitima, iuris), vagyis alkalmas szerzési címen (jogalapon) nyugvó, noha egyéb ok miatt tulajdont át nem ruházó, pl. ha valaki (lopott) dolgot vesz, a szerzési cím,

vagyis a vétel alkalmas szerzési cím, de a tulajdont még sem ruházza át;

jogszerűtlen (illegitima, facti), azaz tulajdonszerzésre nem alkalmas címen nyugvó;

jóhiszemű, rosszhiszemű és kétes jogú birtoklás (p. bonae, malae, dubiae fidei), a szerint, amint a birtokos a tárgyat a birtokba vétel kezdetén jóhiszeműen, rosszhiszeműen, vagy a dologhoz való jogán kételkedve tartja hatalmában. A kétes jogú birtoklás, illetőleg rosszhiszemű birtoklás a dolog hatalombantartásának további folyamán is felléphet.

A keresztény erkölcstan a természetjogra támaszkodva, védelemben részesíti a birtoklást, mégpedig elsősorban a jóhiszemű birtokost, de nem igazolja azt a birtoklást, amely nem jóhiszeműen indul s ennek megfelelően szabja meg a birtokos kötelességeit birtoktárgyával, illetőleg a jogos birtokossal szemben.

Ha valakinek kétsége van aziránt, hogy a birtokba vett tárgy saját tulajdona-e, törvényesen kezdi a birtoklást, ha megvan a szándéka, hogy utánakutat a jogos birtokosnak; ha azonban valaki a dologhoz való jogán kételkedve olyan tárgyat vesz birtokba, amely jelenleg másnak hatalmában van, jogtalanul foglalja le magának a dolgot, ha azt az eddigi, illetőleg mostani birtokos tudta és akarata ellenére teszi.

A birtokhoz való jog kétes esetében, másokkal szemben előnyösebb helyzetben van a tényleges birtokos, az ismert elv alapján: in pari causa vel dubio melior est conditio possidentis.

Az általános erkölcsi elvekből következik, hogy a jóhiszemű birtoklás jogos kezdete a törvényesen bekövetkezhető elbirtoklásnak.

6. A szülők és gyermekek vagyoni jogviszonyai.

A szülő és gyermek közti vagyoni jogviszonyt fővonalaiban maga a természetjog határozza meg. A gyermeki és szülői kapcsolat mindkét oldalról bizonyos kötelességeket és jogokat biztosít. Az általános erkölcsi elvek mellett azonban a törvényhozásnak is tág tere nyílik a jogok és kötelességek részletes körvonalozására. Ezek a természetjogokat körülhatároló, részletező törvények lelkiismeretben kötelesznek.

A gyermek, mint személyiség, érvényes jogalanya lehet a vagyontárgyak állagának (dominium directum), mégpedig észbeli tehetségei-

nek, esze használatának kibontakozása előtt is; a szabad öntevékenység kifejlődése előtt a vagyon kezelése a szülőt (gyámot) illeti. A haszonélvezet általában a szülőnek jut a neveléssel járó terhek, gondok s a vagyon kezelése fejében, hacsak a törvény másképp nem rendelkezik.

A gyermek, esze használatának kifejlődése után, a szabad öntevékenység elérésével magábanvéve rendelkezhetik vagyonával, s kezelheti vagyonát, de cselekedeteinek jogi érvényességét illetőleg a törvényes rendelkezések az irányadók.

A gyermek saját munkájával szerzett és a szülőktől kapott javait illetőleg azt kell mérlegelni, hogy milyen viszonylatban végezte munkáját, milyen célra, mily szándékkal adta a szülő a dolgot gyermekének.

A kiskorú gyermek ugyanis *végezhet munkát:*

a) a rendes családi szükségletek biztosítását szolgáló munka keretében;

b) közös vállalkozással a szülővel (tamquam socius);

c) megbízásból, akár otthon, akár a családon kívül (tamquam mandatarius);

d) teljesen önálló, illetőleg különálló munkavállalással.

Az első esetben a gyermek nem követelhet semmit munkájáért, mert arra eltartása és nevelése fejében köteles.

A közös vállalkozással, megállapodással végzett munka gyümölcséből a kiskorú gyermeket megilleti az a többlet, amely az eltartásáért járó összeg levonásával megmarad.

Ha a gyermek szülője megbízásából, vagyis a szülő nevében és veszélyével vállal munkát, akkor a munka gyümölcse, haszna a szülőt illeti, hacsak a megbízás keretén túlmenő munkát nem végzett, vagy saját nevében és saját maga javainak kockáztatásával külön munkát nem vállalt, illetőleg nem teljesített. A gyermeknek ily megbízás jegyében végzett munkájáért való jutalmazását a gyermek és az egész család okosan felfogott érdeke szerint a gondos és előrelátó atyai bölcsesség tudja legjobban elrendezni.

Ha a kiskorú gyermek teljesen önállóan vállal munkát, de otthon tartják el, akkor keresményéből annyit kell adnia szüleinek, amennyivel eltartásáért és a kegyelet megkívánta támogatás fejében nekik tartozik. Ezért, ha a szerzett összeg ennél kisebb, a fent mondottak alapján, rendesen át kell adnia azt a szülőknek.

Ha a szülő a gyermeknek minden megszorítás nélkül *ad valamit*, azzal a gyermek szabadon rendelkezhetik, feltéve, hogy erkölcsileg megengedett dologra használja fel. Ha azonban meghatározott célra kapta a pénzt, pl. szükséges könyvekre, tandíjra, ruhára, akkor csak a jelzett célokra fordíthatja azt.

A zsebpénzt elsősorban avval a szándékkal adja a szülő gyermekének, hogy azt az ő sajátos körülményeiből, az életben elfoglalt társadalmi helyzetéből adódó kiadásokra fordítsa.

Ha a gyermekek a kapott pénzzel, javakkal visszaélnek, s nem szülőktől megjelölt célra fordítják, vagy épen a szülők tudta nélkül ^esznek el s adnak ki pénzt, bűnösségük megállapításánál mérlegelni

kell azt is, hogy a szülők a gyermekük iránti kötelességüket, ha erre a mód és lehetőség megvan, pontosan teljesítik-e vagy sem.

Ha a gyermek a családból teljesen kivált, és saját magát tartja el, akkor a szülők iránti kegyelet parancsolta kötelességein kívül mással nekik nem tartozik, s keresetét magának tarthatja meg.

A magyar magánjog szerint az atya kiskorú gyermekének törvényes képviselője, vagyonának kezelője, általában mindennemű vagyoni ügyletet köthet a gyermek nevében; a gyermek vagyonát rendszerint a jövedelmekről való elszámolás kötelessége nélkül kezeli, de a gyermek készpénzét biztosítani köteles.

A kiskorú, ha tizennegyedik évet betöltötte, szolgálata és munkája által szerzett keresetével szabadon rendelkezhetik, ha fenntartásáról maga gondoskodik.[1]

7. A házastársak vagyonjogi helyzete.

A házassági kötelék a természetadta kötelékek legszorosabbika, amelyben a férj és feleség szinte egy testté, egy lélekké válnak. Ebben az életközösségben a férj a családnak a feje, a feleség pedig a férj segítőtársa, de nem szolgája. Ebből a sajátos kapcsolatból, életközösségből folyik nagy vonásokban a házastársak vagyonjogi viszonya is.

A házassági kötelékben a feleség is megtartja, illetőleg megtarthatja saját javainak tulajdonjogát, de a férjjel közösen vállalt feladatokból neki is vállalnia kell a kötelességek és terhek reá eső részét.

A vagyon kezelője, erre alkalmasabb voltánál fogva, de meg a természetjog alapján is, általában a férj, mint a család feje, s ezért legalábbis avval a vagyonnal rendelkezik, s annak a vagyonnak a kezelője, amely a házasélet közös szükségleteinek ellátására szolgál.

A házassági életben lehetnek:

a) *közös javak*, amelyeket megegyezéssel adnak össze a házasság terheinek fedezésére, vagy amelyek közszerzeményből állnak elő;

b) *hozomány* jellegűek, melyeket (törvényes megállapodás szerint) a feleség, vagy helyette (reá való tekintettel)

[1] A törvényes rendelkezések további előírásait, megszorításait l. Szladits II. 112. §. vagy más magánjogi könyvekben.

más személy a férjnek haszonélvezetre átad a házassági terhek könnyítése végett;

c) *hozományon kívüli javak*, amelyek teljesen a feleség tulajdonában maradnak; ezekhez járulhatnak azok a javak, amelyeket a feleség a házassági kötelékből fakadó kötelességek teljesítésén felül magánszorgalommal szerzett, vagy az őt megillető javakból takarékoskodással gyűjtött, vagy a maga személyére ajándékképen kapott.

A közös javak egyformán mindkettőjüké: a kezelés joga, illetőleg a közös vagyonnal való rendelkezés joga általában a férjet illeti. Különválás esetén felerészben történik az osztozkodás, hacsak törvényes megállapodással máskép nem intézkedtek.

A hozomány állaga a feleség tulajdonában marad, s azt a férj a feleség beleegyezése nélkül nem csökkentheti; kezelése rendesen a férjet illeti; a belőle származó hasznok és gyümölcsök elosztása a mindenkori megállapodástól függ.

A hozományon kívüli saját javak felett a feleség megtartja a teljes tulajdonjogot; általában őt illeti a kezelés joga is s a belőle fakadó haszon; ezért tetszése szerint rendelkezhetik velük, hacsak a törvény máskép nem intézkedik.

A keresztény családi élet szelleme azt javasolja, hogy a törvényesen szabályozott vagyoni jogviszony tiszteletben tartása mellett a kölcsönös szeretet és támogatás szelleme hassa át a házasfeleket, s a feleség odaadó készséggel, engedelmességgel legyen segítségére férjének; evvel szemben a férj kötelessége, hogy felesége részesedjék mindabban, ami társadalmi helyzete szerint megilleti, meg tudjon felelni társadalmi kötelezettségeinek, s ebben foglaltan, meg legyen a lehetősége a sokszor legalkalmasabban ál.ala gyakorolható jótékonykodásra.

Gyakorlati vonatkozásban a következő szempontok igazítanak el. A feleségnek a közös vagyonból és a hozomány hasznaiból szoros joga van a körülményeinek megfelelő tisztességes ellátásra. A tisztességes eltartásban bennefog-

laltatik nemcsak az élelem, lakás, ruha, hanem a megengedett szórakozás és a megfelelő keretben mozgó jótékonykodás is. Ez utóbbi elsősorban a súlyosan nélkülöző szülőkre, testvérekre vonatkozik. E segítségnyujtás történjék először a saját vagyonból, ennek hiányában a közös vagyonból, s ha ez sem áll rendelkezésre, akkor megfelelő mértékben a férj vagyonából, de ebben az esetben a másirányú jótékonyságtól a feleségnek teljesen el kell állnia.

A feleségnek joga van mindannak a követelésére, ami a saját eltartására s a család szükségleteinek fedezésére szükséges. Erre a célra egyes javakat vissza is tarthat, ha ez ellen a férj észszerűen ellenvetést nem tehet. Oly kiadásokat, amelyekről férje engedelmét feltételezheti, maga is tehet.

Ha a férj meghal vagy egyéb okok következtében kiesik a család gondozásának munkájából, ha a törvény máskép nem rendelkezik, a feleségének a családi élet szükségleteinek biztosítására joga van a közös vagyon felhasználására is.

Ha a férj vagy a feleség, minden ok nélkül csökkenti a saját vagy házastársa vagyonát, akkor vét a kölcsönös igazságosság ellen.

Ha a férj pazarlása, tékozlása, vagyoni összeomlással fenyeget, feleségének az őt megillető vagyon törvényes elkülönítésével joga van a különválásra.

A magyar házassági vagyonjog a vagyonelkülönítő és vagyonegyesítő rendszerek bizonyosfokú egyesítéséből áll. Megkülönböztet:

női szabadvagyont, amelyre vonatkozólag a férjnek magában véve sem rendelkezési, sem kezelési joga nincsen, hacsak erre vonatkozólag kifejezett vagy hallgatólagos megegyezés nem jött létre vagy a törvény máskép nem rendelkezik;

hozományt, melyet a feleség vagy hozzátartozója juttat, leköt, a férj számára a házasélet szükségleteinek fedezésére; az ily vagyontárgyakon a házasság idejére a férjet haszonvételi jog illeti. A házasság fennállása alatt a hozományt visszakövetelni nem lehet, mégpedig akkor sem, ha a házastársak különváltan élnek. A járadékhozomány a férjnek beígért, időszakonkint visszatérő szolgáltatás;

közszerzeményt, azaz olyan vagyont, amelyet szerzeményi közösségnél fogva az együttélő házastársak a házasság fennállása alatt különkülön vagy együttesen szereztek. A házasság törvényes megszünésével a közszerző felek követelhetik a házasság ideje alatti vagyonfelszaporodás felének a kiszolgáltatását. A házasság tartama alatt azonban a

közszerzeménynek sem a biztosítását, sem a megosztását követelni nem lehet;

hitbért (magyar magánjogi értelemben *dos*), vagyis azt a vagyont, amelyet a feleség a házassági tartozás teljesítéséért, illetve a hitvesi hűség jutalmaképp kap a férjétől. A törvényes hitbér keretét maga a törvény határozza meg; a szerződési, írott hitbért, amint az elnevezés is mutatja, maga a férj (illetőleg feleség) állapítja meg a másik fél javára.

A hitbér, mivel a házassági tartozás jutalmazása, csak az elhált házasság után jár; a házassági hűség megszegésével a nő elveszti a hitbérhez való jogát.

A hozományra és közszerzeményre vonatkozó vagyoni jogviszonyukat a házas (jegyes) felek házassági szerződéssel szabályozhatják. Érvényességéhez közokirati alak szükséges.

Világi papok és szerzetesek tulajdonjoga. A világi papnak, mint bármely más polgárnak, teljes tulajdonjoga van a *saját*, magával hozott, azaz családi *vagyona* (bona patrimonialia) felett. Ide sorozhatók azok a vagyoni értékek is, amelyeket saját külön szorgalmával, rendkívüli személyes szolgálataival, pl. írás, tanítás útján szerez; hasonlóképen az a vagyonrész, amelyet a szorosan vett egyházi javadalomból jut számára a tisztességes, állásához mért eltartására, vagy amit ebből takarékossággal magától megvont, de amit jogosan felhasználhatott volna (bona casuaria).

A szorosan vett *egyházi javadalom* további jövedelmeit és hasznait súlyos kötelesség terhe alatt a vallásosság és a szeretet jegyében álló kegyes célokra kell fordítania.

Noha a pap az említett saját vagyonnal teljesen szabadon rendelkezik, mégis hivatásánál fogva mások előtt buzgóbban kell szolgálnia a vallásosság és a keresztény szeretet jegyében álló célokat.

Az *ünnepélyes*-fogadalmas szerzetesnek magántulajdona nem lehet; ha volt tulajdona, azt vagy a rendjének, vagy másnak juttatja. Amit az ünnepélyes fogadalmas szerez, rendjének szerzi.

Az *egyszerű-fogadalmas* szerzetes nem veszíti el sem tulajdonát, sem vagyonszerző képességét, de nem rendelkezhetik vele a rend fejének hozzájárulása nélkül.

B) *A tulajdonszerzés módjai.*

A tulajdon szerzése kétféle módon történhetik: eredeti és származékos szerzés útján. A gazdátlan, uratlan dolgok tulajdonjogát *eredeti szerzési módon* (modi originarii acquisitionis), a más tulajdonában levő dolgok tulajdonjogát *származékos szerzési módon* lehet megszerezni (modi derivati acquisitionis). Az eredeti jogszerzésnél nincs szó jogutódlás-

ról, mert uratlan dolgok szerzéséről van szó; a származékos szerzésnél azonban mindíg van jogelőd és jogutód, mert a már tulajdonban levő dolgok átszármaztatásáról van szó.

Eredeti szerzési módok: elsajátítás, találás, növedék, feldolgozás, összesítés, vegyítés, munka.

Származékos szerzési módok: elbirtoklás, átruházás, öröklés.

1. Az eredeti tulajdonszerzési módok.

a) ***Az elsajátítás.*** (Occupatio). Az elsajátítás uratlan, gazdátlan dolgoknak tulajdonba vétel szándékával történő lefoglalása. E lefoglalás által az uratlan dolog a birtokbavétel útján a lefoglaló tulajdonába jut, ha az elsajátítás fogalmában jelzett kellékek megvannak, vagyis ha a dolog valóban gazdátlan, ha megvan a tulajdonbavétel szándéka, és ha személyesen vagy megbízott útján valóban megtörténik a lefoglalás, illetőleg birtokbavétel.

Az uratlan dolgok közé számíthatók az elhagyott dolgok is (res derelictae).

Gyakorlati fontosságú e szerzési móddal kapcsolatban egyes állatok elsajátítása az ú. n. *állatfogás.*

A *háziállatoknak* (animalia mansueta) a szabadságuktól megfosztott és az ember közvetlen szolgálatába fogott állatoknak rendszerint van gazdájuk, tehát nem sajátíthatók el.

Ugyancsak nem lehetnek elsajátításnak tárgyai a *szelidített állatok* (animalia mansuefacta), míg gazdájuk őrizetében vannak. Ha azonban gazdájukat elhagyják, a vissza nem térő állatok (nyúl, hal), lefoglalás tárgyai lehetnek, ha gazdájuk nyomban keresésükre nem indul; a vissza-visszatérő állatok (galambok) elsajátítás tárgyaivá válhatnak, ha visszatérés reménye már nincs meg, általában, ha két-három napig távolmaradnak. Nem szabad azonban másnak állatait erőszakkal vagy csalogatással elvonni gazdájuktól.

Az elszállt méhraj gazdátlanná lesz, ha befogása végett a tulajdonos haladéktalanul nem intézkedik, vagy ha az intézkedést abbahagyja. A méhraj tulajdonosa az elszállt méhrajt két napon belül idegen telken is keresheti és befoghatja akkor is, ha idegen, üres méhkasba vagy kaptárba vonult is, az okozott kárt azonban meg kell térítenie.[1]

[1] Továbbiakat l. Kolosváry Dgj. 240. és M. M. T. 569—570. §§.

Más gazdaságában kártevő állatok (tyúkok, galambok) a kár elhárítása érdekében, ha ez máskép nem lehetséges, leteríthetők, sőt fel is használhatók, ha az okozott kár a felhasznált állat értékével kiegyenlítődik.

A *szabad állapotban* élő vadak, halak stb. általában uratlan, gazdátlan dolgoknak tekinthetők, de az ily állatok elsajátítását rendszerint törvények szabályozzák. A magyar jog szerint a vadászati és halászati jog a földtulajdon alkotórésze, de a vadászati jog gyakorlása a földtulajdonost csak akkor illeti meg, ha ingatlana legalább 200 kat. holdra terjed, vagy ha bekerített kertet, szőlőt vagy állandó szigetet alkot; végül, ha legalább 50 holdnyi területek tulajdonosai összefüggő ingatlanaikat vadászás céljából egyesítik. Minden egyéb területre a vadászati jog gyakorlását haszonbérbe kell adni.

A nem vadászható vadak, pl. hörcsög, menyét, kígyó, béka stb. szabad állatfogás tárgyai, hacsak egyesek a hasznos voltuk miatt ez alól nincsenek kivéve, pl. sün, denevér, egyes madárfajták.

A dúvadakat, ragadozó állatokat bárki, bárhol elfoghatja, vagy elpusztíthatja. Az elejtett vad azonban annak az ingatlannak a tulajdonosáé, akinek a területén a vadat elejtették. A haszonbérbe adott vadászterület tulajdonosának a ragadozó állatok irtására való joga megmarad.

A halászati jog a parti- és a medertulajdonos joga, tehát e jog gyakorlása is őt illeti, ha az a szomszédparti tulajdonosok ingatlanainak sérelme nélkül történhetik. Különben a tulajdonosok csak társulattá alakulva élhetnek jogukkal.

A vadászható vadak elsajátítása csak szabad időben van megengedve; a tilalmi idő megsértése vadászati kihágás; az elsajátítás tulajdonszerzési hatályát azonban ez a körülmény nem sérti.

«Ha jogosulatlan személy űz vadászatot vagy halászatot (vadorzó, orvhalász), vagy egyébként jogosult személy, de ránézve tilos helyen: az elejtett, elfogott állatok felett tulajdonjogot nem szerez és azok az ő birtokában továbbra is uratlanok maradnak mindaddig, míg a vadászatra, illetőleg halászatra jogosult valami módon hozzájuk nem jut. Utcára, közterekre stb. hasonló közhelyekre tévedt vadakat bárki elfoghatja, s azok felett ezzel tulajdont szerez.»[1]

A jogosulatlanul elejtett, zsákmányolt vadért kártérítést kell adni, mégpedig az elejtett vad értéke s a további vadejtés fennmaradó reménye szerint.[2]

b) *A találás* (inventio) szintén a tulajdonszerzés egyik

[1] Kolosváry Dgj. 238.
[2] Noldin, II. n. 388.

módja. A talált tárgyak lehetnek uratlan, elhagyott, elvesztett tárgyak; kincsjellegű tárgyak találása a kincslelet.

Az *uratlan* és *elhagyott* dolgok a találónak teljes tulajdonába mennek át, ha a törvény máskép nem rendelkezik.

Az *elvesztett* dolog a találás által nem jut a megtaláló tulajdonába, mert annak ismert vagy ismeretlen tulajdonosa van. A megtaláló az igazság követelményekép nem köteles a talált dolgot magához venni, és gazdája után kutatni; kötelezi azonban erre a lehetőség szerint a szeretet. Ha azonban a talált dolgot magához veszi, akkor az igazságosság követeli, hogy tulajdonosa után tudakozódjék, illetőleg azt keresse. Míg a tulajdonosra rá nem akad, a dolgot gondosan meg kell őriznie; az evvel járó költségek azonban a tulajdonost terhelik. A talált tárgyakkal kapcsolatos kötelezettségeket rendszerint törvény szabályozza.

Ha a találó megfelelő gondos keresés után a tulajdonost nem találja meg, s erre emberi megítélés szerint már reménye nincsen, akkor, ha a törvény máskép nem rendelkezik, a talált dolog elsajátítás címén tuljadonába jut.

Mivel a jogrend az elhagyott dolgok gazdátlanságát nem vélelmezi, a magyar törvények szerint, aki valamely elvesztett, eltűnt, vagy elrejtett dolgot talál, nem tarthatja azt magánál, hanem nyolc nap alatt köteles az illetékes közigazgatási vagy rendőri hatóságnál bejelenteni. A magát igazoló tulajdonos — az elévülési idő letelte előtt — a maga dolgát visszakövetelheti; az elévülés után, ha a törvény máskép nem rendelkezik, a talált dolog a megtaláló tulajdonába megy át.[1]

Valamely közhatóság, vasút vagy más nyilvános közlekedési intézmény területén talált dolgot az intézet vagy vállalat alkalmazottjának kell átadni. A hatóság vagy intézet meghirdetett záros határidőig a dolgot gondosan megőrzi, ha ez idő leteltével a dolog tulajdonosa nem jelentkezik, árlejtésen tovább adja, s a befolyó összeget a kijelölt alapoknak szolgáltatja be.

Kincslelet esetében kincstalálásról van szó. Kincsen nagyobb kultúrtörténeti, régészeti, vagy benső értékkel bíró

[1] Az M. M. T. e kérdésben azt az újítást tartalmazza, hogy az elveszett ingó dolog megtalálója egy év elteltével megszerzi a dolog tulajdonát, ha találói kötelességeinek megfelel és az elvesztő, vagy az átvételre egyébként jogosult személy ez alatt az év alatt nem jelentkezett. L. 571. § köv.

ingó dolgot értünk, amely régiségénél fogva, azaz az idő nagy távolsága következtében már senki tulajdonának sem tekinthető.

Ingókincs esetében a kincslelőnek azt kell tekinteni, aki a kincsre rátalált, azt felfedezte; ha valamely kutató fogadott munkásokkal dolgoztat, a kincslelőnek magát a kutatót kell tekintenünk.

A kincslelet tulajdonára vonatkozólag rendesen törvények intézkednek. Törvényeink szerint, aki kincset talál, köteles azt nyolc nap alatt a közigazgatási hatóságnak bejelenteni; bejelentett kutatás esetén pedig harminc nap alatt köteles jelentést tenni.

Ha valaki saját tulajdonán akad valamely kincsre, a kincs tulajdonába jut; ha más tulajdonán találja, akkor felerészben az övé, felerészben a terület tulajdonosáé.

Ha a talált kincs 150 forint értéket meghalad, a tulajdon három részre oszlik; egy-egy harmad jut a találónak, a lelőhely tulajdonosának és az államkincstárnak.

Kultúrtörténeti vagy régészeti kincslelet esetében a Magyar Nemzeti Múzeum s a helyi vagy vidéki múzeumokat kiválasztási jog illeti, de a kiválasztott és megtartott dolgok felbecsült értéke szerint a kincsre jogosultakat ki kell elégíteni, illetőleg a kincs értékét meg kell fizetni.[1]

c) ***A növedék*** (Accessio). A növedék is a tulajdonszerzés egyik nemének tekinthető. A növedék ugyanis általában a tulajdonnak nagyobbodása valaminek hozzájárulása, hozzákapcsolódása révén.

A tulajdonszerzés e módja a *gyümölcsre* is vonatkozik, akár állati, akár növényi termék. A gyümölcs, ha arra másnak jogigénye nincsen, akár függő, akár már beszedett gyümölcsökről van szó — a tulajdonost illeti. Nem lesz azonban a tulajdonosé a gyümölcs, ha pl. másnak a tulajdon tárgyában haszonélvezeti joga van.

Aki jóhiszeműen tartja birtokában a gyümölcsöző dolgot, az elválasztott gyümölcs felett (a magyar törvény szerint) tulajdonjogot szerez s az, tulajdonkereset esetén is övé marad. Ez azonban nem áll a rosszhiszemű birtokosra.

Ingatlan növedéke előállhat természetes úton: szigetképződés, mederváltozás (mederhagyás, iszapolás, sodorvány és vízkiszáradás) útján. Az így keletkezett növedék hovatartozását a magánjogi törvények pontosan körvonalazzák.

Mivel a vízmeder a parti telek alkotórésze, a vízmederben kelet-

[1] Továbbiakat l. Kolosváry Dgj. II. 243.

kezett *sziget* (insula in flumine nata) is a parti telek tulajdonosáé. Több parti tulajdonos átellenes ingatlana közé eső szigetnél az új birtok határát a vízfolyás középvonala és a parti tulajdonterületek végpontjaiból a középvonalra húzott merőlegesek jelzik.

Állandó jellegű *folyammeder-elhagyás* (alveus derelictus) esetén a partok tulajdonosai a víz eredeti folyását visszaállíthatják; ha ezt egy évig nem teszik, a növedék a szigetképződés szabályai szerint a parti tulajdonosokat illeti.

Az *iszapolás* (alluvio) a vízfolyás okozta lerakódás, illetőleg a víznek a parttól való eltávolodásával keletkezett növedék, amely a parti tulajdonosok ingatlanának gyarapodását, illetőleg apadását hozza magával.

A *sodorvány* (avulsio) a parti teleknek elsodort, elszakított és más helyen lerakott része; ez az elszakított rész a régi tulajdonosé marad; ha azonban e sodorványon egy évig nem gyakorolja tulajdonjogát, akkor azé lesz, akinek a földjéhez kapcsolta a víz árja; egész tavak, mocsarak, kiszáradása esetében a tulajdonjogra vonatkozólag meghatározott szabály nincsen.[1]

A növedékkép előálló tulajdonszerzés egyik módja ingók esetében a *beépítés* (inaedificatio). Esetei: ha valaki saját anyagával saját telkén, idegen anyaggal saját telkén, saját anyaggal idegen telkén s végül idegen anyaggal idegen telkén épít.[2]

Vegyes természetű növedék a magnak, növénynek idegen földön való beültetése révén keletkezik. Ebben az esetben az az általános elv érvényesül, hogy az ültetvény a meggyökeresedéstől kezdve a telek tulajdonosát illeti; a kártérítés kérdése az ültető jó vagy rosszhiszeműsége szerint igazodik.

d) ***Az összesítés, vegyítés*** (Commixtio, confusio).

Ingóknak ingókkal való mesterséges összekapcsolása összesítés, összetevés, illetőleg hozzáadás (adiunctio) útján történhetik. Az ily egyesítés által az ingó dolgok összekapcsolásából egészen új dolog keletkezik, pl. a drágakövekkel díszített gyűrű. Vegyítés esetén folyékony dolgok egyesítéséről van szó. A helyettesíthető nem folyékony dolgok *keverése* útján egyesíthetők. Pl. a gabonaféléknek a gyüjtő letétben való elraktározása.

Összetevés esetében, ha az összetett részek könnyen szétválaszthatók, az egyes részek az illetékes tulajdonosok birtokába jutnak vissza; ha azonban ez nagyobb kár nélkül nem történhetik az általános szabály szerint: accessorium sequitur principale; a mellékdolog követi a fődolgot; de ilyenkor a mellékdolog tulajdonosát kárpótolni kell a kapcsolt rész értékének arányában.

Keverésnél és vegyítésnél, ha egynemű dolgok egyesítéséről van szó, közös tulajdon keletkezik és a tulajdonosok a hozzáadott rész

[1] Idevonatkozó rendelkezéseket, illetőleg újításokat l. M. M. T. 545. §.

[2] A tulajdonszerzés módozataira vonatkozólag a jelzett esetekben l. Kolosváry Dgj. 277—278.

arányában részesülnek az egyesített dologból; ha pedig különnemű helyettesíthető folyékony vagy nem folyékony dolgok egyesítéséről van szó, akkor a accessorium sequitur principale elv alapján történik az elosztás a megfelelő kárpótlás megadásával.

e) ***A feldolgozás*** (specificatio). Feldolgozáson valamely (idegen) dolognak teljesen új fajú dologgá való átváltoztatását értjük.

Ha valaki saját dolgát dolgozza így át, a keletkezett új dolog természetszerűen saját tulajdonát alkotja. Idegen dolog feldolgozása magábanvéve még nem jelent tulajdonszerzést. Tulajdonszerzés szempontjából akkor állhat elő kétség, ha valaki idegen dolgot a tulajdonos megbízása, beleegyezése nélkül dolgozott, illetőleg alakított át újszerű dologgá. Ha a felhasznált anyag előbbi állapotába kár nélkül visszahelyezhető, a dolog tulajdonosa a sajátját visszakövetelheti.

Ha az átalakítás megtartási szándékkal történt, az új dolog tulajdonjoga a fent jelzett accessorium sequitur principale elv alapján annak jut, aki a gazdasági mérlegelés alapján a fődolgot szolgáltatta a feldolgozásban; ha az új dolog a feldolgozónak a tulajdonába jut, a felhasznált idegen anyagért térítést kell adnia.

f) ***A munka.*** A tulajdonszerzés egyik módja s legáltalánosabb eszköze *a munka*. Ha valaki saját tulajdonában levő dolgot formál vagy gyümölcsöztet munkája révén, a belőle fakadó gyümölcs természetszerűleg a munkást illeti. A munkabér kapcsán kijáró javakról, illetőleg bérről behatóbban a munkabérszerződés ismertetésénél tárgyalunk.

2. A származékos tulajdonszerzési módok.

a) ***Az elbirtoklás*** (praescriptio) hosszas birtoklás által történő tulajdonszerzés.

Valamely dolognak főkép hosszabb birtoklása oly szoros kapcsolatot teremt a birtokos és a birtoktárgy között, hogy annak könnyű megbolygatása, illetőleg a megbolygatás lehetőségének könnyűsége nem kis zavart idézne elő a közrendre és az egyéni birtokosokra egyaránt. Ezért mind a világi, mind az egyházi törvények a hosszas birtoklásnak — meghatározott idő elmúltával — tulajdonszerző erőt biztosítanak. Az elbirtoklásban ugyanis a törvényes idő elmúltával a birtoklás állapota törvényes jogállapottá változik. Hogy e hosszas birtoklás tulajdon vagy egyéb jogok szerzésére vezessen, bizonyos feltételeknek kell érvényesülniök.

1. Az elbirtokláshoz szükséges az erre *alkalmas dolog*, jog (res apta), vagyis kivétetnek az elbirtoklás alól a ter-

mészetük szerint elidegeníthetetlen s az elbirtoklás alól törvényesen kivont dolgok és jogok.

2. Általános erkölcsi szempontból szükséges a *jóhiszeműség a birtoklásban* (bona fides). Ennek szükségessége azon az általános követelményen alapul, hogy senki sem gazdagodhatik másnak vagyonából, vagy jogaiból — alaptalanul, vagy épen rosszhiszemű eljárással.

Újabban a polgári törvények a jóhiszeműséget nem sorozzák be a jogos elbirtoklás lényeges feltételei közé; ez az intézkedés lelkiismeretben is elfogadható, illetőleg kötelező.

E jóhiszeműségen erkölcsi értelemben vett biztosságot értünk a birtoklás jogos voltáról. E jóhiszeműségnek, jóhiszemű birtoklásnak folytonosnak kell lennie, azaz fenn kell állnia a birtokbavétel kezdetén s a birtoklás további folyamán.

Mivel a polgári törvények az elbirtoklás jogszerző erejének lényeges vonását a *hosszú idejű* zavartalan birtoklásban látják, a folytonosságot is elsősorban a zavartalan birtoklás idejére vonatkoztatják.

A jóhiszeműség a birtoklásban *megszakad*, megtörik (rumpitur), ha a birtoklás megszűnik, ha abból a birtokost kiemelik, vagy ha a tulajdonos tulajdoni keresetet indít;

a birtoklás csak *szünetel* (dormit), ha új lehetőség esetén tovább folytatódik, s nem kell újból kezdeni; pl. szünetelhet, illetőleg szünetel a birtoklási folyamat, ha a birtokló törvényes képviselője lesz annak, aki ellen az elbirtoklás folyik.

Ha az elbirtokolt dolog telekkönyvezés tárgya, az elbirtoklás telekkönyvi bejegyzése kérhető.

A birtoklásban következő jogutód javára az őt megelőző jóhiszemű elődbirtoklása az utód javára beszámítható.

3. Szükséges a *törvényes (jogszerű) szerzési cím* (titulus), amelynél fogva valaki a dolog birtokába jut.

Ez a szerzési cím lehet forma szerint fennálló, de valójában jogot még sem átruházó (coloratus); vagy fennállónak tartott, de mégsem fennálló (existimatus), vagy a hosszú birtoklás folytán feltételezett (praesumptus).

4. Szükséges továbbá a dolog *tényleges birtoklása* (possessio), vagyis a dolognak a sajátunkká tevés szándékával való magunknál tartása, jogok birtoka esetén azok gyakorlása.

5. Hogy az elbirtoklás joghatályt nyerjen, szükséges, hogy a birtoklás a törvény által *meghatározott ideig* tartson.

Az elbirtoklásához szükséges idő a magyar magánjog követelménye szerint harminckét év; kivételes elbirtoklási időt szab a törvény

az állammal és az egyházakkal szemben; az állammal szemben száz évet, az egyházi testületekkel szemben negyven évet állapít meg.[1]

Az elbirtoklásra vonatkozólag az Egyház elfogadja az állami törvényeket, de avval a különbséggel, hogy a Szentszékhez tartozó ingatlanok, értékes ingók, jogok és keresetek elbirtoklásához száz év, más egyházi erkölcsi személyekhez tartozó ugyanilyen dolgok elbirtoklásához harminc év szükséges, és az egyházi törvény szerint az elbirtoklás hoz nemcsak a birtoklás kezdetén, hanem az egész előírt idő alatt jóhiszeműség szükséges. Az egyházi törvény kiveszi az elbirtoklás tárgyai közül:

az isteni eredetű, vagy csak pápai privilégium útján szerezhető jogokat,

az olyan lelki jogokat, melyek laikusok által nem szerezhetők meg, ha részükről való elbirtoklásról van szó;

az egyházi tartományok, püspökségek, plébániák biztos határait;

a misestipendiumokat és mise-kötelezettségeket,

az egyházi javadalmat szerzési cím nélkül;

a vizitáció-jogot és engedelmességi kötelességet oly értelemben, hogy nem engedi meg, hogy valaki egyáltalában ne legyen vizitálható, vagy senkinek alá vetve ne legyen;

végül a püspöknek beszolgáltatandó katedratikumot.

Magánszemélyek tulajdonában levő szent dolgok magánszemélyek által elbirtokolhatók, de egyházi jogi személy birtokában levők csak más jogi személy által szerezhetők meg elbirtoklás útján.

Az elbirtoklásához szükséges elemek az *elévülésnél*, azaz a kereseti jog, követelések, illetőleg tartozások megszüntetésében a következőképen módosulnak:

1. fenn kell állnia az elévülés alá eshető jognak, illetőleg kötelezettségnek;

2. a joggyakorlás hiányának, *illetőleg a teljesítési sürgetés* elmaradásának;

3. a jóhiszeműségnek, vagy úgy, hogy valaki jóhiszeműleg nem tartja fennállónak a kötelezettséget, vagy pedig úgy, hogy jóhiszeműleg várhatja annak sürgetését;

4. az elévülés létrejöttéhez is szükséges a törvény által megállapított idő elmúlása. A törvénynek az időre vonatkozó rendelkezése rendszerint csak azt jelenti, hogy az elévüléshez szükséges idő eltelte után a követelés bíróilag többé nem érvényesíthető, de a lelkiismereti kötelezettség továbbra is fennmarad. A magyar magánjogban az elévülés ideje általában 32 esztendő.[2]

b) ***Az öröklés.*** (Successio hereditaria.) A tulajdonszerzés sajátos módja az öröklés, melynél fogva az elhalá-

[1] A M. M. T. idevágó újításait a 604. §. tartalmazza.

[2] Egyes követelések elévülésére kiszabott rövidebb időt és az elévülés félbeszakadására vonatkozó szabályokat l. Szladits II. 83. §.

lozott tulajdonos vagyona mások tulajdonába megy át. A tulajdonszerzés, illetőleg tulajdonjuttatás e módja kapcsolatos a magántulajdon intézményével, annak mintegy kiegészítő része. Az öröklés — kivéve a szerződési örökösödést — egyoldalú jogügylet. Szoros értelemben ugyanis az öröklést általában nem mondhatjuk szerződésnek, mert nem áll fenn a kölcsönös megegyezés.

Az öröklés rendjét, módját mindenütt pozitív törvények szabályozzák.

α) ***Az öröklés módja, alanya és tárgya.*** Az öröklés általában az örökhagyó kifejezett végakarata szerint (ultima voluntas) történik; ennek híján a törvény szabályozza. Az öröklés lehet

1. *végintézkedésen, azaz végrendeleten, vagy öröklési szerződésen nyugvó öröklés* (successio testamentaria),

2. *törvényes öröklés* (successio legalis, ab intestato), amikor a törvény állapítja meg, kiknek jussanak az elhúnytnak javai;

3. *kötelesrész-juttatás*, amikor megállapított vagyonrész akkor is a törvény által meghatározott örökösöknek jut, ha a végrendelkező másképen intézkedett.

Az örökhagyó végakarata többféle módon nyilvánulhat meg, mégpedig

1. végrendelet útján, amely az örökhagyó egyoldalú intézkedése (testamentum),

2. halál esetére szóló ajándékozással (donatio mortis causa),

3. kötött örökösödési szerződés útján (pactum hereditarium).

A vagyonáról végrendelkező ember az *örökhagyó* (testator); az örökhagyó vagyonának részesei az örökösök, hagyományosok.

A törvényes örökösök, a vagyonnak a törvény által meghatározott részesei: a *rokonok*, a *házastárs* és az *államkincstár*.

A kötelesrészre jogosultakat is a törvény határozza meg; ezek általában: az ivadékok és a szülők.

A végintézkedésen nyugvó öröklés részeseit maga az örökhagyó határozza meg. A természetjog alapján az örökhagyónak annyit kell juttatnia gyermekeinek, hogy társadalmi állásukhoz mérten megélni tudjanak; feleségének és testvéreinek pedig súlyos kötelezettség terhe mellett annyit kell juttatnia, hogy súlyos nélkülözést ne szenvedjenek.

Az örökhagyó teljes vagyonát *hagyatéknak* nevezzük; az örökösökre jutó tiszta vagyon az *örökség*; *hagyománynak* nevezzük az örökölt egyes vagyontárgyakat, amelyekre semmiféle teher nem nehezedik. A hagyomány vagy dologi vagy kötelmi hagyomány; az előbbi közvetlenül száll át a hagyományosra, az utóbbinak szolgáltatására a hagyományosnak követelési joga van az örökössel szemben.

β) ***Az öröklés feltételei.*** Az általános öröklési képességen kívül az öröklés lehetőségének feltételei:

1. *az örökhagyó halála* s az örökös életben maradása, vagyis az örökhagyónak túlélése; nem örökölhet az örökös, aki az örökhagyó előtt meghal;

2. *az örökség elfogadása*; az örökséget ugyanis az örökség megnyíltakor az örökös visszautasíthatja, vagy pedig már az örökhagyó életében lemondhat róla.

Az örökségből kiesik, aki arra magát érdemetlenné, méltatlanná tette. A bírói gyakorlat szerint méltatlan az örökségre:

1. aki az örökhagyó életére tört;

2. aki az örökhagyó végakaratát jogtalanul megmásítani akarta (pl. csalással, erőszakkal);

3. az a házastárs, aki a házasság erkölcsi alapját durván megsértette (bigamia).

γ) ***A törvényes öröklés.*** Ha valaki vagyonáról, vagy annak egyes részeiről nem végrendelkezett, akkor az örökség elosztása a törvény szabályai szerint történik. Törvényes örökösök elsősorban az örökhagyó *gyermekei*. A törvényes, örökbefogadott, törvényesített gyermekek egyenlő arányban örökölnek; ha az egyik közülük meghalt, akkor

annak gyermekei örökölnek egyenlő részben (a meghaltra eső részre vonatkozólag), vagyis az öröklés törzsönkint történik; törvénytelen gyermek csak anyja után örököl.

Ha az örökhagyónak gyermekei, azaz lemenő örökösei nincsenek, akkor az öröklés rendje attól függ, hogy ági vagy szerzeményi vagyonról van-e szó. Az ági vagyon — ivadék híján — a legközelebbi ágbeli felmenőre száll, ha ez már nem él, ennek ivadékai törzsönkint osztozkodnak. A szerzeményi vagyont lemenő örökös híján a házastárs, házastárs híján felerészben az atya, felerészben az anya örökli; ha egyik meghalt, részét ivadékai törzsönkint öröklik.

A *feleség*, aki férjét elvesztette, élvezi az özvegyi jogot, vagyis a törvény neki juttatja a leszármazók örökségének haszonélvezetét.[1]

A kötelesrészre jogosultak az ivadékok, ezek leszármazói, ivadék hiányában pedig az örökhagyó apja, anyja.

A kötelesrész a törvényes örökségként járó vagyon fele. Az örökhagyó a kötelesrészre jogosultakat végintézkedésében törvényes okból kitagadhatja.[2]

δ) ***A végintézkedés módja.*** A végintézkedés halál esetére szóló rendelkezés; lehet végrendelet vagy örökösödési szerződés.

A végrendelet az örökhagyó (végrendelkező) végakaratát kifejező egyoldalú jogügylet, s ezért azt életében vissza is vonhatja; az örökösödési szerződés azonban követi a szerződés általános szabályait, s ezért megmásításához, megváltoztatásához a másik fél beleegyezése szükséges.

A végintézkedést tartalmazó végrendelet, az örökösödési szerződés, s a halál esetére szóló ajándékozás szigorú alakiságokhoz van kötve.

A végrendelet alakisága szerint lehet : *közvégrendelet*, *magánvégrendelet* (írásbeli, szóbeli, közjegyzőnél letétbe

[1] E jog különböző megszorításait l. Szladits II. 1418. §. IV. Hanauer 129.
[2] A kitagadás okait l. Szladits II. 123. §. 8.

helyezett írásbeli végrendelet, kiváltságos végrendelet, azaz rendkívüli körülmények szerint szabályozott végrendelet).[1]

Az alakiság hiánya érvénytelenséget von maga után; lelkiismeretben azonban ez csak akkor válik kötelezővé, ha bíróilag kimondották.

c) ***Az átruházás, átadás.*** (Traditio.) Az átruházás ingó dolognak érvényes jogcímen nyugvó, külsőleg kifejezésre jutó átadási ténye.

Az átadásnak tehát két mozzanata van: a jogalapon nyugvó átadási megegyezés és a tényleges birtokba juttatás. A tulajdon átruházás történhetik *ajándékozási szándékkal* (animo donandi), tartozásra való *teljesítés céljából* (animo solvendi) vagy valamire való *kötelezés szándékával* (animo credendi).

Az átadás történhetik kézhez-adással; ha a dolog az új tulajdonos (átvevő) birtokában van, az átadás kijelentésével (brevi manu traditio); a dolog bírlalatának fenntartásával (pl. a megvett óra az órásnál marad, hogy még valamit javítson rajta), végül birtok-átutalás révén, mikor is a harmadik személy birtokában lévő dolog az új tulajdonos tulajdonába megy át.

Ingatlan átruházása megelőző érvényes jogügyleten nyugvó telekkönyvi bejegyzéssel történik.

Ingó és ingatlan dolgok átruházási jogalapja általában a *szerződés*. Mivel a szerződés a vagyonforgalom legáltalánosabb eszközlője s mivel alaki szerkezete tüzetesebb megvilágításra szorul, ezért a szerződésekről behatóbban tárgyalunk.

C) *A szerződések.* (Contractus.)

1. A szerződés fogalma és fölosztása.

A szerződés kötelemfakasztó tényállás.

A kötelem a követelést és tartozást egységesítő fogalom: a kötelmi jogviszonynál fogva ugyanis az egyik fél, a hitelező, a másik féltől, az adóstól bizonyos szolgáltatást követel. A kötelem tehát — tárgytartalmi vonatkozásában — a követelés-tartozási jogviszony rendezésére irányuló szolgáltatási kötelezettség. A szerződés mindig kétoldalú jogügylet, melyben ajánlattevő és elfogadó szerepel.

[1] A további szükséges ismereteket l. Szladits II. 417. köv.

A szerződés, mint kötelemfakasztó tényállás, kettőnek vagy többnek egymásközti megegyezése valamely szolgáltatás teljesítésére, vagyis valaminek adására, megtételére, vagy meg nem tételére, illetőleg tűrésére.

A szerződés lehet: 1. mint jog-átruházó, illetőleg kötelezettséget fakasztó tényező

egyoldalú (c. unilateralis),

kétoldalú (bilateralis, synallagmaticus), amint a szerződésből csak az egyik félre, vagy mind a két félre kötelezettség hárul; ez utóbbi esetben mindkét fél hitelező is, adós is, pl. az adás-vételben;

2. a joghatás kiváltása szempontjából lehet *consensualis*, azaz a joghatást puszta akarat-kijelentéssel kiváltó, pl. bérlet, munka-szerződés, kezesség,

avagy *reális*, joghatást csak átadással fakasztó *szerződés*, pl. a letét, a haszonkölcsön;

3. *kötelező szerződés*, és *dologi, megvalósító szerződés*; az előbbi jogot ád a szolgáltatás követelésére, az utóbbi a végbevitt jószágcsere által megvalósított kötelem, pl. az úgynevezett reálvétel, az árunak és árnak közvetlen kicserélése előzetes kötelező szerződés nélkül; e megvalósító szerződés jogi következményei ugyanazok, mint a kötelező szerződés által eszközölt, illetőleg teljesített szolgáltatás következményei;

4. *kifejezetten, formaszerűen kötött* (formaliter initi), vagy *szerződésszerű tényállásokon nyugvó* (burkolt, erőbeli) szerződés, pl. a vállalt hivatalból fakadó kötelmek, illetőleg kötelezettségek;

5. *alakszerű* szerződés, ha bizonyos alakszerűséggel kötik, amely vagy a szerződés érvényességéhez szükséges, vagy bizonyítási eszközként használható, vagy pedig bizonyos előnyöket biztosít;

6. *ingyenes vagy visszterhes* (gratuitus, onerosus), amint csak az egyik, vagy mindkét szerződő félre előnyt nyújtó, pl. az előbbire a kölcsön, az utóbbira a bérlet;

7. *nevesített*, ha sajátos, intézményesített névvel jelölik (nominati), amilyenek az úgynevezett tipikus szerződések, pl. bérlet, adás-vétel, haszonkölcsön stb., *sajátos* névvel nem rendelkező szerződések atipikus szerződések (innominati), amelyeknek külön nevük nincs s a következő formulákban fejezhetők ki: do ut des; do ut facias; facio ut facias; facio ut des;

8. *biztos tényeken nyugvó*, ismert hatású (c. certi eventus), vagy pedig bizonytalan eseményeken nyugvó, bizonytalan kimenetelű szerződések (incerti eventus), pl. szerencsejátékok, fogadás.

Felosztható a szerződés a köteles *szolgáltatás tárgya* szerint is.

2. A szerződés elemei.

a) *A szerződésben kikötött szolgáltatás tárgya.* A szerződésben kikötött szolgáltatás tárgyának lehetségesnek, meglevőnek, sajátul bírtnak, meghatározottnak, illetőleg meghatározhatónak, szoros jogon le nem kötöttnek, tisztességesnek, forgalomba helyezettnek s valamiképen értékesíthetőnek kell lennie.

1. *Lehetséges*, ha fizikailag és erkölcsileg teljesíthető; senki sem kötelezheti magát lehetetlen dologra. A szolgáltatási képtelenség, lehetetlenség lehet mindenkire vonatkozó (abszolút), vagy pedig viszonylagos (relatív), azaz meghatározott egyén számára fennálló.

Ha valaki rendkívüli, erejéhez mérten aránytalanul nagy, vagy épen heroikus, azaz hősi cselekedetre külön kötelezi magát, a szerződés érvényes.

Ha a vállalt szolgáltatás osztható, és csak részben teljesíthető, teljesíteni kell azt részben;

ha valaki rosszhiszeműen idézi elő a teljesítés lehetetlenségét, a felmerülő kárért felelős.

2. A szolgáltatás tárgya *meglevő* lehet a valóságban, vagy legalább reményben (pl. fakadó gyümölcsben); nem létező dolgot senki sem adhat másnak.

3. Csak *sajátul bírt* dolog lehet a szolgáltatás tárgya, mert senki sem adhat másnak olyan dolgot, ami sem a jelenben, sem a jövőben nem az övé, vagy nem lehet az övé; a szolgáltatást ígérő fél azonban vállalhatja azt a kötelezettséget, hogy kieszközli a jelenleg mások tulajdonában lévő dolog átadását; ezt azonban azzal a feltétellel kell vállalnia, hogy az átadás elmaradásával a kárt téríteni fogja.

4. Ha a szolgáltatás tárgya nem *meghatározott*, vagy legalább megfelelően meg nem határozható, akkor a szerződés bizonytalanná válik.

5. Amivel valaki másnak már *tartozik*, az nem lehet új szerződéskötés tárgya ugyanavval a féllel szemben; szabad azonban az egyiknek tett szolgáltatásért kikötött díjat mástól is elfogadni, akinek érdekében ugyanavval a teljesítménnyel szolgálatot tesz, pl. ha valaki egy úttal kapcsolatban kettőnek az ügyét is elvégzi, mindkettőtől külön-külön fogadhat el díjat, mert ezáltal egyik ellen sem követ el jogtalanságot.

6. *Tisztességes* a szolgáltatás tárgya, ha erkölcsileg jó, s törvénybe nem ütközik. Hogy a tisztességtelen szolgáltatás feltétele alatt kötött szerződés érvényes-e, s a tisztességtelen dolog teljesítése esetére kikötött szolgáltatást, pénzt meg kell-e adni, attól függ, hogy

a) meg nem engedett feltétellel kötött szerződésről van-e szó, pl. adok 100 pengőt, ha megölted ellenségemet;

b) vagy pedig tisztességtelen dologról, tisztességtelen célból (de re turpi, ex causa illicita) kikötött szolgáltatásról van-e szó, pl. adok 100 pengőt, hogy megöljed, hogyha megölöd ellenségemet, vagy pl. ígérek 100 pengőt ellenségem megöléséért.

Az első esetben a szerződők a szerződést megengedett dologról, a teljesítendő fizetésről kötik, de felfüggesztő feltétellel; a megkötött szerződés a feltétel teljesítése előtt, vagyis a gyilkosság megtörténte előtt, érvénytelen; a gyilkosság véghezvitele után érvényes (hacsak a törvény semmissé nem nyilvánítja).

A második esetben a szerződés érvénytelen, mert tárgya tisztességtelen, ezért mielőtt a tisztességtelen dolgot elkövették, egyik fél sem tartozik a szerződés teljesítésére, hanem köteles attól elállni;

ha az ajánlatot tevő fél a kikötött pénzt már átadta, azt vissza kell

szolgáltatni, mert a tisztességtelen cselekmény nem lehet kötelező szolgáltatás tárgya;

ha a kikötött szolgáltatás mindkét részről tisztességtelen, azaz bűnös cselekmény, pl. gyilkosságot ígérek, ha házasságtörést követsz el, semmiképen sem jelentkezhetik szolgáltatási kötelezettség, még akkor sem, ha az egyik fél a kikötött cselekedetet véghez is vitte;

ha a rossz cselekedet megtételéért valami anyagi jót, pl. pénzt kötnek ki, akkor egyesek szerint a megtett rossz cselekedet után sem áll fenn a kötelezettség a pénz, illetőleg kikötött bér átadására; de nagynevű tudósok tekintélyes csoportja az ellenkezőjét vallja, s a bűncselekmény elkövetése után fennállónak tartja a kötelezettséget a kikötött bér megfizetésére. «Ebben az esetben az erkölcstanítók kötelezik a másik félt, hogy az ígért bért adja meg s felhatalmazzák azt, aki a bűnös szolgáltatást teljesítette, hogy kikötött bérét követelhesse és megtarthassa.» «Contractu autem iam impleto, i. e. posita actione inhonesta alter contrahens pretium solvere debet, alter vero illud licite exigere et retinere potest».[1] A Poenitentiaria 1822 április 23-án kijelentette, hogy a meretrix a meretricium bérét követelheti és megtarthatja. A moralisták nagyobb részének ez állásfoglalása azon alapszik, hogy jóllehet az ilyen szerződés a teljesítés előtt érvénytelen és így felbontható és felbontandó lett volna, a bűnös cselekedetnek tényleges teljesítésével új szerződés (contractus novus, innominatus; facio, ut des) keletkezik, mely bensőleg nem rossz. Mind az egyik, mind a másik fél tekintetbe veszi ugyanis a bűnös teljesítéssel járó nehézségeket, áldozatokat, kellemetlenségeket, veszedelmeket, melyeket pénzben megbecsülni lehet s magában véve nem erkölcstelen. A bért ígérő fél kezdettől fogva e reális áldozatokért akarta fizetni a kikötött összeget, mikor tehát a szolgáltatás megtörtént, a bért meg kell adni.»[2]

7. *Forgalomba helyezettnek*, azaz forgalmi cikknek kell lennie, nem lehetnek ugyanis szolgáltatás tárgyai a természetüknél fogva forgalmon kívül eső dolgok és a törvény által forgalomból kivett cikkek.

8. Valamiképen *értékesíthetőnek*, vagyis az ember javára felhasználhatóknak kell lennie; ilyenek nemcsak testi dolgok lehetnek, hanem lelki dolgok is, csak ne legyen szó simoniás kötelemről.

b) ***A cselekvőképes személyek.*** (Personae habiles.) A természetjog alapján szerződést csak az köthet, aki esze használatára jutva önálló szabad tevékenység fokára

[1] Noldin, II. n. 538.

[2] L. Jehlicska, A modern polgári jog és a kath. keresztény erkölcstudomány. 274. 5.

emelkedett; a szerződésben ugyanis jogátadásról, illetőleg kötelességvállalásról van szó, ehhez pedig megfontolt akarati tevékenység szükséges.

Ezért teljesen alkalmatlanok szerződéskötésre a csecsemők, az eszük használatára még el nem jutott gyermekek, az eszük használatában állandóan, vagy ideiglenesen akadályozottak; alkalmatlanok továbbá *mindazok, akiknek ezirányú képességét* a törvény *elvonja, illetőleg*, akiket a törvény *cselekvőképtelenné* nyilvánít.

Törvényeink szerint cselekvőképtelen, azaz sem szerződést nem köthet, sem egyéb jognyilatkozatot nem tehet:

1. aki 12. életévét még be nem töltötte,

2. aki elmebaj, múló elmezavar, vagy öntudatlanság miatt a szükséges értelmes akarati elhatározásra nem képes, amíg ez az állapota tart.

Korlátoltan cselekvőképes:

1. a kiskorú, aki 12. életévét betöltötte;

2. az elmebetegség, gyengeelméjűség, süketnémaság vagy tékozlás miatt gondnokság alá helyezett teljeskorú.

Az ily korlátoltan cselekvőképes személy törvényes képviselőjének hozzájárulása nélkül magát le nem kötelezheti, és jogokról le nem mondhat, de ránézve teherrel nem járó jogügylet útján jogokat szerezhet, s kötelességektől mentesülhet.

Korlátlanul cselekvőképes, kivéve ha cselekvőképtelen állapotban van, az önjogú ember, aki nagykorú és nincs gondnokság alá helyezve. Nagykorú az, aki 24. életévét betöltötte, vagy aki a házasságkötéssel, vagy nagykorúsítással nagykorúvá lett.[1]

Ha a kiskorúak cselekvőképességüket illetőleg szándékosan megtévesztenek másokat, akkor kötelesek mostani vagy jövőben nekik jutó javakból az így okozott kárt megtéríteni; ha jóhiszeműleg járnak el, élhetnek a törvény által nekik nyújtott előnnyel minden mostani és későbbi kötelezettség nélkül.

c) ***A szerződési beleegyezés.*** (Consensus.) A jogátruházó beleegyezésnek, megegyezésnek bensőben valóban meglevőnek, azaz igaznak, megfontoltnak, szabadnak, kölcsönösnek és kellőkép kinyilvánítottnak kell lennie. Ezek az elemek határozzák meg ugyanis a jogügyleti akarat valóságát és teljességét.

1. Bensőnkben *meglevő*, azaz igaz az akarati beleegyezés

[1] Részletesen l. Szladits I. 136. köv. ; M. M. T. 8. §. köv.

s így fennáll a felek egybehangzó akarata, ha megvan a kötelemvállalás szándéka. Aki kötelezettségvállalási szándékkal köt szerződést, érvényesen teszi azt még akkor is, ha egyúttal megvan az akarata, hogy azt nem teljesíti; ez a kettő ugyanis nem zárja ki egymást, hacsak ezt külsőleg ki nem fejezi, mert ez annak a jele volna, hogy nem akar szerződést kötni.

2. *Teljesen tudatos* és *szándékos* a beleegyezés, ha az értelem és az akarat működésében nincsenek gátlások; nem elegendő a félig tudatos beleegyezés.

A megfontolást gátolhatja a tévedés (error) és a csalárd megtévesztés, azaz félrevezetés (dolus); a szabadságot csökkentheti, korlátozhatja a külső erőszak s a félelem.

A tévedés lehet szerződésre okot szolgáltató, azaz a szerződést megelőző (antecedens), vagy pedig szerződési beleegyezést kísérő (concomitans); az előbbi tévedésből kötött szerződés, az utóbbi tévedéssel kötött szerződés.

A tévedés lehet lényeges és mellékes.

Lényeges tévedés fennállhat a szerződési forma körül, pl. ha az egyik fél ajándéknak gondolta a dolog átadását, a másik pedig adás-vételnek;

a szerződés tárgya körül, pl. ha valaki gyémánt gyanánt üveget vesz ;

a szerződés indító oka körül (motivum principale) s lényeget érintő tulajdonság körül (qualitas substantialis); lényeges lehet a tévedés valamely melléktulajdonság körül is, ha olyan nélkülözhetetlen feltételként szerepel a szerződéskötésben, amely nélkül a szerződés nem is jött volna létre, pl. ha valaki avval a kikötéssel veszi meg a bort, ha az nem új, hanem ó-bor.

Mellékes (accidentalis) a tévedés, ha nem a főindító ok, hanem egyéb ösztönző okok körül áll fenn, vagy csak mellékes tulajdonságra vonatkozik.

A *személy körüli* tévedés lehet lényeges vagy mellékes; mindig lényeges a személy körüli tévedés a házasságkötés-

ben, de egyéb szerződésekben is, ha a személy főindítóokként szerepel, pl. az ajándékozásnál, s általában véve az ingyenes szerződésekben; rendszerint nem lényeges a személy körüli tévedés a viszonos szerződésekben.

α) ***A tévedés kihatása a szerződés érvényességére.*** 1) A szerződésre okot szolgáltató, azaz *lényeges megelőző tévedés* a szerződést mindíg érvénytelenné teszi; ilyenkor tudniillik a szerződés tévedésből jön létre.

2) *Lényeges kísérő tévedéssel* kötött szerződés szintén érvénytelen, pl. ha valaki bort akar venni, s olajat kapott; a vétel még akkor is érvénytelen, ha az olajat is megvette volna, ha erről felvilágosították volna.

3) *A mellékes körülményre* vonatkozó akár megelőző, akár kísérő tévedés általában nem teszi érvénytelenné a szerződést; ha ily kisebb tévedés is érvénytelenítené a szerződést, nagyon megzavarná a gazdasági és társadalmi élet békéjét és biztonságát.

A rosszakaratú, csalárd megtévesztés hatása azonos az egyszerű tévedés hatásával.

Az ily csalárd megtévesztésből kötött viszonos szerződés, ha a megtévesztés nem lényeges dologra vonatkozik, érvényes, de a megtévesztett fél a szerződést felbonthatja, az így kötött ingyenes szerződés pedig érvénytelen.

Ha a megtévesztés harmadik személy részéről történt, a szerződés nem bontható fel, hacsak az egyik fél össze nem játszott a megtévesztővel, de a tévedésbe ejtő harmadik személy köteles az ezáltal okozott kár megtérítésére.

β) ***Az akarat szabadságát gátló körülmények.*** Az akarat szabadságát gátolja a teljes *külső fizikai kényszer*. Az ily abszolút erőszakkal kicsikart szerződés semmis.

Erkölcsi értelemben erőszaknak tekinthetjük a *félelmet;* a félelem kihatása a szerződési akaratra vonatkozólag a következőképen alakul:

az a félelem, mely *megzavarja* az ember *ítélőképességét* (timor), a szerződést semmissé teszi;

1) a *nem jogtalanul keltett félelemből kötött* szerződések általában érvényesek, és nem bonthatók fel, mert ez a tudatosságot, megfontoltságot s a szabadságot nem korlátozza;

2) a *jogtalanul keltett súlyos* (valószínűleg a nem súlyos) félelemből kötött szerződés, ha a félelemkeltés a beleegyezés kicsikarására irányult, a szerződést nem teszi érvénytelenné, de az így létrejött szerződés a szenvedő fél részéről felbontható.

Érvénytelenné teszi az ily félelem az egész életre lekötő felbonthatatlan szerződéseket, a házasságkötést és a szerzetesi fogadalmat, valamint az ingyenes szerződéseket, pl. ajándékozást, mert ezekhez a legteljesebb szabadság szükséges.

Érvénytelen a súlyos félelemmel kierőszakolt, pusztán külsőleges beleegyezés, pl. ha a rabló halállal fenyeget valakit, ha nem adja elő pénzét, a megtámadott fél beleegyezése, ha pusztán külsőleges, érvénytelen.

3) A *jogtalanul keltett kisebb félelemből* kötött szerződés, ha a félelemkeltés a szerződés *kicsikarására* irányult, a külső fórum előtt érvényesnek veendő, lelkiismeretben azonban az ingyenes szerződés valószínűleg érvénytelen, a visszterhes szerződés pedig felbontható.

4) *Ha valaki jogtalanul előidézett akár súlyos, akár nem súlyos, de nem a szerződés kicsikarására* irányuló félelemből köt mással szerződést, a szerződés felbontható, ha a félelemkeltés az egyik szerződő fél részéről történt, de nem bontható fel, ha a félelemkeltés a szerződő felek összejátszása nélkül harmadik személy részéről ered.

3. A beleegyezés *kölcsönös*, ha mindkét fél részéről azonos tárgyra vonatkozólag fennáll, vagyis ha az egyik részről tett ajánlatot a másik elfogadja.

Ennek a megegyezésnek valamiképen együttesnek kell lennie; ha nem ugyanabban az időpontban találkozik a két akarat, legalább is erkölcsileg egybe kell fonódniok. Amíg az ajánlattevő szándék az egyik részről fennál, addig a másik azt elfogadhatja, illetőleg addig kell elfogadnia; ezért lehetséges bizonyos időbeli eltolódás az ajánlat és az elfogadás között, de a végén a két szerződő szándéknak találkoznia kell. Az ajánlattevő meghatározhatja az időpontot, amíg az ajánlatát az elfogadóval szemben fenntartja. Ha pontos időt nem ad meg, akkor

az ajánlat mindaddig fennáll, amíg az ajánlattevő ezt a szándékát vissza nem vonja, vagy amíg a törvény vagy szokásjog fennállónak nyilvánítja.

Ha megbízott útján történik az elfogadás, a szerződés joghatása akkor áll elő, amidőn a megbízott az ajánlatot elfogadja.

4. *Külsőleg kinyilvánított* a szerződés, ha a felek arról tudomást szerezhetnek, illetőleg ha a felek szerződéskötési szándékuknak kifejezést adhatnak vagy adnak. A pusztán benső beleegyezés nem elégséges. A szerződési akarat kinyilvánításának módja természetjogilag nincsen korlátozva; történhetik bárminő külsőleg megnyilatkozó formában.

Az egyoldalú szerződés létrejöttéhez magában véve elegendő az elfogadó fél kinyilvánított akarata, s nem szükséges, hogy az elfogadás az ajánlattevőnek tudomására jusson; de ebben is igazodni kell a tételes törvény előírásaihoz. Kétoldalú consensuális szerződésekben, a nagyobb valószínűség szerint, szükséges a másik fél részéről történő elfogadás tudomásulvétele, azaz hogy az ajánlattevő fél az elfogadónak külsőleg kifejezett szándékáról tudomást szerezzen; de a szerződő felek, vagy a törvény úgy is intézkedhetnek, hogy a szerződés már érvényessé váljék, mielőtt az ajánlattevő az elfogadó szándékáról tudomást szerzett volna. Olykor a puszta hallgatás is a benső beleegyezés jelének tekinthető, pl. az ingyenes szerződéseknél. Sőt a visszterhes szerződéseknél is jelezheti a hallgatás a beleegyező akaratot, ha az elfogadó fél könnyen tiltakozhatott volna, vagy ha nyilatkoznia kellett volna, de nem tette; ha azonban nem tiltakozhatott, vagy erre nem volt kötelezve, akkor a visszterhes szerződés nem érvényes.

A szerződéshez megkívánt írásbeliség hiánya rendszerint az ügylet semmisségét vonja maga után.

Magánjogunk szerint a szerződést általában bármely alakban lehet kötni. Bizonyos szerződésekhez azonban írásbeli alak szükséges, amely lehet egyszerű okirat, vagy közokirat.[1]

d) ***A szerződésből fakadó kötelezettség.*** (Effectus, obligatio.) Az érvényesen megkötött szerződésből az adósra kötelezettség hárul a szerződésben foglaltak teljesítésére, szolgáltatására, közvetve pedig a teljesítés elhagyásából fakadó károk megtérítésére.

Ez a kötelezettség lehet pusztán *naturális*, azaz lelkiismeretben fennálló, *pusztán pozitív jogból* eredő (civilis), vagy pedig *mindkettő együttességéből* előálló (mixta).

[1] L. Szladits I. 28. §.

Az érvényes szerződés a kölcsönös igazság erejével kötelez, azaz szorosjogú kötelezettséget fakaszt a szerződésben foglaltak teljesítésére. Ez a kötelezettség vonatkozik mindarra is, ami a szerződés természete, a törvényes rendelkezések és a szokás szerint a szerződés lényegéhez hozzátartozik.

A kötelezettség súlyossága a szerződés tárgya szerint igazodik; súlyos anyagban súlyos, nem súlyos anyagban nem súlyos a kötelezettség. A vállalt köteles szolgáltatás elmaradása történhetik szándékosan, illetőleg vétkesen; eredhet gondatlanságból, vagy származhatik teljes vétlenségből.

A felbontható, illetőleg megtámadható szerződés csak az egyik felet kötelezi, mégpedig mindaddig, amíg a másik szerződésbontási, illetőleg megtámadási joga fennáll; ha valaki erről a jogáról lemond, vagy a törvény által előírt időpontig jogát nem érvényesíti, a szerződés mindkét felet egyformán kötelezi.

3. A kötelem tárgy-tartalmi vonatkozásait módosító, biztosító, megszüntető kikötések, szerződések.

A feltételhez kötött szerződés. A feltételhez kötött szerződésben a szerződő felek valamely bizonytalan tény, esemény fennállásától, bekövetkezésétől teszik függővé a szerződés joghatását, illetőleg annak beállását, vagy megszűnését. Az előbbi esetben a feltétel *halasztó*, *felfüggesztő*, vagyis a joghatás a feltétel bekövetkezésével veszi kezdetét. A másik esetben *felbontó*, vagyis a fennálló kötelezettség a feltétel meghiúsulásával megszűnik. (Más a pusztán potestativ, a fél akaratától függő feltétel, vagy puszta elhatározás, pl. eladom házamat, ha kedvem tartja.) A feltétel vonatkozhatik a multban, jelenben és a jövőben fennálló vagy beálló tényre, eseményre.

1. A jelenre vagy multra vonatkozó feltétel alatt kötött

szerződés mindjárt kötelez, ha a kikötött feltétel valóban fennáll. Ugyancsak mindjárt kötelez a jövőre vonatkozó, de szükségszerűen bekövetkező feltétellel kötött szerződés.

2. Ha a szerződést jövőre vonatkozó bizonytalan feltétellel kötötték, akkor halasztó, felfüggesztő feltétel esetén a szerződés joghatása a feltétel bekövetkezésekor áll elő, pl. adok 100 pengőt, ha jelesen vizsgázol; felbontó feltétel esetén pedig a feltétel meghiúsulásakor a joghatás megszűnik, pl. tied ez a könyv, ha feleségem nem ellenzi.

3. *A felfüggesztő* feltétellel vállalt kötelezettség beállása kitolódik a feltétel bekövetkezéséig, de fennáll a kötelezettség az esemény, illetőleg a feltétel beálltának megvárására; ha a feltétel megvalósul, minden újabb beleegyezés nélkül a szerződés hatásossá válik; közben a feltétel megvalósulását, bekövetkezését nem szabad szándékosan meghiúsítani; ha a kikötött feltétel nem következik be, mindennemű kötelezettség egyszerűen megszűnik.

4. A *bontó* feltétel nem függeszti fel a szerződésben vállalt kötelezettséget, hanem a hitelezőnek és adósnak jogai és kötelességei egyformán érvényben maradnak; ha a feltétel meghiúsul, a szerződés minden további nélkül megszűnik, mintha sohasem állt volna fenn. Az előbbi példában a könyvet tehát nem lehet ajándékul megőrizni.

5. A lehetetlen feltétellel kötött szerződések érvénytelenek; az erkölcstelen feltétellel kötött szerződésekre vonatkozólag l. 170—71. l.

Vagylagos kötelemről van szó, ha a szerződésben a felek egyike két vagy több szolgáltatás közül választhat. Választás után a szolgáltatás határozottá válik; a választás, ha egyéb kikötés nincsen, az adóst illeti.

Más a *vagylagos felhatalmazottság*, amelyben egyetlen szolgáltatás van kitűzve s ennek helyébe a választásra jogosult fél ugyancsak előre meghatározott, kitűzött szolgáltatást teljesíthet. Ilyen eset pl. a bánatpénz kikötése.[1]

[1] L. Szladits II. 67. §. i. 5.

Meghagyással kötött szerződésben az egyik fél megjelöli a célt és módot, amelyre és ahogyan az adós magát szoros jogon kötelezi, pl. adok 1000 pengőt, hogy doktori értekezésedet kinyomassad.

A fajlagos kötelmet tartalmazó szerződésben a szolgáltatás tárgyát mennyiség és minőség szerint határozzák meg. Pl. ötven liter somlait veszek. Közelebbi meghatározás híján az adós az átlagos jóságú, középfajú és középminőségű árut köteles szolgáltatni.

A mennyiség meghatározása lehet demonstratív jellegű, pl. ezt a hordó bort (ötven litereset) megveszem, vagy pedig taxatív pl. ötven liter bort kérek ebből a hordóból.

A felek a szerződés joghatályának idejét, vagyis annak kezdőpontját és végződési határidejét is kiköthetik.

A követelés megerősítését, biztosítását szolgálja a *kezességi szerződés*, amelynél fogva a kezes valamely adósnak hitelezőjével szemben arra kötelezi magát, hogy az adós tartozásáért helyt áll.

Egyezségi szerződéssel bizonytalan, vagy bejhathatatlan jogviszonyt azáltal szabályoznak, hogy kölcsönös engedékenységgel a jogokat és kötelességeket határozottan körvonalazzák.

A *tartozás-elismerésben* az adós elismeri, hogy valamely adósságát valóságosnak tartja, s ezt a másik fél elismeri. A tartozás-elismerés egyik faja az elszámolás.

A szerződésnek *esküvel való támogatása* semmit sem változtat a szerződés tárgytartalmi vonatkozásán és érvényességén, de a fennálló kötelezettséget a vallásosság erényéből fakadó új címen erősíti meg. Ezért az érvénytelen szerződést a hozzáadott eskü nem teszi érvényessé. Ha valaki esküvel fogadja, hogy a megtámadható szerződést nem perli, s esküje ellenére mégis megteszi, vét ugyan a vallásosság erénye, illetőleg az Istennek kijáró tisztelet ellen, de nem vét az igazságosság ellen.

Ha valaki esküvel erősíti, hogy szerződést nem köt s azt később mégis megteszi, vét ugyan esküje ellen, de az újonan megkötött szerződés, ha lényeges kellékei megvannak, érvényes.

A követelések megszűnése a teljesítésen kívül előállhat:

1. *beszámítással*, amelynél fogva az adós a maga kötelezettségét azáltal szünteti meg, hogy tartozását követeléseivel egybeveti s így az egymással szemben fennálló kötelezettségek kiegyenlítődnek;
2. *elengedéssel*, a hitelező részéről történő lemondással;
3. *újítással*, amellyel a felek az eddigi kötelmet más jogalapon nyugvó új követelésre változtatják át;
4. *egyesülés útján* abban az esetben, ha a hitelező és az adós egy személyben egyesül;
5. *elévülés* útján.

D) *Szerződési típusok.*

A szerződések külön csoportja az úgynevezett nevesített szerződési típusok. Ezekre azonban a szerződés lényegéhez szükséges kellékek épúgy állnak, mint minden más atipikus, sajátos névvel el nem látott kötelmi jogviszonyra.

1. Adási kötelmeket szabályozó szerződések.

a) ***Az ajándékozás.*** (Donatio.) Az ajándékozás az a szerződés, amellyel valaki saját vagyona rovására másnak kötelezettség nélkül ingyenes vagyoni előnyt juttat, és a másik azt, mint ingyenest elfogadja.[1]

Az ajándékozás fogalmához tehát hozzátartozik:

1. hogy a saját vagyonból történjék; nincs szó ugyanis ajándékozásról, ha az ajándéktárgyhoz a megajándékozottnak joga van;
2. ingyenes legyen, tehát ellenszolgáltatást nem követelő;
3. hogy a megajándékozott elfogadja, különben nem volna szerződés.

Az elfogadás külső kinyilvánítása előtt az ajándékozási szándék visszavonható; a természetjog szerint az ajándékozás érvényességéhez a kinyilvánított elfogadáson kívül más nem szükséges.

Az ingyenes ajándékozástól alig tér el, s ezért lényegileg ingyenes ajándékozásnak tekinthető a *hálából, jó szolgálatok ellenében tett ajándékozás* és az illendőség s a társadalmi élet viszonylataiból fakadó, illetőleg megkívánt *alkalmi ajándékozás.*

Az ajándékozás alapjában consensualis szerződés, amely a kölcsönös megegyezésen, illetőleg az adás és elfogadás szándékának kinyilatkozásával létrejön.

Kész-ajándék az ajándékozási ígéret nélküli rögtöni ingyenes juttatás az ajándékozási szerződés minden jogi következményeivel.

A halál esetére szóló ajándékozásról az örökléssel kapcsolatban tárgyaltunk.

Az ajándékozási szerződés általában nincs alakszerűséghez kötve, hacsak egyes esetben a törvény ezt meg nem követeli.

A hitelezők részéről szoros jogon követelhető vagyontárgyak nem ajándékozhatók el; ily esetben a véghez vitt ajándékozás érvényes ugyan, de igazságtalan, s ezért a hitelezők követelhetik a tartozásnak az ajándékból való kiegyenlítését, ha az ajándékozó egyéb vagyontárgyából a kiegyenlítés meg nem történhetik.

[1] M. M. T. 1448. §.

A magyar jogban az ajándékozással vállalt szolgáltatásért csak a (vétkes) szándékosságért és súlyos gondatlanságért felel az ajándékozó.

Az egyszerű egyoldalú ingyenes *ígéret* még nem szerződés s csak a hűség erényéből kötelez.

Az ígéretet az elfogadás előtt vissza lehet vonni. Az elfogadott ígéret elfogadással szerződéssé válik, s ha jogi kötelezettségeket tartalmaz, az igazságosság erényéből kötelez. Ha azonban az ígérettevő jogi kötelezettséget nem vállal az ígért szolgáltatás teljesítésére, akkor az ígéret ebben az esetben is csak a hűség erényéből kötelez.

A kötelező ígéretben vállalt szolgáltatási kötelezettség megszűnik, ha

1. az ígéretet elfogadó fél erről önként lemond,
2. ha a szolgáltatás lehetetlenné, haszontalanná, tisztességtelenné, vagy ártalmassá válik,
3. ha az ígérettevő vagyoni és életkörülményeiben oly változás áll elő, amelyben az ígéret tételére nem vállalkozott volna.

Ha az ígéretet élvező fél az ígéret teljesítése előtt meghal, az ígérettevő semmivel sem tartozik, hacsak az ígéretet elsősorban, vagy épen kizárólagosan a család javára nem tette; ha az ígérő fél hal meg, a személyi szolgálatot tartalmazó ígéret nem száll át az örökösökre, ha azonban a vállalt kötelezettség dologi természetű, akkor át száll az örökösökre, hacsak egészen biztosnak nem látszik, hogy az ígérettevő csak saját magát s nem örököseit akarta kötelezni a szolgáltatás teljesítésére.

b) ***A kölcsön.*** (Mutuum.) Kölcsönszerződés jön létre, ha a kölcsönvevő pénzt, vagy egyéb helyettesítő dolgot avval a kikötéssel kap mástól (a kölcsönadótól), hogy bizonyos idő mulva ugyanazon fajú dolgot ugyanabban a mennyiségben a kölcsönadónak visszaadni tartozik.

A kölcsönadott dolog a kölcsönvevő tulajdonába megy át; ha tehát az átvétel után elvész, az a kölcsönvevő kára; az átvétel után ugyanis már a saját hasznára és veszélyére tartja birtokában a dolgot; ezért ha a dolog elpusztul, a kártérítés, illetőleg a viszontszolgáltatás kötelezettsége megmarad.

A kölcsön reálszerződés, vagyis csak a kölcsöntárgy átadásával jön létre. Az átadást megelőzheti a kölcsönre vonatkozó előleges megállapodás, előszerződés, kölcsönadási ígéret; ennek joghatása azonban kisebb, mint a kölcsönszerződésé.[1]

A kölcsönvevő köteles a kölcsönadott dolgot ugyanabban a minőségben és mennyiségben a lejáratkor visszaadni;

[1] L. Szladits II. 85. §. 2.

ha a lejárati idő nem volt kitűzve, a kölcsönt a lejárat előtt is visszaadhatja.

A kölcsönadó kötelessége:

az átadott dolog hibáját felfedni; az ennek bűnös elmulasztásából fakadó kárt megtéríteni;

a kitűzött idő lejárta előtt nem szabad a dolgot visszakövetelnie;

ha lejárati idő nem volt kitűzve, a bármikor visszaszolgáltatott dolgot el kell fogadnia.

A pénzkölcsön. A kölcsön természete szerint ingyenes szerződés, amelyből csak a kölcsönvevőnek van haszna. A pénzkölcsönt azonban rendszerint kamatszolgáltatás fejében adják s ezáltal viszonos szerződéssé válik.

A kamat általában helyettesíthető dolgok bizonyos mennyiségének elvonása fejében járó, a helyettesíthető dolgok minőségéhez és az elvonás időtartamához igazodó, külön szolgáltatás.

A pénzkölcsön után kikötött kamat időnkint visszatérő pénzszolgáltatás, amelyet a kölcsönadott pénztőke után kell fizetni meghatározott százalékban; a kamatos pénzkölcsönnél tehát nemcsak magát a tőkét kell visszaadni, hanem annak időnkint visszatérő kamatát is fizetni kell.

A kamatkikötés megengedett, ha az a körülmények mérlegelése s a pénznek önmagában hordott gyümölcsöző értéke szerint mérsékelt.

A kölcsön természetén kívüleső körülmények, melyek a kölcsönadott pénz visszaadásán kívül egyéb szolgáltatást is javasolnak, a következők:

1. a tőke átadásával, elvonásával elmaradó haszon(lucrum cessans), s a tőke átadásából *felmerülő hátrány*, kár (damnum emergens), pl. el kellett hagyni valamely üzletet, vagy a pénz hiányában csak kisebb hasznú üzlet volt lebonyolítható;

2. *a különleges veszély*, mely a kölcsönadott dolog fennmaradását a kölcsönvevőnél veszélyezteti (periculum sortis), s amely miatt a kölcsön csak nehezen, vagy épen csak kiadások révén szerezhető vissza;

3. *a visszaadás halasztásának veszélye;* erre az esetre bizonyos szolgáltatásokat lehet kikötni (poena conventionalis).

A kamatszedésnek azonban mai gazdasági viszonyainkban általánosabb jogcíme van. A pénz ma valójában gyümölcsöző dolognak tekinthető, mert könnyen más gyümölcsöző értékbe fektethető és viszont minden dolgot könnyen pénzzé lehet tenni. Aki tehát a pénznek birtokában van, hasznot húzhat belőle. Ezért aki másnak pénzt ad kölcsön, a pénzzel járó általános hasznot is követelheti.[1]

[1] Az Egyháznak a kamatkérdésben tanusított álláspontját s a kamatkérdés erkölcstudományi megvilágítását l. Ibrányi Ferenc, Theologia, 1936 (III.) 222—233; 301—314; 1937 (IV) 40—52; 121—139; 311—327; 1938 (V) 35—42; 123—137.

Az uzsora általában rendkívüli, illetőleg igazságtalan kamatszedésben nyilvánul; lényegében az uzsora, illetőleg az uzsorás szerződés az egyik fél szorultságának, könnyelműségének, tapasztalatlanságának, vagy bizalmi helyzetének kihasználása, mikor a kölcsönnyújtás, szolgáltatás, haladék fejében valaki olyan vagyoni előnyt köt ki magának, amely a szolgáltatás értékét feltűnő arányban meghaladja s ezáltal a másik vagyoni romlását idézi elő.

A törvény az uzsorás szerződést semmisnek nyilvánítja; az uzsorás a kiuzsorázott félnek okozott kárt megtéríteni köteles.

A szerződési kamatot a felek határozzák meg.

A törvényes kamatláb 5%; magasabb kamat érvényes kikötéséhez írásbeliség szükséges.

A törvény által megengedett legmagasabb kamatláb 8%; ennél magasabb kamatot sem bíróilag érvényesíteni, sem közjegyzői okiratba foglalni, sem telekkönyvileg bejegyezni nem lehet; a 8%-ba minden tartozást be kell számítani.

A kamatot fél évet meghaladó időre előre levonni nem szabad; ha e határon túlmenő levonást eszközölnek, azt úgy kell tekinteni, mintha az adós a tőkéből fizette volna vissza.

A 8%-on aluli kamatot nem kell uzsorakamatnak minősíteni; a 8%-on felül kikötött kamat fizetése, ha bíróilag nem érvényesíthető is, lelkiismeretben kötelez s ha már megfizették, vissza nem perelhető.

A szerződésben kiköthető a kamatok kamatja is.[1]

c) *Az adásvétel.* (Emptio-venditio.) Az adás-vétel az a szerződés, amelynél fogva az eladó az eladott tárgyat a vevőre átruházni, a vevő pedig a megállapított vételárat megfizetni tartozik.

Az adás-vétel történhetik:

szükségletek fedezése érdekében (naturalis), vagy

üzleti foglalkozás jegyében; ebben az esetben kereskedés jellegű; ez lehet pusztán közvetítő kereskedés, vagy pedig feldolgozott, ipari cikkek értékesítése.

Az adás-vétel consensualis szerződés, vagyis a felek megegyezése hozza létre. Érvényességéhez tehát természetjogilag sem alakszerűség, sem az áru átadása nem szükséges. De történhetik rögtöni véghezvitellel is s ekkor dologi, reális szerződésnek tekinthető a szerződés minden jogi következményeivel.

Törvényeink szerint ingók adás-vételéhez alakszerűség általában nem szükséges; ingatlanok adás-vételéhez azonban okirati forma szükséges. Ugyancsak e formakellék megtartása szükséges az előszerződésre, utólagos hozzájárulásra s a vételi jog kikötésére is.

Az adás-vétel lényegéhez tartozik, hogy az áru ellenértékét pénzben fizessék meg, mert különben nem adás-vétel, hanem csere jön létre.

[1] Továbbit I. Szladits II. 62. köv.

α) ***Az adás-vétel tárgya, az áru.*** Az adás-vétel tárgya lehet minden forgalomban lévő ingó vagy ingatlan dolog s átruházható jog. A dolognak valóságban vagy legalább reményben meglévőnek kell lennie, pl. termő gabonában, fakadó gyümölcsben.

A reményben levő dolgok eladása az úgynevezett reményvásár. A reményvásár vagy feltételes, vagyis csak abban az esetben hatályos, ha a reményben várt dolog egészben vagy részben létrejön, vagy pedig feltétlenül kikötött, pl. a sorsjegyvétel. Reményvásár jellegét hordja magán az ingatlan alkotórészének vételár fejében való kiaknázása, pl. az erdővágás, kőfejtés jogának eladása.

Az adás-vétel tárgya csak saját tulajdon, szorosjogú követelés, vagy jogos úton mástól megszerzendő javak lehetnek. Ha azonban az eladó az átruházási kötelezettségnek eleget tenni nem tud, kártérítéssel tartozik.

Az eladás tárgyának, az árunak tisztának, hibamentesnek kell lennie; nem lehet tehát hamisított, vegyített, a tiszta áru «pótléka».

Az áru hibája lényeges, ha a vevő céljára nem alkalmas; mellékes, aprólékos (accidentalis), ha az kevésbbé alkalmas a vevő által szándékozott használatra;

a hiba lehet nyilvánvaló (defectus manifestus), vagy titkos (occultus).

A felek az árut meghatározhatják egyedileg, fajlagosan, vagy a faj keretében zártabb, szűkebb körben.

Az eladó kötelessége. Az eladó köteles az árut a *vevőre átruházni*, illetőleg az árut *átadni*, helyi vételnél a dolog átadásával, helykülönbség melletti vételnél annak elküldésével. Az átadás idejét és helyét a felek határozzák meg: az átadásig a dolog haszna és terhe az eladóra, az átadás után pedig a vevőre esik.

Az átadás időpontját illetőleg az adás-vétel történhetik rögtöni szolgáltatással vagy meghatározott későbbi időpontban történő határidős szolgáltatással.

Az átadással járó költségeket az eladó, az átvétellel járó költségeket pedig a vevő viseli. A dolgot érő kárveszély az átadásig az eladót, az átadás után a vevőt terheli; ugyancsak az eladó viseli a szállítás veszélyét, ha az a hely, ahová a szállítás történik, a teljesítés helye. Az eladó az átadásig az árut gondosan őrizni tartozik.

Az eladó kötelessége az áru *hiányainak, hibáinak közlése is.*

Lényeges hibát kérdezés nélkül kell megvallania, különben a szerződés érvénytelenné válik. Az apróbb természetű hiányokra vonatkozó kérdésekre szintén felvilágosítást kell adnia; ha ezt nem teszi, és ha e kisebb természetű hibáktól való mentesség szolgáltatott okot a vételre, akkor a vevő a szerződést felbonthatja. Ha azonban a vevő az áru hiányairól nem érdeklődik, az eladó a kisebb természetű hiányokat nem köteles felfedni, ha az áru értékét, illetőleg árát e hiányoknak megfelelően állapította meg.

Az eladó *szavatossággal tartozik:* az eladott áru *természeti és jogi*

hiányaiért, vagyis a törvényes és kikötött kellékek hiányaiért; *azokért a minőségi hiányokért*, melyek a dolog használhatóságát csökkentik, vagy épen kizárják, vagy tárgyi értékét lefokozzák; az ismert hibákért azonban nem szavatol.

A vevő a szavatosság körébe eső hiányokért árleszállítást követelhet; miattuk a szerződéstől elállhat; a kikötött kellékek hiánya, a teljesítési kötelezettség vétkes megsértése s a rosszhiszemű felvilágosítás révén okozott kárért térítést követelhet.

Az eladó a törvény erejénél fogva szavatol minden főhibáért, vagy egyéb törvényes szavatossági hibáért, mely a törvényes szavatossági idő alatt (az átadástól hat hét) mutatkozik az áruban; időbeli korlátozás nélkül minden jelentékeny hibáért, melyet az eladáskor ismert és a vevő előtt csalárdul elhallgatott.

Az eladó szavatol a jogért is, vagyis az eladó köteles a jogot is átruházni a vevőre, azaz a dolog háborítatlan birtoklását biztosítani, s ezért a vevővel szemben kártérítéssel tartozik, ha az árut peres elvonás útján a vevőtől elveszik.[1]

Telekkönyvileg bejegyzett terhekért, amelyek tehát felismerhetők, az eladó nem szavatol.

A vevő kötelessége. A vevő köteles az árut a meghatározott időben *átvenni*; ha ily kikötés nincsen, az eladó követelheti az áru rögtöni átvételét;

köteles a megállapodás szerint kikötött *vételárat megfizetni*;

a vevőnek is kötelessége az eladót az áru értékéről *felvilágosítani*, ha az eladó azt nem ismeri; vagy legalább arra köteles, hogy az érték keretében a legkisebb árat felajánlja.

β) ***Az igazságos ár meghatározása.*** A *dolgok ára* a vétel tárgyának pénzben fizetendő ellenértéke. Ez az ár igazságos, ha a dolgok értékével megegyezik.

Gazdasági-szociális vonatkozásban a dolgoknak az értéke attól függ, mennyiben alkalmasak az emberi szükségletek kielégítésére. Ezért az érték, illetőleg ár meghatározásának alapját az általános gazdasági és szociális rend kielégítését szolgáló célszerűség adja meg.

A dolgok értéke, ára függ általában azoknak hasznosságától, továbbá attól, hogy mily módon és mennyiben alkalmasak az emberi élet igényeinek kielégítésére a szükségesség, az élet megkönnyítése, vagy bizonyos élvezetnyújtás szempontjából.

A dolgoknak a jelzett szempontból való értékelésébe,

[1] L. Szladits II. 206. köv.

ármeghatározásába a magukban hordott értéken kívül, a következő körülmények szólnak bele:

1. a dolog előállítására fordított munkaköltségek, a dolgok előállításában, megőrzésében vállalt általános kárveszély;

2. a kérdéses dolgoknak bősége, vagy kisebb-nagyobb hiánya;

3. a vevők és eladók kisebb-nagyobb száma;

4. az igénybevétel különböző foka, a dolgok után való általános érdeklődés.

A jelzett szempontok szerint a dolgok árát megszabhatja *a)* a *törvény*, *b)* kialakulhat a piaci, tőzsdei, vagyis az általános *forgalmi ár*, *c)* egyes, sajátos értéket tartalmazó tárgyakra vonatkozólag az ármegállapítás pusztán az egyezkedő felek *megállapodásától* függhet.

Igazságos árnak tekinthető a törvényesen megszabott ár; nagyobbmérvű törvényes szabályozásra csak rendkívüli körülmények között szokott sor kerülni.

Igazságos árnak tekinthető a piaci, forgalmi ár is. E piaci ár keretében bizonyos fokozat állhat fenn a megengedett legnagyobb, a közép és a legkisebb ár között.

A különleges megegyezésből előálló ár a vevő és eladó közös megállapodásán nyugszik. Ily különleges megegyezés tárgya lehet valamely kulturális, régészeti, vagy művészeti értéket tartalmazó dolog.

Különös körülmények megengedhetővé teszik az általános igazságos árnál magasabb ár követelését, mégpedig

a) *az eladó növelheti* a vételárat:

1. a mostani, nem szükséges eladásból fakadó kára miatt, mert pl. az eladott dolgot a maga számára később drágábban kell megszereznie;

2. az elmaradó haszon miatt, mert a dolog, megtartása esetén, hasznot hajtana számára;

3. a dologhoz kapcsolódó különös vonzalma miatt, pl. valamely emléktárgy eladásában;

b) *a vevő csökkentheti* a vételárat:

1. ha a vétel az eladó javát szolgálja, pl. ha az eladó kedvéért, annak támogatása érdekében már most vesz meg egyes dolgokat, amelyeket később olcsóbb áron vehetne meg;

2. ha önként felajánlott vételről van szó, amelyet a vevő szívességből eszközöl;

3. ha előrefizetéssel vesz valamit.

γ) ***Az adás-vétel különös nemei.*** *Megtekintésre, megőrzésre, próbára* kötik az adás-vételi szerződést, ha a vevő meghatározott vagy általában szokásos idő alatt az árut visszaküldheti, mégpedig akkor is, ha azt meg sem nézte.

Mustra szerinti adás-vétel, ha az eladó a felajánlott minta, mustra szerinti árut köteles szállítani. Ha a küldött áru a mustránák nem felel meg, a vevő a vételtől elállhat.

A *zsibárus* szerződésben az árut átvevő fél arra kötelezi magát, hogy az árut kifizeti, ha meghatározott időn belül vissza nem adja; különbözik tehát a bizományi szerződéstől.

Az *elővásárlás* kikötése alapján a vevő a kérdéses dolgot meghatározott időn belül a mások által felkínált áron megveheti.

A *visszavásárlási jog* kikötése esetében az eladó meghatározott időn belül meghatározott áron az árut visszavásárolhatja. Ugyancsak biztosíthatja a szerződés a visszalépési jogot is a felek által meghatározott időn belül.

A *vételi jog* (optio) szerződéses kikötésével a vevő jogot szerez az adás-vételi tárgy megvételére abban az esetben is, ha azt a tulajdonos már eladni nem akarná.

Az *árverési adás-vételnél* az eladás tárgyát a legtöbbet ígérőnek juttatják. A törvény rendelkezései szerint ingók árverésénél a vételár megfizetésével s a dolog átadásával az áru a vevőnek feltétlen tulajdonába jut; ugyancsak feltétlenül a vevő tulajdonába mennek át az adás-vétel tárgyai, ha a vétel a kereskedőnél történik üzemszerű, bolti eladás keretében; ezek a törvények *lelkiismeretben* is feloldanak minden további kötelezettség alól, ha valaki igényt támasztana az ilyen módon tulajdonba jutott dolgok ellen.

Az árveréskor nem szabad csalárdul emeltetni vagy lenyomni az árakat, de pl. az egyik vevő kérheti a másikat, hogy az áremeléstől elálljon; ez azonban nem történhetik csellel, erőszakkal, általában igazságtalan eszközökkel.

Az *egyedáruság*, monopolium bizonyos cikkeknek meghatározott tényezőktől való kizárólagos kereskedelmi értékesítése. Ez lehet törvényes, pl. az állami egyedáruság, vagy egyeseknek törvényesen biztosított egyedársága, illetőleg egyedárusítási joga.

A magánegyedáruság egyesek szövetkezéséből áll elő. Ez a szö-

vetkezés vagy abból a célból jön létre, hogy a vásárolt cikkek birtokbavételével maguk szabják meg az árakat, vagy pedig maguk az ipari termelők szövetkeznek abból a célból, hogy termelt áruikat az általuk megszabott áron értékesítsék. Mivel e szövetkezések kapcsán könnyen visszaélések származhatnak, az államnak és a társadalmi igazságot szolgáló szerveknek az igazságosság és méltányosság elveit kell érvényesíteniük az ily szövetkezésekkel szemben.

Ha az adás-vételnél az áru megváltása nem pénzen, hanem más áruval történik, akkor nem adás-vételről, hanem cseréről van szó. Ha a cserében átadott tárgyak értéke nem egyenlő, a fölös értéket pénzben vagy más áruban lehet kiegyenlíteni.

A csere mindenben az adás-vétel szabályai szerint igazodik.

2. Használati kötelmeket fakasztó szerződések.

a) ***A haszonkölcsön*** az a szerződés, amelyben elhasználhatatlan (elfogyaszthatatlan) ingó vagy ingatlan dolgot adnak át ingyenes használatra avval a kikötéssel, hogy meghatározott idő lejártával a haszonkölcsönként átvett dolgot vissza kell szolgáltatni tulajdonosának.

A haszonkölcsön ingyenes reális szerződés, vagyis a dolog átadásával jön létre.

A haszonkölcsön élvezője a kölcsön tárgyát csak a szerződésben megállapított célokra használhatja. A haszonkölcsön élvezőjének az átvett dolog karbantartásáról a gazda szokott gondosságával kell gondoskodnia, s fedeznie kell a használattal járó rendes kiadásokat. Ha hanyagsága következtében a dolgokban kár esik, a kölcsönadónak az okozott kárt meg kell térítenie.

A felek által meghatározott idő lejártával a dolgot gyümölcseivel együtt vissza kell adni tulajdonosának.

A haszonkölcsön adója a határidő előtt a haszonkölcsön tárgyát általában nem követelheti vissza, hacsak hirtelen felmerülő, előre nem látott baj ezt szükségessé nem teszi.

Mivel a haszonkölcsönre adott tárgy a kölcsönző tulajdonában marad, ő viseli a haszonkölcsön tartama alatt a dologban esett rendkívüli károkat, amelyek azonban nem a haszonkölcsön élvezőjének hibájából származtak.

A haszonkölcsön ingyenes szerződés lévén, a belőle fakadó kötelességeket is enyhébb mértékkel kell mérni, mint a viszonos szerződésekből fakadó kötelességeket.

b) ***A bérlet, haszonbérlet.*** (Locatio.) A bérleti szerződésben a bérbeadó elhasználhatatlan dolog vagy valamely jog használatát engedi át meghatározott időre a bérlőnek, kikötött bér ellenében.

Ha a bérlet a dolog természeti gyümölcsöztetésére is s annak élvezetére is jogot ad, akkor haszonbérletnek nevezzük. A bérletre és haszonbérletre általában ugyanazok a szabályok vonatkoznak.

A bérlet és haszonbérlet visszterhes szerződések.

A bérbeadó kötelessége. A bérbeadó tartozik a bérlemény tárgyát a bérlő birtokába bocsátani, s annak használatát háborítatlanul átengedni.

A bérbeadó szavatol a bérlő jogáért, vagyis azért, hogy a bérlő a bérleményt a bérleti idő alatt zavartalanul használhatja, s ezért az esetleges tulajdon-elperlés esetére a bérlőnek kártérítéssel tartozik.

Szavatossággal tartozik azért is, hogy a bérlemény a szerződésszerű használatra alkalmas.

A bérleményben szükségessé váló rendkívüli javításokat saját költségén köteles eszközölni, hacsak erre vonatkozólag egyéb kikötés nincsen.

A bérlemény után járó adókat és közterheket szintén viselni köteles.

A bérlő kötelessége. A bérlő köteles meghatározott időben a kikötött bért megfizetni.

A bérleményben felmerülő rendes, közönséges javításokat eszközölni.

Ha a bérleményt rendkívüli körülmények, események miatt (tűzveszély, háború, áradás) nem használhatta, nem köteles bért fizetni; ha a jelzett okokból a bérleményt csak részben használhatta, arányos bérelengedést követelhet.

Kötelessége a bérlemény használatában a rendes gazda gondosságával eljárni.

A bérlet lejártával a bérleményt a szerződésben kikötött állapotban átadni; kikötés híján az átvételi állapot az irányadó.

A bérlet megszűnik:

meghatározott idő lejártával, vagy pedig

törvényes felmondás útján.

Mind a bérlő, mind a bérbeadó egyoldalúan visszaléphet a bérlettől, ha a másik fél nem tesz eleget szerződésszerű kötelességeinek.[1]

A lakásbérleti szerződésekből fakadó kölcsönös kötelességeket a fennálló lakásbérleti szabályrendeletek állapítják meg.

3. A munka jogviszonyait szabályozó szerződések.

a) *A szolgálati-, munka-szerződés.* (Conductio operae, laboris).

A szolgálati szerződésben a munkavállaló kikötött bér ellenében másnak kereső foglalkozás keretében munka-teljesítésre kötelezi magát.

[1] Továbbit l. Szladits II. 89. §.

Ez a munka lehet a foglalkozási módok szerint akár testi, akár szellemi munka; ide tartoznak tehát a legkülönbözőbb munkaszerződések, cseléd-, meződazdasági, gazdatiszti, summás szerződések.

A munka-szerződés a gazdasági és társadalmi élet egyik legnagyobb problémája. Különböző gazdasági rendszerek máskép és máskép értékelik az emberi munkát. A gazdasági liberalizmus és a szocializmus, ezek az egymással ellentétben álló, mégis az egyik a másikát tápláló gazdasági rendszerek, homlokegyenest ellenkező felfogást vallanak az emberi munkára, illetőleg munkaszerződésre s ezzel kapcsolatban az ember munkájáért kijáró bér megállapítására vonatkozólag. A gazdasági liberalizmus a korlátlan szabadság és verseny elveiből kiindulva e gazdasági verseny által kialakított bért tartja igazságosnak, amelyet e körülményekhez mérten a munkaadó és a munkavállaló közös akarattal megállapít, illetőleg elfogad. Ez a korlátlan szabad verseny az emberi munkát valósággal áruvá fokozta le, s az emberi munka sokirányú vonatkozásait teljesen figyelmen kívül hagyta. A szocializmus felfogása is túlzott, amidőn a dolgok értékét kizárólag a rájuk fordított munka arányában állapítja meg.

Az igazságos munkabérre vonatkozó keresztény felfogást XIII. Leó pápa a Rerum novarum enciklikában a következőkben foglalja össze: «Az emberi munkának természettől fogva két lényeges oldala van; az egyik az, hogy *személyes*, mivel a cselekvési képesség a személyben rejlik és teljesen az illető sajátja, aki azt gyakorolja s következőleg az ő hasznára is van rendelve; a másik az, hogy *szükséges* azon oknál fogva, hogy az embernek a munka gyümölcse szükséges az élet fenntartására, az élet fenntartását pedig maga a dolgok természete, melynek okvetlenül kell engedelmeskednünk, követeli. Ha már most a munkát csak azon szempontból tekintjük, amennyiben az személyes, nem szenved kétséget, hogy a kézművesnek joga van a kikötött bér mértékét bármily csekélyre szabni; valamint ugyanis szabad akaratból

végzi a munkát, úgy szabad akaratából meg lehet elégedve bármily csekély bérrel, sőt bér nélkül is dolgozhat. De egészen másképp ítélünk, ha a személyesség tekintetével összekapcsoljuk a szükségességet, melyet az előbbitől csak gondolatban lehet elválasztani, nem pedig a valóságban. Mert életben maradni mindenkinek kötelessége, s ez ellen véteni bűn. Innét származik a jog mindahhoz, ami az élet fenntartásához szükséges s amit a szegényeknek csak a munka által keresett bér nyújt. Ha tehát megengedjük is, hogy a munkaadó és a munkás szabadon egyezkednek a bér felett: másrészt a természet jog (iustitia naturalis) követeli, s e követelése fontosabb s előbbre való az egyezkedő szabadságánál, hogy a munkabér elégséges legyen a kézműves tisztes eltartására. Ha a munkás szükségtől kényszerítve, vagy nagyobb baj elkerülése végett, ennél keményebb feltételekbe belenyugszik, amelyekbe akarva nem akarva bele kell nyugodnia, mivel azokat ura szabja eléje, akkor erőszakot szenved, mely az igazságossággal ellenkezik.» A Quadragesimo anno tovább menve megállapítja, hogy a munkást a maga és családja élete fenntartásához elégséges munkabér illeti végzett munkájáért.

Ezek alapján az emberi munkát nem szabad puszta árunak tekinteni, hanem a személyi méltóságnak s a munkás saját és övéi életének létfenntartása szemszögéből kell vizsgálni és értékelni; viszont az az álláspont is túlzott, mely a dolog értékének megállapításában egyedül a ráfordított munkát nézi, s így a végzett munkának eredményéből semmit sem akar juttatni a munkaadónak.

A megfelelő tőkével s gazdasági munkaeszközökkel rendelkező vállalkozótól nem lehet a munka eredményét teljesen elvonni.

A tőke ugyanis nemcsak alapja, hanem nagyfokban eszközlője is a gazdasági termelésnek, mégpedig nemcsak az anyag szolgáltatásával, hanem megfelelő feldolgozó eszközök, gépek és egyéb munkaeszközök nyujtásával, azonkívül a

szükséges szellemi irányítással és a megfelelő fizikai munkaerők szolgáltatásával. A tőke folyamatosan szolgáltatja a munkabéreket is, mégpedig a termelt javak értékesítése előtt s a termelés folyamán is, azonkívül vállalja a felmerülhető kárveszélyt s az üzem irányításában a felelősséget. Mindezért az üzemileg elért haszon s jövedelem megfelelő aránya nem vitatható el tőle.

Mindezek alapján az igazságos munkabér megállapításában a következő elveknek kell érvényesülniök:

1. *az igazságos munkabért alapjában minden emberi akarat és szerződéskötés előtt a természetszabta igazságosság jelöli meg;*

2. a munkabér nagyságát illetőleg, az emberi munkaszolgáltatásért a munkást *legalább* oly munkabér illeti, amely a saját élete fenntartását biztosítja. Létfenntartáson érteni kell mindazt, ami az ember méltósága szerinti élet folytatásához szükséges, tehát nemcsak az élelmet, hanem a ruhát, a lakást, az üdülést, az esetleges bajok elhárítására szükséges biztosítékot stb. Az ily létfenntartáshoz szükséges munkabér illeti az *általános emberi munkateljesítményt;* ha valaki ezen az általános emberi teljesítményen felül tesz további szolgálatot, akár testi, akár szellemi munka legyen is az, ezt külön kell jutalmazni, vagyis nagyobb bért kell érte juttatni;

3. tekintettel a természetszabta általános rendre, mely magában foglalja a családalapítás jogát, az ember munkáját valamiképen a *családalapítás és családfenntartás szempontjai szerint is kell értékelni, illetőleg jutalmazni.* Az embernek ezt a jogát és feladatát nem lehet figyelmen kívül hagyni az emberi munka értékelésében akkor, midőn más mód és eszköz nem áll rendelkezésére, hogy az ember megfelelő anyagi alapot teremtsen e jogának és feladatának érvényesítésére; az a körülmény sem ment fel a munka ilyen értékelése alól, hogy egyesek a családalapításról lemondanak, vagy családot nem alapítanak; e téren ugyanis az emberi élet általános berendezkedését kell szem előtt tartani;

4. a családi béren az abszolút bért kell érteni, vagyis olyan bért, amely általában módot nyújt a családalapításra és annak fenntartására; e családi bér megállapításánál azonban figyelembe kell venni azt, hogy a családtagok, a feleség és munkakörükhöz mérten a gyermekek is megteszik kötelességüket mindabban, ami a családi élet fenntartásához szükséges; nem vehetők figyelembe e bér megállapításnál egyes rendkívüli körülmények, pl. a feleség munkaképtelensége, rendkívüli balesetek, betegségek stb.; ily esetekben részben az államnak, részben a társadalmi vagy munkás szövetkezésnek kell támogatást nyújtani, mert a viszonylagos, relatív családi munkabér megállapítása nem kis nehézségekbe ütköznék;

5. a családi munkabér ilyen megállapítását nemcsak a szeretet erénye követeli, hanem a XIII. Leó pápa által jelzett *justitia naturalis*, vagyis a természet szabta igazságosságból folyó *méltányosság és tisztesség*; ha azonban szemügyre vesszük, hogy ez a justitia naturalis, társadalmi vonatkozásban a közjó érdekében az embereknek a nyomorból való kiemelését és az emberhez méltó életszínvonal megteremtését követeli, mondhatjuk, hogy a munkabér ilyen megállapítását a *törvényszerű*, (egyetemes) (justitia legalis), vagy, ha ettől különválasztjuk, az úgynevezett *társadalmi, szociális igazságosság* is követeli.

Ha pedig végül figyelembe vesszük, hogy az emberiség nagy tömege csak munkájából tartja el magát és családját, s ezért tulajdonképen csak a jelzett feltételek biztosítása alapján köthet munkaszerződést, állíthatjuk, hogy a *kölcsönös igazságosság* is követeli a családi munkabért.[1]

A családi bér intézményének megvalósítása érdekében szükség van a gazdasági források kifejlesztésére, a termelő tényezők cselekvőképességének fokozására, helyes gazdaságpolitika által a termelés és értékesítés állandósított ütemé-

[1] Merkelbach, II. n. 554.

nek biztosítására, mindeme célok érdekében alkalmasan tömörülő szervezettségre s nem utolsó sorban nagy szociális szeretetre.

A mondottak alapján a munkaszerződésből folyó kötelességek a következőkben foglalhatók össze:

A munkavállaló kötelessége: 1. a munkavállaló köteles a vállalt munkát szorgalommal és hűen elvégezni; a kikötött időn s munkán felüli munkateljesítményért külön díjazást követelhet;

2. tartózkodnia kell mindennemű károkozástól, pl. a munkaeszközök rongálásától, anyagpazarlástól, szabadalmak, titkok feltárásától;

3. jogainak védelmében igazságos eszközöket használjon;

4. munkaadójával szemben a köteles tiszteletet őrizze meg.

Jogos igények kielégítésére s nyilvánvaló jogtalanságok kiküszöbölésére, ha más mód nincsen, *megengedett lehet a sztrájk*, vagyis a munkának közös akarattal megvalósított tömeges megszüntetése. A gyakorlatban azonban rendszerint mérhetetlen károk okozója lehet mind a munkadókra, mind a munkásokra, mind pedig a közjóra egyaránt.

A sztrájk csak akkor mondható jogosnak, ha

a) jogos és emberileg elérhető cél szolgálatában áll;

b) ha megfelelő arány van a remélt eredmény és a sztrájkkal járó kár között;

c) ha nincs más mód az ügy elintézésére, s végül

d) ha nem élnek jogtalan eszközökkel.

A gazdasági és társadalmi berendezkedésnek, a jobb és emberhez méltóbb gazdasági és társadalmi élet kialakítását szorgalmazó tényezőknek egyik nem kis feladata, hogy e téren is megtalálja a szabadságnak és a korlátozásnak oly harmóniáját, mely alkalmas a sztrájk által előidézhető bajok elsimítására és a jogos követelmények biztosítására.

A munkaadó: 1. köteles a mondottak alapján kikötött igazságos bért a meghatározott időben kifizetni;

2. nem élhet vissza a munkából való elbocsátás jogával;

3. ne kívánjon — megfelelő ellenszolgáltatás nélkül — többletmunkát a kikötött munkateljesítményen felül;

4. nyújtson lehetőséget arra, hogy a munkás vallásos kötelmeinek eleget tehessen.

5. Fontos végül, hogy munkásának személyi méltóságát annak kijáró megbecsülésben részesítse; vele e megbecsülés és tisztelet jegyében érintkezzék, s érvényesítse vele szemben a tiszteleten és megbecsülésen felül a keresztény sz retet követelményeit.

Mind a munkaadó, mind a munkavállaló idevágó erkölcsi vonatkozású kötelességeinek hangsúlyozása szükséges, mert ez egyik alapja a mai szociális zűrzavar megszüntetésének és a sóvárgott rend és béke megteremtésének.

A nők által nyújtott munkaszolgáltatásra vonatkozólag a következő szempontok irányadók:

1. Ha a férfimunkával egyenlő értékű szolgálatot teljesítenek, akkor avval egyenlő értékű díjazás is jár érte; ha pedig e teljesítmény felett végeznek szolgáltatást, megfelelő arányban többletdíjazást kell juttatni érte.

2. Gondoskodni kell arról, hogy csak természetüknek megfelelő és képességeikhez mért munkát végezhessenek.

3. Adassék mód rá, hogy Istentől kapott feladatuk szolgálatába állhassanak, leginkább a családalapítás lehetőségeinek megteremtésével.

A munkaidő megállapításában a vezető szempont az, hogy az ember erői rövid idő előtt tönkre ne menjenek, s a munkavállaló minden irányban eleget tehessen emberi méltóságából folyó szükségleteinek.

b) ***A vállalkozási szerződés.*** (Locatio operis). A vállalkozási szerződésben a vállalkozó meghatározott mű előállítására, a megrendelő meghatározott ellenérték, díj fizetésére kötelezi magát.

A szerződés tárgya tehát valamely mű, alkotás, gazdasági eredmény, pl. építkezés, tervkészítés, műalkotás vagy valaminek kitermelése, átalakítása stb.

A vállalkozó kötelessége: a vállalt mű előállítása a szerződésben kikötött feltételek szerint. Ha e kötelességnek nem felelt meg, köteles a hiányokat pótolni; ha azt nem teszi, a megrendelő a díj aránylagos leszállítását, illetőleg megfelelő kártérítést követelhet.

A megrendelő kötelessége: a kikötött díjat meghatározott időben kifizetni.

A szerződő felek hatáskörén kívül eső körülmény által okozott veszteségért az átadásig a vállalkozó viseli a felelősséget.

A szerződést, — mint minden egyéb szerződést — a felek közös

akarattal felbonthatják; a megrendelő egyoldalúlag is felbonthatja a szerződést a vállalkozó eddigi munkateljesítményének, illetőleg a vele kapcsolatos mindennemű kiadásainak fedezésével; ezt azonban a vállalkozó egyoldalúlag nem teheti meg.

c) ***Az alkuszi szerződés, díjkitűzés, pályázat.*** Munkaszolgáltatást tartalmaz a *közvetítés*, illetőleg *alkuszi ügylet* is.

A közvetítő, ill. az alkusz kikötött díj fejében valamely ügylet közvetítésére s ezáltal létrehozására vállalkozik.

Az alkusznak nincs joga közvetítői díjra, ha közvetítése valójában nem eredményezte az ügylet létrejöttét, azaz, ha a közvetítés és az eredmény nincs egymással ok és okozati összefüggésben.

A közvetítés rendszerint egyoldalú, feltételhez kötött szerződés; de lehet kétoldalú is, ha a közvetítő is külön kötelezettséget vállal, pl. ingatlanra jelzálogos kölcsönt szerez.

A *díjkitűzés* kötelező ígéret annak megjutalmazására, díjazására, aki a kitűzött szolgáltatást teljesíti.

Ebben is, mint az egyoldalú alkuszi ügyletben — eltérőleg a munkavállalástól — a kívánt, kitűzött teljesítmény szabad szolgáltatás tárgya. Senki eleve kötelezettséget nem vállal a díjkitűzőn kívül.

Sajátos esete a díjkitűzésnek a *pályázat;* pályázat esetén több pályázó közül azt kell díjazni, jutalomban részesíteni, aki a pályázati feltételek szerint a kitűzött munkát, tervet a legjobban megoldotta.

4. Az ügyvitelt szabályozó szerződések.

Mások ügyének vitelére, ellátásra vállakkozhatik valaki szerződéses megbízásból, önkéntes elhatározásból, vagy szerződésszerű jogviszony alapján (quasicontractus), pl. gondnoki, gyámi kapcsolat folytán.

a) ***A megbízás*** (mandatum) az a szerződés, amelyben a megbízott a megbízó ügyének ellátását vállalja. A megbízás lehet ingyenes és viszonos szerződés.

A megbízottnak a reá bízott ügyet megfelelő gondossággal s a kapott utasítások szerint kell ellátnia; ha az utasításoktól eltér, a felmerülő károkért felelős. Az ügyvitel kapcsán szerzett javakat, pénzt köteles a megbízónak átadni és az egész ügyvitelről elszámolni.

A megbízó köteles a kikötött díjat s az ügylet ellátásával járó összes szükséges és hasznos költségeket megfizetni.

Az ügyvitelnek sajátos faja a *bizományi szerződés*, amelyben valaki a bizományost megbízza, hogy a maga nevében, de a megbízó részére egyes ügyletet kössön. Leggyakoribbak a kereskedelmi ügyletek lebonyolítására kötött bizományok.

Hitelezési megbízás *az utalvány*. Ez kétirányú megbízást foglal

magában: az utalványozó az utalványosnak jogot ad arra, hogy harmadik személytől pénzt vehessen fel; az utalványozottat pedig megbízza, hogy az utalványosnak pénzt adjon, amelyért a megbízó vállal felelősséget.

Megbízás nélküli ügyvitelről van szó, ha valaki másnak ügyében eljár, noha erre megbízást nem kapott.

Itt tehát nincs szó szorosan vett szerződésről, hanem csak a társas együttlét s ezáltal a közjódiktálta szerződésszerű jogviszonyról. E közjódiktálta szempontok szerint igazodik a magánjogi törvény, amidőn a megbízást fogadatlanul vállalónak előírja, hogy a magára vállalt ügyet úgy köteles ellátni, amint annak, akinek ügyéről van szó, érdeke és feltehető akarata kívánja.

Az ügyvitelt vállaló csak a helyes eljárás esetén követelheti az ügy ellátására fordított költségeinek megtérítését, s a szokásosan kijáró díjat. Az ügyvitel ellátása körül felmerülő vétkességért mindenben az ügyvivő a felelős.

b) ***A letét.*** (Depositum.) A megbízás egyik neme a letét, amelyben a letéteményes kötelezettséget vállal, hogy a letevő ingó dolgát megőrzi, és majdan azt neki visszaadja. A letétbe helyezett tárgyat őrizheti ingyen, vagy kikötött díj ellenében.

A letét természete szerint reálszerződés.

A letéteményes kötelessége.

1. A nála letétbe helyezett dolgot oly gondossággal őrízni, amellyel a maga hasonló dolgát őrizni szokta.

2. A hanyagságából eredő kárt megtéríteni. Az ingyenesen őrzött dologért vállalt felelősség enyhébben ítélendő meg, mint a díj ellenében kikötött szerződés esetén.

3. A letétbe helyezett dolgokat nem használhatja a maga céljaira, hacsak erre külön engedélyt nem kapott, vagy ezt az engedélyt észszerűen fel nem tételezheti.

4. A letét tárgyát meghatározott időben, sőt a letevő kérésére bármikor visszaadni köteles.

A letévő kötelessége.

1. Az esetlegesen kikötött letéti díjat megfizetni.

2. A letéteményes szükséges és hasznos kiadásait és esetleges kárát fedezni.

Hasonló, de egyéb elemeket is magában foglaló letét pl. a szekrény-fiókkulcs, fürdőszekrény stb. használatát kikötő szerződés.

Ha a letevő helyettesíthető dolgot (leginkább pénzt) avval a megegyezéssel helyez letétbe, hogy a letéteményes bizonyos idő mulva vagy kérésére bármikor ugyanazon fajú és mennyiségű dolgot tartozik visszaadni, úgynevezett rendkívüli letétről van szó; az azonban már inkább kölcsönnek mondható.

A fogadókban átadott dolgok őrizetére vonatkozólag külön törvény rendelkezik.[1]

Ide sorozható a *közraktár* gazdaságilag fontos intézménye is.

c) *Az ellátási, életjáradéki szerződés. Ellátási szerződéssel*, ingyenesen, vagy meghatározott ellenérték fejében valaki arra kötelezi magát, hogy a másik szerződő felet, bizonyos időn keresztül ellátja, eltartja. Az ellátás rendszerint természetbeni szolgáltatással történik.

Az életjáradéki szerződésben az egyik fél a másik eltartott félnek élete fogytáig megállapított összegű pénz vagy más helyettesíthető dolog időnkint visszatérő szolgáltatására kötelezi magát.

5. A személyi és vagyon-kapcsolatok jogviszonyait szabályozó szerződések.

Ide tartozik a *társasági szerződés*, amellyel valamely megállapított közös cél megvalósítására meghatározott módon többen bizonyos szolgáltatásokra kötelezik magukat. A kitűzött különböző cél szerint lehetnek bérleti, használati, szerzési, értékesítési társaságok.

Sajátos jellegű, sajátos törvényekkel szabályozott társaságok a különböző kereskedelmi társaságok.

1. *A közkereseti társaságban* ketten vagy többen közös cég alatt korlátlan és egyetemleges felelősség mellett kereskedelmi üzlet alakítására, illetőleg kereskedelem folytatására tömörülnek.

2. *A betéti társaságban* kereskedelmi ügyletek lebonyolítására beléps kültagok tömörülnek, mégpedig akként, hogy a kültagok csak betétjük arányában vállalnak felelősséget, a beltagok pedig korlátlan és egyetemleges felelősséggel tartoznak.

3. *A részvénytársaságban* meghatározott kereskedelmi cél szolgálatára oly módon egyesülnek a tagok, hogy a meghatározott nagyságú tőkét egyenlő értékű részvényekben biztosítják.

4. *A szövetkezet* a tagoknak nem meghatározott számban való szövetkezése közös üzletkezelés, kereső gazdálkodás lebonyolítására s előmozdítására. A szövetkezet lehet korlátlan, vagy korlátolt felelősségű, amint a szövetkezet tagjai egyetemlegesen egész vagyonukkal, vagy pedig csak meghatározott összeg erejéig felelősek a szövetkezetben vállalt kötelezettségükért.

Jogközösségről van szó, ha valamely jog többeket közösen kifejezhető hányadrészekben illet; ez a jogközösség vonatkozhatik dologi jogra, elsősorban tulajdonközösségre, vagy pedig valamely kötelmi jogra, illetőleg követelésre. A jogközösségben részes tagok a hányadrészek arányában osztoznak az elért haszonban, gyümölcsben, s a terheket is arányosan viselik.

Veszélyközösségről beszélünk, ha több személy vagyonát fenyegető rendkívüli kárveszélyt egyes fenyegetett tárgyak feláldozásával

[1] L. Szaldits II. 95. §. 6.

hárítanak el. Az így felmerülő kárt az érdekeltek valamennyien abban az arányban kötelesek viselni, amennyiben érdekeik veszélyeztetve voltak.[1]

6. Az elvont kötelmet tartalmazó szerződések.

Az elvont kötelmek közé sorozhatók az *értékpapírok*. Az értékpapír valamely követelésről kiállított irat, amelyhez a követelés hozzá van kötve s ezért a követelést az értékpapír nélkül sem átruházni, sem érvényesíteni nem lehet. A követelés tehát magában az értékpapírban van megtestesítve, mégpedig a gazdasági cél (jogcím) megjelölése nélkül s ezért elvont kötelem.

Az értékpapírban rejlő követelést az értékesítheti, aki az értékpapír birtokában van. Az értékpapírok másra átruházhatók. Az átruházás szempontjából lehetnek

a) *névre szólók* (rektapapír), amelyeknek megnevezett hitelezője van, s az adós csak e megjelölt hitelezővel szemben vállal kötelezettséget, illetőleg csak ennek teljesít, pl. névre szóló utalvány, csekk;

b) *bemutatóra szóló értékpapírok*, amelyek hitelezőjének azt kell tekinteni, aki azok birtokában van, pl. kölcsönkötvények, sorsjegy;

c) *rendeletre szóló, forgatható papírok*, olyan névre szóló értékpapírok, amelyek a papírra vezetett hátirattal, forgatmánnyal másra átruházhatók, pl. váltó, csekk, névre szóló részvény.[2]

7. A szerencse-szerződések.

1. *A fogadás* (sponsio). A fogadás többeknek abban való megállapodása, hogy közülük az részesül jutalomban, akinek a közösen vitatott bizonytalan dologban vallott állítása igaznak bizonyul.

A fogadás érvényességéhez szükséges, hogy a résztvevő felek az ügy állásáról bizonytalanságban legyenek; ha közülük valaki biztosan ismeri az ügy állását, csak akkor vehet részt a fogadásban, ha a többieknek ezt kinyilvánítja.

A fogadás megengedett, ha tisztességes vagy legalább közömbös dolog körül mozog, ha tisztességes okból történik, s ha a jutalom nem aránytalanul nagy, mert különben pazarlássá, tékozlássá válik.

Ha valaki a fogadásban szereplő ügy menetét jogtalanul saját javára irányítja, a jutalmat nem fogadhatja el.

2. *A játék* (ludus). A szerencse-szerződések közé tartozik a *játék*, amelyben a résztvevő felek a kitűzött jutalmat annak juttatják, aki a játékot megnyeri. A játék lehet különböző természetű, vagy szellemi erők, vagy testi, gyakorlati ügyesség összemérése, pl. sakk, dominó, kártya, különböző játékversenyek, hadijátékok.

[1] L. Szladits II. 97. §. II.

[2] Taxativ felsorolást l. Kuncz Ö., A magyar kereskedelmi és váltójog tankönyve. 270.

3. A *sorsjátékban* a megvett sorsjegy alapján a résztvevők megegyeznek abban, hogy a kitűzött nyereményt annak juttatják, akinek a szerencse kedvez, illetőleg akinek a sorsjegyét kihúzzák. Az igazságos sorsjáték fontos eleme, hogy a sorjegy húzásnál mindennemű csalást kizárjanak.

A szerencse-szerződések, ha külön törvény erről nem rendelkezik, nem részesülnek bírói védelemben, de lelkiismeretben kötelezneknek, vagyis fennáll a naturalis obligatio.[1]

4. *A biztosítási szerződés* (assecuratio). A *biztosítás* is bizonytalanra kötött szerződés, s legalább is a biztosított részéről bizonyos fokban szerencse-szerződés jellege van, mert a kikötött térítés előre nem látható eseményektől, illetőleg károk bekövetkeztétől függ.

A biztosítási szerződésben ugyanis a biztosító arra kötelezi magát, hogy a biztosított fél javára meghatározott összeg befizetése ellenében, az előre nem látható, de a szerződésben meghatározott okból felmerülő kárt megtéríti.

Leggyakoribb a kárbiztosítás, a tűz-, fuvarozási-, tengeri-, állat-, jégkár-, felelősség-, illetőleg szavatossági biztosítás.

Személyi biztosítás: az életbiztosítás, a balesetbiztosítás.

A biztosító jellegét tekintve a biztosítás lehet: magán és nyilvános; szabad és kötött; önkényes és kényszerű; egyéni és társadalmi; üzletszerű és kölcsönösségre alapított stb.[2]

A biztosítási szerződés akkor igazságos, ha

1. a biztosító olyan kötelezettséget vállal magára, amelynek meg tud felelni;

2. a biztosítási díj és az esetleges veszély arányban állanak egymással;

3. a biztosított fél a bebiztosított dolog veszélyére vonatkozó fontos körülményeket bevallja;

4. a biztosított fél a veszélyt, kárt vétkesen elő nem idézi.[3]

E) *A vagyonérdekű jogtalanság, vagyonjogba ütköző cselekedetek.*

A hetedik parancs keretében a vagyonérdekű jogsérelemről, mégpedig a külső tárgyi jogsérelemről van szó, mely a kölcsönös igazságosság követelményeképen kiegyenlítést, kártérítést követel.

A pusztán belső cselekedet nem vonhat maga után külső

[1] A bőrzérőll való tudnivalókat l. u. o. 404.
[2] U. o. 413. köv.
[3] L. Hanauer 256.

tárgyi jogsérelmet: sola intentio iniusta non parit iniuriam realem; vagyis a puszta ártó szándék nem elégséges külső, tárgyi jogsérelem előidézésére, ehhez ugyanis szükséges, hogy a cselekedet valóban kiható oka legyen az előidézett kárnak.

Ha magánember nem oltja el a tüzet, amely elhamvasztja szomszédjának csűrét, még akkor sem követ el *jogtalanságot* szomszédjával szemben, ha *kívánja* annak kárát, mert a tűz eloltására szoros jogon nem köteles; vét azonban a szeretet ellen.

Ha valakinek a cselekedete alkalmas a károkozásra, a hozzájáruló ártó szándék azt jogtalan cselekedetté fokozza; pl. ha valaki az elveszett dolgot avval a szándékkal veszi fel, hogy azt végleges tulajdonának foglalja le, tárgyi jogtalanságot követ el; ha azonban avval a szándékkal veszi magához, hogy azt tulajdonosának visszaadja, akkor nincs szó jogtalanságról.

Nincs szó jogsérelemről, ha valaki jogainak sérelmébe beleegyezik, azt szándékosan eltűri. Ezt fejezi ki az ismert elv: scienti et consentienti non fit iniuria.

A vagyonjogba ütköző cselekedetek közé tartozik a *lopás*, más dolgának *jogtalan birtoklása*, s a *kártevés*.

1. A lopás. (Furtum.)

A lopás más dolgának hasznosítás céljából való alattomos elvitele a tulajdonos tudta és akarata ellenére.

A lopás fogalma tehát magában foglalja az önhatalmú birtokbavételt, az eltulajdonítás titkosságát s a tulajdonos észszerű, jogos ellenkezését.

Ha a tolvaj a lopásból nem akar hasznot húzni, s célja más jószágának tönkretétele, akkor nem lopásról, hanem kártevésről van szó. Ha az elvitel nyiltan és erőszakkal történik, akkor rablás esete áll elő.

A lopáshoz közelálló bűnök a *sikkasztás* és a *csalás*; az előbbi idegen pénzek hűtlen kezelése, az utóbbi másoknak különböző hamisításokkal való megkárosítása.

a) ***A lopás vétkességének sulyossága.*** A lopás *súlyos anyagban súlyos, nem súlyos anyagban bocsánatos vétek*. Csekélyebb dolog elvitele esetén ugyanis a tulajdonos

ellenkezése gyengébb, s az ily kisebb lopás a közjó szempontjából is kevésbbé ártalmas.

A súlyos anyag meghatározásában mind az egyén, mind a közjó érdekét figyelembe kell venni. Lehetséges ugyanis, hogy 30—40 vagy esetleg 100 P érték ellopása egyesekre nézve nem jelent súlyos veszteséget, és nem is vált ki különösebb ellenkezést, viszont a közrendre súlyos következménnyel járna, hogyha ily nagy összegű lopás nem volna súlyos vétség. Ezért meg kell vizsgálni: 1. mily értéket, veszteséget kell súlyos anyagnak tekinteni az egyes emberek vagyoni viszonylatában, vagyis mekkora a *viszonylagosan súlyos anyag;* 2. s mily összeget kell magában véve, azaz *abszolút súlyos anyagnak* tekinteni.

Viszonylagosan súlyos anyagnak kell tekinteni azt a vagyoni értéket, melynek jogtalan eltulajdonítása az egyes emberek állása, vagyoni körülményei szerint súlyos veszteséget jelent, s ennélfogva súlyos ellenkezést vált ki a tulajdonosban.

Általános meghatározásban viszonylagosan súlyos anyagnak kell venni az egyén, illetőleg a család egy napi fenntartásához szükséges vagyoni értéket, beleértve nemcsak az élelmet, hanem mindazt, ami az élet folytatásához szükséges.

Ennek összegszerű megállapítása nehéz, részben a pénz értékének s a különböző áruk értékének ingadozása miatt, részben pedig az emberek sajátos életkörülményei, állása, jövedelme miatt.

Az egyszerű polgári élet viszonylataiban 2—4 pengő is már súlyos veszteséget jelenthet, sőt szerényebb, szegényebb körülmények között már egy pengő is súlyos kárt jelenthet egyesek számára.

A középosztályú családban körülbelül négy-öt pengőre tehető a napi ellátási szükséglet, amely persze a család nagysága szerint fokozódik, vagy kisebbedik. A napi munkabérből élőknél e bér nagysága jelenti körülbelül e viszonylagosan súlyos anyagot.

A jelzett változó körülmények miatt az egyes eseteket különkülön kell megítélni.

Abszolút, azaz magábanvéve súlyos anyagnak kell tekinteni negyven-ötven pengő körüli vagyoni értéket. Ha

ugyanis ezt az értéket nem kellene súlyos anyagnak tekinteni, a közrendre igen káros, zavaró hatással volna.

Általános meghatározásban ez a pénzösszeg középosztályú polgárainknak körülbelül egy hétre eső kiadását foglalja magában.

Egyes tárgyak értékelésénél nemcsak a magukban hordott értéket kell figyelembe venni, hanem egyéb esetleg régészeti, vallástörténeti, vagy kultúrértéket is, pl. a szentkereszt-ereklye kis szilánkjának jogtalan eltulajdonítása is súlyos bűnnek számít.

Más kérdés azonban, hogy a tolvaj azt a jelzett értékek ismeretében lopta-e el. Ha valamely dolognak magábanvéve nincs nagy értéke, s a tulajdonosa csak egyéni személyes vonatkozások miatt ragaszkodik hozzá, a dolog elvitele nem súlyos jogsérelem, de súlyos vétség lehet a szeretet ellen az okozott nagy fájdalom miatt.

b) ***A lopás vétségének súlyosságát enyhítő körülmények.*** 1. *Az enyhébb természetű vagyonjogi kapcsolat.* A férj és feleség, a szülő és gyermek közötti sajátos kapcsolat következtében egyes dolgok beleegyezés nélküli elvitele a családfőben kisebb ellenkezést vált ki, mintha az a családon kívüliek részéről történnék.

Ha a feleség visz el egyes dolgokat férjének tudta nélkül, a jogtalanság súlyosságának megítélése szempontjából figyelembe kell venni, vajjon a közszerzeményből, férje javaiból, rokonok támogatására, vagy egyéb jótékonyságra, vagy pedig haszontalan dolgokra fordította-e.

Ha semmiféle mentő körülmény sem áll fenn a férj és feleség viszonylatában, akkor is az általában súlyosnak vett anyag *kétszeresét*, vagy esetleg ennél nagyobb értéket kell súlyos anyagnak tekinteni; ha pedig feltételezheti férje engedélyét, akkor nem számít bűnnek.

A *gyermek otthoni lopásának* megítélésében szintén a rendesen súlyos anyagnak vett érték *kétszeresét* kell súlyosnak tekinteni.

A visszatérítésre vonatkozólag meg kell jegyezni, hogy élelmiszerek elvonása esetén semmiféle térítést sem kell sürgetni, mert ez gyakorlatilag nehéz is volna; különben is az ételneműek elvonásával a családfőnek nem annyira az elvitel, hanem inkább annak módja ellen van kifogása. Pénzelvonás esetén, ha számottevő összegről van szó, s a visszaadásra mód van, a pénzt vissza kell juttatni; ha ez nem lehet-

séges, akkor más úton, szorgalmasabb munka, takarékosság útján kell pótolni az okozott kárt.

A *cseléd, szolgáló* alig éri el a lopásban a súlyos anyagot, ha csak annyit von el gazdájától, amennyit ételneműekben, vagy egyéb *kisebbjelentőségű,* kevésbbé őrzött dolgokban saját használatra, elfogyasztásra vesz el; ha azonban a házból kihordja és tovább adja, vagy pedig a maga számára olyan dolgokat vesz el, amelyeket gondosabban őriznek, főkép pénzt, akkor a bűn súlyosságának megítélésében az általános szabályok szerint kell igazodni.

Ugyanily szempontok szerint kell megítélni a szakmájukban dolgozó munkások, iparostanoncok lopásait.

2. *A dolgok apránkinti elvitele.* Az apránkinti lopásoknál két szempontot kell figyelembe vennünk: mikor és hogyan tömörülnek az apró részletlopások súlyos anyaggá, és mekkora értéket kell súlyos anyagnak tekinteni a részletlopásokban. E két kérdés megvilágítására fontos annak a megállapítása, hogyan fornak egybe az egyes apró lopások.

A részletlopások egybefonódása különböző módon történhetik.

a) A *sorozatos lopás szándéka által.* Ha valaki súlyos vagyoni érték eltulajdonítása szándékával részletekben viszi is el a dolgokat akár egy, akár több tulajdonostól, a súlyos lopás szándéka az egyes lopásokat összesíti, egységbe foglalja.

Lelkiismeretben minden egyes részletlopás súlyos bűnnek számít a súlyos anyagú lopásra törekvő szándék miatt, a részletlopások sorozata azonban erkölcsileg egységbe olvad, mert minden részletlopásban tulajdonképen ugyanazt a bűnt, a súlyos lopást tartja szem előtt.

Ha a tolvaj a részletlopások által ugyanazt a tulajdonost rövidíti meg, akkor a *viszonylagosan súlyos anyag,* illetőleg érték elvonását kell súlyos bűnnek tekinteni.

Ha azonban e részletlopások *több tulajdonost* rövidítenek meg, akkor súlyos anyagnak az *abszolút súlyos anyagot* kell tekinteni, noha az egyesek kára nem súlyos. Ez az eset áll fenn a kiméréseknél, árusításoknál előforduló hamisításban, csalásban.

b) *A közös akarat által.* Ha *többen közös elhatározással* vagy egyszerre, vagy egymásután folytatólagosan ugyanattól vagy különböző tulajdonostól lopnak el apró részletekben dolgokat, a közös *akarat egységbe forrasztja az összes részletlopásokat* s ezért a súlyos anyag lopásának szándékával történt részletlopásokkal mindnyájan súlyosan vétkeznek.

Ebben az esetben is, ha *ugyanazon tulajdonost* lopják meg, súlyos anyagnak itt is *viszonylagos súlyos anyagot* kell tekinteni; ha azonban több tulajdonost rövidítenek meg, akkor súlyos anyagnak az abszolút súlyos anyagot kell tekinteni, ha az egyesek kára nem is súlyos.

Ha *nem közös akarattal történnek a részletlopások,* hanem külön-

állóan, egymástól függetlenül űzik a tolvajlást, ha tudnak is egymás lopásár l, nem vétkeznek súlyosan, ha nincs meg a súlyos lopás szándéka, illetőleg különállóan a súlyos anyag.

c) A *puszta sorozatosság által. A lopások puszta sorozatossága által is egybeolvadnak* a részletlopások, ha közöttük nincsen nagyobb időköz s ha közben nem történik térítés; ez az egybeolvadás megtörténik akár egytől, vagy több tulajdonostól lopják is el a dolgokat. Nagyobb időköz azonban az egybeolvadást megszünteti, megakadályozza. Hogy mekkora ez az egybefonódást megszüntető, akadályozó időköz, az a részletlopások nagyságától függ.

Ha majdnem súlyos anyagot érintő részletlopásokról van szó, akkor körülbelül két hónapi időköz megakadályozza a lopások egybeforradását; apróbb lopások esetén az egybeolvadást már egy hónapi időköz is megszünteti; ha pedig jelentéktelen dolgok elviteléről van szó, akkor egyheti időköz is elegendő az összeforradás megakadályozására, vagy egész csekély lopásoknál pedig egyáltalában nem olvadnak össze az egyes lopások.

Az ily sorozatos lopásoknál a tettes bűne akkor válik súlyossá, amikor észreveszi, hogy sorozatos lopásaiban már elérte a súlyosnak tekintett anyagot. Ha ennek tudatában tovább folytatja a tolvajlást, az egyes részletlopások szintén súlyos bűnnek számítanak.

Aki csak a sorozatos lopások befejezése után jutott rá cselekedete súlyosságára, súlyosan vétkezik, ha az okozott kárt megtéríteni nem akarja.

A pusztán sorozatosan felnövekvő lopások anyaga akkor éri el a súlyos bűnt, *ha másfélszer* annyit lop, mint az általánosan megállapított súlyos anyag. A tulajdonos számára ugyanis nem annyira fájó s esetleg nem annyira ártalmas a lopás, vagy a veszteség, ha az részletekben és nem egyszerre éri, pl. a pénzt közben alkalmasan felhasználhatja, ha nem egyszerre lopják el tőle.

Szabadon termő gyümölcsök szedésével, vagy száraz gallyak gyüjtésével kapcsolatban a következő szempontokat kell figyelembe venni:

a tulajdonosoknak jogukban áll a jelzett gyüjtések eltiltása;

közösségi területeken az ily gyüjtés a szegények számára megengedettnek feltételezhető; az esetleg felállított tilalmak pusztán büntető jellegűek;

mivel az ily szabadon, vadon termő gyümölcsök (szamóca, szeder, vadvirágok) összeszedése, és méginkább értékesítése nagy nehézségbe ütközik, és csak kevés haszonnal jár, s ezért a tulajdonos számára valójában igen csekély, vagy egyáltalában semminemű kárt nem jelent, ezért csak az általános keret többszörösét lehet súlyosnak tekinteni, feltéve, hogy az ily gyümölcs-, vagy gallyszedéssel egyéb károkat nem okoznak, pl. rétek összetaposását.

c) ***A vétkességet megszüntető körülmények az önhatalmú eltulajdonításban.*** Más dolgának eltulajdonításában a vétkesség alól mentesíthet a *végszükség*, a végszükséget megközelítő szorongatott helyzet, a *titkos kárpótlás*, azaz a *jogos önsegély*.

1. *Végszükség* esetében t. i. az embernek joga van más dolgának felhasználásához, mégpedig oly mértékben, hogy a *végszükségtől* megszabadulhasson, hacsak olyantól nem vonja el a szükséges javakat, aki hasonló szükségben szenved; hasonló helyzetben ugyanis mindenkinek szorosan vett joga van ahhoz, hogy a maga életének fenntartásáról gondoskodjék, s ettől a jogától őt másnak elütnie nem szabad.

Végszükség esetén más is gondoskodhatik ily módon harmadik személynek megmentéséről, hacsak maga nem köteles saját javaiból az illetőnek segítségére lenni.

Végszükségben megengedett más nagyobb értékének, dolgának is a felhasználása, ha az valóban alkalmas a végszükség távoztatására, s ha megvan a jószándék arra, hogy erkölcsi lehetőség szerint a felhasznált dolgot vissza is térítik; senki sem köteles azonban rendkívüli áldozatok felajánlására vagy nyújtására, még a szeretet erényéből kifolyólag sem, mert erre még a saját életének megmentése érdekében sem köteles.[1] A végszükséget szenvedőnek azonban joga van rendkívüli segítség igénybevételére s felhasználására, s ebben a jogában őt visszatartani nem szabad.

Súlyos testi *szükségben* nem megengedett más tulajdonának az elidegenítése, vagy felhasználása, mégpedig a közjó védelme érdekében az esetleg zabolátlanul előfordulható visszaélések miatt. A súlyos szükség esete azonban gyengíti a vétkességet, egészen csekély dologban pedig fel is menthet a bűn alól.

A szükségben szenvedőknek először keresniök, kérniök kell a segítséget, mert ha ezt megtehetik, nincsen szó végszükségről; még inkább kérni kell súlyos szükség esetén.

2. *Titkos kárpótlás* (occulta compensatio) esetéről akkor van szó, ha valaki más dolgát a tulajdonos tudta és akarata ellenére elidegeníti, titkon elviszi, mert ehhez *szoros joga* van. Más dolgának ily önhatalmú elvitele, lefoglalása csak akkor megengedett, ha

1) valóban fennáll szoros jogon nyugvó követelése,

[1] Merkelbach, II. n. 411. d. 4.

2) ha követelés, vagy tartozás biztos,

3) ha a tartozást törvényes, vagy magán úton másképp kiegyenlíteni nem lehet, pl. ellenségeskedések, veszekedések nélkül, a bizonyítás nehézsége, a kérés hiábavalósága, nagyobb költségek miatt;

4) ha az adós, vagy más harmadik személy ebből kifolyólag nem károsodik; az adós kárt szenvedhet azáltal, hogy esetleg kétszeresen is térít; a harmadik személy pedig azáltal, hogy lopás gyanújába kerülhet, és ezáltal hírneve csorbát szenved.

Ily titkos kárpótlás előfordulhat a gazda és cseléd, munkaadó és munkás viszonylatában, amikor a gazda vagy munkaadó alattvalójának a szolgáltatott munkáért kikötött bért nem adja meg, vagy ha többletmunkáért nem díjazza őket.

Ugyanígy segíthet magán esetleg a kereskedő az áruszolgáltatásban a behajthatatlan adósságok letörlesztése céljából.

A cseléd és általában a munkások titkos kárpótlása esetében figyelemmel kell lenni arra, hogy nem önként, szabadon vállalták-e a többletmunkát, s vajjon a munkaadó nem alamizsnaképp, szánalomból nyújtott-e munkát esetleg kisebb bér ellenében, mert ily esetekben nem volna meg a kellő ok a titkos kárpótlásra.

2. A kártevés. (Iniusta damnificatio.)

A *kártevés jogsértő* (tiltott) *cselekmény, mely a kártevő minden haszna nélkül mást külső anyagi javaiban megrövidít.*

E cselekedet lehet *tevőlegesen romboló*, vagy *mulasztásból károkozó.*

Történhetik más dolgának tönkretétele, megrongálása által, szoros jogú követelésektől való jogtalan elütés, ily jogok érvényesítésének jogtalan megakadályozása, a köteles szolgáltatás körüli csalás, jogtalanság által.

Jogtalan kártevés esete áll elő akkor is, ha valakit *jogtalan eszközökkel* akadályoznak meg oly javak, előnyök megszerzésében, amelyekhez szoros joga nincsen.

Jogtalan eszköznek kell tekinteni nemcsak a hazugságot, csalást, hanem az akaratot tévútra vezető és a szabadságot korlátozó erőszakos rábeszélést, és az akaratot károsan irányító megtévesztő hízelgést is.

Ha egyik vendéglős rágalmat terjeszt másik vendéglős társáról s

emiatt elriasztja tőle vendégeit, jogtalanságot követ el ellene, s az ezáltal okozott kárt meg kell térítenie.

Ha valaki mást jogtalan eszközökkel olyan előnytől üt el, amelyre az illető méltatlan, nem követ el vele szemben jogtalanságot, s ezért neki kártérítéssel sem tartozik.

Ha valaki rágalommal elüt valamely hagyománytól arra méltatlant, bár vét a rágalmazással az illető ellen, és jogtalanságot követ el vele szemben a rágalmazásból kifolyólag, nem követ el jogtalanságot a hagyománytól való elütéssel, mert a feltétel szerint erre méltatlan.

Nem jogtalan cselekedet, ha valaki mást igazságtalan eszközökkel oly előnytől foszt meg, melyet az illető ugyancsak jogtalan eszközökkel szerzett magának.

Ha valaki más kárát távoztatni akarja, s őt ebben valaki jogtalanul megakadályozza, ez utóbbi a beálló kárért felelős, és kártérítésre köteles. Pl. ha valaki a betörőt ártalmatlanná akarja tenni, s ebben más őt jogtalanul megakadályozza.[1]

F) *A kártérítés.* (Restitutio.)

1. A kártérítés fogalma, kötelezettsége.

A kártérítés valamely károkozás, vagy alaptalan, jogtalan gazdagodás következtében előállott vagyoni eltolódás kiegyenlítése. A kártevés s az alaptalan gazdagodás a kártérítés forrása, gyökere.

Nem kártérítés a *teljesítés* (solutio), azaz vállalt tartozások, szolgáltatások rendezése, kiegyenlítése; de *kártérítéssé* válik a teljesítés az eredeti kötelemnek (kötelemszegés következtében való) *megváltozásával* (felváltó szolgáltatás) s az eredeti kötelem, illetőleg *szolgáltatás mellé is léphet kártérítés* (tetéző szolgáltatás).

Nem szoros értelemben vett kártérítés az *elégtételadás*, az általánosan vett *jóvátétel*, amely inkább a személyjogi sérelmek helyreállítását jelzi.

A kártérítés kötelezettsége szoros értelemben a kölcsönös igazságosságnak dologi vonatkozású megsértéséből fakad, mely az okozott kár teljes kiegyenlítését (ad aequalitatem) kívánja.

A kártérítés *kötelezettségét* nyilvánvalóan előírja és sürgeti maga a Szentírás, de követeli a tulajdon természete is.

Örök üdvünk szolgálatában a kártérítési készség eszközszerűen szükséges, mert ha valakinek szándéka sincs, hogy az okozott kárt jóvátegye, a jogtalanság bűnét tovább magában hordja.

[1] Noldin II. n. 430.

A kártérítés kötelezettsége mint az igazságosság erényéből fakadó kötelezettség, *neme szerint súlyos*, tehát súlyos dolgokban súlyosan, csekélyebb jelentőségű anyagban bocsánatos bűn terhe alatt kötelez.

Ha valaki akár jóhiszeműleg, akár rosszhiszeműleg tart magánál idegen dolgot, a dolog értéke szerint súlyos, vagy kevésbbé súlyos kötelezettséggel tartozik azt tulajdonosának visszaadni. A jóhiszemű birtokos kötelezettsége gyakorlatilag akkor áll elő, amidőn jóhiszeműsége megszűnik.

A kártevésben azonban figyelembe kell venni a károkozónak szándékát is, amely a beszámíthatóság szempontjából különböző fokban lehet vétkes.

Aki *súlyosan bűnös* szándékkal *súlyos kárt* okozott másnak, súlyos kötelezettség terhe alatt köteles a kártérítésre.

Ha valaki *nem súlyosan terhelő* lelkiismerettel, tudatosan csekélyértékű kárt okozott, akkor a kárt bocsánatos bűn terhe alatt kell megtérítenie.

Ha valaki nem súlyosan rossz szándékkal másnak nagy kárt okozott, figyelembe kell venni, vajjon gyengített beszámíthatóságból, avagy az anyag körüli tévedésből származik-e a súlyosan terhelő lelkiismeret hiánya.

a) Ha a nem súlyos bűnös szándék a beszámíthatóság gyengüléséből eredt, akkor a kárt bírói döntés előtt *valószínűleg nem köteles megtéríteni, akár súlyos, akár csekély volt az okozott kár;*

b) más vélemény szerint a kártérítésnek a beszámíthatóság arányában kell történnie;

c) ismét más vélemény szerint pedig a súlyos kárt súlyos kötelezettség terhével kell megtéríteni; e vélemény szerint ugyanis a kártérítési kötelezettség súlyosságát az okozott kár nagysága szabja meg; kétségtelen azonban, hogy a kártérítési kötelezettséget nemcsak az okozott kár anyagi értéke szerint kell megítélni, hanem a károkozó cselekedet beszámíthatóságából is, amint ezt a jó és rosszhiszemű birtokos térítési kötelezettségeinek megítélésében is tesszük.

Ha teljesen beszámítható, de a tárgy körüli tévedés következtében bocsánatosan terhelő lelkiismeretből véghezvitt cselekedetből fakad a súlyos kár, akkor az előrelátott károkozás arányában kell a kárt megtéríteni; ha azonban a más kárát kitevő érték pl. idegen tárgy még megvan, azt vissza kell adni, mert különben a tévedés felfedése után a károkozó rosszhiszemű birtokossá válik.

A vétkes szándékkal megkezdett cselekedetből fakadó kárt akkor is meg kell téríteni, ha a kártokozó közben rossz szándékát visszavonta, de a káros következményt megakadályozni már nem tudja.

2. Idegen dolog birtoklásából fakadó kártérítés.

I. A jóhiszemű birtokos kötelességei akkor válnak esedékessé, ha a jóhiszeműség megszűnik, vagyis ha tudomására jut, hogy a birtok tárgya nem az övé.

A jóhiszemű birtokos kötelessége három eshetőség szerint vizsgálható:

a) ha a dolog még birtokában van,
b) ha a dolog elveszett, elpusztult,
c) ha a dolog más kezekbe került.

a) A jóhiszemű birtokos, **ha a dolog még birtokában van:**

1. a tulajdonos ismeretére jutva, köteles azt minél előbb tulajdonosának átadni, hacsak törvényes elbirtoklás útján közben a dolog nem jutott már az ő tulajdonába;

2. ha a birtok tárgyának csak bizonyos *része van meg*, akkor ezt kell visszatérítenie;

3. ha a tulajdonost nem találja, a birtokában tartott dolgot, mint elvesztett, illetőleg megtalált tárgyat kell kezelnie, a talált tárgyakra vonatkozó szabályok szerint;

4. ha a birtok tárgya a birtoklás folyamán *értékesebbé vált*, akkor e gyarapodott értékben is vissza kell adni azt tulajdonosának, hacsak elválaszthatatlan összesítés révén nem vált a jóhiszemű birtokos tulajdonává; utóbbi esetben csak a tulajdonos dolgából fakadó értékgyarapodást kell visszaadni; ha az egész birtokolt tárgyat vissza kell adni a tulajdonosnak, akkor a jóhiszemű birtokos az értékgyarapodással kapcsolatos kiadásait levonhatja;

ha a birtoktárgy *értékben vesztett*, de abból a jóhiszemű birtokosnak semminemű haszna nem volt, akkor a tárgyat e csökkentett értékében kell csak visszaadni még akkor is, ha az értékcsökkenés a jóhiszemű birtokos hibájából állt elő;

5. ha a birtoktárgyat a jóhiszemű birtokos *ajándékul kapta*, nem az ajándékozónak, hanem a tulajdonosnak kell a birtoktárgyát visszaadni (res clamat ad dominum);

6. ha a jóhiszemű birtokos a dolgot *vette* és a jelentkező tulajdonos a dolgot visszaköveteli, vagy azt a birtokostól peres úton elvonják, a dolgot vissza kell adni a tulajdonosnak, a jóhiszemű birtokos pedig az eladóhoz fordulhat kártérítésért.

Ha azonban a tulajdonos a dolog hollétéről még nem értesült, s ezért a dolgot nem követeli, a jóhiszemű birtokos, noha ő már ismeri a tulajdonost, a birtok tárgyát visszaadhatja az eladónak, s ezáltal pénzét visszaszerezheti, ha csak más úton nem lehetséges a pénz megszerzése s egyúttal a tulajdon visszajuttatása, pl. a tolvaj feljelentése által.

Ezt a Szent Alfonz által képviselt valószínű véleményt alátámasztja az a körülmény, hogy nem vagyunk kötelesek mások dolgát a magunk kárával megőrizni, s ezért a magában véve jogos visszaadás megengedhető, noha ebből közvetve a tulajdonos kára következhetik be.

Ha a jóhiszemű birtokos semmiképp sem tudná visszaszerezni pénzét, mert a tolvaj eltűnt, akkor az így előálló kár az ő vesztesége marad; a jóhiszemű birtokos ilyenkor már nem adhatja el a dolgot, hogy ezúton szabaduljon az őt esetleg érintő kártól.

b) A jóhiszemű birtokos, ha a birtok tárgya **nála elpusztul, megsemmisül:**

1. magábanvéve semminemű térítésre nem köteles, még ha az ő hibájából pusztult is el a dolog; ha azonban a birtoktárgy megsemmisítésével, pl. az állat leölésével maradandó hasznot húzott, akkor azt vissza kell térítenie;

2. ugyancsak így kell eljárni abban az esetben is, ha a birtoktárgy használata következtében a birtokos vagyonilag gyarapodott (ha a törvény máskép nem rendelkezik);

3. ha a birtokolt tárgy *harmadik személynél pusztult el*, akinek *haszon nélkül*, pl. *ajándékkép tovább adta, vagy a vételáron* újra eladta, a jóhiszemű birtokos a valószínűbb vélemény szerint nem tartozik kártérítéssel, mert semmivel sem gazdagodott;

4. ha *haszonnal adta tovább* (pl. ha ingyen kapta s pénzért adta el, vagy olcsóbban vette és drágábban adta el), a jóhiszemű birtokos tartozik a szerzett hasznot az erkölcstudósok többségének véleménye szerint, a vevőnek, akinél a dolog megsemmisült, átadni; mások véleménye szerint a

szerzett hasznot a tulajdonosnak kell adni; ismét mások véleménye szerint a jóhiszemű birtokos a hasznot valószínűleg megtarthatja; e valószínűség miatt e vélemény a gyakorlatban követhető.

c) Ha a dolog **harmadik személynél még megvan** (s ha a tulajdonos jelentkezik), akkor,

1. ha a jóhiszemű birtokos *ajándékkép adta tobább a dolgokat*, semmire sem köteles, ha különben a sajátjából nem ajándékozott volna; ha azonban amúgyis adott volna, az ajándék árát vissza kell fizetnie;

ha a tulajdonos nem tudja kinél van a tulajdona, akkor a jóhiszemű birtokos szeretetből köteles figyelmeztetni a megajándékozottat, hogy az ajándéktárgyat adja vissza, vagy pedig a tulajdonost kell felvilágosítania, hogy kinél van tulajdona, ha ez nagyobb nehézség nélkül megtörténhetik;

2. ha a jóhiszemű birtokos a dolgot *haszon nélkül* (a vétel árán) másnak eladta, különböző lehetőségek merülhetnek fel:

a) ha a tulajdonos akár magán, akár bírói úton visszaköveteli, illetőleg visszakapja tulajdonát, a jóhiszemű birtokos a vállalt szavatosság miatt köteles a dolog árát a vevőnek visszafizetni, ő pedig a maga veszteségét attól követelheti, akitől azt vette;

b) ha a tulajdonos még nem követeli, de a birtokló önként visszaadja a birtoktárgyat, a jóhiszemű eladónak vissza kell adni a tárgy árát;

c) ha a birtokos, bár ismeri a tulajdonost, a birtoktárgyat nem adja vissza, a jóhiszemű eladónak sem kell az árát visszafizetnie;

d) ha a birtokos úgy adta vissza a tulajdonosnak, hogy a jóhiszemű eladót erre nem figyelmeztette (hogy ő is pénze után nézhessen), akkor az eladónak az árát nem kell visszafizetnie;

e) ha a tulajdonos nem tudja a dolgot a birtokostól visszaszerezni, a valószínűbb vélemény szerint a jóhiszemű eladó nem köteles téríteni a tulajdonosnak;

3. *ha haszonnal adja tovább*, amit ajándékul kapott, s a vevő a dolgot a tulajdonosnak visszatéríti, a jóhiszemű birtokos tartozik visszafizetni a vevőnek a dolog árát; ha a tulajdonos a maga dolgát nem tudja visszaszerezni, akkor az általános vélemény szerint, a tulajdonos részére nem kell térítenie;

ha a jóhiszemű birtokos a dolgot úgy adja el haszonnal, hogy a vétel áránál nagyobb összeget kap érte, a hasznot vissza kell adni a tulajdonosnak, ha az a dolgot nem kapta vissza, de csak abban az esetben, ha a haszon a jóhiszemű birtokos költségei nélkül állt elő, pl. áremelkedés révén; ha azonban a haszon a jóhiszemű birtokos szorgalmának eredménye, gyümölcse, akkor azt nem kell visszafizetnie.

A jóhiszemű birtokos magának tarthatja meg a saját szorgalma és ügyessége révén előálló **gyümölcsöket,** amelyek elérésében a birtoktárgy inkább csak eszközszerű elemként szerepelt. A jóhiszemű birtokos tehát megtarthatja;

1. a tisztán szorgalmi gyümölcsöt, pl. a képet, amelyet más eszközével festett meg;

2. nem köteles megtéríteni, az elmaradt, elmulasztott gyümölcsöt, illetőleg hasznot, melyet a tulajdonos a dologból merített volna; továbbá

3. a már elbirtokolt gyümölcsöket;

de köteles visszaadni a dolog természetes és polgári gyümölcsét.

Magánjogi törvényeink a jóhiszemű birtokosnak ítélik oda a dologból adódó minden hasznot és beszedett gyümölcsöt. A birtoktárgy visszaadásánál a jóhiszemű birtokos levonhatja a szükséges és hasznos kiadásokat, de nem a fényűzési kiadásokat.

II. A rosszhiszemű birtokos a dolog tulajdonosát szándékosan károsítja meg; ezért kártérítési kötelessége is nagyobb. Ezért

1. ha a *dolog még birtokában van*, minél előbb vissza kell adnia tulajdonosának;

2. ha *már nincsen birtokában*, akár saját hibájából, akár más hibájából, akkor a dolog értékét, illetőleg árát köteles megtéríteni, hacsak nem olyan benső hibából, vagy más olyan okból pusztult el, amelynél fogva a tulajdonosnál is megsemmisült volna;

ha a *dolgot másnak eladja*, s a vevő tudja, hogy a rosszhiszemű birtokos jogtalanult birtokolt dolgot kínál neki, s azt mégis megveszi, s a dolog tulajdonosa a vevőtől a birtok-

tárgyat visszaszerzi, a rosszhiszemű eladó nem köteles a vételárat megtéríteni, mert a vevő a vétel érvénytelen voltának tudatában a szavatosságból folyó jogáról lemondott; scienti et volenti non fit iniuria;

3. a rosszhiszemű birtokos akkor is köteles visszaadni az idegen tulajdont, ha az a tulajdonosnál maradván, *elpusztult volna*, nála azonban épségben maradt; itt is áll az elv: res clamat ad dominum. Pl. ha tűzveszély alkalmával a tulajdonosnak valamely dolga rosszhiszemű birtokoshoz kerül, s ezáltal a pusztulástól megmenekül, a dolgot vissza kell adni, de a rosszhiszemű birtokos követelheti az esetleges költséget, díjat munkájáért, kiadásáért, amelyeket a dologra fordított;

a biztos pusztulás *veszélyének helyén és idejében* elfogyasztott dolgokat, pl. a biztosan veszendő bor árát nem kell visszatéríteni, mert ilyen esetben a tulajdonos észszerűen nem ellenkezhetik a dolog elfogyasztása miatt;

4. ha a rosszhiszemű birtokosnál lévő dolog *értéke* a visszatérítés idejéig *megváltozott*, különböző lehetőségek merülhetnek fel:

a) *benső okokból*, önmagától, azaz természetes úton adódó *értéknövekedés* esetén a dolgot a megnövekedett értékkel kell visszaadni a tulajdonosnak, a szorgalmi munka értékének levonásával;

b) ha a dolog benső okokból *értékben csökken*, de ezt a tulajdonos elkerülhette volna, akkor a dolgot a csökkent érték pótlásával kell visszaadni;

c) ha a dolog értéke benső okokból a *tulajdonosnál is csökkent volna*, akkor csak a csökkentett értékű dolgot kell visszaszolgáltatni;

d) *külső okból*, körülményekből előálló *értékgyarapodás* esetén, pl. árfolyamváltozás miatt:

α) a rosszhiszemű birtokos köteles az elért *nagyobb értéket* visszaadni, feltéve, ha a dolog értéke a tulajdonosnál is gyarapodott volna, vagy ha a tulajdonosnak a rosszhiszeműleg birtokolt, illetőleg elvitt dolog (pl. gabonát) drágábban kellett megvennie;

β) ha a dolog értéke a jelzett külső körülmények folytán *csökkent*, s ha a tulajdonos is csak ily csökkent értékkel tudta volna a dolgot hasznosítani, akkor elegendő a *csökkentett értékben* való visszatérítés.

5. a rosszhiszemű birtokos az idegen dologból fakadó, akár *meglévő*, akár *elfogyasztott gyümölcsöt visszatéríteni*

köteles, mert mindezek a tulajdonost illetik, sőt mindama gyümölcsöket is, amelyeket a dolog tulajdonosa előteremtett volna, de a rosszhiszemű birtokos elmulasztott kitermelni, mert az elmulasztott gyümölcs is a tulajdonos kára; a rosszhiszemű birtokos tulajdonában maradnak azonban az úgynevezett szorgalmi, ipari gyümölcsök, melyek az ő kifejtett tevékenységének az eredményei;

6. a rosszhiszemű birtokos tartozik megtéríteni minden *elmaradó hasznot és felmerülő kárt*, amelyet valamiképen (ha homályosan is) előre látott; pénzlopás esetében tehát köteles az ellopott összeg után a kamatot is megtéríteni.

7. *A kiadások közül* a rosszhiszemű birtokos a kártérítésnél levonhatja a dolog megtartásával járó szükséges és hasznos kiadásokat, de nem a fényűzési kiadásokat.

III. A kétes jogú birtoklás fölléphet a birtoklás folyamán, vagy fennállhat már a birtoklás kezdetén.

1. *A jóhiszemű birtoklás folyamán fellépő kétség esetén* a kétessé vált birtokosnak a dolog értéke szerint megkívánt gondossággal igyekeznie kell, hogy a való tényállást felfedje; ha megfelelő utánjárás mellett a kételyt eloszlatni nem tudja, mint jóhiszemű birtokos rendelkezhetik a dologgal; amíg a tulajdonost keresi, a dolgot gondosan meg kell őríznie.

2. Ha a kétely felmerülésekor az utánjárást vétkesen elmulasztja, rosszhiszemű birtokossá válik, s ettől az időponttól kezdve a jelentkező tulajdonossal szemben a rosszhiszemű birtokos kötelességei terhelik.

Ha az igazolt tulajdonos nem jelentkezik, és a mulasztás, illetőleg az utánjárás elmulasztása miatt a tulajdonos megtalálása emberileg lehetetlenné válik, a dologból, illetőleg annak értékéből annak részére kell valamit átadni, akinek kétes joga van hozzá, mégpedig e kétesjogú birtokos tulajdon-igazolásának foka, reménye szerint; e remény fejében kijáró szolgáltatás kötelessége azonban általában csak a dolog értékének felénél kisebb részre terjed ki.

Ha *a kétség nem* meghatározott egyénre vonatkozik, csak általános jellegű, akkor a kétesjogú birtokos a dolgot magának tarthatja meg; de helyesebben jár el, ha vétkes mulasztásának jóvátételére valamit a szegényeknek juttat belőle.

3. Ha a kétesjogú birtokos az utánjárást nem vétkesen mulasztotta el, s a tulajdonos emberileg fel nem fedezhető, akkor jóhiszemű birtokossá válik, annak jogaival és kötelességeivel.

A birtoklás kezdetén fennálló kétség esetében

a) a kétes joggal lefoglalt uratlan dolgot úgy kell kezelni, mint az elvesztett dolgok megtalálójának a talált tárgyat; ha a birtokos nem kutat a tulajdonos után, rosszhiszemű birtokossá lesz s a dolgot nem tarthatja meg, hanem jótékony célra kell fordítania;

b) ha a birtokos a dolgot jóhiszemű birtokostól kétes joggal kapta, vagy vette, s a kételyt eloszlatni nem tudja, valószínűleg senki sem tartozik kártérítéssel;

c) ha valaki kétes joggal jóhiszemű birtokost foszt meg birtoktárgyától, rosszhiszemű birtokossá válik, s a dolgot vissza kell adnia;

d) ha a birtokos a dolgot kétesjogú birtokostól kétes joggal kapta, vagy vette, köteles utánajárni a tulajdonosnak; ha nem tud rátalálni, a megmaradt kétely arányában térítenie kell a valószínű tulajdonosnak; ha ez sem található, jótékony célra kell fordítania a térítendő részt;

e) ha valaki valamely birtoktárgyat kétesjogú birtokostól kétes jogon követel, a megegyezés lehetőségének hiányában, az ügynek per útján való eldöntését kell szorgalmazni.

3. A jogtalan kártevésért járó kártérítés.

A jogtalan kártevés másnak megkárosítása a kártevő vagyoni előnye nélkül. Az ily kártétel, illetőleg káros (tiltott) cselekmény következtében kártérítés kötelezettsége akkor adódik, ha

1. a cselekedet igazságtalan, illetve jogtalan,
2. a kár előidézésére tevékenyen kiható,
3. s lelkiismeretben vétkes.

1. *Jogtalan cselekedet* (actio iniusta) a kölcsönös igazságosság elleni sérelem, akár dologi jog megsértésére, akár kötelmi szolgáltatással kapcsolatos sérelmekre vonatkozik.

Ha valakit jogtalanul (erőszakkal, megfélemlítéssel), oly dolog elérésében akadályoznak meg, amihez szoros joga nincsen, akkor teljes kártérítés csak akkor jár, ha a dolog elérése akadályozás híján, egészen biztos; különben csak a dolog elérésének reménye arányában áll fenn kártérítési kötelezettség.

Ha a károkozó cselekedet nem jogtalan, noha más erényt, pl. a szeretet erényét sérti, az igazságosság követelményeképen kártérítés nem jár.

Ha valakinek jogos cselekedete következtében másra kár hárul, kártérítési kötelezettség nem áll elő, pl. ha valaki ügyes, de megengedett eszközökkel, pl. reklámmal, elvonja más vevőit.

Ha valaki más dolgát tönkreteszi, vagy megrongálja, noha azt a dolog tulajdonosa maga is megtette volna, az így okozott kárt köteles megtéríteni, mert a tulajdonos a szociális igazság keretén belül rendelkezik saját tulajdonával.

Ha valaki csak a törvényszerű, vagy osztó igazság ellen vét, szoros értelemben kártérítéssel nem tartozik, hacsak a káros cselekedettel egyúttal a kölcsönös igazságon is sérelem nem esik, pl. ha szoros jogon elsőbbséget jutalmazó pályázat esetén a jogos pályanyertest a díjtól elütik.

2. *A károsításra tevékenyen kiható a cselekedet* (causa damni efficax), ha belőle annak rendeltetésszerű kihatásaképen áll elő a bekövetkezett kár. Ezáltal lesz a károsító a kárnak valóságos, tényleges szerzője, okozója. Ugyanez áll arra, aki mást ily hatékony károkozásra indít.

A puszta kártevési szándék még nem von maga után kártérítési kötelezettséget, s az sem köteles a kártérítésre, akinek a cselekedete a károkozásra csak alkalmat adott, vagy annak csak esetleges, azaz egyéb körülményből előálló oka volt (causa per accidens). Nem igazi és önmaga erejéből kiható kárelőidéző ok a káros következmény előállásához *szükséges*, sőt *nélkülözhetetlen feltétel*, amely nélkül a kár

nem állana elő, pl. a fegyver átadása szükséges, esetleg nélkülözhetetlen feltétele valamely előidézhető kárnak, de nem tényleges okozója.

Ha valaki a részegeskedőnek bort szolgál fel, noha előrelátja a részegeskedő által fenyegető kárt, a bor felszolgálása, nem ténylegesen kiható oka, hanem csak esetleges okozója a részegség következtében előidézett kárnak.

Ha azonban valaki az ily esetleges ható okot *egyedül* és egyenesen avval a szándékkal alkalmazza, hogy az előrelátott kár bekövetkezzék, akkor azt egyesek szerint önmagában ható oknak (causa per se) kell tekinteni; pl. ha valaki kizárólag azért helyez el kelepcét, hogy ritkán arra járó ellensége összeroncsolja magát, az ezáltal okozott kárt megtéríteni köteles.[1]

3. *Lelkiismeretben vétkes a cselekedet* (theologice culpabilis), vagy a mulasztás, ha azt a cselekedet rosszaságának tudatában teszik. *Culpa iuridica*-nak mondjuk a tételes jog által megkívánt kellő gondosság hiányát, vagyis a dolgok vitelében, ügykezelésben előforduló gondatlanságot.

A kellő éberség hiánya azonban magábanvéve teljesen bűntelen, vétlen is lehet, ez a *culpa mere iuridica.*

A gondosság-hiány, illetőleg gondatlanság lehet súlyos, lehet enyhébb természetű, s lehet teljesen vétlen, azaz lelkiismereti bűnt kizáró.[2]

A teljesen bűntelen, vétlen gondatlanságból okozott kárt csak bírói döntés után kell megtéríteni, hacsak valaki különös kötelezettséget nem vállalt mindennemű kár megtérítésére;

ha a szerződéses kötelezettséggel őrzött dolgokban vétlen kár esik, a megőrző fél szintén csak bírói döntés után köteles a kártérítésre, hacsak mindennemű kár megtérítésére kifejezetten nem kötelezte magát;

a szerződésszerű tényállásokból fakadó köteles ténykedésekben (a bíró, ügyvéd, orvos ilynemű ténykedéseiben) vétlenül okozott kárért szintén csak bírói döntés után kell lelkiismeretben térítést eszközölni.

[1] E kérdésben l. Noldin, II. n. 457. 3. és Merkelbach, II. n. 292. 4. és I. n. 64.

[2] A vétlen kár megtérítésére vonatkozó különleges jogszabályokat l. Szladits II. 101. §.

4. A kétes károkozásért járó kártérítés.

1. Ha a kétely a véghezvitt cselekedet után merül fel, s a kétely a körül forog, vajjon a cselekedet a kárt előidéző, jogtalan, s elégséges volt-e a kár előidézésére, akkor nem áll fenn kártérítési kötelesség.

2. Ha biztosan bekövetkezett a kár, és a cselekedet elégséges volt annak előidézésére, de a kétely a körül forog, hogy vajjon ez a cselekedet volt-e az előidézője, avagy más okból állott elő a kár, azt kell feltételezni, hogy a kérdéses cselekedet volt a kár okozója, míg az ellenkezője világosan be nem bizonyul; ha azonban a megalapozott kétely megmarad, lelkiismeretben szorosan véve kártérítés nem jár.

3. Ha többen működtek közre a biztosan bekövetkezett kár előidézésében, s mindegyiknek cselekedete alkalmas volt a kár előidézésére, s a körül merül fel a kétely, kinek a cselekedetéből fakadt a káros következmény, akkor az összes közreműködők egyetemlegesen felelősek az okozott kárért, ha

a) közös megegyezéssel, vagy legalább is egymás cselekedetéről tudva vitték véghez káros tettüket, mert ebben az esetben ők voltak a bizonytalanság, a kétely előidézői;

b) ha azonban egymás cselekedetéről nem tudva vitték végbe tettüket, és kétes marad a kár szerzősége, szoros jogon egyik sem kötelezhető kártérítésre.

4. Ha a kétely a cselekedet véghezvitele előtt merül fel, az esetleges kár bekövetkezése miatt, mindaddig nem szabad cselekedni, míg a kétely fennáll.

Pl. az orvos nem adhat oly orvosságot a betegnek, mely valószínűleg ártalmára szolgál, hacsak nem az az egyedüli lehetőség a beteg esetleges megmentésére.

Ha azonban *jogi kételyről van* szó, vagyis arról, szabad-e valamit tenni, fenáll-e valamelyik törvény, vagy kötelesség, akkor a kérdést a probabilizmus elvei szerint lehet megoldani.

5. Tévedésből fakadó kár megtérítése.

1. Ha valaki kikerülhetetlen, legyőzhetetlen tévedésből azt gondolta, hogy a cselekedetéből bekövetkező kár kisebb lesz a valóban bekövetkezett kárnál, akkor az így okozott kárt tévedése arányában kell megtérítenie, hacsak a nagyobb kárt valamiképen, ha homályosan is, előre nem látta.

2. A sértett fél személye körül fennálló tévedés esetén bekövetkezett kárt annak a személynek a javára kell megtéríteni, akinek a kárt okozták. A szokott példával élve, ha valaki legyőzhetetlen, azaz kikerülhetetlen tévedésből Péter háza helyett Pálét gyújtotta fel, a Pálnak okozott kárt meg kell térítenie. Ebben az esetben a kártérítéstől

mentesítő vélemény nem helytálló, mert a károkozó cselekedet ugyan Pál személyére vonatkozólag csak anyagszerűen vétkes, de szándékos, azaz formálisan vétkes Pállal, mint a ház tulajdonosával szemben, mert senki tulajdonát jogtalanul tönkretenni nem szabad.[1]

6. Gyilkossággal kapcsolatos károk megtérítése.

Megfontolt szándékkal véghezvitt emberölés, gyilkosság esetén *a)* a gyilkos, vagy a más testi épségében egyéb kárt okozó köteles a gyilkosság, vagy a *csonkítás* következtében felmerülő *kiadások* viselésére, azaz köteles a halál beálltáig, vagy a sértett meggyógyulásáig felmerülő költségeket fedezni, *b)* azonkívül az *elmaradó haszon és felmerülő* veszteséget pótolni; mivel azonban itt csak az elmaradó haszon reményéről lehet szó, ezért ezt kisebbnek kell számítani, mint amennyit a sértett fél addig valójában szerzett; az elmaradó haszon nagysága a sértett, vagy megölt személy foglalkozása, szerzési lehetősége szerint más és más.

A temetéssel járó költségeket nem kell megtéríteni, ha azok a rendes körülmények között bekövetkező halál esetén felmerülő kiadásokat meg nem haladják; nagyobb lehet a költség pl. ha az otthontól távol történt a gyilkosság s a hazaszállítás nagyobb kiadást kívánt.

Az elszenvedett fájdalomért, illetőleg magáért az élet elvesztéséért nem kell pénzben téríteni, hacsak a bíróság büntetésképen azt ki nem szabja.

Más személyekkel szemben fennálló térítési kötelezettségek: A gyilkos köteles kártérítést adni:

a meghalt szüleinek, feleségének, gyermekeinek, ha a megholt részéről ellátásban részesültek. A térítés nagyságát a meghaltnak állása, kereseti lehetőségei, illetőleg a kereset lehetőségének továbbra is fennálló reménye szerint, s annak mérlegelésével kell megszabni, hogy más forrásból kapnak-e kellő eltartást;

rokonok, jóbarátok, szegények javára nem kötelező a kártérítés, mert a bekövetkezett halál csak esetleges oka az őket ért veszteségnek; nem kell kártérítést adni a személyi hitelezőknek s a biztosítótársaságoknak sem.

A sértéssel okozott károkért járó kártérítést a sértett javára kell eszközölni, illetőleg magának a sértettnek kell juttatni; ha a sértett meghalt, az örökösöknek, ezek hiányában jótékonycélra kell adni. A dologi természetű javakban esett kárért a halál után a szükséges örökösök javára kell a kártérítést eszközölni.

A magyar magánjog a temetési költségek megtérítését is előírja, s kártérítést követel a gondatlanságból eredő emberölésért és a súlyos testi sértésért is.[2]

[1] L. részletesebben Noldin, II. n. 463.
[2] L. Hanauer 323.

Nem kell a kárt megtéríteni, ha a megsértett fél a halál előtt a kártérítést elengedi, feltéve, ha ezt szabad elhatározásból teszi. A sértett fél elengedheti az összes dologi javakban okozott kár megtérítését is (debita realia).

Párbajban kapott sérülés vagy épen halál következtében beálló károkat a sértő fél nem köteles megtéríteni még akkor sem, ha ő volt a kihívó fél. A sérült fél ugyanis a párbajnak szabad elhatározással való elfogadásával vállalta az ebből bekövetkezhető károkat is, s ezáltal a másik felet feloldotta a következmények felelőssége alól.

Ha azonban az egyik fél a másikat jogtalanul belekényszerítette a harcba, akkor tulajdonképen nem párbajról van szó, hanem egyszerű jogtalan sértésről, vagy épen gyilkosságról, s ebben az esetben az evvel járó térítési kötelezettséget is vállalni kell.

Ha valaki a párbajt nem vállalja, s ennek következtében hivatalát, rangját, evvel kapcsolatban jövedelmi forrását elveszti, a sértő fél nem köteles a kártérítésre, mert ennek a veszteségnek csak esetleges oka. Az így bekövetkező kárnak, veszteségnek az igazságtalan törvény az okozója, amelyet semmiféle lovagiassági szempont nem igazolhat.

7. Parázna tett következtében előálló kártérítés.

A parázna tett végbevihető: közös akarattal vagy jogtalan eszközökkel való rákényszerítéssel (fornicatio, stuprum; egyszerű, erőszakos parázna tett). Jogtalan eszköz pl. az erőszak alkalmazása, a megfélemlítés, a csel, a színlelt házassági ígéret, a kellemetlen, tolakodó csábítás, amellyel szemben a szenvedő fél ellenkezést érez és ellenállást fejt ki; de nem tekinthető jogtalan fellépésnek az egyszerű, megszokott csábítás, hízelgés, kérés.

1. *Erőszakos, jogtalan támadás esetén a támadó fél*

a) magáért a jogtalan cselekedetért nem köteles kártérítésre, hacsak erre bírói büntetés nem kötelezi;

b) az anyagi javakban okozott kárt azonban meg kell térítenie mind a szenvedő féllel, mind annak szüleivel szemben. A jóvátétel történhetik a sértett féllel kötött házasság által; ha a sértett fél házasságra lépni nem akar, más módon kell kártérítést nyújtani, pl. a mással való házasságkötés lehetővé tétele által (megfelelő hozomány biztosításával). A sértő fél nem köteles házasságot kötni, ha más módon megfelelő kártérítést ad. A kártérítés kötelessége megszűnik, ha a sértett fél a térítést szabadon elengedi, ha jó házasságot köt, szerzetes rendbe lép, ha (más okból) rövidesen meghal;

c) ha házassági ígérettel csalta bűnbe a másik felet, köteles őt házastársul venni, hacsak ezáltal nagyobb bajok nem származnak, ha azt a szülők észszerű okból nem ellenzik; köteles a házasságkötésre akkor is, ha színlelt házassági ígérettel becsapta;

d) ha gyermek születik, köteles a szüléssel kapcsolatos összes költségek megtérítésére; valamint a gyermek életének fenntartásával és nevelésével járó kiadások fedezésére.

2. *Egyszerű, azaz közös akarattal véghezvitt parázna tett esetén*

a) a férfi a természetjog szerint nem köteles a szüléssel járó költségek fedezésére; de a törvény kiróhat reá bizonyos részesedést;

b) a gyermek életének fenntartása és nevelése a szülőket közösen terheli; erre vonatkozólag közösen megegyezhetnek;

c) ha ugyanazzal a személlyel többen vétkeznek, s ezáltal bizonytalanná válik, hogy ki a gyermek apja, akkor, magában véve, szoros jogon a résztvevők egyike sem köteles a kártérítésre, hacsak szándékosan nem tették bizonytalanná a gyermek hovatartozását.

A házasságtörésből fakadó kártérítésre vonatkozólag a következő elvek érvényesülnek:

1. kierőszakolt házasságtörés esetén a jogtalanul fellépő fél egyedül köteles minden kárt megtéríteni, amely a férjet s esetleg a törvényes gyermekeket éri;

2. ha a házasságtörés az asszony beleegyezésével történt, akkor egyetemlegesen felelnek a fölmerülő kárért;

3. ha ugyanavval a személlyel többen követtek el házasságtörést, és szándékosan bizonytalanná tették az apa személyét, valamennyiüknek arányosan kell vállalniok a kártérítést; ha ez a szándék nem volt meg, akkor egyikük sem köteles a kártérítésre, mert ebben az esetben maga az asszony a bizonytalanság oka;

4. ha a férj a bűnbe beleegyezik, egyik fél sem köteles kártérítésre, de a törvényes örökösök jogai csorbát nem szenvedhetnek.

Ha a házasságtörés és annak következménye titokban marad, az asszony igyekezzék szorgalmával, takarékosságával, saját vagyonának alkalmas felhasználásával az okozott kárt jóvátenni; ezt tegye a férfi is a család javára végzett munkával, a törvényes gyermekeknek juttatott ajándékkal stb.

G) *A bűnrészességből fakadó kártérítés.*

1. A bűnrészesség különböző fajai.

A bűnrészesség a károkozásban közreműködő tevékenység.

Itt e közreműködést a jogtalan károkozás szempontjából vizsgáljuk, s nem, mint a szeretet erénye elleni bűnt. A bűnrészességnek ez utóbbi módját a szeretet erényével kapcsolatban tárgyaltuk.

A közreműködés általában történhetik *tevőlegesen*, azaz vétkes fizikai, vagy erkölcsi tevékenységgel (positive), és vétkes *mulasztással*, vagyis oly cselekedet elhagyásával, amelynek megtételére valaki szoros jogon köteles (negative).

A) *A tevőleges bűnrészesség előállhat:*

1. *bűnszerzés* által, amidőn valaki a saját nevében elkövetendő bűncselekmény véghezvitelére valakit kényszerít vagy felfogad;

2. rossz *tanácsadással* (tanácsolással), felbújtással, mikor is a felbújtott fél a saját nevében vállalja a cselekedet véghezvitelét. A tanácsolás, felbújtás történhetik hízelgő beszéddel, vagy lekicsinylést tartalmazó biztatással;

3. káros következményre kiható *akarattársulással*, egyetértéssel (bűntárs);

4. *a kártevésben való segédkezéssel;*

5. *bűnpártolással a)* a büntettesnek nyújtott *védelem által, b)* vagy a jogtalanul szerzett javak *megőrzése által.*

B) *Vétkes mulasztásból fakadó bűnrészesség történhetik:*

1. *hallgatással*, illetőleg hallgatólagos beleegyezéssel a bűncselekmény véghezvitele előtt és alatt;

2. a kötelességszerű *ellenkezés, ellenállás elhagyásával;*

3. *elhallgatással*, azaz a bűncselekmény után annak fel nem fedésével, ha erre valaki köteles.

A kártérítési kötelezettség a bűnrészességben is attól függ, mily fokban volt a közreműködés tevékenyen kiható a kár előidézésére, vajjon jogtalan és vétkes volt-e az együttműködés.

Ha valaki tanácsot ad pl. lopásra, de ez a tanács valójában nem indított mást a lopásra, mert a tolvaj erre már régen rászánta magát, és a tanács nélkül is megtette volna, a tanácsadó nem köteles kártérítésre, mert tanácsával tevékenyen nem hatott, azaz hatásosan nem indított a lopás véghezvitelére.

Nem köteles a kár térítésére a tanácsadó akkor sem, hacsak a káros cselekmény módját jelölte meg, de ezáltal a szándékolt károkozáson kívül újabb vagy nagyobb kár előidézője nem volt.

a) ***A bűnszerző*** (mandans). Bűnszerző közreműködéséről akkor van szó, ha valaki mást kifejezetten, vagy hallgatagon, parancs, illetőleg megbízás útján saját, azaz a megbízó nevében elkövetendő bűnre indít.

A bűnszerző az így előálló károkozásban a főszereplő, a fővétkes.

A bűnszerzés történhetik kifejezetten parancs, megbízás formájában, vagy burkoltan, azaz a bűnreindító akaratnak panaszba, óhajba rejtett megnyilatkozásával. Nincs szó bűnszerzésről, ha valaki a már okozott kárt helyesli, helybenhagyja.

Ha a bűnszerző felkínált bér ellenében vesz rá mást arra, hogy az ő (bűnszerző) nevében másokat megkárosítson, akkor felbérlőnek nevezzük.

α) *A bűnszerző kártérítési kötelezettsége a károsulttal szemben. A bűnszerző* köteles mindama károk megtérítésére, amelyek a *megbízás kihatásaként* a károsultat érték. Ide kell sorozni azokat a károkat is, melyek a megbízás megvalósításában elkerülhetetlenek, vagy amelyeket csak nagynehezen lehetett volna elkerülni, pl. betöréses lopás esetén a megrongált ajtók, zárak helyreállítására fordított költségeket is, mert ezek a károk általában előreláthatók.

A bűnszerző, megbízó ugyanis a fővétkes, a megbízott annak csak végrehajtó eszköze.

Ha a *megbízott* fél a *megbízás keretét átlépi*, az ezáltal okozott kár szerzőjévé válik, s ezért az így okozott kárt ő maga köteles megtéríteni még akkor is, ha azt a bűnszerző utólag, helyeslőleg veszi is tudomásul.

Ha a bűnszerző megbízását a károkozás megtörténte előtt visszavonja, s a megbízott erről tudomást szerez, de ennek ellenére is kárt okoz, a megbízott az okozott kárért saját maga felelős, mert már saját elhatározásából, saját nevében jár el.

Ha a megbízott a visszavonásról nem értesülhetett, az okozott kárért a megbízó a felelős; ha azonban valaki jogtalanul megakadályozta a hírnek odajuttatását, akkor az tartozik az okozott kárt megtéríteni.

Ha a bűnszerző a megbízást nem tudja visszavonni, akkor más úton köteles a fenyegetett fél kárát megakadályozni, pl. figyelmeztetni veszélyeztetett embertársát, hogy a fenyegető bajnak, kárnak elejét vehesse.

Az ily módon fenyegető kár távoztatására akkor is köteles, ha ez számára akkora veszteséggel, kárral jár is, amekkora veszteség veszélyeztetett embertársát fenyegeti.

β) *A bűnszerző kötelessége a megbízottal szemben.* A bűnszerzőnek a *megbízottal szemben* magában véve *nincs kártérítési kötelessége*, ha az önként, szabadon, vagy épen kialkudott bérért vállalkozott más megkárosítására; köteles azonban vele szemben is kártérítésre, ha

a) a megbízottal szemben magát erre kötelezte,

b) ha jogtalan módon, erőszakkal, megfélemlítéssel feljebbvalói hatalmával a kártevésre kényszerítette, vagy hazugsággal, félrevezetéssel arra rászedte.

Ez utóbbi esetben köteles mindama károk megtérítésére, amelyek a káros cselekmény végrehajtásával természetszerűen kapcsolatosak, belőle természetszerűen folynak, pl. a megbízott börtönbejutásával előálló kár megtérítésre.

b) ***A felbújtó, rossztanácsadó*** (consulens). A bűnrészest *felbujtónak*, *rossz tanácsadónak* mondjuk, ha mást rábeszéléssel, kéréssel, tanácsadással vesz rá más megkárosítására. Ez a felbújtás történhetik hízelgő, kedveskedő szóval is (palpo).

A felbújtott fél a maga nevében jár el; ebben eltér a megbízottól, aki nem a maga, hanem megbízottja nevében cselekszik; a felbújtott fél tehát nem puszta végrehajtó, hanem mivel más megkárosítását saját nevében vállalja, ő a fővétkes, a felbujtónak pedig csak másodlagos szerepe van.

A tanács lehet pusztán felvilágosítás (consilium doctrinale), s lehet szorosabb értelemben vett tanács, ha komoly érvekkel megalapozott (c. doctrinale vestitum).

A tanácsnak lehet biztatás, buzdítás, azaz tettre indító tanácsolás jellege (consilium impulsivum nudum); az ily biztató, bátorító tanácsolás, ha módok és eszközök megjelölésével adott bátorítás, fokozottabb jellegű felbújtás.

Aki hivatalánál, hivatásánál fogva vagy nyilvánosan hirdetett szakértelme címén akár vétkes tudatlanságból, akár hanyagságból vagy rosszhiszeműségből káros tanácsot, vagy felvilágosítást ad, kártérítéssel tartozik mind a tanács-

kérővel szemben, mind pedig a tanácsból harmadik személyre háruló károkat illetőleg, ha azok az adott tanács következményei, mert ilyenkor a tanácskérő szoros jogon követelheti a helyesen eligazító tanácsot.

Ha egyszerű magánember ad káros tanácsot, s a belőle fakadó kárt valamiképen előrelátja, akkor köteles a harmadik személlyel szemben tanácsa folytán okozott kárt megtéríteni, mert ennek az adott tanács az okozója; nem köteles azonban kártérítésre a tanácskérővel szemben, mert az illető saját magát juttatta bajba, midőn olyan embertől kért tanácsot, aki sem nem köteles tanácsot adni, sem pedig a szükséges ismerettel nem rendelkezik.

Aki mást puszta rábeszéléssel, buzdítással káros cselekedet véghezvitelére rávesz (c. inpulsivum), nem felelős a felbújtott fél káráért, mert az a saját maga akaratából vitte végbe az ajánlott káros cselekedetet s idézte elő a kárt; de köteles megtéríteni azt a kárt, amelyet a rábeszélésből fakadó cselekedet által harmadik személynek okozott, mert a felbújtással jogtalanságot követett el a harmadik személlyel szemben; a harmadik személy ugyanis a jogtalan cselekedetbe nem egyezett bele, s a kárt igazságtalanul szenvedte.

Ha a felbújtott egyén saját akaratából szánta rá magát a káros cselekedetre, s ezt a kapott buzdítás nélkül is véghezvitte volna, akkor a felbújtó semmiféle kártérítéssel nem tartozik.

Kétség esetén, vajjon a felbújtó rábeszélése hatással volt-e a károkozó cselekedetre vagy sem, a tanácsadó, illetőleg a felbújtó kártérítésre nem köteles.

A harmadik személynek okozott kárt megtéríteni elsősorban a felbújtott fél köteles; ha ez nem teszi, kártérítésre a rábeszélő fél köteles.

Ha valaki azonos nemű kisebb károsítást ajánl nagyobb helyett, (amelyre már valaki elhatározta magát) ugyanavval a személlyel szemben, akkor ez az ajánlat nem rossz cselekedet, sőt inkább jónak mondható; ha azonban az egyik személy helyett másiknak megkárosítását ajánlja, akkor rosszat cselekszik és kártérítéssel tartozik.

Ha valaki nagyobb károsítást ajánl, mint aminőre valaki elhatározta magát, a többletkárért kártérítéssel tartozik.

Ha a felbújtó a tett elkövetése előtt biztatását, bújtogatását (consilium nudum) visszavonta, vagyis a felbújtottat a szóbanforgó cselekedetről lebeszélte, a bekövetkezett kárért nem felelős.

Ha az adott tanács erősebb érvekkel alátámasztott indítást tartalmazott, s a felbujtó igyekezett az ily biztató tanácsot megfelelő ellenérvekkel letompítani s a tettest a cselekedet véghezvitelétől visszatartani, akkor a beálló kárért szintén nem felelős.

Ha a felbújtó az adott tanácsában a módokat és eszközöket is megjelölte, s ezáltal a tett véghezvitelére a másikat rávette, akkor az igazságosság követelményeképen köteles minden lehetőt megtenni, hogy a felbújtott felet szándékától eltérítse; ha így nem tudja a károkozástól visszatartani, más úton kell a kárt megakadályoznia, pl. a veszélyeztetett embert figyelmeztetni, hogy a bajnak elébe vághasson, a bajt eltávoztathassa; ugyanígy kell tennie annak is, akinek a felvilágosítás oly szükséges volt a kár előidézésére, hogy a nélkül a kár egyáltalában nem következhetett volna be.

c) ***Az akarattársulásból, egyetértésből eredő bűnrészesség.*** (Consentiens.) Akarattársulásból fakadó bűnrészességről akkor beszélünk, ha valamely káros következmény többek beleegyező nyilatkozatából ered; a bűnrészesség e neme gyakorlatilag a közös ítélethozatalkor, szavazáskor fordul elő.

Az ily káros hatású akarati társulásban (szavazásban, ítélethozatalban,) résztvevők annyiban kötelesek az előidézett kár megtérítésére, amennyiben beleegyező nyilatkozatuk a bekövetkezett kár előidézésére kihatással volt.

1. Ha az ily akarattársulás a kár előidézésében valamiképen külsőleg is megnyilvánul, és egyszerre történik (közfelkiáltással), akkor az előidézett kárért mindnyájan egyformán felelősek.

2. Ha az akarattársulás nem egyszerre történik is, pl. a szavazás, de közös megállapodás következtében (conspiratio) egyöntetű, a hozott döntés által okozott kárért mind egyformán felelősek.

3. Ha a káros dologra vonatkozó szavazás nyilvános és folyamatos, az első szavazók (a szükséges többség eléréséig) minden bizonnyal befolynak a kár előidézésére, és ezért kártérítésre kötelesek; de kártérítésre kötelesek azok is, akik a szükséges többség elérése után is a káros következményű dolgokra szavaznak, bár szavazatuk megvonására módjuk van.

4. Ha a szavazásban résztvevők közül egyesek eredményhirdetés, illetőleg az ítélethozatal előtt szavazatukat visszavonják, a kártérítés kötelességétől mentesülnek.

5. Ha jogtalan, de nem önmagában, azaz természetszerűen vett rossz dologra szavaznak, s a dolog megszavazása nagyobb baj elkerülésének egyetlen módja, kártérítésre nem kötelesek.

d) ***A bűnben segédkező, a bűnpártoló*** (Participans). A bűnben *segédkező* a főtettesnek nyújt segítséget a károkozásban s ezért ebben való részesedése arányában tartozik kártérítéssel.

Bűnpártoló az *orgazda*, aki jogtalanul szerzett dolgokat átvesz, megőriz, továbbá, aki a kártevőknek menedéket, védelmet nyújt, s ezáltal őket a jogtalanul szerzett dolgok megőrzésében és további károk előidézésében támogatja, s végül aki a kártérítést jogtalanul megakadályozza.

Általában bűnpártolók: a gonosztevők felfogadott kémei, akik felügyelnek, míg a tettes dolgozik, akik megegyezésből a gonosztevőt elrejtik; a kereskedők, akik a gyermek otthon lopott pénzéért árut szolgáltatnak neki; akik általában nem igaz ügyet védenek.

e) ***A vétkes mulasztásból eredő bűnrészesség.*** Vétkes mulasztással történik a segédkezés a károkozásban, ha valaki nem akadályozza meg más kárát, noha erre szoros jogon köteles. Ily bűnrészesség adódik:

1. ha valaki a káros tett *véghezvitele alkalmával hallgat*, nem szól, nem tiltakozik, nem kiált segítség után, vagy mást nem int le a káros tettről, noha erre szoros jogon köteles volna;

2. ha valaki a káros cselekedetet tettleg *nem akadályozza* meg, nem fejt ki ellenállást, noha erre köteles volna, s végül,

3. ha valaki a tett *elkövetése után* kötelessége ellenére *nem fedi fel* a kárt, illetőleg nem jelenti fel a kártevőket.

Mindezek a mulasztások csak akkor tartalmaznak *kártérítéssel* járó bűnrészességet, ha az elmulasztott ténykedésekre a mulasztók szoros jogon, azaz a kölcsönös igazságosságból kifolyólag kötelesek, s e kötelességüknek aránytalanul nagyobb károk nélkül eleget tehetnek, hacsak ily különleges áldozatra külön nem kötelezték magukat.

Ily módon vétkes bűnrészesek lehetnek: a közbiztonság védelmére rendelt szervek, a csendőrség, rendőrség, a gyám, a gondnok megbízottjuk, illetőleg alárendeltjük ügyeinek vitelében; a fogadott, szerződtetett őrök, ellenőrzést hivatalból gyakorló közegek, számvevőség, pénzügyőrök, stb.

Ha valaki a feljelentés elhagyásáért pénzt kap, csak akkor köteles kártérítésre, ha a feljelentést hivatalból kellett volna megtennie, vagy ha az elfogadott pénz jogtalan szerzemény, lopott jószág. Ha azonban valaki a pénzt azért kapja, hogy a véghezviendő károsításhoz segítsé-

get nyújtson, akkor biztonságot nyújtó pozitív bűnrészességről van szó, és ezért a nyújtott segítség arányában kártérítéssel tartozik.

A gyóntató hivatalánál fogva a gyónónak örök üdvössége ügyében szerepel tanácsadóként; de nem hivatali tanácsadója vagyonjogi viszonylatban; ezért, ha a gyóntató elmulaszt valamely felvilágosítást adni azáltal, hogy kártérítési kötelességet nem sürgeti, vagy mást alaptalan kártérítéstől nem tart vissza, az így felmerülő kárért a gyóntató szoros jogon nem köteles a kártérítésre, mert ő nem hivatalos tényező a gyónó vagyoni védelmében; de a kártérítésre köteles a szeretetből kifolyólag, mégpedig vétkessége arányában; ha azonban vétkesen kártérítést sürgetett, ahol ennek kötelessége nem állott fenn, vagy pedig valakit a fennálló kártérítéstől visszatartott, az igazságosság követelményeképen, azaz szoros jogon köteles a kártérítésre, mert ennek okozója volt; az ily pozitív formában adott tanácsot, hivatalból adott tanácsnak, biztatásnak kell tekinteni; ugyanez áll akkor is, ha a gyóntató hallgatását pozitív tanácsnak lehet tekinteni.

2. A bűnrészesek kötelező kártérítésének nagysága, mennyisége.

A bűnrészesek kártérítési kötelessége kiterjedhet az *egész kárra* (in solidum) mégpedig vagy *feltétlenül* (absolute) vagy pedig csak *feltételesen* (conditionate). Lehetséges tehát, hogy

a) csak a közreműködők *egyikére* föltétlenül kötelező az egész kár megtérítése (absolute), a többiek csak ennek hiányában kötelesek az egész kár megtérítésére, s ha az előbbi a kárt megtérítette, a többiekre nézve mindennemű kártérítési kötelezettség megszűnik;

b) a résztvevők *mindegyike* csak feltételesen (conditionate) köteles az egész kár megtérítésére, ha tudniillik a többiek nem tudnak téríteni; ebben az esetben annak, aki más helyett térített, joga van követelni a kiadott összeg kiegyenlítését a másiktól; az egyesekre eső részt ugyanis mindenkinek feltétlenül kell térítenie;

c) a résztvevők csak a károkozásban kifejtett tevékenységük arányában kötelesek téríteni, és az egész kár megtérítésére akkor sem kötelesek, ha a többi nem tud téríteni.

1. *A teljes kárt* kötelesek megtéríteni mindazok, akiknek hozzájárulása az egész kár előidézésére (in totum damnum) kihatott.

A közösen véghezvitt károkozásban lehetséges, hogy valakinek elsőrendű, azaz fővétkes szerepe van, s lehetséges, hogy mind egyformán működnek közre a kár előidézében.

Fővétkes pl. a bűnszerző, megbízó (mandans); az ilyen első helyen köteles az egész kárt megtéríteni, de ha téríteni nem tud, a többieknek kell az egész térítést pótolniok; ők viszont kárpótlást követelhetnek a fővétkestől.

2. Az egész kárt feltételesen kötelesek megtéríteni:

a) a közös szándékkal, megegyezéssel, összejátszással (conspiratione) károkozó bűnrészesek, pl. közös elhatározással véghezvitt gyilkosság esetén, akár erkölcsi, akár fizikai együttműködésről van szó;

b) azok, akiknek hozzájárulása, beavatkozása annyira *szükséges volt* a kár előidézésére, hogy a kár nem következett volna be, pl. ha a tolvaj a lopott tárgyat maga nem vihette volna el;

c) azok, akiknek közreműködése egymagában *elegendő volt* a kár előidézésére, pl. ketten egyszerre sütik el a fegyvert valamely jószág leterítésére.

A felsorolt esetekben tehát mindegyik a teljes kár megtérítésére köteles, abban az esetben is, ha közülük egy, vagy több nem akar, vagy nem tud téríteni. Ha közülük egy, vagy több téríteni nem tud, a többinek kell ezek részét is egymásközti megosztással vállalniok, azoknak azonban, akik más helyett térítettek, joguk van a térített összeg visszakövetelésére.

Gyakorlati vonatkozásban (a szentgyónásra való tekintettel) meg kell jegyezni, hogy az egyszerű emberek gyakran nem látják át tisztán ezeket az elveket, ezért a közös akarattal véghezvitt cselekményből fakadó károk megtérítésének sürgetésében megfontoltan kell eljárni, s nagyobb baj elkerülése végett nem kell feltétlenül sürgetni mindegyiktől a teljes kár megtérítését, részben azért, mert olykor feltételezhető, hogy a károsított fél is megelégszik azzal, ha a károkozásban résztvevők a rájuk eső arányos részt térítik csak meg (ha a többiek nem is tudnak téríteni); részben pedig azért, mert a résztvevők nem tudják megérteni, hogy a társuk által okozott kárt is nekik meg kell téríteni.[1]

[1] L. Noldin II. n. 499. 4. b.

3. Csak *részletkárt kell* megtéríteniök a bűnrészeseknek, ha csak részben voltak a kár előidézői, mégpedig a kár előidézésében való részesedésük arányában (pro rata damni). Ez az eset áll fenn, ha többen egymástól függetlenül, nem közös akarattal károsítottak meg mást, ha egyesek közreműködése nem volt szükséges, vagy egymagában nem volt elegendő a teljes kár előidézésére (non necessaria, non sufficiens).

A bűnrészesek részéről történő kártérítés sorrendje.

1. Ha a bűnrészesek *egyformán* járultak hozzá az egész kár előidézéséhez, akkor mindenki egyformán, sorrendi különbség nélkül köteles a ráeső részt megtéríteni; ha közülük valaki nem térít, a többinek azt pótolnia kell.

Nincs sorrendi különbség akkor sem, ha a bűnrészesek csak részben voltak a kár okozói; ilyenkor mindenki a saját közreműködése arányában köteles téríteni.

2. Ha a bűnrészesek *különböző fokban* voltak a kár okozói, rendszerint a következő sorrendben kötelesek téríteni:

1) Az idegen dolog jogtalan birtokosa; aki idegen dolgot tart magánál, a jó-, a kétes- és a rosszhiszemű birtokosra vonatkozó kötelezettség szerint tartozik téríteni.

2) *A bűnszerző*, mint fővétkes; a felbújtó (ha pusztán a maga hasznára dolgozott); ha a felbújtásból csak a felbújtottnak van haszna, akkor előbb ez köteles téríteni; ha mindkettőnek haszna volt belőle, egyformán kötelesek az egész kár megtérítésére a közös akarattal közreműködő bűnrészesekre vonatkozó elvek szerint.

3) A károkozó cselekedet *végrehajtója*, aki a bűnszerző után az egész kár előidézője; mivel azonban csak eszköze a megbízónak, a térítés sorrendjében utána következik.

4) A *pozitív bűnrészesek*, mert tevékenységük erősen hat ki a kár előidézésére.

5) A *negatív bűnrészesek*, mert közreműködésük az előbbieknél enyhébb természetű.

Ha a fővétkesnek elengedik a térítést, a többinek sem kell térítenie.

Ha az egész kár előidézésére egyformán befolyó bűnrészesek egyikének elengedik a térítést, a többiek kötelesek a rájuk eső részt megtéríteni, hacsak az egész kár elengedése fel nem tételezhető. Kétség esetén a probabilizmus elvei szerint lehet igazodni; de ha a tételes törvények — a rend kedvéért — erősebb, szorosabb kötelezettséget állapítanak meg, ezeket bírói döntés után a törvényes igazságosság alapján teljesíteni kell.[1]

3. Kinek a javára kell téríteni?

Az okozott kárt annak javára kell téríteni, aki a kárt szenvedte.

1. Ha a kárvallott *ismert*, általában a törvényes birtokos javára kell téríteni, hacsak súlyos okok nem ajánlják magának a tulajdonosnak való térítést.

A gyermekek által ellopott és másnak átadott dolgokat rendszerint a szülőnek, illetőleg azok törvényes képviselőinek kell átadni.

Ha a károsult személy meghalt, az örökösök javára kell téríteni; ha többen vannak, az örökhagyó vélelmezett akarata szerint kell térítést eszközölni, s nem szabad a térítésre szánt összeget szegényeknek juttatni, sem pedig a meghaltnak lelki üdvére, pl. misék elmondására fordítani. Ha a károsult az állam, vagy valamely társaság, akkor a kártérítés nekik jár, hacsak a társaság nyilvánvalóan és kizárólagosan rossz célok szolgálatában nem áll, s ezért lét- és működési jogosultsága nincsen. Ha a társaság nem kizárólagosan rossz célt szolgál, történhet javára kártérítés; ilyenkor azonban könnyebben lehet ok arra, hogy a szegényeknek juttassák a térítést; ilyen ok lehet pl. a társaság tagjainak okozott kár jelentéktelen volta, vagy a társaságnak nyújtandó kártérítés nagyobb nehézsége.

A kártérítést csak akkor szabad a kárvallott hitelezőjének juttatni, ha az abba beleegyezett; ha valaki megfelelő okból az adós tudta nélkül térített a hitelezőnek, a kártérítés (lelkiismeretben) érvényes; a kárvallott ugyanis józanul nem ellenkezhetik a megokolt eljárással szemben.

Csődbejutás esetén a kártérítést a tömeggondnokhoz kell juttatni. Ha a kárvallott veszteségeivel a biztosítótársaságot is kár érte, a biztosítótársaságnak annyit kell téríteni, amennyit az a kárvallottnak nyújtott; az ezen felüli kártöbbletet pedig magának a kárvallottnak kell visszatéríteni.

2. Ha a kárvallott *ismeretlen*, az eddig jóhiszemű birtokos az idegen dolgot magánál tarthatja; ha biztos gaz-

[1] L. Merkelbach, II. n. 319.

dája jelentkezik, a dolgot neki vissza kell adni, hacsak törvényes elbírtoklás révén a jóhiszemű birtokos tulajdonává nem vált. A rosszhiszemű birtokos s a jogtalan kártevő köteles az okozott kár arányában a térítési összeget a szegények javára jótékony, kegyes célra fordítani; az okozott kárral ugyanis nemcsak a tulajdonosnak, hanem bizonyos mértékben a közösségnek, a közjónak is ártott; a kártérítésnek ezt a módját az általános szokás, gyakorlat is szentesíti. A gyakorlatban azonban, ha a kártérítés e módjának sürgetéséből nagyobb bajok származnának, okosabb, ha elállunk tőle.

Ha a kártérítésre kötelezett maga is szegény, valamit megtarthat magának szegénysége, nyomorúsága enyhítésére.

3. Ha a kárvallott személye ***bizonytalan***, mindenekelőtt az okozott kár értékének arányában kellő gondossággal kutatni kell a károsult tulajdonos után; ha a kétség fennmarad, a valószínű tulajdonosnak kell juttatni a térítést, ha pedig ez sem történhetik meg, akkor a tulajdonos feltételezett akarata szerint kell eljárni.

Ha a károsult csak *kevesek között* (három-négy ember) keresendő, mert mást nem ért kár, akkor ezek között kell szétosztani a térítést, s nem szabad a szegényeknek juttatni.

Ha *sok közül* kell keresni az egyetlen vagy kevésszámú károsultat, vagy ha állandóan váltakozó embercsoportba tartoznak a károsultak, akkor a térítés legalkalmasabban a szegények javára történik.

Ha azonban ugyanegy embercsoport pl. ugyanegy falu lakói között találhatók a károsultak, ha sokan vannak is, akkor, ha erkölcsileg lehetséges, azok javára kell téríteni.

Ez az eset fordulhat elő, ha a kereskedő mérleghamisítással rövidíti meg vevőit; az így okozott kárt azáltal kell megtéríteni, hogy kártérítés fejében valamivel többet juttat a kért mennyiségnél, de nem magasabb áron; ha azonban az egyeseknek okozott kár nem volt súlyos, s a kártérítés összegét megfelelő okból a szegényeknek juttatja, a kártérítés kötelességének így is eleget tehet.

A kártérítés sorrendje a hitelezőkkel szemben.

Ha az adós, illetőleg kártevő mindenkivel szemben nem tehet eleget

térítési kötelességének, akkor a többekkel szemben fennálló térítés kötelességének a természetjog elvei szerint a következő sorrendben kell eleget tennie:

1. elsősorban a tulajdonosnak kell visszajuttatnia a még *meglévő dolgokat*, vagyoni értéket;

2. ezután következik a *zálogjogi követelésnek* rendezése;

3. ezt követi a *jogtalan károkozás*, vagy viszonos szerződéssel vállalt kötelezettség, szolgáltatás teljesítése;

4. a további tartozások kiegyenlítésére vonatkozólag szorosan vett sorrend nem állítható fel; a szeretet azonban azt javasolja, hogy előbb a szegényebb hitelezők, kárvallottak kapjanak kielégítést; helyénvaló az időben előbb keletkezett terheket kiegyenlíteni a később előállakkal szemben.

Csőd esetén a csődtörvény rendelkezései az irányadók.

4. A kártérítés módja, helye és ideje.

A kártérítésnek lényegében oly módon kell történnie, hogy az idegen tárgy, vagy az okozott kár értéke a tulajdonoshoz, illetőleg a károsulthoz eljusson, és ezáltal a tartozás, illetőleg vagyoni eltolódás kiegyenlítődjék.

Ez a kiegyenlítés különböző úton-módon érhető el:

a) vagy *nyiltan* a károsult tudtával, vagy pedig *titokban*, ha a nyilvános térítést az okozott kár természete nem kívánja meg;

b) közvetlenül, azaz az okozott kár értékének, illetőleg a jogtalanul eltulajdonított tárgynak közvetlen visszajuttatásával, vagy *közvetve* más úton, pl. ha a feleség az okozott kárt szorgalmas munkájával, takarékosságával teszi jóvá;

c) színlelt *ajándékozás útján;* abban az esetben, ha a térítésre kötelezett fél megfeledkezve adósságáról, illetőleg térítési kötelezettségéről térítési szándék nélkül ajándékot ad hitelezőjének; az ily ajándékot is a kártérítésnek lehet minősíteni, ha az ajándék egyenlő, vagy nagyobb értékű az okozott kárnál;

d) a szegények részére az *alamizsnaként* juttatott adományok nagyrésze is kártérítésnek számítható be, a nekik járó térítésben, ha az alamizsna a fennálló kártérítési kötelezettség ideje alatt jutott a szegényeknek.

5. A kártérítéssel járó kiadások fedezése.

1. *A jóhiszemű* birtokos nem köteles más dolgát saját költségén eljuttatni tulajdonosához.

2. *A rosszhiszemű* birtokos, a jogtalan kártevő saját költségén köteles ezt megtenni, mégpedig oda kell juttatnia az idegen tárgyat, ahol az akkor volna, ha a tulajdonos birtokában maradt volna; ezt azonban nem kell megtenni, ha a szállítás költsége sokkal nagyobb (kétszerese) a tárgy értékénél; ilyenkor az árát kell megfizetni. Ily áldozatokat

ugyanis a károsult észszerűen nem követelhet, hacsak a kérdéses dologhoz különös kapcsolat nem fűzi.

Ha a kártérítés tárgya az átadás, visszajuttatás folyamán *elvész:*

a) a jóhiszemű birtokos semmire sem köteles (res perit domino);

b) a rosszhiszemű birtokos, vagy a jogtalan kártevő azonban akkor is köteles a kárt megtéríteni, ha az idegen dolog, térítési összeg, vagy érték a visszajuttatás folyamán bármiképen, akár véletlenül, akár megbízottja hibájából veszett is el, hacsak a károsult tulajdonos meg nem egyezett a térítővel a térítés módjában és ő maga, vagy a hivatalos fórum (bíró) nem jelölt ki, nem bízott meg valakit a térítés lebonyolításával; ebben az esetben ugyanis mihelyt a dolgot a megbízottnak átadta, a dolog a tulajdonos birtokába jut, s ezentúl már az ő vesztesége, ha nem jut el hozzá.

Ha a kártérítő a gyóntatónak adja át a térítendő értéket továbbjuttatás végett, és annál véletlenül elvész, komoly erkölcs-tudósok szerint az így elveszett dolgot, értéket már nem kell többé megtéríteni, mert feltételezhető, hogy a hitelező, vagy károsult fél a gyóntatót megbízottjának tekinti.[1]

A térítés *időpontját* illetőleg: a kártérítést haladék nélkül az első adandó alkalommal kell teljesíteni, hacsak a térítés idejének kitolására jogos ok nem áll fenn, vagy a térítő haladékot nem kap, vagy a teljesítés nagy nehézségekbe, akadályokba nem ütközik.

Ha valaki nem tudja az egészet egyszerre kifizetni, köteles azt a lehetőség szerint részletben megtéríteni.

A térítés szándékának megőrzésével történő halasztás akkor válik súlyos bűnné, ha abból a károsultnak újabb súlyos kára származik, vagy a halasztás folytán a térítés lehetetlenné válik.

Ha valaki a térítést vétkesen halogatja, a felmerülő és előrelátható kárért szintén felelős; de nem felelős a beálló rendkívüli veszteségekért, hacsak arra nem figyelmeztették, vagy azt maga előre nem látta.

Ha a halasztás nem vétkes, a halasztásból fakadó károkat magában véve nem kell megtéríteni, legalább is abban az esetben nem, ha a térítési kötelezettség nem rosszhiszeműségből, vagy jogtalan, vétkes kártevésből származik; ha azonban a kártérítés kötelessége szándékos vagyon-*érdekű* jogtalanságból ered, általános *vélemény szerint* halasztással felmerülő károkat meg kell téríteni.

A rögtöni térítés alól felmentő veszteségnek, kárnak jóval nagyobbnak kell lennie annál a kárnál, melyet a halasztás által a kárvallott szenved.

A lelkipásztornak kell azon lennie, hogy hívei a kártérítést ne halogassák egészen a halál közeledtéig, mert ezáltal nemcsak maguk vétkeznek, hanem a károsult is abba a veszélybe jut, hogy kára (az örökösök részéről) egyáltalában nem térül meg.

A végóráit élő, vagy súlyos betegségben szenvedő embereknél okosan kell eljárnia a lelkipásztornak a kártérítés kötelességének

[1] L. Noldin, II. n. 511. b. β; Merkelbach, II. n. 331.

hangsúlyozásában, teljesítésének sürgetésében; ha mód a rögtöni megoldásra nehezen található, s a beteg jóhiszeműleg bízhatta rá az örökösre a dolog elintézését, meghagyható jóhiszeműségében és feloldozható, mert így esetleg nem ártunk a kárvallottnak, viszont a beteg lelki nyugalmának megőrzésével sokat használhatunk a végperceiben küszködő léleknek.

6. A kártérítési kötelezettség megszűnése.

A kártérítési kötelezettséget ideiglenesen megszünteti, szünetelteti:

a) a vétlen *ismerethiány;*

b) a fizikai vagy erkölcsi *képtelenség;* ez utóbbi előállhat, ha valaki a kártérítés következtében súlyos testi-lelki bajba, veszélybe jut, hírneve súlyos csorbát szenved, jogosan szerzett társadalmi állásából kiesik stb.

Véglegesen megszűnik a kártérítés kötelezettsége, ha a kárszenvedő fél a térítést *szabadon elengedi.*

Fizetésképtelenség esetén csődnyitásnak van helye, amelyet maga az adós, vagy a törvény keretein belül a hitelezők kérhetnek. Mind erkölcsi, mind jogi vonatkozásban más-más elbírálás alá kerül a vétlen, továbbá a könnyelmű vagyonkezelés következtében előálló vétkes, valamint a hitelezők megkárosítására törekvő csalárd bukás. A csődeljárás után az adós a további kártérítéstől csak akkor mentesül, ha azt a hitelezők az egyesség szerint elengedik, vagy ha attól a törvény felmenti.[1]

Az egyházi vagyonban s a kegyes célokat szolgáló javakban esett jogtalan károkért járó és a szegényeknek adandó kártérítés az ú. n. *kompozició* útján rendezhető; ez a térítésnek a Szentszék által történő rendezése, vagy teljes elengedése.[2]

[1] L. Hanauer 351—3.

[2] A kötelem egyéb módosulásait l. 179. lap.

A NYOLCADIK PARANCS.

«Ne tégy hamis tanuságot felebarátod ellen!»[1]

1. A parancs tárgyköre, igazlelkűség, igazmondás.

A nyolcadik parancs az igazlelkűség, az igazmondás erényét sürgeti. Követeli benső világunk és annak külső kifejezése közötti harmóniát, meggyőződésünknek szavainkkal való egybehangzását, s ezáltal helyesen irányítja beszédünket, benső világunkat tükröztető külső magatartásunkat.

Az ember személyi javainak, értékeinek, erényeinek kifejezésre jutása adja meg az alapját a mások részéről élvezett megbecsülésnek, tiszteletnek; ha pedig e megbecsülés a szó szárnyán szűkebb vagy tágabb körben közfelfogássá, közvéleménnyé válik, akkor megteremti az ember jóhírét, jó hírnevét, becsületét.

Ezáltal a nyolcadik parancs védi az embernek úgynevezett *személyi külső* javait is.

Az igazmondás, igazlelkűség (veracitas), mely benső világunknak kivetítését, kifejezését helyesen irányító erény, sürgeti az igazsághoz való alkalmazkodást, vagyis az igazság szeretetét, annak észszerű alkalmi kifejezésre juttatását, az adott szó megtartását, s visszatartja a szót, a beszédet akkor, amikor avval másnak ártanának, és észszerűen szabályozza a titoktartást.

Az igazmondás erényének teljességéhez hozzátartozik az *egyeneslelkűség*, az *őszinteség*, mely kizárja a képmutatást, továbbá a szótartó hűség (fidelitas), mely adott szavunk megtartására ösztönöz. E szótartó hűség teszi lehetővé, hogy az emberek bizalommal tiszteljék meg egymást.

Az igazmondás és a szótartó hűség az igazságosság erényének csoportjába tartozik. Hasonlóan az igazságosság erényéhez (ut pars

[1] Ex. 20, 16.

potentialis), e két erény is másokhoz való viszonylatainkat rendezi. Mikor igazat mondunk, másokat véleményünkről eligazítunk; amikor pedig szavunkat álljuk, másokat megnyugtatunk.

Másoknak rendszerint nincs szoros értelemben vett joga ahhoz, hogy előttük benső világunkat feltárjuk; jogviszonylatokban azonban fennállhat e szoros jogi kötelezettség is pl. a szerződésekben.

Ha az igazmondás megsértésével egyúttal más törvényt nem sértünk meg, akkor csak bocsánatos bűnt követünk el, mert az igazságnak egyes esetben való elferdítése az embereknek egymásközti érintkezését nem zavarja meg nagyobb mértékben.

A hűség erénye magában véve szintén bocsánatos bűn terhe alatt kötelez. A hűség erényének kötelező ereje ugyanis az ígéretből, illetőleg az adott szóból fakad. Ez az ígéret, ha jogi kötelezettséget nem tartalmaz, másnak csak reményt nyújt az ígért dologra. Ennek a reménynek a meghiúsítása nem látszik oly súlyos rossznak, hogy elérje a súlyos bűn nagyságát. Vannak azonban erkölcstudósok, akik a súlyos dolgot tartalmazó ígéret megsértését súlyos bűnnek tartják.

Az ígéret fogalmához tartozik, hogy azt másnak tegyük; a saját magunknak tett ígéretet jó feltételnek, vagy általában elhatározásnak, feltett szándéknak mondjuk.

Az ígéret meg nem tartása *hűtlenség;* a feltett szándék nem teljesítése *állhatatlanság.*

A nyolcadik parancsnak tehát sajátos területe, kiterjedési köre van. Pozitív oldalon követeli az igazmondás és a szótartó hűség erényének gyakorlását, negatív oldalon tiltja a szavainkban, külső kifejezéseinkben az igazságtól való eltérést, azaz a hazugságot, a rágalmat, valamint a túlzás révén elkövetett bűnöket, a megszólást, a vakmerő ítéletet, becsmérlést s a titoktartás megszegését.

2. A hazugság. (Mendacium.)

A hazugság más megtévesztését célzó igaztalan beszéd, vagy benső világunkat, meggyőződésünket hamisan, ellentétesen tükröztető egyéb megnyilatkozás.

Hazudni ugyanis lehet szóval, különböző külső jelekkel, intéssel, arcjátékkal, egész külső magatartásunkkal, s írásban is.

A hazugság lényege a benső ismeretünkkel, meggyőződésünkkel ellenkező, tudatos külső megnyilatkozás; ennek velejárója mások megtévesztése, de másoknak e tévedése nem lényeges kelléke a hazugságnak; hozzátartozik azonban annak teljességéhez.

Ha valaki oly dolgot állít, melyet sem maga, sem mások el nem hisznek, pl. holnaptól kezdve a nap nem kel fel, vagy a Duna visszafelé folyik, nincs szó szándékos hazugságról, mert nincs meg a hazugság komoly szándéka, sem mások megtévesztésének lehetősége.

A hazugság különböző módon nyilvánulhat meg. Fennállónak, megtörténtnek mondhatunk valamit, ami tudásunk szerint nem áll fenn, illetőleg nem történt meg, és megfordítva, tagadhatunk valamit, amit meggyőződésünk szerint meglevőnek, megtörténtnek tartunk; ugyancsak biztosnak mondhatunk meggyőződésünk szerint bizonytalant, és a tudásunk szerint bizonytalan dolgot biztosnak nyilváníthatunk.

a) ***A hazugság fajai.*** *Az ártóhazugság* (mendacium damnosum, perniciosum), amint az elnevezés is magyarázza, mások megkárosítását célozza.

A *szükséghazugságban* (m. officiosum) magunk és mások javát törekszünk védeni.

A *tréfás hazugság* (m. iocosum) rendesen mások mulattatására szolgál.

A hazugságot *színlelésnek*, *tettetésnek*, *alakoskodásnak* mondjuk, ha nem szavakban, hanem tettekben, külső magatartásban nyilatkozik meg, pl. ha valaki barátságot színlel és gyűlöletet hord lelkében, vagy amikor az egészséges ember betegnek mutatja magát.

A *képmutatás*, *kétszínűség* (hypocrisis) még tágabb területű: az egész egyéniségre kiterjedő színlelés; ide tartozik a hízelgés, a hízelgő természet, az álszenteskedés.

A hazugság egyik formája a *nagyzolás*, mégpedig szóban és tettben egyaránt.

A hazugságnak bizonyos formája a *túlzó szerénykedés is*,

önmagunknak olyfokú lekicsinylése, amelyet bensőnkben magunk sem ismerünk el, s nem is szeretnénk, ha valóban állna rólunk.

Nem hazugság az igazság elpalástolása, elfedése, akár szavakkal, akár cselekedettel, akár külső magatartással, ha az igazságot kinyilvánítani nem kötelességünk.

b) ***A hazugság rosszaságának súlyossága.*** A hazugság önmagában véve, azaz természete szerint erkölcsileg rossz.

A beszédnek ugyanis a természet rendeltetése szerint az a feladata, hogy bensőnknek tükre, kifejezése legyen. A beszédnek a természettől kapott rendeltetését hiúsítja meg a hazugság.

Ha a hazugság megengedett volna, egyszerűen lehetetlenné válnék az emberek egymásközti érintkezése, s így az ember természetéből fakadó szociális együttműködés lehetősége rendülne meg.

A Szentírás is bűnnek minősíti a hazugságot: «Azért szakítsatok a hazugsággal, és mindenki igazat mondjon felebarátjának» . . .[1]

Az igazmondás, igazlelkűség elleni bűn, mint az igazságnak alkalmi elferdítése, magában véve *neme szerint bocsánatos bűn.* Ezért a szükséghazugság és a tréfás hazugság, ha nem jár más erény megsértésével, bocsánatos bűn; súlyos bűnné válik, ha pl. súlyos megbotránkoztatást kelt másokban.

Az ártóhazugság neme szerint súlyos bűn a vele kapcsolatos károkozó szándék, illetőleg káros következmény miatt.

A képmutatás súlyos bűnné lesz, ha az életszentség megvetését tartalmazza; azaz, ha valaki a bűnben meg akar maradni, és mégis a szentség álarcában akar ékeskedni, vagy ha valaki súlyosan rossz célra használja fel, pl. másoknak a hittől való eltérítésére, vagy egyéb bűnre való csábításra.

A fitogtatás, nagyzolás, ha valaki a jócselekedeteit

[1] Ef. 4, 25.

nagyítja: bocsánatos bűn; a rossz cselekedetek színező, nagyzoló előadása, ha azok helyeslését tartalmazza, az elmondott és helyeselt bűnök rosszaságával is beszennyezi a kérkedőt.

A túlzó és ezért nem őszinte szerénykedés, illetőleg magunk lekicsinylése rendszerint kisebb bűn, hacsak nem másnak rossz szándékú félrevezetése.

Ettől élesen el kell választani az igazi alázatosságot, mely mindent Istentől eredeztetve és saját tetteit kellő értékére szállítva, teljes meggyőződésből és nem rejtett fitogtatásból ítéli meg önmagát.

c) ***Az igazság elrejtése, elpalástolása.*** Nem vagyunk kötelesek minden ismeretünket, tudásunkat akárki kérdésére felfedni. Lehetnek ugyanis olyan ismereteink, tudhatunk olyan dolgokat, melyeket más előtt nem szívesen fedünk fel, és ezeket bűn nélkül el is titkolhatjuk még abban az esetben is, ha kérdeznek bennünket. Sőt gyakran fordulhat elő olyan eset is, midőn egyes dolgokat nem szabad kibeszélnünk, mert másoknak ártanánk vele, vagy komoly intézmény (pl. egyes hivatal) működését, vagy pl. magát a szentgyónást tennők lehetetlenné.

Ismereteink, tudásunk elrejtésének általában legalkalmasabb módja a *hallgatás*. De a feltett kérdésre olykor nem hallgathatunk, mert a hallgatás esetleg igenlő választ tartalmazhat, pl. ha az apa megkérdezi gyermekét, hogy ellopta-e ezt vagy azt a dolgot, és a fiú hallgat, hallgatása rendszerint beismerés. Ha a gyóntatót megkérdeznék, hogy ez a gyónó ezt vagy azt a bűnt meggyónta-e, s a gyóntató azt mondaná, hogy nem gyónta meg, vagy meggyónta, akkor megsértené a gyónási titoktartást, amelyet pedig soha, semmiféle körülmények között megsérteni nem szabad. Ezért módnak kell lenni arra, hogy ily esetekben megfelelően úgy tudjunk válaszolni, hogy másokat kielégítsünk, de a mellett hazugságba ne essünk.

Ily esetben, ha lehetséges, *kitérő választ* kell adnunk; pl. a jelzett esetben a gyóntató azt mondhatja, hogy a

gyónási pecsét alá tartozó dolgokról sohasem nyilatkozhatik. Ha ez nem lehetséges, akkor rejtett, palástolt választ adunk, de úgy, hogy a hazugságot mégis elkerüljük; ilyenkor a tényállás, illetőleg ismeretünk egyrészét bensőnkben visszatartjuk, a választ némi fenntartással adjuk, de válaszunk helyes értelmét az összes körülmények mérlegelésével a kérdező megállapíthatja; pl. ha valaki a cselédet megkérdezi, itthon van-e a házi úr, s azt a feleletet kapja, hogy nincs itthon (bár a kérdező tudja, hogy itthon van), a kapott válaszból meg kell értenie, hogy számára, azaz az ő fogadására nincs otthon. Ezt ugyanis a bevett szokás szerint így kell felfogni, s ezért hazugságnak nem minősíthetjük. Minthogy ilyenkor csak azt mondják ki: nincs otthon, de azzal a fenntartással: mások fogadására, az ily válaszadást *részben palástolt, rejtett válasznak mondjuk;* ez a tágabb észbeli fenntartással adott válasz (restrictio late mentalis).

Ha az adott válaszból semmiképen sem lehet a valóságra, illetőleg a közlendő benső ismeretre, tényállásra következtetni, akkor a kimondott szó és benső elgondolásunk, meggyőződésünk teljesen elüt egymástól. Ilyenkor teljesen magunkban, bensőnkben marad az ismeret, és belőle semmit ki nem nyilvánítunk, sőt attól eltérő, ellentétes dolgot mondunk ki, ez a *teljes észbeli fenntartással adott válasz* (restrictio pure mentalis). Mivel az ilyen válaszadásban az igazságot teljesen elrejtjük, magunkban visszatartjuk, és a külső kifejezés semmiképen sem árulja el benső ismeretünket, meggyőződésünket, sőt annak ellentétét fejezi ki, ezért az ily válaszadás egyenlő a hazugsággal, s ezért épúgy kerülni kell, mint a hazugságot; pl. ha valakit megkérdeznek, látott-e már tengert, s azt válaszolja láttam, de magában hozzágondolja: levelezőlapon vagy fényképen, akkor az ily válasz egyáltalában nem fedi benső mondanivalóját, sőt avval *ellentétes, ezért hazugság.*

Részben palástolt beszéddel szabad élnünk, ha arra megfelelő okunk van, sőt kell is vele élnünk, ha a kérdezett

dolgot bűn nélkül elmondani nem lehet, s a kérdést sem hagyhatjuk válasz nélkül. Szabad élnünk vele, mert nem akarunk benső meggyőződésünkkel ellentétes dolgot mondani, hisz kimondott szavunkon azt értjük, amit mondani akarunk; nem hazugság azért sem, mert az igaz tartalom minden körülmény mérlegelésével, a használt kifejezés többféle értelmezhetőségének figyelembevételével, ha nem is könnyen, de mégis kihámozható. Ha a kérdező fél szavunkat nem érti helyesen, az az ő hibájából történik; mások tévedését pedig megfelelő okból megengedhetjük; beszédünknek ugyanis kétféle értelme lévén, kettős hatást válthat ki: az igazság palástolását, titokban tartását, amire törekszünk, és másoknak tévedését, becsapódását, amelyet megengedünk, s ezt megfelelő okból szabad megtennünk.

Gyakorlatban leginkább akkor használható az ily palástolt beszédmód, amikor valaki titoktartásra van kötelezve. Minden általános műveltségű embernek tudnia kell ugyanis, hogy ily titkokra vonatkozólag felvilágosítást megfelelő ok, illetőleg felhatalmazás nélkül nem kaphat.

Ennek alapján a gyóntató, ha azt kérdeznék, illetőleg úgy szegeznék feléje a kérdést, hogy *mint gyóntató* tud-e ilyen vagy olyan vallomásról, nyugodtan válaszolhatja, nem tudok, (noha ellenkezője áll), mert mindenkinek tudnia kell, hogy a pap semmi körülmények között sem nyilatkozhatik a gyónási pecsét alá tartozó dolgokról. Ezért tehát nem is hazudik, mert szavának értelme csak az lehet: senki számára a gyónási pecsét alá tartozó dolgokról nem tudok, s ezért nem is nyilatkozhatom.

Mindazok, akik hivatali titkok őrzésére kötelesek, pl. hivatalfőnökök, titkárok, orvosok, ügyvédek, el nem árulható dolgokban, noha a tényállást tudják, a feltett kérdésre tagadó választ adhatnak, mert a feleletet itt is úgy kell érteni: számodra ezt vagy azt nem tudom, illetőleg neked róla nem nyilatkozhatom.

Ha valakitől kölcsönkérés szándékával megkérdezik: van-e pénze és az egyszerűen azt feleli; nincsen, nem követ el hazugságot, ha avval a megszorítással mondja, hogy kölcsönadásra, a kölcsönt kérőnek nyujtandó kölcsönre, (mivel nem él vele okosan) nincsen (noha pénze valójában van). Ugyancsak ily módon palástolt a beszéd, ha az emberek jóságával visszaélő, vagy a pénzt rossz célokra fordító kéregetőnek azt mondják: nincs pénzem (t. i. számodra). Tagadó választ adhatunk annak is, (nem hivatali titokra vonatkozólag is) akinek nincsen joga megtudni valamely titokjellegű dolgot.

3. A hírnév és a becsület. (Fama, honor.)

A szó hatalmán, a szó szárnyán kialakult közfelfogáson, közvéleményen nyugszik az embernek úgynevezett külső személyi java, az ember hírneve, becsülete.

A hírnév az ember egyéniségéről, tulajdonságairól, kialakult általános, jó vagy rossz vélemény.

A magyar szóhasználatban a hírnév, nem annyira az erkölcsi jótulajdonságról kialakult jóvéleményt, hanem más természetes, vagy szerzett készségek általános elismerését jelenti, pl. így mondják egyesekről, hírneves író, sebész, jóhírű jogász, világhírű művész.

Hírnévnek mondja a mi szóhasználatunk a becsületet is, mégpedig negatív értelemben, így mondják, hogy pl. valaki rossz hírbe jutott, rossz hírben áll.

A becsület szót is különböző értelemben használják.

Becsületen értjük az Istentől kapott emberi méltóságot, mint becsülendő értéket, az ember szerzett erényeit, elvhűségét, jellemét, általában erkölcsi vonatkozású javainak és teljesítményeinek foglalatát, a magunkban hordott erkölcsi tőkét, vagyis a *benső becsületet, becsületességet*, amely alapja minden külső megbecsülésnek, megtiszteltetésnek, illetőleg kijáró tiszteletnek.

Szoros értelemben *becsületnek nevezzük a külsőleg kijáró megbecsülést, amely a tisztelet, megtiszteltetés különböző jeleiben jut kifejezésre, s ezért röviden kijáró tiszteletnek, külső megbecsülésnek mondható (külső becsület).*

Becsületnek mondjuk továbbá az általános közvéleményen, közfelfogáson nyugvó megbecsülést, annak tágabb körű megnyilatkozását. Ebben az értelemben majdnem egybeesik a jóhírnév fogalmával.

A jóhírnévnek, a becsületnek fontos szerepe van a társadalmi életben. A megbecsülés és jóhírnév az ember legszebb erőit csalja elő, és állítja az egyéni és társadalmi élet szolgálatába; megnyitja a társadalmi élet kapuit, védelmet, biztonságot s nem kis jutalmat nyújt az élet küzdelmeiben.

Minden embert megillet az emberi méltóságnak járó megbecsülés, megtiszteltetés; ezt a megbecsülést kifejezésre is kell juttatnunk, azaz az emberekkel e méltóságuknak kijáró tisztelettel kell bánnunk. Ezt az

általános megbecsülést, tiszteletet meg kell adnunk mindenkinek, amíg ennek megvonására elegendő okunk nincsen.

Az erkölcsi magatartásunkkal, törekvő munkánkkal kivívott becsülethez szoros értelemben vett jogunk van, s ezért, ha azt valaki jogtalanul megsérti, a sérelmet jóvá kell tennie.

Még a nem szilárd, hamis alapokon nyugvó jóhírnevet is védelemben kell részesíteni, ha nincs megfelelő ok annak meglazítására, illetőleg távoztatására. Ezt a védelmet elsősorban a közjónak, gyakran az emberek egyéni javának helyes szolgláata követeli meg.

Követeli az ily hírnév védelmét az emberek *közjava*, mert a hibák, bűnök oknélküli felfedésével megbomlanék, vagy legalább is nagyon megnehezülne az emberek egymásközti érintkezése; az ebből származó sok zavar, békétlenség, harc lehetetlenné tenné az emberek együttműködését.

Egyénileg is sokat tud menteni a megmaradt hírnév: könnyebb ugyanis a megtérés, a jóútra-térés, a még fennálló, illetőleg meglevő becsület, jóhírnév védelme alatt; míg ha valakit megfosztanak jóhírnevétől, rendesen elvész önbizalma, s ez új bukásnak, bűnnek lesz a forrása, sőt nem egyszer a kiváltódó dac féktelen bűnözésbe kergeti az embert.

E következmények miatt más nem szilárd alapon nyugvó jóhírnevének lerontása is súlyos bűnt tartalmazhat.

Ha azonban valaki teljesen hamis alapon, tehát tulajdonképen csalás következtében *rendkívüli* hírnévre tesz szert, annak hírneve fenntartásához nincsen joga, s ezért az ily szemfényvesztéssel szerzett hírnév lerontása, ha erre észszerű ok van, s ez a sokirányban bekövetkezhető kárt tekintve rendesen megvan, nem bűn sem az igazságosság, sem pedig a szeretet ellen.

Szerzett hírnevükre nemcsak fizikai személyeknek, hanem *erkölcsi személyeknek*, egyes intézményeknek, testületeknek, szerzetes rendeknek stb. is joguk van.

Joguk van hírnevükhöz a *halottaknak is*, mert a hírnév hordozója, a halhatatlan lélek tovább él, s jóhírnevüket az

emberek a halál után is meg akarják tartani. Mivel azonban a halottaknak nincs már annyira szükségük a hírnévre, mint az élőknek, ezért a halottak hírnevének megsértése kisebb bűn, mint az élők hírnevének lerontása.

4. **A megszólás és a rágalom.** (Detractio, calumnia).

Más hírnevének, becsületének befeketítése, lerontása megszólás és rágalom útján történhetik.

A megszólás más valóban fennálló hibáinak, megtörtént bűnös cselekedeteinek ok nélküli kibeszélése, kiteregetése annak távollétében.

A rágalom nem igaz hibák, bűnök állítása, terjesztése másról, annak távollétében. A rágalomban tehát hazugság is szerepel.

A rágalmazás történhetik azáltal, hogy hazug dolgot állítanak másról, a bűnt nagyítják, a jót félremagyarázzák, vagy egyszerűen letagadják, rossz szándékkal elhallgatják, kisebbítik.

A megszólás és rágalom történhetik közvetlenül, nyiltan, vagy közvetve, burkoltan.

Közvetlen, nyilt megszólás a hibák, bűnök teljes megnyilatkoztatása, kiteregetése;

a *közvetett, burkolt megszólás* a rossznak sejtetése; a megszólásnak ez utóbbi fajtája olykor még ártalmasabb a nyilt megszólásnál.

Közvetett, burkolt megszólást és rágalmat tartalmaznak az ily kifejezések: mondhatnék még dolgokat, de . . . egészen kedves ember, de . . . viselt dolgairól jobb hallgatni; ne bolygassuk a multját . . . stb.

Más vonatkozásban közvetlennek mondhatjuk az oly megszólást, amellyel szándékosan akarnak ártani; a pusztán csacskaságból, vagy egyéb ártó célzatot kizáró szándékkal mondott megszólást pedig közvetett megszólásnak mondhatjuk.

a) ***A megszólás és rágalom bűnének súlyossága.*** A megszólás és rágalom *nemük szerint súlyos bűnök*. Mások becsületének, hírnevének nagy mértékben való lerontása tehát súlyos bűn, az e téren okozott kisebb, enyhébb természetű sértés bocsánatos bűn.

A megszólás és rágalom ugyanis az igazságosság erénye elleni bűn; ez az erény pedig neme szerint súlyosan kötelez. A megszólás és rágalom az embernek szoros értelemben vett, nagyon értékes jogait sérti, mert a becsület és jóhírnév minden anyagi kincsnél értékesebb.

Áll ez a megállapítás a rágalomra, mert általa az embert attól a becsületétől fosztják meg, amelyet erényes cselekedeteivel szerzett magának és tart fenn; de áll a megszólásra is, mert a titkos bűn felfedésével megfosztja az embert attól a javától, amelyre a közjó s egyéni java megokolt biztosítására szüksége van. Ettől a javától megfelelő ok nélkül az ember nem foszthető meg. Magánember nem foszthat meg mást ily nagy javaktól, illetőleg nem büntethet ily súlyos javak megfosztásával; ez a büntető ítélkezés Istent és az ezzel megbízott bírói hatalmat illeti.

Bűn a megszólás és rágalom a szeretet ellen is, mert rendesen a javulás és megtérés lehetőségének útját vágja el mások előtt. Különösképen szeretetlenséget tartalmaz a megszólás egyik fajtája, az áskálódás, mely mások barátságának, békéjének megbontására, vagy legalább is megzavarására irányul.

Hogy a megszólás bűnössé váljék, nem feltétlenül szükséges, hogy meglegyen a szándék más hírnevének csorbítására, lerontására; bűnös már akkor is, ha valaki egyszerűen elmondja más rejtett hibáit, tudva, hogy ezáltal másnak hírneve gyengülni fog; bűnös a megszólás akkor is, ha hibák, bűnök kiteregetése mások mulatattására szolgál.

A megszólás és rágalom súlyosságának megítélésénél figyelembe kell venni a megszólásban és rágalomban nyilvánított bűn nagyságát, a sértő és a sértett fél egyéniségét, rangját, társadalmi súlyát, s végül a megszólás és rágalom kihatását.

Súlyos vétségnek, bűnténynek oknélküli kibeszélése magában véve súlyos bűn. Kisebb természetű hibák elmondása kisebb, bocsánatos bűn.

Az *erkölcsi életre, jellemre vonatkozó megszólások* súlyosabb megítélés alá esnek, mint a természettől kapott testi, lelki ferdeségek, hibák emlegetése, kibeszélése. Lehet azonban egyesekre nézve a saját hibájukon kívüli fogyatékosságok, pl. törvénytelen származás, alkalmi emlegetése nagyon bántó, s ezért legalább is a szeretet ellen súlyos sértés.

Noha egy súlyos vétségnek a kibeszélése súlyos bűn lehet, az inkább *hajlamot jelző kifejezések* használata nem tartalmaz súlyos megszólást, pl. ha azt mondják valakiről, hogy zsémbes természetű, büszke, fukar, lusta, lobbanékony, haragos, stb. E kifejezések nem tartalmaznak súlyos megszólást, részben azért, mert természettől kapott hajlamot jellemeznek, s ezért nem teljesen beszámíthatók; részben pedig azért, mert állandóságuk miatt közismertek, s gyakran inkább bocsánatos bűn jellegűek.

Súlyosan vétkes megszólást tartalmaznak az általános jellemző kijelentések akkor, ha *rossz készségek* nyilvánosságra hozatalát tartalmazzák, pl. ha valakire azt mondják, hogy igazságtalan, parázna, stb.

A hibák, bűnök *általános* emlegetése rendszerint nem súlyos megszólás, hacsak a kijelentések súlyos természetű bűnökre nem utalnak, pl. vége volna a becsületének, ha felsorolhatnám üzelmeit.

Súlyosan vádoló **hallott dolgok** továbbadása is súlyos megszólást tartalmazhat, ha a hallgatók körében — az elbeszélő megítélése szerint — az elmondottak hitelre találnak, s az elbeszélő akkor is vétkezik legalább is a szeretet ellen, ha a megbélyegzett egyén nem a felhozott érvek, vagy a beszélő szavahihetősége miatt kerül rossz hírbe, hanem hallgatóságának könnyelmű, rosszakaratú hiszékenysége miatt; a szeretet arra kötelezi az embert, hogy felebarátjának ily alaptalan, rossz hírbe jutását megakadályozza.

A már *közismert, híreterjedt bűnös cselekedettel kapcsolatos dolgok elmondása* nem súlyos megszólás. Pl. ha ismerten részeges emberről elmondják, hogy megverte a feleségét, vagy ha a házasságtörő emberről elmondják, hogy titkos levelezést folytatott bűntársával, vagy pedig a közhíressé vált sikkasztóról elbeszélik, hogy bűnös célokra mily összegeket adott, stb. Ha azonban a már ismertté vált bűnös cselekedettel egyáltalában össze nem függő dolgokat hoznak nyilvánosságra, ezeknek kiteregetése súlyos megszólást tartalmazhat.

Ha valaki a *név megnevezése nélkül mond el megbélyegző dolgokat*, nem követ el megszólást, ha hallgatósága nem ismerheti fel a tettest ; ha azonban ennek lehetősége fennáll, akkor az ily beszéd megszólássá válik.

Ha valaki megfelelő okból pl. megnyugvás, tanácskérés céljából *egy komoly embernek* mond el más hírnevének ártó dolgokat, nem követ el súlyos megszólást, sőt az ok kielégítő volta esetén egyáltalában nem követ el megszólást. Feltesszük ugyanis, hogy az, akinek a dolgot elmondta, nem él vissza szerzett ismeretével. Ha valaki minden ok nélkül mond el akár egyetlen embernek is, más hírnevét súlyosan sértő dolgot, egyesek szerint súlyos bűnt követ el, mások szerint csak bocsánatos bűnt, feltéve, hogy a dologról értesült fél nem él vissza szerzett ismeretével, s a hírnévrontást nem folytatja.

Nem *szabad valamely rejtett hibát, már mint jóvátettet sem* elmondani, mert a jóvátétel hozzáfűzése nem egyenlíti ki a hírnév csorbításával járó veszélyt.

Népek, nemzetek hibáinak emlegetése, melyek úgyis közismertek, s nem vonatkoznak egyes emberekre, nem súlyos megszólások; nem megszólás tehát, ha egyes népekről megállapítják, hogy gőgös, fukar, könnyelmű, gyáva, lusta.

A megszólás súlyossága függ a sértett félnek a társadalomban kivívott, elfoglalt pozíciójától, attól, hogy mily fokban övezte eddig jóhírnevét megbecsülés, s attól, hogy mily mértékben van szüksége hírnevének fenntartásához hivatása teljesítésében.

Súlyosabb megszólás a pap, püspök bűnének, erkölcsi eltévelyedésének a felfedése, mint az egyszerű polgári személy erkölcsi fogyatékosságának kibeszélése.

Súlyos megszólás, ha nagyon megbélyegző dolgokat mondanak el valamely zárt körnek, testületnek tagjairól; pl. ebben a kolostorban ilyen és ilyen bűnöket követtek el, vagy ebben a testületben sok a panamázó; ily kijelentésekkel ugyanis az egész testület hírnevét rontják le, s a tagok egyenként gyanúba kerülnek; ha azonban a kijelentés egészen általános, akkor nincsen szó megszólásról, pl. az ily kijelentés: ebben a városban sok szélhámos van, vagy nagy az erkölcstelenség, vagy pl. a monostorokban is meghúzódnak nagy bűnösök. stb.

Függ a megszólás súlyossága a megszólás kiható erejétől is; ez pedig függ a megszóló egyéniségétől, a megszólásról értesülők számától, a hallgatóság minéműségétől. Komoly, igazságszerető ember megszóló szava többet árt a csacska beszédű ember szavánál; veszélyesebb és ártalmasabb mások bűnének feltárása megbízhatatlan, titkot tartani nem tudó emberek előtt, mint komoly, szavukra vigyázó emberek előtt; annál ártalmasabb a megszólás, minél többen vesznek róla tudomást.

b) ***A megszólásban és rágalomban rejlő rosszaság mineműsége és az általuk elkövetett bűnök számszerű meghatározása.*** *A megszólás és rágalom nemük szerint megegyeznek abban, hogy a hírnevet rontják;* míg a megszólás igazságot tartalmaz, a rágalomban hazugság is rejlik; ez a különbség a hírnév jóvátétele miatt fontos.

Különböző nemű bűnök (hazugság, sikkasztás, parázna-ság) *felfedésével elkövetett megszólások nemük szerint nem különböznek egymástól,* mert egyazon hírnév lerontását idézik elő. Ezért a gyónásban nem kell feltüntetni a bűnök mineműségét, amellyel más hírnevét megsértették, hanem elég csak azt mondani, mást megszóltam, esetleg súlyosan megszóltam.

Másnak *többek előtt, más-más személy előtt történő megszólása számszerint nem sokszorozza meg a bűnt,* mert egy a hírnév, amely ellen a sértés irányul; a hírnév ugyanis többeknek felfogásán, illetőleg közfelfogáson alapuló megbecsülés, értékelés.

c) ***A bűntény nyilvános és rejtett volta.*** Titkos, rejtett a bűntény, ha még nem vált közismertté. Ha néhányan tudnak is róla, mindaddig titkosnak, rejtettnek mond-

ható, míg fennáll a lehetőség, hogy nem terjed tovább a híre. Ha már az egész közösség tud róla, vagy legalább is már sokak előtt ismeretes, akkor a bűntény nyilvános.

Nyilvánosságra juthat a bűntény *bírói ítélet útján* (publicum iuris), vagy *szerteáradó híradás, szétfutó hír útján* (publicum facti).

Nagyon nehéz meghatározni, hány személynek kell tudnia a bűntényről, hogy nyilvánosnak számítson. A dolog természete szerint nyilvános valamely bűntény, ha már mindenki, vagy legalább is sokan tudnak róla; sőt már akkor is, ha annyian szereztek tudomást róla, hogy a körülmények mérlegelésével titokban tartani már nem lehet, illetőleg titokbantartására nincs remény. Az erkölcstudósok számszerű adatokat is hoznak fel a kérdés megvilágítására; eszerint nyilvános a bűntény, ha harminctagú közösségben heten, ha száztagú testületből tizenöten, ezer lelket számláló községben szétszórtan huszan, ötezer lakosú községben szétszórtan negyvenen tudnak róla.

A nyilvánosság különböző közösségi tagozatokra terjedhet ki. Megkülönböztethetünk kisebb, zártkörű nyilvánosságot, pl. egy monostorra, intézetre kiterjedő nyilvánosságot; tágabbkörű, szabadabb kötelékkel összefogott közösségre, pl. városra, falura kiterjedő nyilvánosságot, s nagy nyilvánosságot, amely túllépi az előbb jelzett közösségi korlátokat.

Vannak egyes foglalkozási körök, melyek ténykedése nyilvánosság előtt folyik le, pl. szónokok, tanárok működése, s ezért működésük természetüknél fogva nyilvános. Ugyanilyenek a közhivatalok tevékenységei. Aki ily hivatalt, munkakört vállal, vállalnia kell a nyilvános kritikát is.

α) ***Mikor szabad valamely titkos bűntényt felfedni?***

A megszólást tiltó parancs nem korlátlan kiterjedésű: addig kötelez, míg a közjót előmozdítja, s más jogos érdekeit nem sérti. Ha tehát a közjót veszélyezteti, avagy jogos magánérdek érvényesülését akadályozza, s okosabb megoldás nem található, akkor a tilalom megszűnik. De a hibák, a bűnök e jogos okból történő felfedésekor a következő feltételeknek kell érvényesülniök:

1. a bűn, a hiba felfedése a feljelentett legkisebb kárával történjék, csak annak feltárására szorítkozzék, ami hasznosnak látszik a baj orvoslására, s csak az előtt vagy azok előtt történjék, akiknél az szükségesnek látszik;

2. a bűn, hiba felfedése a való tényállásnak megfelelően,

sem nagyítva, sem egyoldalúan, sem pedig hamisan beállítva ne történjék, mert különben rágalommal kapcsolatos feltárássá válnék,

3. nem szabad oly titkos bűntényt felfedni, melynek ismeretére valaki jogtalan úton jutott.

E feltételek mellett más bűnös cselekedetének felfedése megengedett, mert szabad oly dolgot megtenni, aminek kettős, jó és rossz következménye van, az általános erkölcstanból ismert feltételek mellett, azaz

a) ha közömbös az alkalmazott cselekedet, ez itt a bűntény elmondása;

b) ha a jó és a rossz következmény egykép közvetlenül folyik belőle; ebben az esetben a jó következmény a közjó vagy jogos magánérdek érvényesülése; a rossz, a tettes rossz hírbe jutása;

c) ha megvan a megfelelő ok a cselekedet *véghezvitelére*; ez ebben az esetben a köz- és magánjog védelme;

d) ha a rossz bekövetkezését nem célozzuk; ebben az esetben a tettes rossz hírbe jutását nem célozzuk, csak megengedjük.

A bűntény felfedésére megfelelő ok lehet:

1. fontos pl. vallási javak védelme; ezért szabad, sőt meg kell mondani a püspöknek a felszentelendő pap hibáit, ha azok eltagadásával, elhallgatásával az Egyházra káros következmények adódnának;

2. valamely fennálló kötelezettség, ha pl. valakinek hivatalból kell felvilágosítást adni feletteseinek az alattvalók hibáiról;

3. szeretetből fakadó kötelezettség, pl. ha a vétkes fél, mások vagy a közjó érdekében kell egyes rejtett hibákat felfedni, mert másképen a bajon segíteni nem lehet.

Szabad tehát felfedni a szülők előtt a gyermek vétségeit, hogy őket a javulás útjára térítsék; szabad a hibákat igazságszeretetből is felfedni, ha olyan emberek előtt történik, akik eltévedt embertársukon segíteni tudnak, s a segítésre alkalmasabb mód nincsen; szabad komoly tanácskérés, vigaszkeresés céljából más hibáit elmondani; a hamisan megvádolt fél védekezhetik a hamisan vádló gonoszságainak felfedésével, hogy szavahihetőségét kétségbe vonassa vagy éppen lerontsa; szabad másokat figyelmeztetni, hogy egyes emberek társaságát kerüljék; szabad mások tudakozódására felvilágosítást adni szolgáról, nevelőről, jövendő házastársról, hogy mások javát szolgáljuk.

β) **A nyilvános bűntény hírének továbbterjesztése.** A bírói ítélet útján nyilvánossá vált bűntényről szabad beszélni, ennek hírét tovább adni, mert az így elítélt e tárgyban elvesztette hírnevét s a hírnévhez való jogát is.

Ha azonban az így elítélt a gonosztettet jóvátette, és azt már elfeledték, újra való felidézését, felfedését tiltja a szeretet, ha nem is az igazságosság.

Ha valamely bűntény a tapasztalat, a hír útján válik nyilvánossá,

mégpedig nyilt, tágabbkörű területen, akkor a róla való beszéd, a bűntény hírének terjesztése megengedett, hacsak a tettes a bűnét jóvá nem tette és az így jóvátett bűntény feledésbe nem került. Ha valaki már jóvátett és teljesen feledett bűntényt újra feltár, vét nemcsak a szeretet, hanem az igazságosság erénye ellen is, mert ily esetben az illető már újra visszanyerte jóhírnevéhez való jogát.

Ha valamely bűntény valamely nyilt jellegű területen, községben, városban nyilvánossá válik, szabad beszélni róla távolabb eső helyeken is, ha a bűntény híre amúgyis hamarosan odajut; ha nem juthatna odáig, akkor egyesek véleménye szerint csak a köz számára veszélyes bűntényeket, pl. gyilkosságot, másokat veszélybe juttató paráznaságot, rendszeresen üzött tolvajlást; más erkölcstudósok elfogadható valószínű véleménye szerint pedig minden nyilvánossá vált bűnt szabad feltárni.

Ha valamely bűntény valamely zárt körhöz, testülethez tartozó egyén részéről fordul elő, s ebben a zárt körben nyilvánossá is válik, tágabb nyilvánosságra nem szabad vinni a bűntény hírét, mert ezt rendszerint semminemű sürgető, vagy hasznos ok nem kívánja; ezért a zárt körben ismert megbélyegző dolgokat megfelelő ok nélkül továbbterjeszteni nem szabad.

Bűnök, bűncselekmények nyilvánosságra hozatala manapság legkönnyebben a *sajtó*, az újság révén történik. A sajtó legfőbb feladata a közjó szolgálata. Ezért megengedett és helyénvaló a felvilágosító munkája, ahol a közre káros jelenségek megbélyegzéséről van szó. A közönséget kiszolgáló és közvéleményt irányító szerepe miatt megírhat mindent, ami hatóságilag, vagy ténylegesen valahol nyilvánosságra jutott. Bírálatot mondhat az emberek nyilvános tevékenységéről, elsősorban a közügyet szolgáló nyilvános hivatali ténykedésekről. Szabad bírálatot mondania és véleményt nyilvánítania a közéleti pályákra törekvők alkalmasságáról vagy alkalmatlanságáról, de erre nem alkalmas mód és eszköz oly hibák és fogyatékosságok boncolgatása, amelyeknek emlegetése a közjót nem szolgálja, hanem inkább zavart kelt, s minden alapot nélkülöző harcot, gyűlöletet szít.

Káros és sokszor valósággal mérgező hatású lehet egyes bűncselekmények minden apró mellékkörülményét részletező, a nyilvánosságra egyáltalában nem kívánkozó, a közjó szempontjából egyáltalában nem szükséges kiszínezése; mindez inkább rosszra-csábító, erkölcsbénító hatással van

az emberekre. Általában csak a gazságnak, gonoszságnak, erkölcsi szennynek állandó tárgyalása erkölcsileg inkább laposít, a rossz felé, a mélységbe von, s nem tisztít, nem emel. Amint a minden építő-gondolatot nélkülöző, pusztán negatív és mindent csak lerántani tudó kritika általában demagógiára, zavarkeltésre s komoly építőmunka megakadályozására vezet, épúgy a mindig sárral való dobálás is csak inkább beszennyező, mintsem tisztító hatást vált ki a közéletben. Ez épen nem keresztény erkölcsi megnyilatkozás, s nem Krisztustól tanult módszer, akinek egész földi élete, munkája a felemelő, vigasztaló, gyógyító pozitív munka volt; ezt az építőmunkát szolgálta minden parabolája, minden csodája, s ezért tudott védelmére kelni még a házasságtörő asszonynak is, akire mindenki követ akart dobni.

A történetírónak még tágabb a tere az emberi gyarlóság, a bűn feltárásában. Szüksége van erre egyes események összefüggéseinek, okozati kapcsolatainak helyes, tárgyilagos megvilágítása céljából; hiszen nyilvánvaló, hogy mind az egyesek, mind pedig a közélet irányításába döntő fontossággal szól bele az emberek jellembeli konstuticiója, rossz és jó szándék, célok szolgálata, és az evvel kapcsolatban használt eszközök mineműsége. Különben is az igazság feltárásával válhatik a történettudomány az élet mesterévé és lehet a további fejlődés irányának helyes útmutatója. Itt is van azonban határa a szenny és az emberi nyomorúság kiteregetésének, főkép ott, ahol az események, cselekedetek rugóinak megvilágítására más elegendő eszköz és mód áll rendelkezésre. Azonkívül figyelemmel kell lennie a közeli évek történetének leírásában, hogy ne legyen káros hatással a még élő utódok s hozzátartozók hírnevére, ha ugyan a közjó érdeke, védelme ez alól is fel nem menti.

γ) ***A megszólásban való közreműködés.*** A megszólásban való közreműködés történhetik azáltal,

1. hogy valaki mást megszólásra ösztönöz,
2. mások megszóló beszédét szándékosan hallgatja;
3. s ha módjában áll, meg nem akadályozza.

Aki mást megszólásra indít, más megszólását kicsalja, vét az igazságosság ellen, mert más megszólásának az előidézője, de vét egyúttal a szeretet ellen is, mert felebarátját rosszra csábítja.

Aki megszóló beszédet szándékosan meghallgat, s örül más hírneve csorbításának, lélekben vét az igazságosság erénye ellen, mert beleegyezik a jogtalan megszólásba, s vét a szeretet ellen is, mert örül más kárának. Ebben s az előző esetben is tulajdonképen a megszólás bűnét követi el, mert erre indít s ennek örül, s azért lélekben a megszólást akarja.

Aki más megszóló beszédét nem akadályozza meg, vét a szeretet ellen, mert nem akadályozza meg felebarátja rossz cselekedetét és a harmadik ember hírnevének gyengítését vagy lerontását, hacsak nem volt megfelelő oka arra, hogy a megszólás megakadályozásától elálljon.

A megszólás megakadályozásának kötelessége magában véve súlyos ugyan, mivel azonban lehetséges, hogy valaki jogosan panaszolja fel más hibáit s mivel a megszóló rendreutasításával tán még nagyobb bajok, esetleg még súlyosabb megszólások következnének, a gyakorlatban ritkán válik súlyos kötelességgé a megszóló figyelmeztetése, rendreutasítása. Sőt, ha a lehetőség szerint nemtetszésünknek adunk valami módon kifejezést, akkor semmiféle bűnt sem követünk el. E nem-tetszés kinyilvánítása többféle módon történhetik, pl. érdektelenségünknek arcjátékkal való kimutatásával, egész külső magatartásunkkal, a beszéd másraterelésével, esetleg távozással stb.

d) ***A megsértett hírnév helyreállításának kötelessége.*** Aki más hírnevét, becsületét lerontja, azt minél előbb vissza kell állítania: jóvá kell tennie mindazt a legalább homályosan előre látott kárt, amelyet a jogtalan megszólással, illetőleg rágalommal okozott. Előfordulhat az is, hogy kis megszólással, rágalommal nagy anyagi veszteséget okoznak az emberek egymásnak; ilyenkor az előrelátott és szándékozott veszteség szabja meg a jóvátétel kötelességének súlyosságát; különben a megszólás és rágalom súlyos anyagban súlyosan, nem súlyos anyagban nem súlyosan kötelez a jóvátételre.

Ha a megszólás és rágalom nem megfontolt szándékkal, hanem inkább meggondolatlanságból, vagy tévedésből történt, a lehetőség szerint meg kell akadályozni a megszólt, megrágalmazott egyénre háruló hátrányokat, károkat. Az igazságosság erénye ugyanis arra kötelezi az embert, hogy a

cselekedeteiből másra háruló károkat megakadályozza. Ha azonban ez nagy nehézségekbe ütközik, vagy előreláthatólag semmi eredménnyel sem járna, akkor nem vagyunk kötelesek erre, mert nem akartunk mást tudatosan megszólni, illetőleg rágalmazni.

Ha valóban fennáll a kár megakadályozásának kötelessége, s azt valaki tudatosan elhanyagolja, az ebből eredő kárt még nagy áldozatok árán is köteles jóvátenni.

α) ***Kik előtt kell a megsértett hírnevet jóvátenni?*** Ha a megszólás, rágalom híre még nem terjedt tovább, azok előtt kell jóvátenni, akik a megszólást, rágalmat hallották. Ha azonban már más emberekhez is eljutott, a megszóló, a rágalmazó ezek előtt nem köteles a jóvátételre, ha a hibákat oly emberek előtt mondta el, akiket megbízhatóknak tartott, s ezért a hír tovaterjedését előre nem láthatta; ha azonban csacska beszédű, megbízhatatlan elemek előtt tette megszóló, rágalmazó kijelentéseit, magában véve mindazok előtt jóvá kell tennie a megszólást, akikhez annak híre eljutott, ha azt máskép, t. i. a megszólást közvetítők útján nem tudja megtenni. Ebben az esetben ugyanis a megszólás tovaterjedését előreláthatta, s a megszóló, rágalmazó beszéd első elmondásával oka volt elhíresztelésének is. Gyakorlatilag azonban a megszólásról közvetett úton értesülők előtt rendszerint nem köteles az ember a megszólást jóvátenni részben azért, mert ez erkölcsileg lehetetlen, részben pedig azért, mert ez a kötelesség átszáll mindazokra, akik a hallott megszólást jogtalanul továbbterjesztették.

β) ***A megszólás és rágalom jóvátételének módja.*** Mivel a megszólás igaz, valóban megtörtént vétségnek, bűnténynek a felfedése, nem vonható vissza azáltal, hogy a megszóló az elmondottakat hazugságnak, valótlan tényállásnak minősíti. Ekkép a visszavonás hazugsággá válnék. Azt azonban ki kell nyilvánítania, hogy jogtalanul járt el, sértést követett el másokkal szemben, és rajta kell lennie, hogy ahol erre mód adódik, a sértettnek hírnevét a lehetőség

szerint a jó szó, a tisztelet és megbecsülés eszközeivel javítsa, jóvátegye. Mivel a megszólás nehezen tehető jóvá, bizonyos vonatkozásban veszélyesebb bűn, mint a rágalom.

A rágalmazó köteles hazug állításait mindazok előtt visszavonni, akik előtt a rágalmazást elkövette; ha írásban tette, írásban kell történnie a visszavonásnak is.

γ) ***A jóvátétel kötelessége alól mentesítő körülmények.*** Mentesül az ember a jóvátétel kötelessége alól, ha

1. *nem esik kár az emberek hírnevén*, becsületén, pl. mert nem hittek a megszóló beszédnek, vagy nem értették meg, vagy már ismert volt a bűntény a hallgatók előtt;

2. *ha már megszűnt az okozott kár*, vagyis ha a hírnév, a becsület erényes élet, vagy bírói ítélet útján újra helyreállt, vagy már nem él a rossznak semmi emléke; ilyenkor a visszavonás inkább csak árthatna az immár helyreállt becsületnek;

3. *ha a sértett fél a jóvátételt elengedi*; ezt azonban nem teheti meg, ha a sértéssel kapcsolatban másoknak is kára volt, vagy ha a sértés lehetetlenné teszi számára (pl. a pap számára) hivatásos munkájának teljesítését; a jóvátétel elengedése történhetik kifejezetten, vagy hallgatólagosan a megbékélés különböző jeleivel, pl. jóindulatú kölcsönös érintkezés, szívességtétel, vagy esetleg alkalmi jó szó révén; ilyen esetben ugyanis feltehető, hogy a sértett fél már nem kívánja a kifejezett jóvátételt;

4. ha a jóvátétel erkölcsileg vagy fizikailag *lehetetlenné válik*, pl. ha más úton is nyilvánvalóvá vált a bűntény; ha nem tehető jóvá a sértő fél sokkal nagyobb károsodása nélkül; ha már nem közelíthetők meg azok, akikhez a megszólás és a rágalom híre eljutott;

5. ha a *sértett fél sem akarja jóvátenni* a sértő fél hírnevén már előbb ejtett csorbát.

5. **A vakmerő ítélet.** (Iudicium temerarium.)

A vakmerő ítélet, becsmérlés, gyalázkodás az emberi méltóságnak és az ember értékeinek kijáró megbecsülés, vagyis a kijáró tisztelet elleni bűnös megnyilatkozás.

Ez a sérelem történhetik lélekben, azaz pusztán benső cselekedetekkel, pl. rossz vélekedésben, kételkedésben, gyanúsításban, ítéletalkotásban, vagy pedig szavakban, külső magatartásunkban, általában külső megnyilatkozásokban, pl. becsmérlésben, gyalázkodásban, fenyegető, megvető magatartásban.

A vakmerő ítélet más bűnösségének alaptalan állítása, megfelelő alap nélkül való határozott feltevése.

A vakmerő ítéletnél a bűnösség szempontjából árnyalatilag enyhébb megnyilatkozások, mintegy előfutárai a vakmerő ítéletnek: a mások tisztességében, jóságában való *kételkedés*, a megfelelő alap nélküli rossz *vélekedés*, azaz aggodalommal vegyes véleményszerű ítélkezés (opinio), s a rossz elfogadására hajlamos *gyanakvás* (suspicio).

A vakmerő ítélet forrása lehet magának az ítélkezőnek rosszasága, mert könnyen felteszi másról is a rosszat az olyan ember, aki azt magában is táplálja; származhatik mások iránt táplált gyűlöletből, irígységből, haragból stb.

A vakmerő ítélet neme szerint súlyos bűn az igazságosság ellen, azaz súlyos természetű megnyilatkozásban súlyos bűn. A vakmerő ítélet súlyos természetű:

1. *ha teljesen megfontolt, határozott az ítélet;* ha ugyanis inkább meggondolatlanságból, hirtelenkedésből, vagy játékos könnyelműségből ered, nem mondható vakmerőnek;

2. ha nagyon *gyengék az okok és körülmények*, amelyeken az ítélet alapszik, vagyis ha hiányzik a megfelelő ok a határozott ítélethozatalra;

3. ha *súlyosan becsmérlő anyagban történik* az ítélkezés. Súlyosan sértő a dolog, ha nagyon sérelmes a másnak kijáró megbecsülés ellen, pl. ha valaki kiváló bírót megfelelő ok nélkül igazságtalannak tart.

Ha nincs senki a házban, és éjszakának idején idegen ember próbál erőszakos módon bejutni, a rossz szándék feltehető; de nem tehető fel ily szándék, ha valamely, egészen közelálló rokon akarna bejutni, akinek állandó kulcsa van a családtól, s különben is gyakran jár a házba, akár otthon vannak a házbeliek, akár nincsenek.

Mindenkinek joga van a megbecsüléshez s megtiszteltetéshez mindaddig, míg érdemtelenségéről bizonyságot nem szerzünk. Ezt a jogot sérti meg a vakmerően ítélkező, mert megfelelő ok nélkül ezt a megbecsülést, megtisztelést vonja meg az embertől, ez pedig magában véve megvetést, tiszteletlenséget tartalmaz.

A Szentírás is gyakran óv az emberek megítélésétől.[1]

A megfelelő ok nélküli *gyanakvás, kétely* mások tisztességéről, vagy alaptalan *vélekedés* mások erkölcsi fogyatékosságáról általában kisebb bűn, mert nem tartalmaz teljes megvetést, elítélést. Különösen csunya bűnnel *gyanúsítani* komoly embereket, súlyos beszámítás alá esik, mert az ily gyanúsítás sajátos körülmények között, de általában is fájdalmasabb lehet az emberek számára, mint a kisebb bűnről alkotott határozott ítélet.

Noha nem szabad az emberekről megfelelő ok nélkül rosszat gondolni, illetőleg róluk vakmerően ítélkezni, nem kell mást pozitíve jónak tartani, illetőleg róla jóvéleményt alkotni, hacsak erről meggyőződést nem szereztünk; szabad tehát mások jóságáról ítéletünket felfüggesztenünk, ha erre valamelyes okunk van. Nevelőbb, építőbb hatású azonban, ha a szeretet jegyében másokat inkább jónak tartunk, mert ez bizalmat fakaszt, s az emberek igyekeznek e bizalomhoz felemelkedni, annak megfelelni.

Szabad külső eljárásunkban úgy viselkednünk, olyan óvintézkedést tennünk, mintha védekezni akarnánk esetlegesen felmerülő bajokkal, károkkal szemben. Szabad tehát dolgainkat, értékeinket elzárni, mert megtörténhetik, hogy akár ismerős, akár ismeretlen egyén kárt okoz; ily óvintézkedés vissza is tarthat másokat a bűncselekmény lehetőségétől.

6. A becsmérlés, gyalázkodás. (Contumelia).

A becsmérlés és gyalázkodás a másnak kijáró tisztelet, megbecsülés megsértése. A tisztelet ugyanis szoros értelemben mások kiválóságának külső megnyilatkoztatása, kifejezésre juttatása. Ez történhet elismerő, dícsérő szóval, a megtiszteltetés külső formáival, köszönéssel, meghajlással, az udvariasság egyéb jeleivel, megnyilvánulhat kitüntetésekben, szoboremelésben stb.

[1] Luk. 6, 37 ; Máté 7, 1—2.

A megtiszteltetés megtagadása és a tiszteletlenség különböző megnyilatkozása adják a becsmérlés, gyalázkodás tágabb keretét.

A becsmérlés különböző árnyalatai: a tiszteletlenség, a megbántás, a sértés, a gyalázás, a gyalázkodás, a megvetés; sajátosabb formái közé tartozik más kigúnyolása (irónia), nevetségessé tétele (irrisio), kifigurázása (subsannatio).

A becsmérlés jelenlévő személy megsértése, lebecsülése. Történhetik a tisztelet sértő megtagadásával, pl. ha valaki nem fog kezet valakivel, midőn a többi jelenlévőkkel ezt megteszi, vagy nem fogadja el más köszönését, midőn ennek elhagyása másnak megsértését jelenti; történhetik továbbá megvető gúnyos tekintettel, lenézéssel, lesajnáló kézlegyintéssel, főképen megvető, lebecsülő kijelentéssel, más hibáinak vagy vélt hibáinak megvetéssel kapcsolatos odamondásával, vagy állatnevek adásával, mindennemű emberi gonoszságot, csunyaságot kifejező jelzőkkel.

Becsmérelni lehet írásban, rajzokkal, sértő karikatúrákkal, a személyt ábrázoló képek átszúrásával, eltüzelésével, szobrok megcsonkításával stb., de mégis oly módon, hogy az érintett személynek valamiképen tudomására jusson, vagy legalább is tudomására juthasson. Ez a tudtuladás a becsmérlésnek célja, lényeges eleme, ellentétben a megszólással és rágalommal, mely az érdekelt fél háta mögött történik.

Ha a becsmérlés mások előtt történik, hozzájárul a megszólás, hazug támadás esetén pedig a rágalom gonoszsága is, mert a sértettnek mások előtti becsületét, jóhírét is csorbítja. A becsmérlés e nemét szokták becsületsértésnek mondani.

α) ***A becsmérlésben rejlő rosszaság.*** Mások becsmérlése, gyalázása neme szerint súlyos bűn az igazságosság ellen. A becsmérlés ugyanis a személyi méltóságnak és az egyén személyi értékének, kiválóságának *kijáró* megbecsülés, tisztelet lefokozása, lerontása.

E külső megbecsülést, tiszteletet az emberek többre tartják minden egyéb külső anyagi jónál, s ezért súlyos megsértése súlyos bűnnek számít.

A különböző gonoszságot, megszégyenítést, megvetést tartalmazó jelzők használata, a különböző jelekkel, magatartással történő becsmérlések egynemű bűnök, mert egyazon becsület ellen irányulnak. Ezért bármi módon, bármily kifejezéssel történt is a sértés, elég ha

súlyos voltának említése mellett csak azt mondjuk a szentgyónásban: mást megsértettem, becsméreltem, gyalázkodtam, mást szidalmaztam, ha az utóbbiba másnak megvetése, lebecsülése vegyült; egyébként ugyanis más megszidása lehet jogos büntetés: méltatlankodásunk kifejezése valamely cselekedet miatt és ezúton másnak jó útra terelése.

A becsmérlés súlyossága függ a sértett és a sértő fél egyéniségének és a sértés módjának különbözőségétől. Súlyosabb pl. a becsmérlés, ha valaki a pápa arcképét égeti el megvető szándékkal, mintha valamely egyszerű polgár képmását pusztítja el.

Nem súlyos a becsmérlés, sértegetés, gyalázkodás, ha nem történik megfontolt szándékkal, pl. ha a harag hevében teszi valaki, ha nincs benne megvető, lekicsinylő szándék, pl. ha inkább tréfás megjegyzésekre, mások mulattatására terjed ki; rendszerint nem tartalmaz súlyos sértést az egyszerű műveltségű emberek, asszonyok heves, csunya kifejezésekben, szavakban épen nem fukarkodó, egymást minden rossznak elmondó szóharca.

β) ***A becsmérlés, gyalázkodás jóvátétele.*** Aki másnak kijáró tisztelet ellen jogtalanul vétett, vagyis aki mást megsértett, becsmérelt, gyalázkodó szavakkal illetett, köteles azt jóvátenni.

A jóvátételnek oly módon kell történnie, hogy a körülmények figyelembevételével az okozott sértés a megtisztelteté újonnan alkalmazott jelével kiengeszteltessék. Ez a kiengesztelés a sértő és a sértett fél, s magának a sértésnek körülményei szerint más és más lehet. A jóvátétel általános módja a bocsánatkérés, a sértett fél megkövetése.

A sértést azok előtt kell jóvátenni, akik előtt a becsmérlés történt, legalább is úgy, hogy a jóvátétel azok tudomására jusson.

Ha a sértés nyilvánosan történt, a jóvátételnek is hasonlóképen kell történnie.

Ha feljebbvaló sértette meg alattvalóját, rendesen nem szükséges a kifejezett bocsánatkérés; elégséges a barátságos jó szó, a jóindulat és figyelem megnyilatkozása, amelyből az

alattvaló felismeri, kiérzi a sértést kiegyenlíteni, elsimítani igyekvő jóakaratot.

Ha az alattvaló sértette meg felettesét, rendszerint bocsánatkérésre, megkövetésre van szükség.

Ha egyenrangú felek sértik meg egymást, a sértő fél a tisztelet megnyilatkozásának különböző módján teheti jóvá a sértést: nagyobb figyelem tanusításával, esetleg vendégül hívással, stb.

A sértést nem kell jóvátenni, ha azt a sértett fél elengedi, ha bíróság útján már megkapta az elégtételt, ha már megtorolta, s ha egyforma sértés érte mindkét felet.

Olykor szabad a jogos önvédelem címén az ugyanazokkal az eszközökkel való rögtöni megtorlás, visszavágás, ha máskép nem tehető jóvá a sértés, de a becsület védelmében is szem előtt kell tartani a kellő mérséklet korlátait.

Noha a keresztény szeretet türelemre int az okozott sérelem elviselésében, olykor a jóvátételt mégis meg kell követelni, pl. mások vakmerőségének letörésére, ha a türelmet gyengeségnek fognák fel, vagy ha a sértegetés tekintélyrombolássá fajulna. Másnak megkövetése, illetőleg a bocsánatkérés általában mindennemű sértés kiengesztelésére elegendő; ha nem volna elegendő, bíróságnál kereshet az ember további orvoslást. Nem tehető jóvá a megbántás, sértés pénzszolgáltatással, sem pedig párbajjal; a bíróság azonban pénzbírsággal sújthatja a becsületsértőt.

7. A titoktartás kötelessége.

A titok a nyilvánosság elől rejtve tartott dolog, ügy, illetőleg egyes dolgoknak, tényeknek mások előtt fel nem fedett, vagy fel nem fedhető ismerete.

Vannak dolgok, melyek természetük szerint rejtettek, ezért a nyilvánosságra nem hozhatók; ilyenek általában az ember úgynevezett benső ügyei, testi-lelki bajai, amelyeket titokban tart és mástól is elvárja, hogy titokban tartsa, ha

akár véletlenül, akár erőszakosan, meg nem engedett utánakutatással birtokukba jut. *Ezek természetes titkok* (secreta naturalia).

Más dolgok azáltal jutnak a titkok sorába, hogy egyesek vagy többen ígéret által kötik le magukat már ismert, vagy most megismert dolgok titokbantartására. Ezek *ígéreten nyugvó titkok* (secreta promissa).

Megbízásból vállalt titkokról van szó, ha titoktartás kötelezettsége mellett jut valaki a titok birtokába. Ez a megbízás, illetőleg titokvállalás lehet magántermészetű, vagy hivatalos jellegű; ez utóbbi a *hivatali titok* (secreta commissa).

Mindenkinek szoros értelemben vett joga van saját titkaihoz, részben mert a maga saját tevékenységének gyümölcsei, pl. gondolatai, tervei, találmányai, részben pedig a hírnévhez való jogon, mert a titkok felfedésével hírnevében esetleg kár eshetnék, részben pedig azért, mert a titoktartást gyakran megköveteli a közjó, a béke.

Ezért általában tilos

1. más titkai után *kutatgatni*, ha csak erre nincs valakinek felhatalmazása, vagy valamely jogos ok ezt meg nem követeli; ezért nem szabad más titkos beszélgetését kihallgatni, levelét elolvasni, mást titkok kibeszélésére kényszeríteni, más találmányát tilos módon megszerezni;

2. a titkot *nyilvánosságra hozni*;

3. másnak jogtalanul megszerzett titkát *felhasználni*, mert ez tulajdonképen a jogtalanság folytatása; a megbízásból vállalt titkot sem szabad a magunk vagy mások javára hasznosítani, ha erre külön felhatalmazást nem kapunk.

Szabad azonban másnak jogos úton jogos eszközökkel megszerzett titkát felhasználni, mert így megszűnvén a titok, megszűnik annak kötelező ereje is.

A természetük szerint titkos dolgok rejtvetartása, fel nem fedése általában véve súlyos kötelesség; az embernek az ily természetű titkokhoz szorosan vett joga lévén, jogtalanságot

követ el az, aki e titkokat ellesi, vagy azoknak birtokába jutva meg nem őrzi. Az ily belső titkok jogtalan felfedése nagyon bántó, s nem egyszer hírnévrontást vagy súlyos anyagi károkat is von maga után.

A természetes titkot akkor szabad felfedni, ha azt súlyos hátrány, kár nélkül megőrizni nem lehet.

A puszta ígéreten nyugvó titok megtartása, magában véve, rendszerint bocsánatos bűn terhe alatt kötelező. A puszta ígérettel ugyanis az ember nem szoros értelemben vett kötelezettséget vesz magára, hanem inkább bizonyos fokú megnyugtatást, reményt nyújt arra, hogy az ígért dolgot teljesíteni fogja. Az ígéret megtartására ugyanis a hűség erénye kötelez, megsértése hűtlenség, nem igazságtalanság. Az ígéreten nyugvó titok megtartása is súlyos kötelezettséget ró azonban ránk, ha természetes titkot is tartalmaz, ha a titok meg nem tartásával súlyos kár hárulna embertársunkra, vagy ha valaki súlyos jogi kötelezettséggel vállalta a titoktartást, pl. ötezer pengőt adok, ha a titkot megőrzöd.

Az ígéreten nyugvó titok megőrzésére nem vagyunk kötelesek, ha

1. annak megtartásából magunk vagy mások számára súlyos kár származnék, hacsak ily következményekkel járó esetre is nem köteleztük magunkat a titok megőrzésére;

2. ha a titkot mindenkép fel kellett volna fedni; mert nem ígérhetünk meg kötelező erővel olyan dolgot, melynek feltárása amúgyis kötelességünk.

A ránkbízott titok megőrzése magában véve súlyosan kötelező, mégpedig az igazságosság erényéből kifolyólag.

Az ily titok átruházásában ugyanis mindkét fél részéről viszonos teher származik; a közjó is követeli az ily titkok megőrzését, mert sok embernek nem volna alkalma nehéz, kényes természetű ügyben felvilágosítást, irányítást kapni, ha az ily titkos ügyek feltárása könnyen megengedett volna.

A ránkbízott titok megőrzésének kötelessége *megszűnik*,

ha a titok közlője ezt megengedi, ha a titok továbbadására az engedélyt feltételezhetjük, s ha nem vagyunk titoktartásra kötelezve avval szemben, aki már más úton értesült a titok tartalmáról.

A ránk bízott titok felfedése *megengedetté* válik,

1. ha azt az Egyház és haza java követeli;

2. ha a titkot átadónak, a titkot átvevőnek vagy valamely kívülálló ártatlan félnek *súlyos* kárát kell eltávoztatni.

A köz java ugyanis fölébe helyezendő az egyéni javaknak;

a titoknak közlője józanul nem ellenezheti a titok feltárását, ha az saját javának védelmében történik; nem tehető fel az sem, hogy valaki arra az esetre is vállalja a titoktartást, ha az a maga számára súlyos kárral járna, vagy épen életébe kerülne, hacsak ily nagy áldozatra kifejezetten nem kötelezte magát; végül pedig a szeretet követeli, hogy a nagy bajt, a súlyos kárt távoltartsuk a titkon kívülálló ártatlan embertől akkor is, ha az a titoktartásra kötelező fél kárával, illetőleg a titoktartás felfedésével történik is.

Ha tehát valakitől titoktartás terhe mellett tudjuk, hogy bontó akadály ellenére házasságot akar kötni, ha másúton el nem téríthető szándékától, fel lehet és fel kell jelenteni a megfelelő egyházi hatóságnál.

Ha valaki titoktartás terhe alatt mondja el másnak, hogy gyilkosságot követett el, s a gyanú arra terelődik, akinek a gyilkosságot titoktartás kötelezettsége mellett elmondta, más út nem lévén, a gyanúsított felfedheti a gyilkost még akkor is, ha ennek következménye a gyilkos életébe kerülne is; mert ily nagy áldozattal nem vagyunk kötelesek a titok vállalására és megtartására.

Ha valaki titoktartás kötelessége mellett megtudja a titkot közlő féltől, hogy ártatlan embert akar meggyilkolni, nemcsak szabad, de fel is kell fednie a titkot oly mértékben, hogy ártatlan embertársától e fenyegető veszélyt elhárítsa, illetőleg hogy a fenyegetett fél a kellő óvintézkedést megtehesse.

Ha valamely megtörtént gyilkosság jut az embernek titoktartás terhe alatt tudomására, s a gyilkos helyett más ártatlan személyt ítélnek halálra, általános felfogás szerint a gyilkosnak nem kell tettét elárulnia az őt egészen közvetlenül fenyegető életveszély miatt, s ezért látszólag joga van ahhoz is, hogy a titoktartásra kötelezett fél se sértse meg a titkot. Ez utóbbi tétel azonban nem látszik eléggé bebizonyított-

nak; noha ugyanis maga a gyilkos nem köteles magát elárulni, mert saját életét jobban szeretheti, mint másnak az életét, ebből azonban nem következik, hogy a titok birtokosa sem fedheti fel a tettest az ártatlan ember életének megmentése érdekében; itt ugyanis két veszélyeztetett életről van szó, egy ártatlan és egy bűnös ember életéről. Egyenlő feltételek és körülmények mellett inkább az ártatlan fél életét kell megmenteni, mert a bűnös fél józan megítélés szerint nem ellenezheti azt a törekvést, hogy az ártatlan fél életét a titok felfedése árán is megmentsék.

TÁRGYMUTATÓ.

A.

Adakozás, bőkezű I. 35
Adásvétel II. 183
— megtekintésre II. 187
— próbára II. 187
— mustra szerinti II. 187
Aequiprobabilismus I. 127
Agorophobia I. 68
Agyafúrtság I. 32
Ajándékozás II. 180
Akadály, erkölcsi cselekvés akadályai I. 57
Akarat I. 24
Alamizsna I. 215
Alázatosság I. 37
Ambitio I. 160
Aposztata I. 179

Á.

Ágyasság II. 132
Áhítat, Szentlélek ajándéka I. 40, II. 6
Állatfogás II. 156
Állhatatlanság ítéleteinkben I. 32, II. 238
Állhatatosság I. 36
Ár II. 185
Árulás I. 159
Árverés II. 187
Áskálódás I. 160
Átkozódás I. 223, II. 59
Átruházás II. 167

B.

Bálványimádás II. 15
Bátorság I. 23, 30, 35
Becsapás I. 32
Becsmérlés II. 258
Becsület II. 244
Beépítés II. 160
Behatás, állandó jellegű az erkölcsi cselekvésre I. 65—72
Beszámítás I. 55, II. 179
Beszámíthatóság I. 55
Bér, családi II. 193
Bérlet, haszon- II. 188
Bírlalás II. 149
Birtok II. 149
Birtokos, jóhiszemű II. 210
— kétesjogú II. 215
— rosszhiszemű II. 213
Bizakodás, vakmerő I. 197
Bizalom, nemes I. 35
Biztonság I. 35
Boldogság I. 14
Bosszúforralás I. 163
Bosszúvágy I. 162
Botránkoztatás I. 223
Böjt II. 114
— egyházi II. 109
— fölmentés alóla II. 117—118
— hazánkban II. 118—120
— kötelező ereje II. 111
— napok II. 110
— tárgyköre II. 112
Bölcseség, Szentlélek ajándéka I. 39
Bőkezűség I. 34
Bujaság I. 36
Buzgóság, serény I. 35
Bűbájosság II. 17
Bűn
— benső I. 137
— égbekiáltó I. 163
— fajai I. 131
— feltételei I. 146
— fogalma I. 131
— megkülönböztetése I. 141
— — nem szerinti I. 150
— — számszerinti I. 151
— — teológiai I. 141
— pártolás II. 223
— részesség I. 230, II. 222
— — gyakorlati módozatai I. 234
— — változatai I. 231
— súlyossága I. 149
— szerzés II. 223

Büntetés, halál- II. 104
— magánjellegű I. 34

C.

Cél, végső I. 7, szolgálata I. 20
Claustrophobia l. menekülés magánytól
Compensationismus I. 28
Culpa iuridica II. 218

Cs.

Család II. 72
Csalás I. 32
Csábítás bűnre I. 228
Cselekedet, erkölcsi I. 46
— — célja I. 51
— — körülményei I. 49—50
— — tárgya I. 49—50
— — beszámíthatósága I. 55
— erkölcsi jó- I. 52—53
— sajátosan emberi I. 41
— szabadakarati I. 41
— természetfölötti érdemszerző — I. 72
Cselvetés I. 32
Csók II. 133
Csüggedés I. 23

D.

Dicsőség, Isten -e I. 10
Dicsőséghajhászás I. 158
Díjkitűzés II. 196
Dologbirtoklás II. 149
Düh I. 162

E.

Egyedárúság II. 187
Egyház II. 89—92
Egyeneslelkűség II. 237
Egyenetlenkedés I. 159
Egyetértés II. 223
Egyezség II. 179
Elbirtoklás II. 161
Elengedés II. 179
Elégtételadás II. 208
Elévülés II. 163, II. 179
Elhallgatás, mint bűnrészesség II. 223
Előrelátás, gondos I. 31
Elővásárlás II. 187
Elsajátítás II. 156
Engedelmesség II. 75
Engedetlenség I. 159
Epikia I. 32, I. 93
Epilepszia I. 69
Erény I. 28
— belénk öntött I. 37—38
— családi életet irányító -ek II. 74
— fölosztása I. 29
— istenies I. 165
— tökéletes I. 29
Eretnekség I. 180
Erkölcsi jóság I. 47
— rend I. 12
Erkölcsiség I. 46
— forrásai I. 49
— pusztán külső cselekedet -e I. 54
Erkölcstan I. 16
— fogalma I. 17
— forrásai I. 18
— fölosztása I. 18
— módszerei I. 17
— viszonya I. 17
Erotomania I. 69
Erősség, Szentlélek ajándéka I. 40
Erőszak I. 58, I. 64
Eskü értelmezése II. 51
— fogalma II. 49
— fölosztása II. 49
— föltételei II. 50
— használata II. 51
— ígéret- II. 52—55.
— hamis, tiltott, szükségnélküli, színlelt II. 55—56
Esküszegés I. 159, II. 55
Eugenika II. 100
Euthanasia l. halál
Exhibitionismus II. 135

É.

Élet, szellemi, testi — ápolása II. 93
— fogadalmi tiszta — II. 129—131
— gyengítése, kioltása II. 94
— megcsonkítása II. 99
— tiszta — szolgálata II. 123—129
Életébresztés II. 121
Élvezethajhászat I. 32
Érdem I. 73
Érintkezés, vallásos, hitetlenekkel, eretnekekkel I. 173—186
Értelem, Szentlélek ajándéka I. 39
Értelmesség I. 31
Értékpapír II. 199
Érzelem I. 22

F.

Fájdalom I. 22
Felbújtó II. 225
Feldolgozás II. 161
Felhatalmazottság, vagylagos II. 168
Felindulás, érzelmi I. 22, I. 60
Fertőzés, templom megfertőzése II. 21
Fetisizmus II. 135
Félelem I. 58, I. 62
Félelemérzés I. 23
Félrevezetés I. 32
Fényűzősködés I. 35
Fogadalom II. 27
— csere II. 47—48
— értelmezése II. 40
— érvénytelenítése, felfüggesztése II. 41—44
— feltételei II. 29—36
— feltételhez kötött II. 37
— fenntartott fogadalmak II. 46
— kétes II. 37
— megszűnése II. 40
— mikor kell teljesíteni II. 38
— vagylagos II. 37
Fogadás II. 199
Folyammederelhagyás II. 160
Főbűn I. 157
Fölmentés I. 105
— fogadalom alól II. 44—47
Fösvénység I. 159

G.

Gondolkodás, bűnös II. 134

Gy.

Gyalázkodás I. 163, II. 258
Gyanakvás II. 257
Gyilkosság II. 97, II. 220
— rabló- II. 98
Gyönyör I. 22
Gyönyörködés, bűnös I. 140
— kéjes II. 132, II. 134
Gyűlölet I. 22, I. 222
— Isten iránti I. 196
Gyümölcs II. 147

H.

Hagyaték II. 165
Hagyomány II. 165
Halál, könnyű II. 98
Halászat II. 157
Hallgatás, mint bűnrészesség II. 223
Halottégetés II. 108
Harag I. 23, I. 162
Használat II. 143
Haszon II. 147
Haszonélvezet II. 143
Haszonkölcsön II. 188
Hazugság II. 238
— fajai II. 239
— súlyossága II. 240
Háború II. 105
Hála I. 34
Házasságtörés II. 132
Hiány, ismeret- I. 58
Hírnév II. 244
Hirtelenkedés I. 32
Hisztéria I. 69
Hit, természetfölötti, ápolásának parancsa I. 174
— elleni bűnök I. 178
— fogalma I. 165
— fölosztása I. 166
— indítóoka 167
— megvallásának parancsa I. 175
— székhelye I. 167
— szükségessége általában I. 170
— tárgy- és módszerinti szükségessége I. 172
— tárgya I. 168
— tulajdonságai I. 167
Hitbér II. 155
Hitetlenség I. 178
Hithagyás I. 179
Hittagadás I. 177
Hittan I. 17
Hitvestárs, kötelessége II. 76—78
Homosexualitás II. 135
Hozomány II. 152
Hűtlenség II. 238
Hypaesthesia II. 135
Hyperaesthesia II. 135

I.

Ideggyengeség I. 67
Idő, tiltott II. 70
Igazlelkűség II. 237
Igazmondás II. 237
Igazságosság I. 30, I. 32
— büntető I. 34, II. 85
— egyetemes I. 33, II. 86

Igazságosság kölcsönös I. 33, II. 85
— követelményei II. 87
— osztó I. 33, II. 86
— szociális, társadalmi I. 34
— törvényes I. 33, II. 86
Igéret II. 181
Illedelmesség I. 37
Imádás II. 7—8.
Imádság II. 8
— lényeges elemei II. 9
— parancsa II. 14
— rendje, tárgya, módja II. 11—12
— szükségessége II. 13
Ingatlan II. 146
Ingó II. 146
Intelem, testvéri I. 219
Irígység I. 160
Irtózat I. 22
Ismerethiány I. 58
Istenfélelem, Szentlélek ajándéka I. 40
Istenkísértés II. 19
Istentisztelet l. Tisztelet
Iszapolás II. 160
Ítélet, vakmerő II. 257

J.

Jámborság II. 6
Játék II. 199
Jelzálog II. 144
Jogközösség II. 198
Jogszokás I. 114
Jogtudomány I. 17
Jóslás II. 16
Jóvátétel II. 208
Józanság I. 36, I. 161

K.

Kamat II. 182
Karakterológia I. 17
Kasztráció II. 100
Káromkodás I. 163, II. 57—59
Káröröm I. 160
Kárpótlás, titkos II. 206
Kártevés II. 207
Kártérítés II. 208
— kötelezettségének megszűnése II. 236
— módja, helye, ideje II. 234
—sel járó kiadások II. 234
Kedélyindulat I. 22, I. 60
Kegyelet I. 35, II. 74
— szülők iránti II. 83
Kegyesség I. 37
Keményszívűség I. 159
Kevélység I. 157
Kényszerműveletek I. 68
Képességek I. 20
Képmutatás I. 159, II. 239
Kérkedés I. 158
Kérlelés, Isten nevére hivatkozó II. 56
Készajándék II. 180
Készség I. 26
— bűnös I. 28, I. 157
— létmódosító, létrendi, cselekvésmódosító I. 27
— megszerzésének eszköze I. 27
— rendszerező I. 32
— székhelye I. 27
Kétségbeesés I. 197
Kigúnyolás II. 259
Kincslelet II. 158
Kísértés, bűnre I. 135
Kishitűség I. 35
Kitartás I. 36
Kiváltság I. 110
Kívánság, parázna II. 134
Kleptomania I. 69
Korkülönbség I. 70
Kormányzás I. 31
Korrupció I. 33
Kölcsön II. 181
Költség II. 148
Könyörületesség I. 214
Könyvbírálat I. 187
Könyvtilalom I. 187
Körültekintés I. 31
Kötelem II. 167
Kötelesrész II. 164
Következmény, káros I. 56
Közösség, állami, társadalmi II. 84—87
Közszerzemény II. 154
Kuruzslás II. 17

L.

Laxismus I. 126
Lelkiismeret I. 148
— aggályos I. 121, l. skrupulozitás
— biztos I. 122
— biztos — szerzése I. 126
— változatai I. 119

Lelkipásztorkodástan I. 20
Letét II. 197
Lopás II. 201
— enyhítő körülményei II. 203
— súlyossága II. 201

M.

Magzatelhajtás II. 99
Masochismus II. 135
Meddővététel II. 100
Megbízás II. 196
— nélküli ügyvitel II. 197
Megfontolatlanság I. 32
Meghagyás II. 179
Megszólás I. 160, II. 246
Megtartóztatás, hústól való II. 112
Menekülés, magánytól I. 68
Mentesítő okok I. 102
Méltatlankodás I. 163
Méltányosság I. 35
Mértékletesség I. 30, I. 36
Modor, jó I. 37
Munka, szolgai II. 66
— szellemi javakat szolgáló II. 66
Munkaszünet, vasárnapi II. 66
— alól mentesítő okok II. 67
Mysophobia I. 68

N.

Nagylelkűség I. 35
Nagyzolás II. 239
Neheztelés I. 163
Nepotizmus I. 33
Neveléstudomány I. 17
Norma, erkölcsi I. 46—48
Nőrablás II. 132
Növedék II. 159
Nümfománia II. 135

Ny.

Nyájasság I. 34

O.

Okosság I. 30, 31
Oophorotomia II. 100
Óvatosság I. 31

Ö.

Önfertőzés II. 132
Öngyilkosság II. 94
Önuralom I. 37
Önvédelem II. 102
Őrjöngés I. 162
Öröklés II. 163
— alanya, módja, tárgya II. 164
— feltételei II. 165
— törvényes II. 165
Örökség II. 165
Öröktörvény I. 77
Öröm, bűnös I. 139
Őszinteség II. 237
Összesítés II. 160
Ötparancs, Anyaszentegyház öt parancsa II. 4

P.

Paradoxia, sexuális II. 135
Paráznaság II. 132, II. 221
Pazarlás I. 35
Pályázat II. 196
Párbaj II. 101, II. 221
Päderasztia II. 135
Pädofilia II. 135
Pénzfecsérlés I. 135
Pénzkölcsön II. 182
Phobia I. 68
Probabiliorismus I. 127
Probabilismus I. 127
Protekcionizmus I. 33
Psychoanalysis I. 72
Psychopathia I. 69
Psychosis I. 69
Pszichiátria I. 17
Pszichológia I. 17
Pszichopatológia I. 17
Pyromania I. 69

R.

Rágalom II. 246
Remény, természetfölötti, elleni bűnök I. 196
— fogalma I. 192
— indítóoka I. 194
— székhelye I. 193
— szükségessége I. 195
— tárgya I. 194
— tulajdonsága I. 194
Restség, jóra való I. 163
Részegesség I. 161

S.

Sajtó II. 242
Satyriasis II. 135

Simonia II. 22—25
Skrupulozitás I. 68
Sodorvány II. 160
Sorsjáték II. 200
Spiritizmus II. 18
Sterilizáció II. 100

Sz.

Szabadság I. 24
Szadizmus II. 135
Szakadár I. 179
Szankció, törvény I. 75
Szándékosság I. 25
— fölosztása I. 42—46
Szelídség I. 57
Szemérem II. 124
Szemérmesség II. 124
Szemérmetesség általában I. 37
Szentlélek ajándékai I. 39, gyümölcsei I. 40
— elleni bűnök I. 163
Szentáldozás, húsvéti II. 69
Szentmisehallgatás II. 61—64
— alól mentőokok II. 64
Szentségtörés II. 19—22
Szeretet, természetfölötti
— ellenség -e I. 211
— felebaráti I. 205, rendje I. 208—210, — elleni bűnök I. 222
— fogalma I. 198
— hatóereje I. 201
— indítóoka I. 201
— önmagunk iránti I. 203
— szükségessége I. 201
— tárgya I. 201
Szerénység I. 37
Szerződés, elemei II. 169—177
— fogalma, fölosztása II. 167
Szerzői jog II. 144
Szigetképződés II. 159
Szodomia II. 133
Szokás I. 69
Szokásjog I. 114
Szolgalom II. 142
Szövetkezet II. 198
Szükség, vég-, súlyos, könnyű, lelki, testi I. 207—208
Születés, siettetése II. 99
Szülő, kötelessége gyermekei iránt II. 79—83
Szűzesség II. 125

T.

Találás II. 157
Tanács, okos I. 31
— Szentlélek ajándéka I. 39
Tanácsadás, rossz II. 223
Tanulékonyság I. 31
Tartozás-elismerés II. 179
Tánc II. 133
Társaság, közkereseti, betéti, részvény II. 198
Teher, telki II. 143
Tekintélytisztelet I. 35, II. 75
Teljesítés II. 208
Templom megfertőzése II. 21
Tériszony I. 68
Tévedés I. 58
Tisztaság I. 36, II. 125
Tisztelet, hódoló II. 6
— Istentisztelet II. 6
Tisztesség I. 37
Titoktartás II. 261
Tízparancs II. 3
Torkosság I. 160
Tőrbeejtés I. 32
Törekvő erő I. 21
— érzéki I. 21
— szellemi I. 21
Történetíró II. 253
Törvény I. 74
— büntető I. 95
— emberi I. 84
— értelmezése I. 92
— érvénytelenítő I. 96
— fogalma I. 74
— fölosztása I. 76
— isteni I. 77
— kihatása I. 75
— kihirdetése I. 91
— kötelező ereje I. 94
— megszűnése I. 113
— megváltoztatásának módja I. 102
— örök I. 77
— szankciója I. 75
— természeti I. 77
— teljesítésének módja I. 99
— tételes I. 81
— törvényhozót hogyan kötelezi I. 89
— vélelmen nyugvó I. 98
Tudatosság I. 25
Tudomány, Szentlélek ajándéka I. 39

Tulajdonjog II. 141
Tulajdonszerzés II. 155
— módjai II. 156
Tutiorizmus, abszolut, mérsékelt I. 26
Türelem I. 36

U.

Utalvány II. 196
Uzsora II. 183

Ü.

Ünnep, megszentelése II. 60
— parancsolt II. 61

V.

Vadászat II. 157
Vagyon II. 147
— női szabad II. 154
Vakmerőség I. 158
Vallásosság I. 35, II. 5
Vallástalanság II. 14
Varázslás II. 17
Vasectomia II. 100
Vágyódás I. 22—23
Vegyítés II. 160
Veszély, bűn- I. 133
Veszélyközösség II. 198
Végintézkedés II. 166
Végrendelet II. 166
Végszükség II. 206
Vérfertőzés II. 132
Vértanuság I. 36
Vételi jog II. 187
Visio beatifica I. 25
Voluntarium l. Szándékosság

Z.

Zavar, lelki életi rendellenességek I. 67
Zálogjog II. 144

Zs.

Zsibárus II. 187

TARTALOMJEGYZÉK.

A parancsolatok.

AZ ELSŐ PARANCS.

A) *Az általános vallásos tisztelet megnyilvánulásai.*

Lap

1. Az áhítat, jámborság 6
2. A hódoló vallásos tisztelet 6
3. Az imádság 8
   a) Az imádság lényeges elemei 9
   b) Az imádság rendje, tárgya, módja 11
   c) Az imádság szükségessége 13

B) *A vallásosság erénye elleni bűnök.*

1. A sértő istentisztelet 15
2. Az igaz istentiszteletről eltévelyedő babonás vétségek 15
   1.) A bálványimádás 15
   2.) A babonás jóslások 16
   3.) A varázslás, kuruzslás 17
   4.) A bűbájosság 17
   5.) A spiritizmus 18
3. Az istenkísértés 19
4. A szentségtörés 19
5. A szent dolgokkal való űzérkedés 22

A MÁSODIK PARANCS.

Isten nevének általános és különleges tiszteleti módjai.

A) *A fogadalom.*

1. A fogadalom fogalma, fölosztása, feltételei, kötelező ereje, értelmezése 27
   a) Fogalma 27
   b) Fölosztása 27
   c) Feltételei 29
      α) A fogadalom ténye szempontjából 29
      β) A fogadalom tárgyára vonatkozólag 31
   d) Kötelező ereje 34
      α) Kit kötelez a fogadalom? 36
      β) A feltételhez kötött, a vagylagos és a kétes fogadalom kötelező ereje 37
      γ) Mikor kell a fogadalmat teljesíteni? 38
   e) Értelmezése 40
2. A fogadalom megszűnése 40

Lap

3. A fogadalom érvénytelenítése és felfüggesztése 41
4. A fogadalom alól való felmentés 44
   a) A felmentéshez szükséges feltételek 44
   β) Adható-e felmentés más javára tett fogadalom alól? 45
   γ) Kik adhatnak felmentést a fogadalom alól? 46
   δ) A pápának fönntartott fogadalmak 46
5. A fogadalomcsere 47
   a) Ki ejtheti meg a fogadalomcserét? 47
   β) A fogadalomcsere érvényességének feltételei 48

B) *Az eskü.*

1. Az eskü fogalma, fölosztása, föltételei, használata, értelmezése... 49
   a) Fogalma 49
   b) Fölosztása 49
   c) Föltételei 50
   d) Használata 51
   e) Értelmezése 51
2. Az ígéreteskü 52
   a) Az ígéreteskü kötelező ereje 52
   b) Az ígéreteskü kötelező erejének megszűnése 54
3. A bűnös eskü 55

C) *Az Isten nevére hivatkozó kérlelés, kényszerítés.*

D) *Az Isten nevének általános tisztelete elleni bűnök.*

1. A káromkodás 57
2. Az átkozódás 59

A HARMADIK PARANCS.

1. Az ünnepek megszentelése 60
2. A szentmisehallgatás kötelessége 61
3. Mentesítő okok a szentmisehallgatás kötelessége alól 64
4. A vasárnapi és ünnepnapi munkaszünet kötelessége 66
5. Mily munkák és elfoglaltságok tilosak vasárnapon és parancsolt ünnepen? 66
6. Mentesítő okok a munkaszünet alól 67
7. A húsvéti szentáldozás (szentgyónás) 69
8. A tiltott idők 70

A NEGYEDIK PARANCS.

1. A családi élet 72
2. A családi, közösségi életet irányító erények, kötelességek 72
3. Jogok és kötelességek a hitvestársak között 76
   a) A házasfelek kölcsönös kötelességei a házasélet szolgálatában 76
   b) A férj különleges jogai és kötelességei 77
   c) A feleség jogai és kötelességei 78
4. A szülők kötelessége gyermekeik iránt 79
5. A szülők iránti kegyelet 83
6. Az állami, társadalmi közösség szolgálata 84
7. Az egyetemes (társadalmi) igazságosság követelményei 87
8. Az Egyház 89

AZ ÖTÖDIK PARANCS.

Lap
1. Szellemi, testi életünk ápolásának kötelessége ... 93
2. A lelki, testi épség gyengítését, kioltását célzó tilos cselekedetek .. 99
a) Az öngyilkosság ... 44
b) Mások életének kioltása, a gyilkosság ... 97
α) A magzatelhajtás ... 99
β) Az emberélet megcsonkítása ... 99
3. A párbaj ... 101
4. A jogos önvédelem ... 102
5. A halálbüntetés ... 104
6. A háború ... 105
7. A halottégetés, halotthamvasztás ... 108

Az Egyház böjti parancsa.

1. A böjti és megtartóztatási napok ... 110
2. A böjti törvények kötelező ereje ... 111
3. Az egyházi böjti törvény tárgyköre ... 112
a) A hústól való megtartóztatás ... 112
b) A böjt ... 114
4. A böjt rendje hazánkban ... 118

A HATODIK ÉS KILENCEDIK PARANCS.

1. Isten terveinek szolgálatában ... 121
2. Az életébresztés szentélye ... 121
3. A tiszta élet szolgálata ... 123
4. A fogadalmi tiszta élet ... 129
5. A tisztaság és szemérmesség elleni bűnök ... 132

A HETEDIK ÉS TIZEDIK PARANCS.

A) *A tulajdonjog.*

1. A tulajdonjog fogalma ... 141
2. A korlátolt dologi jogok ... 142
a) A szolgalom ... 142
β) A haszonélvezeti jog ... 143
γ) A használati jog ... 143
δ) A telki teher ... 143
ε) A zálogjog ... 144
3. Az eszmei tulajdon, a szerzői jog ... 144
4. A tulajdon tárgykörébe eső dolgok, javak ... 145
5. A birtok, birtoklás ... 149
6. A szülők és gyermekek vagyoni jogviszonya ... 150
7. A házastársak vagyonjogi helyzete ... 152

B) *A tulajdonszerzés módjai.*

1. Az eredeti tulajdonszerzési módok ... 156
a) Az elsajátítás ... 156
b) A találás ... 157
c) A növedék ... 159

Lap

d) Az összesítés, vegyítés ... 160
e) A feldolgozás ... 161
f) A munka ... 161
2. A származékos tulajdonszerzési módok ... 161
a) Az elbirtoklás ... 161
b) Az öröklés ... 163
α) Az öröklés módja, alanya, tárgya ... 164
β) Az öröklés feltételei ... 165
γ) A törvényes öröklés ... 165
δ) A végintézkedés módja ... 166
c) Az átruházás, átadás ... 167

C) *A szerződések.*

1. A szerződés fogalma és fölosztása ... 167
2. A szerződés elemei ... 169
a) A szerződésben kikötött szolgáltatás tárgya ... 169
b) A cselekvőképes személyek ... 171
c) A szerződési beleegyezés ... 172
α) A tévedés kihatása a szerződés érvényességére ... 174
β) Az akarat szabadságát gátló körülmények ... 174
d) A szerződésből fakadó kötelezettség ... 176
3. A kötelem tárgy-tartalmi vonatkozásait módosító, biztosító, megszüntető kikötések, szerződések ... 177

D) *Szerződési típusok.*

1. Adási kötelmeket szabályozó szerződések ... 180
a) Az ajándékozás ... 180
b) A kölcsön ... 181
c) Az adás-vétel ... 183
α) Az adás-vétel tárgya, az áru ... 184
β) Az igazságos ár meghatározása ... 185
γ) Az adás-vétel különös nemei ... 187
2. Használati kötelmeket fakasztó szerződések ... 188
a) A haszonkölcsön ... 188
b) A bérlet, haszonbérlet ... 188
3. A munka jogviszonyait szabályozó szerződések ... 189
a) A szolgálati, munkaszerződés ... 189
b) A vállalkozási szerződés ... 195
c) Az alkuszi szerződés, díjkitűzés, pályázat ... 196
4. Az ügyvitelt szabályozó szerződések ... 196
a) A megbízás ... 196
b) A letét ... 197
c) Az ellátási, életjáradéki szerződés ... 198
5. A személyi és vagyonkapcsolatok jogviszonyait szabályozó szerződések 198
6. Az elvont kötelmet tartalmazó szerződések ... 199
7. A szerencse-szerződések ... 199

E) *A vagyonérdekű jogtalanság, vagyonjogba ütköző cselekedetek.*

1. A lopás ... 201
a) A lopás vétkességének súlyossága ... 201
b) A lopás vétségének súlyosságát enyhítő körülmények ... 203

Lap

c) A vétkességet megszüntető körülmények az önhatalmú eltulajdonításban ... 206
2. A kártevés ... 207

F) *A kártérítés.*

1. A kártérítés fogalma, kötelezettsége ... 208
2. Idegen dolog birtoklásából fakadó kártérítés ... 210
3. A jogtalan kártevésért járó kártérítés ... 216
4. A kétes károkozásért járó kártérítés ... 219
5. Tévedésből fakadó kár megtérítése ... 219
6. Gyilkossággal kapcsolatos károk megtérítése ... 220
7. Parázna tett következtében előálló kártérítés ... 221

G) *A bűnrészességből fakadó kártérítés.*

1. A bűnrészesség és különböző fajai ... 222
   a) A bűnszerző ... 223
   b) A felbujtó, rossz-tanácsadó ... 225
   c) Az akarattársulásból, egyetértésből eredő bűnrészesség ... 227
   d) A bűnben segédkező, a bűnpártoló ... 228
   e) A vétkes mulasztásból eredő bűnrészesség ... 228
2. A bűnrészesek kötelező kártérítésének nagysága, mennyisége ... 229
3. Kinek a javára kell téríteni? ... 232
4. A kártérítés módja, helye és ideje ... 234
5. A kártérítéssel járó kiadások fedezése ... 234
6. A kártérítési kötelezettség megszűnése ... 236

A NYOLCADIK PARANCS.

1. A parancs tárgyköre, igazlelkűség, igazmondás ... 237
2. A hazugság ... 238
   a) A hazugság fajai ... 239
   b) A hazugság rosszaságának súlyossága ... 240
   c) Az igazság elrejtése, elpalástolása ... 241
3. A hírnév és a becsület ... 244
4. A megszólás és a rágalom ... 246
   a) A megszólás és rágalom bűnének súlyossága ... 246
   b) A megszólásban és a rágalomban rejlő rosszaság mineműsége és az általuk elkövetett bűnök számszerű meghatározása 249
   c) A bűntény nyilvános és rejtett volta ... 249
      α) Mikor szabad valamely titkos bűntényt felfedni? ... 250
      β) A nyilvános bűntény hírének továbbterjesztése ... 251
      γ) A megszólásban való közreműködés ... 253
   d) A megsértett hírnév helyreállításának kötelessége ... 254
      α) Kik előtt kell a megsértett hírnevet jóvá tenni? ... 255
      β) A megszólás és rágalom jóvátételének módja ... 255
      γ) A jóvátétel kötelessége alól mentesítő körülmények ... 256
5. A vakmerő ítélet ... 257
6. A becsmérlés, gyalázkodás ... 258
   α) A becsmérlésben rejlő rosszaság ... 259
   β) A becsmérlés, gyalázkodás jóvátétele ... 260
7. A titoktartás kötelessége ... 261

Tárgymutató ... 266